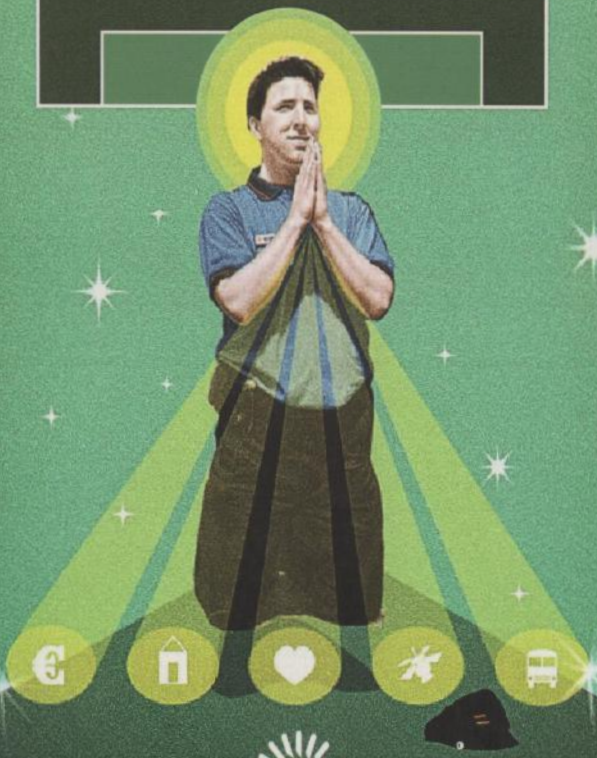
Guy Standing

Prekarya

Yeni Tehlikeli Sınıf

iletişim

İçindekiler

Önsöz ... *9*

BİRİNCİ BÖLÜM

Prekarya ... *11*
Prekarya kıpırdanıyor ... *12*
Prekarya eyleme geçiyor ... *16*
Küreselleşmenin çocuğu ... *18*
Prekaryayı tanımlamak ... *21*
Emek, çalışma, oyun ve boş zaman ... *30*
Prekaryanın çeşitleri ... *31*
Prekaryalaşma ... *36*
Prekaryalaşmış zihin ... *38*
Öfke, dışlanmışlık, kaygı ve yabancılaşma ... *40*
Sonuç yerine ... *48*

İKİNCİ BÖLÜM

Prekarya Neden Büyüyor ... *51*
Küresel dönüşüm ... *53*
Çindistan'ın ortaya çıkışı ... *54*
Şirketlerin metalaşması ... *56*

Emek esnekliğinin sirenleri: Emeğin yeniden metalaşması 59
Sayısal esneklik 60
İşlevsel esneklik ve iş güvencesizliği 68
Mesleklerin parçalanması 72
Ücret sisteminde esneklik: Toplumsal gelirin yeniden yapılandırılması 75
Güvencesiz istihdam 83
Güvencesizlik tuzağı 88
Finansal kriz 90
Kamu sektörünün çökertilmesi 93
Sübvansiyon devleti: Prekaryanın laneti 98
Gölge ekonomi 102
Toplumsal hareketliliğin düşüşü 103
Sonuçlar 105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Prekaryaya Kimler Dâhil? 107
Kadınlar: Hayatın kadınlaşması mı? 108
Bir erkeklik krizi mi? 114
Gençler: Kentli göçebeler 117
Eğitimin metalaşması 120
Okulun prekarya için akışkanlaşması 128
Gençlerin güvencesizlik tuzakları 130
Stajyerlik çılgınlığı 133
Nesle dayalı gerilim 135
Sessizlik ve 2008 sonrası ekonomik durgunluk 136
Kasvetli manzaralar 138
Yaşlılar: Sızlananlar ve sırıtanlar 139
Emekliliğin yavaş ölümü 140
Erken emeklilikten emekli emeğine 142
Sübvanse edilen nesil 145
Etnik azınlıklar 150
Engelliler: Yapım aşamasında bir kavram mı? 151
Kriminalize olanlar: Hapishanedeki prekarya 152
Sonuç yerine 154

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
Göçmenler: Mağdur mu, Hain mi, Yoksa Kahraman mı? 155
Yeni 'kısmi vatandaş'lar 161
Mülteciler ve sığınma talebinde bulunanlar 166
Kayıt dışı ve yasadışı göçmenler 166
Geçici ve mevsimsel göçmenler 169
Uzun süreli göçmenler 172
Boşlukta bir rezerv olarak prekarya 175
Sıraya girmekten engellere doğru mu? 177
Gelişmekte olan ülkelerde ucuz emek olarak göçmenler 180
Yeni emek ihraç rejimleri 186
Sonuç yerine 192

BEŞİNCİ BÖLÜM
Emek, İş ve Zamanın Sıkışması 195
İş nedir? 198
Hizmet sektöründe işyeri 199
Hizmet sektöründe zaman 201
Emeğin yoğunlaşması 202
Değişim değeri olmayan emek 203
Hizmet sektörü vasıfları 205
Yeniden üretim için çalışma 209
Gençlik ve bağlantıda olma hali 213
Boş zamanın daralması 215
Sonuç yerine 219

ALTINCI BÖLÜM
Cehennem Siyaseti 221
Gözetim toplumu 222
Mahremiyetin işgali 223
Gözetime dayalı eğitim 226
İşe alma, işten atma ve işyeri disiplini 227
Libertaryan paternalist devlet 232
Prekaryayı mutlu kılmak 235
Terapi devleti 236
Çalıştırma programları ve şartlılık 238

Prekaryayı şeytanlaştırmak ... *243*
Zayıflayan demokrasi ve neofaşizm ... *245*
Sonuç ... *254*

YEDİNCİ BÖLÜM

Cennet Siyaseti ... *257*
Kısmi vatandaşlık tarih olsun ... *260*
Kimlikleri tekrar kazanmak ... *263*
Eğitimin kurtarılması ... *264*
Çalışmak, sadece ücretli emek değil ... *266*
Emeğin tamamen metalaşması ... *267*
Mesleki özgürlük ... *269*
Çalışma hakları ... *272*
Çalıştırma programları ve şartlılıkla mücadele ... *274*
Örgütlenme özgürlüğü: Prekaryanın özneliği ... *276*
Eşitliğin canlandırılması ... *281*
Temel gelir ... *282*
Güvenliğin yeniden bölüşümü ... *285*
Finansal sermayenin yeniden bölüşümü ... *289*
Zamanın kontrolünü ele geçirmek ... *292*
Ortaklık fikrinin hatırlanması ... *294*
Boş zaman hibeleri ... *296*
Sonuç ... *300*

KAYNAKÇA ... *301*
DİZİN ... *309*

Önsöz

Bu kitap, dünyada henüz oluşum sürecinde olan bir sınıfı anlatıyor ve cevaplamak üzere ortaya attığı beş soru var: Prekarya kimdir, neyin nesidir? Büyümesini neden önemsemeliyiz? Söz konusu grup neden büyüyor? Bu gruba kimler giriyor? Ve kaybedecek zinciri bile olmayanlar, yani prekarya, bizi nereye götürüyor?

Son soru çok önemli, zira eğer prekaryayı anlayamazsak, bu gruba dâhil olan insanların toplumu bir felakete sürüklemesi gibi bir tehlikeyle karşı karşıyayız demektir. Bu bir tahmin falan değil; endişe verici bir ihtimal. Söz konusu durumu önlemek, sadece ve sadece prekaryanın etkin bir şekilde kendi için sınıf olması ve yeni bir "cennet siyaseti" başlatma yönünde bir güç halini almasıyla mümkün. Söz konusu "cennet siyaseti" ise halihazırda siyasetçiler, bazen neredeyse devlet kurumu gibi hareket eden ve adına sivil toplum denen pek çok örgüt tarafından ele alınmayacak kadar kısmen ütopik görünen bir gündeme denk düşüyor.

Acilen, küresel prekaryanın farkına varmamız gerekiyor. Ortada, prekaryaya dair çok fazla kızgınlık ve endişe var. Fakat bu kitap her ne kadar prekaryanın özgürleştirici yanından çok mağduriyetine odaklansa da, prekaryayı sadece ve sadece mağduriyet ifadeleri üzerinden okumanın yanlış olduğunu belirtmek gerekiyor. Bu gruba dâhil olanlar, sanayi toplumunun ya da 20. yüzyıl sendikacılığının bize sunduklarından daha iyi bir şeyler arıyorlar. Mağ-

durdan ziyade Kahraman payesini taşımayı hak etmiyor olabilirler ancak bu gruba dâhil olan insanlar, prekaryanın neden 21. yüzyılın İyi Toplumu'nu müjdelediğini göstermeye başlıyorlar.

Meselenin bağlamına bakıldığında görülen şu: Prekarya bir yandan büyürken, küreselleşmenin gizli gerçekliği 2008 kriziyle gün ışığına çıktı. Finansal piyasalara verilen ve uzun süredir ertelenen bu ayar, yüksek gelirli ülkeleri aşağı çekerken düşük gelirli ülkeleri yukarı çekiyor. Birçok hükümetin son yirmi yıldır bilerek ve isteyerek göz ardı ettiği eşitsizliklere müdahale edilmezse, bunun sonuçları çok acı olacak. Küresel piyasa ekonomisi –ki bu yapıyı eleştirenler bile bunu dilemelidir– nihai olarak yaşam standartlarını artırabilir ama küresel ekonomik sistemin milyonlarca kişiyi içine sürüklediği güvencesizliği, yalnızca bu sistemin ideologları inkâr edebilir. Prekarya artık ön saflarda ancak kendi sesini duyurmasının vakti gelmiş değil. Prekarya, 'sıkışmış ya da tepesine binilmiş' bir orta sınıf, çalışan alt sınıf ya da sınıf altı diye tabir edilen kesimlerden farklı olarak kendine özgü güvencesizliklere sahip ve bu anlamda talepleri de bir o kadar farklı olacaktır.

Kitabın yazıldığı ilk aşamalarda birtakım sunumlar yaptım ve anladım ki katılımcılar, sosyal demokrasiye inanmış ve yaşı ilerlemekte olan geniş bir grup akademisyen kitlesiydi. Söz konusu akademisyenler fikirlerimi küçümsedi ve söylediklerimde yeni bir şey olmadığını dile getirdiler. Bu akademisyenlere göre cevap değişmemişti; onlar gençken cevap neyse bugün de oydu. Daha fazla istihdam ve daha iyi koşullarda iş. Bu akademisyenlere söyleyebileceğim tek şey var. Bunlar, prekaryayı pek etkileyecek ya da cezbedecek nitelikte değil.

Bu kitaba düşünce anlamında katkısı olanların sayısı, tek tek teşekkür edemeyecek kadar fazla. Ancak sunumları yaptığım on altı ülkede beni dinleyen öğrenci ve aktivistlere teşekkür etmek isterim. Umarım düşüncelerini ve sorularını nihai metne yansıtmayı becerebilmişimdir. Tabii ki son olarak böyle bir kitabın yazarının yaptığının, temel olarak başkalarının düşüncelerini aktarmak olduğunu belirteyim.

GUY STANDING
Kasım 2010

BİRİNCİ BÖLÜM

Prekarya

1970'li yıllarda ideolojik olarak koşullanmış bir kısım iktisatçı, siyasetçilerin zihinlerini ele geçirdi. Bu iktisatçıların inandığı neoliberal modelin temelinde, büyüme ve kalkınmanın rekabet gücüne dayandığı, her şeyin rekabeti ve rekabet potansiyelini artırmak için yapılması ve piyasa kurallarının hayatın her alanına nüfuz etmesi gerektiği düşüncesi yatıyordu.

Bu modele göre, ülkelerin emek piyasasındaki esnekliğin artırılması şarttı. Bu, risk ve güvencesiz hallerin getirdiği maliyetin, işçiler ve onların ailelerince karşılanması anlamına geliyordu. Bunun sonucunda, herhangi bir istikrara sahip olmayan ve bütün dünyaya yayılmış milyonlarca kişiyi barındıran küresel bir 'prekarya' ortaya çıktı. Prekarya, artık tehlikeli bir sınıf halini alıyor ve prekaryanın içindeki kişiler, birtakım kirli odakların sesini dinlemeye, oylarını ve paralarını nüfuzu giderek artan siyasi bir platforma vermeye meyilliler. Farklı hükümetler tarafından değişik dozlarda benimsenen neoliberal gündemin en önemli başarısı, tam da bu siyasi canavarın oluşma sürecini tetiklemesi oldu. Bu canavar iyice güçlenip canlanmadan önce eyleme geçmek şart.

Prekarya kıpırdanıyor

1 Mayıs 2001'de, çoğunluğu öğrenci ve aktivistlerden oluşan beş bin kişi, Milan kent merkezinde alternatif bir 1 Mayıs gösterisi için bir araya geldi. 1 Mayıs 2005'e gelindiğinde, söz konusu insanların sayısı elli bini aşmıştı ki bu sayı bazılarına göre yüz binin de üzerindeydi. Ayrıca Avrupa 1 Mayıs'ı,* çoğunu gençlerin oluşturduğu yüzbinlerce kişiyle beraber artık Avrupa'nın tamamına yayılarak tüm kıtayı kapsayan siyasi bir hareket halini almıştı.

Özgürce göç etmek ve vatandaşlık geliri gibi geleneksel sendikacılıkla pek alakası olmayan talepleri gördüklerinde, normalde 1 Mayıs gösterilerini düzenleyen ve artık yaşları ilerlemiş sendikacıların kafası muhtemelen karışmıştır. Zira sendikacılar güvencesizliğe karşı çareyi, 20. yüzyılın toplumsal tutkalı olarak değerlendirilebilecek istihdam yanlısı modelde – uzun vadede iş garantisi ve bununla beraber gelen sosyal yardım tuzaklarında– görüyordu. Fakat genç göstericilerin çoğu, anne-babalarının ait olduğu neslin Fordist döneme ait tam zamanlı istihdamın tekdüzeliğine, işyerinde idareye ve sermayenin emirlerine boyun eğmesine tanık olmuştu. Avrupa 1 Mayıs'ındaki göstericilerin dört başı mamur alternatif bir gündemleri yoktu ancak Fordist dönemin istihdam politikalarını tekrar canlandırmaya dair bir arzuları da yoktu.

İlk olarak Batı Avrupa'da ortaya çıkan Avrupa 1 Mayıs'ı, Japonya'nın dikkate değer bir enerji merkezi halini almasıyla küresel bir karakter kazandı. Avrupa Birliği projesinin bireyi hayatta birden fazla işe, esnekliğe ve daha hızlı ekonomik büyümeye mecbur bırakan rekabetçi piyasa modeline yabancılaşmış, eğitimli ve huzursuz Avrupalılardan müteşekkil bir gençlik hareketi olarak başlayan Avrupa 1 Mayıs'ı, bir zaman sonra Avrupa merkezci köklerini bir kenara bırakarak, enternasyonalist bir hal kazandı. Zira harekete dâhil olanlar, içinde bulundukları güvencesiz koşulların aslında dünyanın diğer ta-

(*) *Euro May Day*. Feminist, anti-kapitalist ve göçmenleri daha çok Batı Avrupa'da bir araya getiren güvencesizler hareketinin düzenlediği gösteri – ç.n.

raflarında olup bitenlerle yakından alakalı olduğunu gördüler. Göçmenler de, prekarya gösterilerinin önemli bir bileşeni oldu.

Hareket, hayatlarını geleneksel kalıpların dışında yaşayanları da içine alarak büyüdü. Ana akım neoliberal politikaların *mağduru* ve egemen kurumların şeytanlaştırdığı prekarya ile yine aynı egemen kurumları entelektüel ve duygusal bir isyankârlıkla ortak bir şekilde reddeden *kahraman* prekarya arasında sürekli olarak yaratıcı bir gerilim söz konusuydu. 2008 yılına gelindiğinde, Avrupa 1 Mayıs gösterileri, sendikaların aynı gün düzenlediği yürüyüşleri gölgede bırakıyordu. Bu durum her ne kadar kamuoyu ve siyasetçiler tarafından fark edilmese de önemli bir gelişmeydi.

Tabii prekaryanın bu iki taraflı (mağdur ve kahraman) kimliği aynı zamanda tutarlılık anlamında bir sıkıntıyı da beraberinde getirdi. Mücadeleye odaklanma, bir başka sorundu. Düşman kimdi ya da neydi? Tarih boyunca bütün önemli hareketler, iyi ya da kötü, sınıf temelliydi. Bir ya da birkaç grup, kendisini sömüren ya da kendisine zulmeden başka bir grupla mücadele etmişti. Genel olarak mücadele, o dönemin üretim ya da bölüşüm sisteminin temel kaynaklarının denetimi ve kullanımı üzerine yürütülüyordu. Prekaryanın tam da farklı toplumsal grupları içinde barındıran yapısından dolayı söz konusu kaynakların ne olduğuna dair net bir fikri yoktu. Entelektüel anlamdaki pirleri arasında, güvencesizliği dile getiren Pierre Bourdieu (1998), Michel Foucault, Jürgen Habermas ve *İmparatorluk* adlı temel eserin sahipleri Michael Hardt ve Tony Negri'yi (2000) ve arka planda Hannah Arendt'i sayabiliriz. Prekarya hareketi içindekiler, 1968 hareketinin uzantısı olarak Herbert Marcuse'nin (1968) *Tek Boyutlu İnsan* adlı kitabının ait olduğu Frankfurt Okulu geleneğiyle de bağlantı kuruyordu.

Prekarya, aklın özgürleşmesi ve güvencesizliğe dair ortak bir bilinç demekti ancak hiçbir devrim, sadece anlamakla olmuyordu. Ortada henüz yeterince etkili bir kızgınlık yoktu, çünkü herhangi bir siyasi gündem ya da strateji oluşturulmamıştı. Zaten hareket için semboller aranmasına, hareket içindeki tartışmaların diyalektik karakterine ve prekarya içinde yer alan

ve yok olması mümkün görünmeyen gerilimlere bakıldığında, prekaryanın mevcut koşullara programatik bir cevap vermediği anlaşılıyordu.

Avrupa 1 Mayıs'ının liderleri, bu sıkıntıları ve çatlakları gidermek için ellerinden gelen her şeyi yaptılar. Gerçekten de bu çabanın boyutu ve içeriği, hazırladıkları görseller ve posterlerden anlaşılabiliyor. Örneğin söz konusu posterlerden bazıları göçmenler ve başka gruplar arasındaki çıkar birliğini vurgularken (2008'de Milan'daki Avrupa 1 Mayıs'ının posterindeki *migranti e precarie* sloganı ayrıca süslenmişti), benzer bir stratejiye Berlin'de 2006 yılında kullanılan posterde gençler ve yaşlılar için başvurulmuştu (Doerr, 2006).

Fakat solcu-özgürlükçü olarak nitelendirilebilecek bir hareket olarak prekaryanın, hareketin dışındakileri korkutması, hatta ve hatta ilgi uyandırması için daha gidecek yolu var. Hareketin en hararetli savunucuları bile gösterilerin tehditten çok tiyatroyu anımsattığını, kolektif bir güvencesizlik deneyimi içerisinde bireysellik ve kimliği ön plana çıkaran bir yapısı olduğunu kabul edecektir. Sosyologların diliyle söyleyecek olursak, hareketin kamusal alandaki tezahürü, güvencesizlik içerisinde oluşan öznelliğin getirdiği gurur olarak okunabilir. Hamburg'daki bir yürüyüş için hazırlanan Avrupa 1 Mayıs'ı posterinde, bir karşı koyuş pozu içerisinde dört farklı kişiye yer verilmişti: Temizlik işçisi, bakıcı, mülteci ya da göçmen ve bir de muhtemelen posteri kendisi hazırlamış olan 'yaratıcı' işçi. Giderek küreselleşen dünyada göçebeliği temsil eden bir bavula da posterde hatırı sayılır bir yer verilmişti.

Semboller önemlidir çünkü grupları, bir dizi yabancı olmanın ötesine taşıyarak birleştirir. Sınıf ya da kimlik oluşturmaya, ortaklıkların farkına varılmasına, dayanışma, kardeşlik (fraternité) kurmaya yardımcı olur. Bu kitap da, sembollerden siyasi bir programa geçişi ele alıyor. Prekaryanın bir cennet siyasetinin öznesi olarak gelişimine baktığımızda, söz konusu hareketin, tiyatro ve özgürleşmeye dair görsel fikirler bütününden, devletin kafasını karıştıran ya da kafasını bozan bir yapıdan, birtakım taleplerle devleti karşısına alan bir safhaya geçmesi gerekiyor.

Avrupa 1 Mayıs'ı gösterilerine bakıldığında, salsa çalınan, politikacılarla dalga geçilen ve mizahın hâkim olduğu posterlerin hazırlandığı ve bu nitelikte konuşmaların yapıldığı, adeta karnavalı andıran yapısı göze çarpar. Hareketin bileşenlerini birbirine bağlayan görece gevşek ağın yaptığı eylemlerin çoğu, stratejik ya da toplumsal açıdan tehdit oluşturan bir yapıdan ziyade anarşizan ve gözü pek bir nitelik arz ediyordu. Örneğin, Hamburg'daki eyleme katılanlara, otobüse binerken ya da sinemaya giderken para ödememenin yolları hakkında tavsiyeler verildi. Karnaval maskeleri takan, yaklaşık yirmi kişiden oluşan ve kendilerine Spider Mum, Multiflex, Operaistorix ve Santa Guevara adını veren genç bir grup, 2006'da hareketin hafızasında önemli yer eden müthiş bir eylem gerçekleştirerek, daha çok gurmelerin alışveriş yaptığı bir süpermarkete gündüz vakti baskın yaptı. Alışveriş arabalarını lüks yiyecek ve içeceklerle dolduran grup, kendi fotoğraflarını çektikten sonra dükkândan ayrıldı. Ayrılırken de kasadaki kadına bir çiçek ve not bıraktı. Notta şöyle yazıyordu: Serveti yaratan biziz ama bir faydasını görmedik. Eylemciler *The Edukators* adlı filmden esinlenmişti. Robin Hood adlı bu grup hiç yakalanamadı. Daha sonra internete bir not bıraktılar ve dükkândan götürdükleri yiyeceği şehirde en çok sömürüldüklerini düşündükleri işçilere, yani stajyerlere dağıttıklarını duyurdular.

Genellikle müttefik kazanmak ya da toplumun ortalama kesimini etkilemeyi hedef olarak seçmeyen bu tip gruplar, aklımıza birtakım tarihsel analojiler getiriyor. Prekaryanın gelişimi açısından düşünürsek belki de emeğin, çalışmanın ve konut güvencesizliğine karşı olan grupların, artık kişilere özgü eski ayrıcalıkların ortadan kalktığı ve toplumsal sözleşmelerin de bir kenara konduğu bütün büyük dönüşüm dönemlerinde ortaya çıkan 'ilkel isyankârlar'a benzerlik gösterdiği bir safhasındayız. Eric Hobsbawm'ın (1959) da akıllarda kalan bir şekilde belirttiği gibi Robin Hood'lar hep var olagelmiştir ve bu tarz toplumsal özneler dönemsel olarak, yeni sınıfın çıkarlarını savunacak tutarlı bir strateji şekillenmeden önce ortaya çıkmıştır.

Avrupa 1 Mayıs'ı ve dünyanın başka yerlerindeki benzer hareketlerin katılımcıları, aslında buz dağının sadece görünen kısmını oluşturmaktaydı. Dünyada korku ve güvensizlik içinde yaşayanların sayısı çok daha fazla ancak bu insanların çoğu, kendilerini Avrupa 1 Mayıs'ı gösterileriyle ilişkilendirmiyor. Ancak bu durum, söz konusu insanların prekarya içerisinde olmadıkları anlamına da gelmemeli. Oradan oraya savrulabilen, liderleri olmayan bu öfkeli grup, gerek aşırı sağ gerekse aşırı sola yahut kendilerinin korku ve endişelerine oynayan popülist demagoglara meyledebilmektedir.

Prekarya eyleme geçiyor

Floransa'dan çok da uzakta bulunmayan Prato şehri, 1989 yılında tam anlamıyla bir İtalyan şehriydi. Yüzyıllar boyunca kıyafet ve tekstil açısından çok önemli bir üretim merkeziydi. Bu kentin yüz seksen bin kişilik nüfusu nesiller boyunca söz konusu endüstrilerde istihdam edilmişti. Eski değerleri temsil eden bu şehir, siyaset bakımından net bir şekilde solda konumlanmıştı; toplumsal dayanışma ve ılımlılığın vücut bulmuş merkeziydi.

Tam da 1989 yılında, otuz sekiz kişilik bir Çinli işçi grubu şehre geldi. Arka arkaya, mülkiyeti Çinli göçmenlere ve onlarla bağlantılı birkaç İtalyana ait bir dizi kıyafet üretim merkezi ortaya çıktı. Çalışma izni olmayan Çinliler ardı ardına şehre getiriliyordu. İlk defa fark edildiklerinde, bu göçmenlere müsamaha gösterildi. Zira canlanmakta olan ekonomiye katkı yapıyorlardı ve devletten herhangi bir yardım almadıkları için kamu finansmanına herhangi bir yük getirmeleri gibi bir durum da yoktu. Kendi hallerinde yaşayan ve dışarısıyla çok içli dışlı olmayan bu göçmenler, Çinli fabrikaların bulunduğu yerleri toplu bir şekilde mesken tutmuştu. Girişimci göçü vermeye dayalı uzun bir tarihi bulunan ve Zheijang Bölgesi'nin sayfiye yeri olan Wenzhou kentinden gelen bu göçmenlerin çoğu Frankfurt üzerinden üç aylık turist vizesiyle İtalya'ya geliyor, vizeleri bittikten sonra gizliden çalışmaya devam ederek kendilerini kırılgan ve sömürüye açık bir konuma sokuyorlardı.

Yıl 2008'i gösterdiğinde şehirdeki kayıtlı Çinli firma sayısı 4.200'ü bulurken işçilerin sayısı da 45.000 olmuştu ki bu da şehir nüfusunun beşte birine denk geliyordu (Dinmore, 2010a, b). Bu işçiler, kent yetkililerinin hesaplarına göre günde bir milyon kıyafet üretiyordu ki bu, dünya nüfusunu yirmi yıl içerisinde giydirip yeterdi. Bu esnada Çinlilerin müdahalesi ve Hindistan ile Bangladeş'ten gelen rekabet, yerel İtalyan firmalarını yakından etkilemişti. Bu firmalarda 2010 yılında yalnızca yirmi bin işçi çalışmaktaydı ki bu sayı 2000 yılında 31.000 idi. Söz konusu firmalar küçüldükçe, istihdam edilen işçiler de daha düzensiz ve güvencesiz işlerde çalışmaya başladı.

Buna daha sonra Avrupa ve Kuzey Amerika'daki eski endüstri merkezlerini etkilediği gibi Prato'yu da vuran finansal kriz eklendi. İflaslar giderek artarken işsizlik tırmandı ve işçilerin duyduğu memnuniyetsizlik gayet sert bir hal almaya başladı. Sol politika, Kuzey Birliği'nin yabancı düşmanlığı üzerine kurulu dilinin de etkisiyle iktidardan düştü. Kuzey Birliği de yasadışı göçmenleri tarif ederken 'kötüler ordusu'nu alaşağı etmek gibi bir söylem kullanan siyasi müttefikleri Silvio Berlusconi gibi Çinlilerin fabrikalarına ve sıkı çalışma koşullarının olduğu atölyelerine vakit kaybetmeden gece baskınları düzenleyerek işçileri şeytanlaştırdı. Çin'in olaylar karşısında sarsılan elçisi hemen Roma'dan ayrıldı ve yaşananların kendisine 1930'larda Nazilerin yaptıklarını anımsattığını söyledi. Ancak tuhaf olan bir şey vardı; Çin hükümeti göçmenlerin iadesi konusunda isteksizdi.

Ancak olayların tek sebebi, yabancılara müsamaha göstermeyen yerli nüfus değildi. Çinlilerin dışa kapalı şekilde yaşamasının da bunda etkisi vardı. Prato'nun eski fabrikaları rekabet etmekte zorluk çekerken ve İtalyan işçiler kendilerine alternatif gelir kaynakları aramaya girişirken, Çinliler cemaat içinde cemaat oluşturuyordu. Gelen haberlere göre Çin mafyası, Çin'den başka ülkelere gidişi örgütleyip dışa kapalı yerleşim bölgelerini idare ettiği gibi bir yandan da hâkimiyet için Rus, Arnavut, Nijerya ve Romanyalı çetelerle de iktidar mücadelesi veriyordu. Üstelik bu yaşananlar Prato ile de sınırlı de-

ğildi. Çinli çeteler Çinli şirketlerle bir olup İtalyan altyapı projelerine de yatırım yapıyordu ve bu projeler arasında Civitavecchia limanı yakınındaki milyarlarca Euro değerindeki 'Çin terminali' de vardı.

Prato, küreselleşmenin ve prekaryanın büyümesiyle ortaya çıkan çelişkilerin sembolü halini aldı. Çinlilerin çalıştığı atölyelerin yayılmasıyla İtalyanlar proleter rollerini kaybetmeye ve güvencesiz işlerde çalışmaya başladı. Tabii bir iş bulabilirlerse! Artık prekaryanın göçmenlerden oluşan ayağı, bir yandan kendi içlerindeki şüpheli ağ ilişkilerine dayanmaya devam ederken, diğer yandan da yetkililerin hışmına uğruyordu. Prato'da yaşananlar hiçbir şekilde bu şehre mahsus değildi ve aslında küreselleşmenin dip dalgasını yansıtmaktaydı.

Küreselleşmenin çocuğu

Her ne kadar terimler aynı olmasa da adına neoliberal ya da özgürlükçü denilen bir dizi sosyal ve ekonomik düşünür, 1970'li yılların sonunda daha önce kaybettikleri cesaretlerini yeniden kazanmıştı. Zira on yıllar boyunca ihmal edilip dinlenmedikleri dönemin artık son bulduğunu fark etmişlerdi. Söz konusu düşünürler, Büyük Buhran'dan korkmayacak ya da İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortalığı silip süpüren Sosyal Demokrasi'ye bağlanmayacak kadar gençti.

Bu düşünürler, planlama ve düzenleme aygıtlarına sahip merkezi hükümetle bir tuttukları devleti sevmiyordu. Dünyayı, koşullar nerede uygunsa yatırın, istihdam ve gelirin de oraya akacağı, giderek açılan bir yer olarak algılıyorlardı. Onlara göre mesele şöyleydi: Özellikle Avrupa ülkeleri, sanayide çalışan işçi sınıfının ve bürokrasideki kamu çalışanlarının İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana elde ettikleri güvenceleri geri almadığı, sendikaları yola getirmediği ve o dönemde yeni bir terim olan sanayisizleşme süreci hızlandırılmadığı sürece işsizlik artacak, ekonomik büyüme yavaşlayacak, yatırımlar başka yerlere gidecek ve fakirlik yükselişe geçecekti. Bu, iç karartıcı bir değerlendirmeydi. Söz konusu düşünürler, köklü değişim-

ler istiyorlardı ve Ronald Reagan ya da Margaret Thatcher gibi siyasetçilerde, kendi analizlerine göre hareket edecek liderlik vasıfları mevcuttu.

Trajedi şuradaydı: Teşhisleri kısmen doğru olsa da öngörüleri feci sonuçlar doğurdu. Takip eden otuz yıl içerisinde trajediye bir de şu eklendi. Neoliberallerin ortadan kaldırmak istediği sistemi ortaya çıkaran sosyal demokrat partiler, neoliberallerin siyaset önerilerine kısa bir süre karşı çıktıktan sonra onların hem teşhislerini hem de siyaset önerilerini hiç utanmaksızın kabullendiler.

1980'lerde ortaya atılan bir neoliberal iddia da ülkelerin 'emek piyasasında esneklik' politikalarını izlemesi gerektiğiydi. Bu iddiaya göre emek piyasaları esnekleştirilmediği sürece emek maliyetleri artacak, şirketler üretimi maliyetlerin daha düşük olduğu bölgelere nakledecek ve finans sermayesi 'memleket'e değil maliyetlerin düşük olduğu ülkelere yatırım yapacaktı. Esnekliğin pek çok boyutu vardı. Ücret esnekliği talepteki değişikliklere göre bir ayarlama, yani ücretlerin düşürülmesi demekti. İstihdamda esneklik, firmaların istihdam düzeylerini kolayca ve masrafsız bir şekilde değiştirmesi anlamına gelmekteydi ve bu durum, istihdamın korunması ve istihdam güvenliğinde azalmadan başka bir şey demek değildi. İş esnekliği ise çalışanların şirket içerisinde oradan oraya transfer edilmesi ve iş yapılarının asgari muhalefet ve maliyetle değiştirilmesi olarak görülüyordu. Vasıflarda esneklik ise işçilerin vasıflarının kolayca ayarlanması demekti.

Aslında, bu yüzsüz neoliberal iktisatçıların savunduğu esneklik, çalışanları sistematik olarak daha güvencesiz hale getirmekten başka bir şey değildi ve bu stratejinin yatırım ve istihdamın devam etmesi için gerekli olduğu iddia ediliyordu. Ekonomide yaşanan her olumsuzluk, esnekliğin olmamasıyla ve emek piyasalarında 'yapısal reformlar' yapılmamasıyla açıklanmaktaydı.

Küreselleşme giderek hayatımıza girerken ve hükümetlerle şirketler kendi emek ilişkilerini esnekleştirmek konusunda birbiriyle yarışırken, güvencesiz işlerde çalışanların sayısı kat-

lanarak çoğaldı. Esnek emek yayılırken eşitsizlikler de arttı ve sanayi toplumunun temelindeki sınıf yapısının yerini bu yapıdan daha karmaşık ama sınıftan kesinlikle bağımsız olmayan bir yapı aldı. Buna tekrar döneceğiz. Ancak politika değişikliklerine ve küreselleşen piyasa ekonomisinin gerekliliklerine şirketlerin cevapları, dünyada neoliberallerin ya da onların politikalarını hayata geçiren siyasetçilerin de tahmin etmediği bir eğilim yarattı.

Gerek müreffeh gerekse yükselen piyasa ekonomilerindeki milyonlarca insan, geçmişin gölgelerini taşısa da yeni bir olgu olarak değerlendirilebilecek 'prekarya'ya dâhil oldu. Prekarya 'işçi sınıfı' ya da 'proletarya'nın bir parçası değildi. Proletarya denildiğinde akla uzun dönemli, istikrarlı, sabit-zamanlı ve ileriye dönük olarak işçinin ne kadar ve nasıl ilerleyebileceği açıkça belli olan işlerin bulunduğu, sendikalaşmanın olduğu, kolektif sözleşmelerin yapıldığı, ebeveynlerin iş unvanlarını anladığı, isimleri ve özellikleri bilinen yerel işverenlerin bulunduğu bir toplum akla gelir.

Prekaryaya dâhil olanlar işverenlerini tanımadığı gibi, işverenlerinin geçmişte kaç kişiyi istihdam ettiğini ya da gelecekte bu sayının kaç olacağını da bilmez. 'Orta sınıf' da değildirler zira bu sınıftan insanların sahip olması beklenen sabit ya da öngörülebilir bir maaş, statü yahut çeşitli haklara sahip değildir.

1990'lar boyunca giderek daha fazla insan –üstelik sadece gelişmekte olan ülkelerde değil– kendilerini kalkınma iktisatçılarının ve antropologların 'enformel' dediği bir konumda bulmaya başladı. Bırakın başkalarında ortak bir yaşam ya da çalışma biçimi görmeyi, söz konusu insanlar 'enformel' ifadesini kendilerini tanımlamak açısından da muhtemelen faydalı bulmayacaktı. Dolayısıyla işçi sınıfı, orta sınıf ya da 'enformel' değillerdi. Peki neydi bu insanlar? *Güvencesiz* bir var oluşa sahip olarak tanımlanmak, bir tanınma belirtisi meydana getirebilirdi. Bu insanların arkadaşları, akrabaları ve meslektaşları da bir tür geçici konuma sahipti ve bu geçiciliğin kaç yıl, kaç ay ya da kaç hafta süreceğine dair bir güvenceleri de yoktu. Genelde bunu arzu etmiyor ve hatta bunun için çaba da göstermiyorlardı.

Prekaryayı tanımlamak

Prekaryadan ne anladığımızı tanımlamanın iki yolu var. Birincisi, prekaryanın farklı bir sosyo-ekonomik grup olduğunu söylemekten geçer. Dolayısıyla tanım gereği bir kişi bu grubun ya içindedir ya da değildir. İmgeler ve analizler açısından bu tanım faydalı ve Max Weber'in 'ideal tip' dediği kavramı kullanmamıza olanak tanıyor. Buradan bakıldığında prekarya, 'precarious' [güvencesiz] sıfatı ile 'proletariat' [proletarya] isminin birleşmesiyle oluşan yeni bir terimdir. Birtakım sınırlılıkları olsa da prekarya kavramı bu kitapta genelde bu anlamda kullanılıyor. Marksist anlamda düşünecek olursak da prekaryanın kendi için sınıf olmaktan ziyade, henüz oluşum sürecindeki bir sınıf olduğunu iddia edebiliriz.

Toplumsal gruplar açısından düşündüğümüzde, tarım toplumlarını bir kenara bırakacak olursak küreselleşmenin ulusal sınıf yapılarının parçalanmasına yol açtığını söylemek mümkün. Eşitsizliklerin arttığı dünyada daha esnek bir emek piyasasına doğru gidilirken, sınıf ortadan kaybolmadı. Daha ziyade, parçalı bir küresel sınıf görüntüsü ortaya çıktı.

'İşçi sınıfı', 'işçiler' ve 'proletarya', birkaç yüzyıl boyunca kültürümüzde yer etmiş terimler. İnsanlar eskiden kendilerini sınıfsal terimlerle tanımlayabilmekte ve başkaları da bu insanları benzer terimlerle, giyinme ve konuşma tarzlarıyla ve kendilerini temsil etme biçimiyle tanıyabilmekteydi. Söz konusu terimler bugünse eskiyi anımsatmaktan ibaret. İşçi sınıfının sonunu Andre Gorz (1982) çok önce yazmıştı. Başkaları ise bu terimin anlamı ve bu kategoriye dâhil olmak için gerekli ölçütler üzerinde tartışma yürütmeye devam etti. Belki de gerçeklik, 21. yüzyılın küresel emek piyasasındaki sınıf ilişkilerini yansıtan yeni bir dile gereksinim duyduğumuza işaret ediyor.

Genel olarak bakıldığında, eski sınıflar dünyanın çeşitli bölgelerinde var olsa da bugün yedi çeşit sınıf tanımlanabilir. Tepede az sayıda ancak inanılmaz derecede zengin küresel vatandaşların meydana getirdiği 'elit' sınıf var ve bu sınıf sahip olduğu milyarlarca dolarla bütün evrene hükmediyor. *Forbes* dergi-

sinin en iyi ve en büyük listesinde de yer alan bu elitler, dünyanın her yerinde hükümetlere etki edebiliyor ve cömert hayırseverlik jestlerine de bir hayli düşkünler. Bu elit sınıfın altında 'maaşlılar' var. Hâlâ tam istihdam çerçevesinde çalışan, bazıları elit sınıfa geçmeyi ümit eden bu sınıfın çoğunluğu genelde devlet tarafından karşılanan ücretli izinlerin ve şirketin sağladığı sosyal hakların tadını çıkarıyor ve içinde olduğu sosyal konumdan memnun. Söz konusu 'maaşlı' sınıf, büyük şirketlerde, devlet ve kamu kuruluşlarında yoğun olarak istihdam edilmekte.

Maaşlıların yanında bir de 'profisyen'ler var. Profesyonel ve teknisyen sözcüklerinin birleşimi olarak düşünülebilecek bu kesim, şu anda çok daha küçük bir grup. Pazarlayabilecekleri vasıflara, sözleşmeye dayalı olarak yüksek gelirlere sahip kişileri kapsıyor; danışman ya da kendi için çalışan işçiler bu gruba girebilir. Bugünün 'profisyenler'i, Ortaçağ'daki şövalyeler, küçük toprak sahipleri ve beyler olarak düşünülebilir. Tek bir işletmede uzun dönemli tam istihdam dürtüsü olmaksızın, farklı yerlerde çalışma beklentisi ve arzusuyla yaşayan kişiler bunlar. 'Standart istihdam ilişkisi' bu kesime göre bir şey değil.

Gelir açısından 'profisyenler'in altında el emeğiyle çalışanların giderek daralan çekirdek bir kısmı var ki bunlar da eski 'işçi sınıfı'nın özünü oluşturuyor. Hem refah devletleri hem de emeğe dair düzenlemeler bu insanlar akılda tutularak oluşturulmuştu. Ancak emek hareketlerini de oluşturan sanayi emekçilerinin bu müfrezeleri bugün güçsüzleşmiş ve toplumsal dayanışma hissini de kaybetmiş durumda.

Bu dört grubun altında ise, bir tarafta işsizler ordusu diğer yanda da toplumun uç kısımlarında yaşayan ve onun genel yapısıyla uyuşmayan ayrıksı bir kesimle kuşatılmış 'prekarya' adlı giderek büyüyen bir sınıf bulunmakta. Bu parçalı sınıf yapısının karakteri başka çalışmalarda tartışıldı (Standing, 2009). Şimdi prekarya nedir onu tanımlayalım.

Sosyologlar toplumsal tabakalaşma söz konusu olduğunda geleneksel olarak Max Weber, yani sınıf ve statü üzerinden düşünür ve burada sınıf, toplumsal üretim ilişkilerine ve kişinin emek süreci içindeki konumuna işaret eder (Weber, [1992]

1968). Bu modele göre emek piyasalarında işverenler ve kendine çalışanları bir kenara bırakırsak, emek piyasasındaki temel ayrım ücretli emek ve maaşlı çalışanlar arasındadır. Bu ikili gruptan birincisi parça başı çalışır ve emeği çalıştığı saate göre ölçülür. Bir bakıma harcadıkları güce göre para alırlar. İkinci gruptakiler ise verdikleri güven ve sağladıkları hizmete göre ödüllendirilir. (Goldthorpe, 2007, 2. Cilt, Beşinci Bölüm; McGovern, Hill ve Mills, 2008, üçüncü bölüm). Maaşlıların, her zaman müdürlere, patronlar ve iş sahiplerine yakın olması beklenirken ücretli işçiler yabancılaşmıştır; disipline, tahakküm altına alınmaya, yaptırım ve birtakım teşviklere gereksinim duyulur.

Sınıfla karşılaştırıldığı zaman statünün bir kişinin mesleğiyle ilişkilendirildiği görülür. Yüksek statülü meslekler, profesyonel gruplara, işletmeye ve idareye yakın olanlardır (Goldthorpe, 2009). Ancak burada bir sorun var. Bütün meslekler de, farklı statüler barındıran birtakım bölünmeler ve hiyerarşiler söz konusudur.

Ücretli emek ya da maaşlı işçi veya mesleklere dair fikirler, prekarya söz konusu olduğunda un ufak olur. Prekarya bir yandan sınıf özellikleri sergiler. Maaşlıların aksine, prekarya içindeki insanların devlet ya da sermaye ile güven ilişkileri asgari düzeydedir. Proletaryanın sahip olduğu toplumsal sözleşme ilişkilerinin hiçbirine de sahip değildir zira proletarya söz konusu olduğunda emeğe verilen güvencelerin karşılığında itaat beklenirdi. Refah devletlerinin temelindeki yazılı olmayan sözleşme buydu. İtaatin karşılığında herhangi bir güven ya da güvenlik bulamayan prekarya, sınıfsal açıdan kendine has bir yere sahiptir. Statü açısından da kendine özgü bir yeri vardır zira yüksek statülü profesyonel yahut orta-statüde zanaat mesleklerine tam olarak denk düşmez. Bu anlamda prekarya 'parçalı statü'ye sahiptir ve görüleceği gibi 'toplumsal gelir' yapısı eskiye dayalı sınıf ya da meslek kavramlarıyla kolay kolay örtüşmez.

Japonya, prekaryayı anlamaya çalışanların karşılaştığı sorunların görülebildiği bir örnektir. Gelir eşitsizliği görece düşüktür ki bu da onu iyi bir ülke yapar (Wilkinson ve Pickett, 2009).

Ancak eşitsizlik, statüler arası hiyerarşi açısından daha derindedir ve ekonomik açıdan yaşadığı zorluklar gelir eşitsizliğine dair geleneksel ölçütlere göre hafife alınan prekaryanın genişlemesi, söz konusu eşitsizlikleri daha da derinleştirir. Japon toplumundaki yüksek statülü pozisyonların, sosyo-ekonomik açıdan güvenlik sağlayan birtakım getirileri vardır ki bunlar, sadece parasal gelirlerle ölçülemeyecek kadar önemlidir (Kerbo, 2003: 509-12). Prekarya bütün bu getirilerden yoksundur ve işte bu yüzden gelir eşitsizliği prekarya söz konusu olduğunda çok ciddi bir şekilde hafife alınmaktadır.

Prekarya terimi ilk defa 1980'li yıllarda Fransız sosyologlar tarafından geçici ve mevsimlik işçileri tanımlamak için kullanıldı. Geçici olarak çalışmak prekaryanın temel bir unsuru olmakla beraber kavram, bu kitapta farklı şekilde ele alınacaktır. Yalnız, geçici istihdam kontratlarının bir işte geçici olarak çalışmakla aynı şey olmadığını hatırlamamız gerekiyor.

Bazıları prekaryaya, aynı işte çakılı kalmış eski işçi sınıfı normlarını reddeden romantik bir özgür ruh ya da beyaz yakalı 'maaşlılar'daki burjuva materyalizmini simgeleyen olumlu bir imge atfetmeye çabalıyor. Bu özgür ruhlu meydan okuma ve normlara uymama meselesinin unutulmaması gerekiyor zira prekaryada bu özellikler mevcut. Kontrol altına alınmış emeğin dikte ettiklerine karşı girişilen gençlere özgü ya da öyle olmayan mücadelelerde yeni bir şey yok. Yeni olan şey, güvencesiz emek ve çalışma tarzının, istikrarlı çalışma rejimlerine alışkın 'eski zamanların insanları' tarafından benimsenmesi. Bunlara daha sonra tekrar döneceğiz.

Popüler kullanıma geçtiğinden beri prekarya teriminin anlamında değişiklikler oldu. İtalya'da *precarito* terimi, insanların geçici işlerde düşük gelirle çalışmasının da ötesinde bir hayat tarzı olarak güvencesiz bir varoluş anlamında kullanılıyor (Grimm ve Ronneberger, 2007). Almanya'da sadece geçici işçiler değil, herhangi bir toplumsal entegrasyon umudu bulunmayan işsizler de bu kavramın kapsamına girmekte. Bu, Marksist lümpen proletarya fikrine yakın bir kavram olsa da kitapta kastedilen anlam bu değil.

Japonya'da prekarya terimi bir zaman 'çalışan yoksullar' ile eşanlamlı olarak kullanıldı. Ancak Japonya 1 Mayıs'ı ve daha iyi iş ve yaşam koşulları için mücadele eden genç eylemcilerin içinde olduğu 'genç-güvencesiz işçi sendikası'* diye nitelendirilebilecek örgütlerle ilişkilendirildikten sonra kendine özgü bir terim olarak evrildi (Ueno, 2007; Obinger, 2009). Japonya'da 'freeter' olarak bilinen, 'free' ile Almanca 'Arbeiter', yani işçi sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşan ve geçici işlerde çalışmaya zorlanan bir grup genç işçi ortaya çıktı.

Her ne kadar aralarında ilişki olsa da prekaryayı 'çalışan yoksullar' ya da güvencesiz istihdamla eş tutmak doğru değil. Güvencesizlik aynı zamanda güven üzerine kurulu bir iş kimliğinin olmaması anlamına geliyor. Halbuki düşük ücretli bazı işlerde çalışan işçiler kendilerine bir kariyer yapıyor olabilirler. Bazıları, prekaryayı emek süreci üzerinde kontrol olmamasıyla açıkladı. İşin burası biraz karışık zira insanların çalışma ve emeğin üzerinde kontrolünün olduğu bazı yönleri –vasıfların geliştirilmesi ve kullanımı, çalışmak için gerekli zaman, emek yoğunluğu, ekipman, hammadde– vardır. Buna bir de işçiyi kontrol eden müdür ya da ustabaşı dışında emeğin farklı türlerde de kontrol edilme biçimleri olduğunu ekleyelim.

Prekarya grubuna dâhil insanların emekleri ve çalışmaları üzerinde hiç kontrol sahibi olmadığını söylemek, tanım açısından sınırlayıcı olur. Zira emek sürecinde harcanan güç, işbirliği, vasıfların kullanılması, sabotaj eylemlerinin kapsamı, işyerindeki ufak tefek şeylerin araklanması ve çalışma esnasında gereksiz şeylerle zaman harcanması konusunda her zaman ikircikli bir durum ve güce dair üstü kapalı bir pazarlık vardır. Tabii emeğin kontrolüne dair unsurlara da bakılması, prekaryanın içinde bulunduğu halin değerlendirilmesi açısından uygundur.

Bir o kadar ilginç olan şey de 'statü uyumsuzluğu' olarak adlandırılabilecek durum. Göreli olarak ileri derecede eğitim gör-

(*) Metinde 'Freeter union' diye geçen bu sendikalar, Japonya'da 'freeter' denilen ve güvencesiz işlerde geçici olarak çalışan, genelde gençlerden oluşan işgücünün hakları için mücadele eden örgütleri anlatıyor – ç.n.

müş ancak kazandıkları becerilerine uygun gelir ve statü için çalışmak zorunda kalan kişilerin, statü konusunda sıkıntı yaşaması muhtemeldir. Böylesi bir hissiyat Japonya'daki genç prekaryada mevcut (Kosugi, 2008).

Bizim bu kitaptaki amaçlarımız açısından bakıldığında prekarya, sosyal demokratlar, işçi partileri ve sendikaların, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 'sanayi vatandaşlığı' gündemi çerçevesinde işçi sınıfı ya da sanayi proletaryası için izlediği siyasetin kapsamına giren emeğe dair yedi tip güvenceden yoksun kişileri kapsıyor.

Sanayi vatandaşlığı kapsamında emeğe dair güvenceler

Emek piyasası güvenliği – Tam istihdama bağlı bir hükümetin simgelediği makro düzeyde yeterli gelir getirici fırsatlar.

İstihdam güvenliği – Keyfi işten çıkarmalara karşı koruma, işe alım ve işten çıkarmalar konusunda düzenlemeler, kurallara uymayan işverenlere karşı mali yaptırımlar.

İş güvenliği – İstihdamda belli bir mevki elde etme fırsatı ve becerisi, vasıfların giderek geçersizleşmesinin engellenmesi, statü ve gelir açısından yukarı hareketliliğin sağlanmasına yönelik fırsatlar.

Çalışma güvenliği – Güvenlik ve sağlıkta yapılan düzenlemeler, çalışma saatlerinin sınırlandırılması, kadınlar için gece işi ve düzensiz çalışma saatlerine yönelik düzenlemeler, iş kazalarına ya da iş nedeniyle ortaya çıkan hastalıklara karşı koruma ve iş kazalarından doğan maliyetlerin karşılanması gibi yöntemler.

Vasıfların yeniden üretiminin güvenliği – Çıraklık ve istihdam eğitimi gibi yöntemlerle vasıf kazanmaya ve işçinin sahip olduğu becerilerin kullanılabilmesine dönük fırsatlar.

Gelir güvenliği – Asgari ücret mekanizması, gelir sınıflandırılması, kapsamlı sosyal güvenlik, gelir eşitsizliğini azaltmak ve düşük gelirlilere destek olmak için ilerici bir vergi sistemi gibi yöntemlerle yeterli bir sabit gelirin sağlanması.

Temsil güvenliği – Bağımsız sendikalar ve grev hakkı gibi yöntemlerle emek piyasasında ortak bir ses yükseltebilmek.

Modern emeğin güvencesizliğine dair tartışmalarda daha çok istihdam güvencesizliğine, yani uzun dönemli sözleşme ve işsizliğe karşı korumaların yokluğuna dikkat edilir. Bu her ne kadar anlaşılabilir bir şey olsa da iş güvencesizliği de prekaryanın önemli bileşenlerinden birisidir.

İstihdam güvenliği ve iş güvenliği arasındaki fark çok önemlidir. Bir örnekle açıklayalım. 2008-2010 yılları arasında Fransa Telekom'un 30 çalışanı intihar etti ve bunun ardından şirkete dışarıdan bir patron atandı. 66.000 çalışanın üçte ikisinin uzun süreli kadrosu vardı ve bu anlamda istihdam güvenceleri garanti altına alınmıştı. Ancak yönetim, çalışanlarını 'Tayin Zamanı' adlı bir politikayla birkaç yılda bir büro ve meslek değiştirmeye zorlayarak sistematik bir şekilde iş güvensizliğinin kucağına itmişti. Dolayısıyla intiharların temelinde iş güvensizliğinden doğan stresin yattığı tespit edildi. Yani, iş güvensizliğinin önemi büyüktü.

Üstelik iş güvenliği meselesi, kamu hizmetinde de önemli. Çalışanlar, imzaladığı sözleşmelerle başka birçok kişinin kıskandığı istihdam güvencesine kavuşuyor. Ancak bu sözleşmelerle, çalışanlar müdürleri istediği zaman ve yine onların istediği pozisyonlara atanmayı da kabul ediyorlar. Sıkı bir 'insan kaynakları yönetimi' ve işlevsel esnekliğin hüküm sürdüğü bir dünyada meslekler ve pozisyonlar arası bu geçişlerin kişiler açısından zorlayıcı olması muhtemel.

Prekaryanın bir başka özelliği de gelirlerin güvence altında olmaması ve gelir yapısının bütün diğer gruplardan farklılık göstermesidir. Bunu, 'toplumsal gelir' kavramını kullanarak ortaya koymak mümkün. İnsanlar, her yerde elde ettikleri gelirle yaşarlar. Bu para üzerinden de olabilir, kendilerinin ya da ailelerinin ürettiğine bağlı olarak ayni gelirler üzerinden de. 'Toplumsal gelir', ihtiyaç olması halinde insanların ne kadar beklenti içine girebileceğiyle ölçülebilir. Bazılarının geçimi her ne kadar tek bir gelire dayansa da birçok toplumdaki pek çok kişi birkaç gelir kaynağına sahiptir.

Toplumsal gelirin nasıl oluştuğuna altı kalemde bakılabilir. Bunlardan ilki, kişi tüketsin takas etsin ya da satsın, bire-

bir kendi ürettiklerimizdir. Bahçede ya da bir bahçe kadar olamayacak kadar küçük, ev halkının geçimine yardım edecek büyüklükteki alanlarda yetiştirilen gıda, kıyafet veya hizmetler bu gruba girebilir. İkinci kalem ise verilen emek karşılığında elde edilen ücret geliridir. Üçüncü grupta enformel yollardan aile ya da yereldeki yakınlar aracılığıyla gelen karşılıklı destekler vardır. Dördüncü gruba bakarsak, çok sayıda çalışana, çalıştıkları şirket ya da kurum tarafından sağlanan birtakım hak ve yardımları görürüz. Beşinci grupta devletin sağladığı hak ve yardımlar vardır: Sosyal sigorta yardımları, sosyal yardım, keyfi transferler, doğrudan ödenen ya da işverenler aracılığıyla ödenen sübvansiyonlar ve sübvanse edilen sosyal hizmetler. Son olarak da tasarruf ve yatırımlardan elde edilen özel gelirler.

Bütün bu kalemler az ya da çok güvenli veya güvence altına alınmış biçimlere ayrılabilir ki bunlar da söz konusu kalemlerin tam değerini belirler. Örneğin, ücretler sabit de olabilir daha değişken ya da esnek biçimlere ya da uzun dönemli sözleşme temeline de dayanabilir. Eğer birisinin gelecek yıl her ay aynı geliri elde etmesi gibi bir durum varsa, bu ay elde edilecek olan gelir, havanın kaprislerine ya da işverenin henüz belirli olmayan üretim takvimine bağlı olan aynı miktardaki ücretten daha fazladır. Devletten gelen haklar da evrensel 'vatandaşlık' hakları şeklinde alt gruplara ayrılabilir ki bunlardan birisi geçmişte yapılan katkılara dayanan ve ilkesel olarak garanti altına alınan haklardır. Bir diğer alt grup da önceden kestirilemeyen koşullara bağlı olarak mevcut olamayabilecek daha keyfi transferlerdir. Şirkete bağlı haklar, bir firmadaki kişinin statü ve önceden yapılan hizmetlere bağlı olarak ya da keyfi olarak aldığı unsurlar şeklinde bölünebilir. Aynı şey ihtiyaç duyulan zamanlarda, aile ve akrabalık temelli talepler ya da yakın çevre üzerinden dile getirilen talepler için de geçerlidir.

Prekaryayı tanımlayan kendine özgü toplumsal gelir yapısı, belirli bir anda elde edilen parasal gelirin ötesinde bir kırılganlığa sahiptir. Örneğin, gelişmekte olan bir ülkenin ekonomisinin hızlı bir şekilde ticarileştiği zaman çoğu prekaryaya dâhil olan yeni gruplar, yakın çevrelerinden gördükleri birtakım yar-

dımları almadıkları gibi devlet ya da şirket yardımı da elde edemediklerini görürler. Prekarya, geleneksel biçimde birtakım desteklerini kaybetmemiş olan düşük gelirliler ve benzer miktarda parasal gelire sahip maaşlılardan daha kırılgan bir konuma sahiptir zira söz konusu maaşlılar birtakım devlet ve şirket yardımı almaktadır. Prekaryanın ayırt edici bir özelliği de herhangi bir zamanda elde ettiği ücret ya da gelirin düzeyi değil, ihtiyaç olduğu zamanlarda yakın çevreden destek görememesi, garanti altına alınmış şirket ya da devlet yardımı ve kazançları destekleyecek özel birikimlerinin olmamasıdır. Bunların etkisine İkinci Bölüm'de bakacağız.

Emeğin güvencesizliği ve güvencesiz toplumsal gelir dışında prekarya mensuplarında iş temelli *kimlik* de bulunmaz. İstihdam edildikleri dönemlerde, bir geleceği olmayan ve toplumsal hafızadan yoksun işlerde çalışırlar. İstikrarlı birtakım pratikler içerisine kök salmış mesleki bir cemaate ait olma, etik kurallara ve davranış normlarına sahip olma, mütekabiliyet ve dayanışma gibi duygulara sahip değildir prekarya.

Prekarya, kendisini dayanışma üzerine kurulu bir emek camiasının parçası olarak görmez. Bu da yapmak zorunda kaldıkları her neyse orada yabancılaşma ve bir araçsallığa neden olur. Güvencesizliğin neden olduğu eylem ve tavırlar, fırsatçılığa meyleder. Prekaryanın eylemleri üzerinde, bugün söylediklerinin, yaptıklarının ya da hissettiklerinin uzun dönemli ilişkileri üzerinde güçlü ya da bağlayıcı bir etki yaratacak 'geleceğin gölgesi' bulunmaz. Prekarya geleceğin gölgesi olmadığını bilir çünkü yaptıkları şeyin geleceği yoktur. Yarın yaptıkları şeyin demode olması sürpriz değildir; eğer bir başka iş ya da faaliyet alanında canlanma olursa mevcut işten ayrılmak da kötü olmayabilir.

Her ne kadar bazı mensupları birtakım mesleki yeterliliklere ya da havalı unvanlara sahip olsa da prekaryanın mesleki kimliği yoktur. Bazılarına göre, mesleki kimliği tanımlayacak birtakım ahlâki ya da davranışsal yükümlülükler gösterme zorunluluğu olmamasının özgürleştirici bir yanı vardır. 'Kentli göçebe' ve onunla ilgili 'kısmi vatandaş'* imgesini –yani tam vatan-

(*) Metinde geçen sözcük denizen – ç.n.

daş olmayan kişi imgesini– daha sonra gündeme alacağız. Bazıları göçebe olmayı yerleşikliğe tercih ettiği için prekarya içindeki herkesin mağdur olarak değerlendirilmemesi gerekir. Ne var ki, gözle görülür bir kaçış olanağı olmaması, onları güvencesiz ortamlarında rahatsız konuma düşürür.

Emek, çalışma, oyun ve boş zaman*

Prekaryanın tarihsel öncülleri, eski Yunan'da sahipleri için çalışan kölelerin aksine, toplumda gerekli üretken emeği ortaya koymakla yükümlü *banausoi* denilen toplumsal gruptur. Kendilerinden toplumsal açıdan üstün olanlar, prekaryanın öncülleri sayılabilecek *banausoi* adlı grubu bedensel olarak sınırlı, zihinsel olarak da kaba bulurdu ve bu grubun toplumsal olarak yükselmek açısından herhangi bir şansı yoktu. Sınırlı haklara sahip zanaatkârlar şeklinde düşünülebilecek *metic*lerle (ikamet eden yabancı) beraber çalışırdı. Kölelerle beraber bu iki grup, şehir hayatına katılmaya dair herhangi bir beklentileri olmaksızın toplumdaki bütün emek yükünü çekerdi.

Antik Yunanlar, emek ve çalışmanın yanında oyun ve boş zaman arasındaki farkları –kendi ifadeleriyle *schole*– bugünün politika yapıcılarından daha iyi anlıyordu. Emek yükünü sırtlananlar, vatandaş statüsünde değildi. Vatandaşlar emekten ziyade *praxis* ile iştigal ederdi. Yani evde aile ile ya da arkadaşlarıyla beraber çalışırdı. Bu çalışma faaliyetleri, daha çok 'yeniden üretim' faaliyetleriydi; kamusal hayata katılmak ya da kişisel ilişkileri güçlendirmek için yapılırdı. Özellikle kadınlar konusunda bizim standartlarımızla düşünüldüğünde Eski Yunan toplumu adaletsizdi. Ancak her şeyi emek üzerinden ölçmenin neden saçma olduğunu anlamışlardı.

Bu kitaptaki iddialardan birisi de şu: 21. yüzyıl ilerlerken, prekaryanın olumsuz taraflarından birisinin üstesinden gelmek konusundaki temel amaçlardan birisi, emek olmayan çalışmayı ve oyun olmayan boş zamanı kurtarmak olmalı. 20. yüzyıl boyunca yapılan vurgu, emek yükünü üstlenenlerin sayısı-

(*) Labour için emek, work için çalışma karşılıkları tercih edilmiştir – ç.n.

nı en üst seviyeye çıkarmak ve emek olmayan çalışma biçimlerini kötülemek ya da doğrudan yok saymak üzerine oldu. Prekaryanın genellikle kendisinin seçmediği koşullarda, nasıl ve ne zaman istenmişse tam da o şekilde emek yükünü çekmesi ve oyuna düşkünlük göstermesi bekleniyor. Beşinci Bölüm'de de iddia edildiği üzere prekaryadan, karşılığı ödenmeyen emeğin karşılığı iş yapması bekleniyor fakat prekaryanın boş zamanı önemsiz addediliyor.

Prekaryanın çeşitleri

Nasıl tanımlanırsa tanımlansın, prekarya homojen bir yapıya sahip değil. Gelip geçici işlerde çalışırken bir yandan da internet kafede vakit geçiren ergen ile polis korkusuyla yaşayıp çılgınca iş bağlantıları kuran ve hayatta kalmak için zekâsını kullanan göçmen arasında fark var. Öte yandan bunların ikisinin de, gelecek ay yemek parasının nereden geleceğini düşünüp duran ve tek başına yaşayan anneden veya sağlık faturalarını ödeyebilmek için sağda solda işler yapmak durumunda kalan altmışlı yaşlardaki adamdan farklı olduğunu da görmek lazım. Ancak her biri emeklerinin araçsal (yaşamak için), fırsatçı (ne düşerse) ve güvencesiz olduğu hissini paylaşır.

Prekaryayı tasvir etmenin yollarından birisi de 'kısmi vatandaş (denizen)' kavramı. 'Kısmi vatandaş', o ya da bu sebepten, normal vatandaşlara göre daha sınırlı haklara sahip kişiye verilen ad. Romalılara kadar götürülebilecek kısmi vatandaş düşüncesi, kendilerine zanaatlarını icra etme ve ikamet etme hakkı verilen ancak tam vatandaşlık hakkından mahrum bırakılan yabancılara uygulanmaktadır.

Bu fikri, insanlara verilen hakları düşünerek genişletebiliriz: Medeni haklar (yasalar önünde eşitlik; suç ve fiziksel zarardan korunma), kültürel haklar (kültürden faydalanmak konusunda insanlara eşit erişim ve toplumun kültürel hayatına katılım hakkı), sosyal haklar (emeklilik ve sağlık hizmetlerine eşit erişim), ekonomik haklar (gelir getirici faaliyetlerde bulunma konusunda eşit yetki), siyasi haklar (herkese oy kullanma, seçim-

lere katılma ve toplumun siyasi hayatına katılma hakkı). Dünyada sayıları giderek artan pek çok insan, bu hakların en azından bir tanesinden faydalanamıyor ve nerede yaşıyor olursa olsunlar, vatandaş sayılmaktan ziyade kısmi vatandaş grubuna ait olarak hayatlarını sürdürüyorlar.

Kısmi vatandaş kavramı, şirket çalışanları ve çeşitli kısmi vatandaşların içinde olduğu şirket hayatına da uygulanabilir. Bu anlamda maaşlıları firma içinde en azından birtakım karar ve işlemlerde üstü örtük oy hakkına sahip vatandaşlar olarak düşünebiliriz. Zaten hissedarlar ya da şirket sahipleri de maaşlıların bu haklara sahip olmasını zımnen kabul ederler ve şirket içindeki stratejik kararları alma yetkisini net bir şekilde ellerinde bulundururlar. Geri kalan çalışanlar –geçici işçiler, sözleşmeliler– ellerinde pek az hak bulunan kısmi vatandaşlardır.

Dünyanın genelinde kısmi vatandaşların çoğu bir çeşit göçmendir ve bunu ileriki bölümlerde tartışacağız. Ancak burada bir kategori özellikle dikkate değer: Kriminalize edilen geniş kitle, yani suçlular. Küreselleşme döneminde suç kategorisine giren eylemlerin sayısında bir artış görüldü. Eskiye göre daha fazla insan yakalanıp hapse atılıyor ve bu da daha fazla insanın suçlu konumuna düşmesi demek oluyor. Söz konusu kriminalizasyonun artmasının sebebi kısmen küçük suçlarla ilintili. Bu küçük suçlar arasında ahlâki tehlikeler yaratan sosyal yardım planlarına verilen davranışsal tepkiler de yer almakta ve bu durumlarda yardıma muhtaç insanlar, doğruyu söylemeleri halinde kendi kendilerini cezalandırmış olma ve bürokrasiyle ters düşme riskiyle karşı karşıyadırlar.

Kariyerleri olmayan geçici işçiler, göçmen kısmi vatandaşlar, hayat mücadelesi verirken kriminalize olmuş kişiler ve sosyal yardımla yaşamak durumunda olanlar... Sayılar üst üste biniyor. Bırakın prekaryanın içindeki farklı kesimlerden gelenleri belirlemeyi, emek ve ekonomiye dair istatistikler dahi maalesef prekarya içindekilerin toplam sayısını tahmin etmeye elverişli değil. Temsili değişkenlere dayanarak resmi oluşturmak zorundayız. Her biri muntazam bir şekilde uymasa da prekaryadaki dört temel grubu ele alalım. Prekaryayı tanımlayan bir

özellik, kişinin prekarya içinde olup olmadığına işaret etmek için yeterli değil.

Öncelikle, geçici işlerde çalışmak durumunda olanlar prekarya içinde yer almaya yakındır çünkü sağlam olmayan üretim ilişkileri içerisindedirler. Benzer işlerde çalışanlara kıyasla daha düşük gelirleri olduğu gibi mesleki anlamda da daha az fırsata sahiptirler. Esnek emek çağında işlerine geçici bir etiket verenlerin sayısı muazzam derecede arttı. İngiltere gibi birkaç ülkede neyin geçici iş olduğuna dair sınırlayıcı tanımlar istihdam koruması olmayan işlerde çalışanların sayısının belirlenmesini zorlaştırdı. Ancak pek çok ülkede istatistikler, ulusal iş gücünün geçici işlerdeki sayısının ve payının son otuz yıl içinde ciddi bir biçimde arttığını gösteriyor. Örneğin Japonya'da geçici işlerin sayısı öyle bir arttı ki 2010 yılında iş gücünün üçte birinden fazlası geçici işlerde çalışıyordu. Ancak bu oranın en yüksek olduğu ülke, makul tanımlar çerçevesinde işçilerin yarıdan fazlasının geçici ve 'düzensiz' işlerde çalıştığı Güney Kore olabilir.

Geçici bir işte çalışmak bir kişinin kariyeri ve geleceği olmayan bir işte istihdam edildiğinin göstergesi olsa da bu her durum için geçerli değil. Gerçekten de 'profisyen' dediğimiz kişiler, bir kısa dönemli projeden diğerine geçtikleri proje odaklı var oluş tarzından hoşlanmakta. Yalnızca birkaç görevin tekrar tekrar yapıldığı uzun dönemli işler hiç de arzulanan işler değil. Yani toplumsal bağlam kişiyi tatmin ediyorsa, geçici bir işe sahip olmakta problem yok. Ancak küresel ekonomik sistem birçok insanın geçici işlerde çalışmasını gerektiriyorsa, politika yapıcıların bu işleri güvencesiz kılan şeylere eğilmesi gerekir.

Şu anda geçici bir işte çalışıyor olmak güvencesizliğe dair önemli bir gösterge. Geçici bir iş bazıları için bir kariyerin oluşturulmasında ilk adım şeklinde düşünülebilir. Ancak pek çok insan için geçici bir iş, daha düşük bir gelir konumuna, yani aşağıya doğru bir adım teşkil eder. Pek çok politika yapıcının tavsiye ettiği gibi işsizlikten sonra geçici bir işe başlamak, gelecek yıllar boyunca daha düşük kazançlara neden olabilir (Autor ve Houseman, 2010). Herhangi bir işe daha düşük se-

viyelerden başlayan birisinin yukarı doğru toplumsal hareketlilik gösterme ya da 'düzgün' bir gelir elde etme ihtimali daimi olarak azalır. Geçici bir iş edinmek pek çok insan için bir gereklilik olsa da bunun toplumsal hareketliliği arttırma ihtimali düşüktür.

Prekaryayı anlamanın bir başka yolu da yarı-zamanlı istihdamdır ki bu aslında sanayi toplumlarının aksine, hizmete dayalı ekonomide kullanılan bir hüsnütabirdir. Pek çok ülkede yarı-zamanlı iş denildiğinde otuz saatten az çalışma veya bu kadar saatten azı için emeğinin karşılığını almak akla gelir. Aslında yarı-zamanlı ifadesi, bir gerçekliğe tekabül etmiyor ve sözde kalıyor çünkü yarı-zamanlı bir iş edinmeyi seçen ya da buna zorunlu kalanlar, beklenenden daha fazla çalışıyor veya hak ettiklerinden daha az kazanıyorlar. Bir kariyer yolunu terk eden yarı-zamanlı emekçiler –ki bunların çoğu kadındır– sonunda daha çok sömürülebilir, çalışma saatleri dışında ücretsiz çalışmak zorunda kalabilir ve kendilerine belli bir mevki elde etmek için kendilerini daha fazla sömürmek durumunda kalabilirler.

Yarı-zamanlı işlerdeki artış, işsizliğin ve eksik istihdamın boyutunu gizlemeye de yaradı. Dolayısıyla örneğin Almanya'da daha fazla kişinin 'ufak-işler'e kaydırılması yüksek istihdam yanılsaması yarattığı gibi bazı iktisatçıların finansal krizden sonra Alman istihdamında bir mucize yaşandığına dair saçma iddialar dillendirmesine de yol açtı.

Prekarya ile örtüşen diğer kategoriler 'bağımsız yüklenici' firmalar ile 'bir başkasına bağımlı olarak çalışan yüklenici firmalardır'. Burada prekarya ile bir mütekabiliyet yok zira pek çok yüklenici firma, bazı açılardan güvendedir ve güçlü bir mesleki kimliğe sahiptir. Burada kendine çalışan diş hekimi ya da muhasebeci düşünülebilir. Ancak başkasına bağımlı olarak çalışan firmalarla bağımsız firmaları birbirinden ayırt etmek her yerde pek çok avukatın başını ağrıtmıştır. Hizmet sağlayanlarla hizmet emeği üretenleri, aracılara bağımlı olanlarla gizli çalışan konumundakileri birbirinden nasıl ayırt etmek gerektiği konusunda bitmek tükenmek bilmeyen tartışmalar olmuştur. Sonuç olarak ayrımlar keyfidir; kontrol kavramına ve başkalarıy-

la olan tabiiyet ilişkisine dayalı olarak yapılır. Ne var ki üzerinde fazla kontrol sahibi olunmayan görevlerin kendilerine verilmesi konusunda başkasına tâbi olanların prekarya içine girme riski daha fazladır.

Prekarya ile bağlantılı bir başka grup da giderek büyüyen çağrı merkezlerinde çalışanlar ordusu. Her yerde karşımıza çıkan çağrı merkezi çalışanları, küreselleşmenin, elektronik hayatın ve yabancılaşmış emeğin sembolü. 2008 yılında İngiltere'deki Kanal 4, çağrı merkezlerinin genç çalışanları ile kızgın müşteriler arasındaki yanlış anlaşılmaların anlatıldığı 'Telefondaki Öfke' adlı bir belgesel yayınladı. Programa göre İngiltere'de bir insan yılda ortalama bir gününü çağrı merkezleriyle konuşarak geçirmekteydi ve bu süre giderek artmaktaydı.

Tabii sonra bir de stajyerler var. Görece modern bir durumu simgeleyen bu grupta, yeni mezunlar, öğrenciliği devam edenler ve hatta henüz öğrenciliğe başlamamış olanlar bir süreliğine çok az bir ücret için ya da ücret beklemeksizin küçük ofis işleri yapıyorlar. Bazı Fransız yorumcular prekaryayı stajyerlerle eşdeğer olarak görseler de bu yeterli değil ancak stajyerlik olgusunun nasıl değerlendirildiğine dair duyulan rahatsızlığı da gözler önüne seriyor.

Stajyerlik, gençlerin prekarya içine yönlendirilmesi açısından potansiyel bir mekanizma. Üstelik bazı hükümetler, işsizliği gizlemek için aktif bir emek piyasası politikası olarak staj programları bile başlattı. Gerçekte ise stajyerlikleri teşvik etmeye dair çabalar yetersiz ve maliyeti yüksek sübvansiyon planlarının pek de ötesine geçemiyor. Söz konusu staj programlarının idari maliyeti yüksek olduğu gibi insanları kurumsal hayata alıştırmak ve iş esnasında bir şeyler öğretmek gibi iddialarına karşın ne staj yapılan kurumlara ne de stajyerlere uzun süreli bir faydası oluyor. Stajyerleri daha sonra değerlendireceğiz.

Özetleyecek olursak prekaryayı anlamanın bir yolu insanların nasıl olup da, kendilerine arzu edilebilir bir kimlik veya kariyer inşa etme ihtimali olmayan güvencesiz emek biçimlerini yapar hale geldiğine bakmaktan geçiyor

Prekaryalaşma

Prekaryaya bakmanın bir diğer yöntemi de süreçle alakalıdır; yani insanların nasıl 'prekaryalaştığını' anlamak gerekir. Prekaryalaşmak denilen bu tuhaf terim, 19. yüzyılda işçilerin proleterleşmesine yol açan güçleri tarif eden 'proleterleşme'yi andırıyor. Prekaryalaşmak, güvencesiz bir varoluş içinde yaşamaya neden olan baskılara maruz kalmak ve bu deneyimlerin içinden geçmek demektir ve iş ya da hayat tarzı ile elde edilen güvenli bir kimlik ya da gelişme hissi yoktur.

Bu anlamda maaşlı kesimin bir kısmı prekaryaya doğru sürüklenmekte. Japonya'nın efsanevi 'maaşlı adam' örneği bu anlamda açıklayıcı. Tek bir işletmede hayat boyu istihdam edilen bu 20. yüzyıl işçisi, 1980'li yılların başlarına kadar egemen olan ve gayet paternalist bir emek modeli içerisinden çıkmıştır. Japonya ya da başka bir yerde, lonca sistemine dayalı yapı, kolaylıkla kasvetli bir kafes halini alabilir zira bu kadar istihdam güvenliği olduğu takdirde bunun dışına çıkılması bir korku faktörü teşkil eder. Böylesi bir modeli benimseyen Japonya ve diğer Doğu Asya ülkelerinde yaşanan buydu. Bir şirket ya da kurumdan atılmak başarısızlık simgesi ve itibar kaybı olarak değerlendirilirdi. Bu durumlarda kişisel gelişim peşine düşülmesi kolaylıkla, iç hiyerarşide daha yüksekteki kişilere riayet edilmesine ve fırsatçılığa dayalı planlar yapılmasına yönelik küçük hesapların peşine koşulmasıyla sonuçlanır.

Japonya'da bu en uç noktalarda yaşandı. Şirket denilen yapı kurgusal bir aile halini aldı ve böylece istihdam ilişkisi akrabalığa dayalı kontrat sistemine dönüştü. Haliyle işverenin çalışanı 'evlat edinmesi' ve karşılığında da bir armağan ilişkisi olarak itaat, işverene karşı görevlerin bir evlat gibi yerine getirilmesi ve on yıllarca sürecek yoğun bir emek beklenmesi durumu hâsıl oldu. Ortaya da yüksek miktarda fazla mesai kültürü ve aşırı çalışma kaynaklı ölümler, yani *karoşi* çıktı (Mouer ve Kawanishi, 2005). Ancak 1980'lerin başından itibaren maaşlılar içinde Japonlara düşen emek gücü oranında büyük bir azalma yaşandı. Hâlâ maaşlılar içerisinde tutunmaya çalışanlar da büyük

baskı altında ve yerlerini kendi istihdam güvenliklerine sahip olmayan genç kadın ve erkeklere kaptırıyorlar. Prekarya, intihar ve toplumsal huzursuzluklardaki muazzam artışlara bakarak çektiği sıkıntıyı görebileceğimiz maaşlıları yerinden ediyor.

Japonya'da maaşlıların dönüşümü biraz uç bir örnek olabilir. Ancak psikolojik olarak uzun dönemli bir istihdam ilişkisine kısılıp kalmış birisinin kontrolü kaybedip güvencesiz bir bağımlılık biçimine doğru nasıl sürüklendiğini görebiliriz. Eğer işveren, yani şirketteki 'ebeveyn' mutsuz olur ve kurgusal ebeveynlik rolünü oynamak istemez ya da oynayamayacak hale gelirse, şirket çalışanı, özerklik becerileri veya kendini geliştirme hüneri olmaksızın prekaryaya dâhil olur. Uzun dönemli istihdam, kişinin vasıflarını köreltebilir. Başka çalışmalarda da dile getirildiği üzere (Standing, 2009) vasıfsızlaşma refah devleti döneminin emek politikalarının en kötü yanlarından birisidir.

Tanımı farklı yerlere çekmek konusunda dikkatli olmak gerekir fakat prekaryalaşmanın bir başka yönü de kurgusal bir mesleki hareketliliktir ki bunun postmodern veçhesi, birtakım unvanların havalı şekilde adlandırılmasıyla kendisini gösterir. *The Economist* (2010a) de bu durumu zarif bir şekilde hicvetti. Hiçbir yere gitmeyen ve geleceği olmayan bir işe cafcaflı bir ad verilir ve o işin güvencesiz tarafları gizlenmeye çalışılır. İdare edecekleri bir ordu ya da ekip olmayan kişilere 'şef', 'üst düzey yönetici', 'yönetici memur' gibi unvanlar veriliyor. Alışıldığı üzere kendisine Uluslararası İdari Profesyoneller Derneği (önceden Ulusal Sekreterler Derneği gibi mütevazı bir adı vardı) gibi havalı bir isim veren ABD'li meslek kurumu, beş yüzden fazla iş unvanını yapısında barındırdığını bildirmişti. Bunların arasında 'ön-ofis koordinatörü', 'elektronik belge uzmanı', 'medya dağıtım görevlisi' (gazete dağıtan kişi), 'geri dönüşüm görevlisi' (çöp kutusunu boşaltan kişi) ve 'hijyen danışmanı' (tuvaletleri temizleyen kişi) yer alır. Unvan verme hususunda ortaya konan bu beceri, sadece ABD'nin tekelinde de değil; bu durum her yerde göze çarpıyor. Fransızlar şu sıralar temizlikçi kadınlara daha saygın bir unvan olan 'yüzey teknisyeni' olarak sesleniyorlar.

The Economist, iş unvanlarındaki artışı 2008 sonrasındaki ekonomik durgunlukla ve çokuluslu şirketlerin giderek artan kendi karmaşık iç yapısıyla açıkladı zira söz konusu cafcaflı unvanlar, ücretlerde herhangi bir artış olmamasını maskeliyordu. Ancak bu durumu, son dönemde ortaya çıkmış bir mübalağa salgını olarak açıklayamayız. Unvan patlaması, kişinin gelişimi ve mesleki hareketliliğine dair kurgusal sembollerin bir iş sterilliği görüntüsü verdiği prekaryanın genişlemesiyle alakalı. Düzleşmiş ve vasıfsızlaşmaya yüz tutmuş iş yapıları, unvan enflasyonuyla gizleniyor. *Economist* de bunu güzel bir şekilde anlattı:

> Esneklik modası başka alanlarda şişkinliğe yol açtı. Hiyerarşileri ortadan kaldırma eğiliminin, anlamsız iş unvanlarını çoğaltmak gibi çelişkili bir sonucu oldu. Eski kafalı politikacılar nasıl Lancaster Dükalığı Şansölyesi ya da Konsey Lord Başkanı yapılıyorsa, işçiler de kulağa önemliymiş gibi gelen unvanlara hevesleniyor. Yönetimin en üst kademesinden aşağı doğru herkes kovulma ihtimaline karşı özgeçmişlerini şişirmeye çalışıyor.

Ancak burada daha temel bir toplumsal sıkıntı var. *The Economist*'te çıkan bu incelikli analizin sonunda, 'İnsanlara cafcaflı unvanlar vermenin faydaları kısa süreli olurken ortaya çıkan hasar daha uzun süre devam ediyor' denmişti. Bir yandan bu havalı unvanların sinizme yol açtığına ve söz konusu unvanların, unvan sahiplerini gözden çıkarılabilir kıldığına dair bir düşünce vardı. Ancak bir taraftan da tam tersi söz konusu çünkü insanlar gözden çıkarılabilir konumda ve onlara verilen unvanlar da bunu göz önüne seriyor.

Prekaryalaşmış zihin

İçinde bulunduğumuz teknolojik manzaranın düşünce ve davranışlarımıza etkisini anlayabilmek için teknolojik determinist olmaya gerek yok. Prekarya henüz kendi için sınıf olma özelliğini gösterebilmiş değil zira karşı karşıya olduğu teknolojik güçleri kontrol edemiyor. Hayatlarımızın her köşesine gi-

ren elektronik cihazların insan beyninde, düşünme biçimimizde ve daha da vahimi düşünme kapasitemizdeki derin etkisine ilişkin gitgide çoğalan emarelerle karşı karşıyayız. Elektronik cihazların etki etme biçimleri, prekarya fikriyle de benzerlik gösteriyor.

Prekaryanın belirleyici özelliklerinden birisi de pek çok şeyin zamansal açıdan kısa bir dönem üzerine kurulmasıdır ve bu durum uzun dönemli düşünme yetersizliğine dönüşebilir. Zira bunların temelinde bir kariyer yapma ya da kişinin kendisini geliştirme ihtimallerinin düşük olması yatıyor. Akran grupları, davranış normlarına uymayanları aforoz etme tehdidiyle bu durumu daha da belirgin hale getirebilir. Neyin yapılıp neyin yapılamayacağına ilişkin yazılı olmayan kurallar, konformist olmayanlara birtakım yüksek maliyetler getirir.

Internet, internette dolaşma, cep telefonu mesajları, Facebook, Twitter ve diğer sosyal medya alanları beynin tekrar yapılandırılmasına neden oluyor (Carr, 2010). Bu dijital yaşam biçimi, nesiller boyunca insanların zekâ olarak kabul ettiği şeyin, karmaşık süreçlerin ardından mantık yürütmenin, yeni fikirler üretmenin ve farklı tahayyüllerde bulunmanın temelini oluşturan uzun dönemli hafıza sürecine zarar veriyor.

Bu dijital dünyanın tefekkür ya da düşünmeye hiç saygısı yok; anlık uyarı ve tatmin sağlıyor ve beynin kısa dönemli karar ve tepkiler vermesine yol açıyor. Bunun birtakım avantajları olmasına rağmen aynı dijital dünya, 'aydın zihin' ve bireysellik fikrini zayiat hanesine yazmamızın da sebebi. Farklı bilgi, deneyim ve öğrenme biçimlerine sahip bireylerden müteşekkil bir toplumdan pek çok insanın toplumsal olarak kurulmuş ve çabucak edinilmiş, orijinallik ve yaratıcılıktan ziyade grup onayına dayalı görüşlere sahip olduğu bir topluma doğru gidişat var. Ortalık 'sürekli kısmi dikkat' ve 'bilişsel yetersizlik' gibi havalı terimlerden geçilmiyor.

Bunlar biraz abartılı gelebilir ama zihinsel, duygusal ve davranışsal değişikliklerin yaşandığı bir gerçek ve bu değişiklikler de prekaryalaşmanın yaygınlaşmasıyla paralel olarak beliriyor. 'Can sıkıntısı'nın ve akıp gitmeyen zamanın tefekkür po-

tansiyeline, düşünüp taşınmaya, geçmiş, şimdi ve hayal edilmiş bir geleceğin sistematik olarak birbirine bağlanmasına hürmeti olan 'aydın zihin', elektronik olarak harekete geçirilmiş adrenalin akınlarının bombardımanına maruz kalıyor.

Odaklanma becerisi öğrenilen bir şeydir; dolayısıyla bu beceri kaybedilebilir ya da bozulabilir de. Evrim biyologlarına göre elektronik araç ve gereçler, insanı tehlike ve fırsat sinyallerine içgüdüsel ve hızlı bir şekilde cevap verecek şekilde tekrar ilkel safhadaki durumuna döndürüyor. Bilimsel akıl ise tarihsel bir sapmaydı. Biyolojik bir gerilemeye dair bu yorum tabii ki endişe verici ve evrimsel açıdan muazzam sonuçlara gebe.

Elektronik ortam, hizmetlere dayalı ekonominin önemli özelliklerinden birisi olan aynı anda birden fazla iş yapabilmeye olanak sağlıyor ve bunu daha sonra tekrar gündeme getireceğiz. Araştırmalar; alışkanlık, eğilim ya da zorunluluktan dolayı birden fazla işi aynı anda yapmaya aşırı derecede düşkünlük gösterenlerin enerjilerini har vurup harman savurduğunu ve herhangi bir görevi yerine getirirken, kendisini birden fazla göreve hasretmeyenlerden daha az üretken olduğunu gösteriyor. Birden fazla işi aynı anda yapanlar, odaklanmakta, gereksiz ve dikkat dağıtıcı malumata kapılarını kapatmakta güçlük çektikleri için prekaryanın başlıca adaylarındandır. Zamanı kullanma biçimlerini kontrol edemeyen ve stresli hayatlar yaşayan bu tip insanların gelişmeye açık bir zihin kapasitesinin yanında uzun-dönemli bir perspektifle kendine dönük öğrenme algısı da köreliyor.

Sonuçta prekarya, kendisine faydalı olanı faydasız olandan ayırmaya dair kontrol kapasitesini haiz hayat tarzından yoksun ve yoğun bir bilgi yüklemesine maruz kalıyor. Neoliberal devletin bununla nasıl mücadele ettiğine bakacağız.

Öfke, dışlanmışlık, kaygı ve yabancılaşma

Öfkenin nedeni, anlamlı bir hayat kurmanın önünde görünen engeller ve göreli bir yoksunluk duygusudur. Bazıları buna kıskançlık diyebilir ancak sürekli olarak maddi başarının tuzaklarına maruz kalmak ve gerek bu tuzaklar gerekse 'ünlü kültürü'

ile sürekli olarak kuşatılmak, bitmek tükenmek bilmez bir hınca neden olur. Prekarya, sadece hayatı boyunca içinde olduğu esnek işler ve beraberinde gelen güvensizlikler nedeniyle kendisini engellenmiş hissetmez. Bu işler, anlamlı yapılar ve sosyal ağlar içinde kurulmuş güvene dayalı ilişkilerden de yoksundur. Prekaryanın sosyal mobilizasyon anlamında üst basamaklara tırmanmasına olanak tanıyan merdivenleri de yoktur ve bu da prekarya içindekileri kendilerini daha fazla sömürmekle etraftan el çekmek arasında bırakır.

The Observer'da yayınlanan (Reeves, 2010) bir örnekte teorik olarak, yirmi sekiz bin pound kazanan ve haftada otuz yedi buçuk saat çalışan yirmi dört yaşında bir sosyal hizmet uzmanı vardır. Bu kadın sosyal hizmet uzmanı, bazı ailelerin gündüz müsait olmaması nedeniyle hiç de az olmayacak kez gece geç saate kadar da çalışmaktaydı ve dolayısıyla evinde çalıştığından fazla çalışıyordu. Söz konusu sosyal hizmet uzmanı, gazeteye şunu söyledi:

> Benim canımı sıkan en büyük şey şu: Uzun zamandır bana bir sonraki aşamaya geçebilecek kadar iyi olduğum söylendi ve iş tanımımın ötesinde de birtakım şeyler yaptım. Ancak bunu gören ve takdir eden yok. Yeni bir pozisyon açılana kadar beklemek zorundayım. Sanırım bu çok fazla insanın başına geliyor. İlk başladığım ekipten geriye kalan tek sosyal hizmet çalışanıyım. Ayrılanların çoğu da kariyer desteği ve işlerinde ilerleme meselesinden dolayı bu yolu seçti. Zor ve sorumluluk gerektiren bir iş yapıyoruz ve eğer bunun farkına varılırsa, o işte daha uzun süre kalabiliriz.

Bu kadın, mesleğinde ilerlemek istemesine rağmen bu konuda bir değişim olmadığı için prekarya ile bağlantılı birisi. Toplumsal hareketlilik elde etmek için kendisini daha fazla sömürmüş ve daha fazla emek ortaya koymuş. Kurumdan ayrılan meslektaşları ise terfi serabının daha öteye gitmeyeceğini fark etmişti.

Emile Durkheim'ın çalışmalarından bu yana dışlanmışlığın umutsuzluktan doğan bir pasiflik hissi olduğunu biliyoruz. Za-

naat içermeyen ve kariyer beklentisi olmayan işler, bu hissi daha da güçlendiriyor. Dışlanmışlık, sürekli yenik düşmenin yanı sıra siyasetçilerin ve orta-sınıf yorumcuların prekaryayı tembel, başıboş, hiçbir şeyi hak etmeyen, toplumsal açıdan sorumsuz olarak değerlendirmeleriyle ortaya çıkan huzursuzluk durumudur. Devletten sosyal yardım talebinde bulunanlara 'konuşma terapilerinin' meseleleri düzeltmenin yegâne yolu olduğu yönünde öğütlerin verilmesi, söz konusu kişilere büyüklük taslanması anlamına gelir ve sosyal yardım istemeye dönük olarak cesaretlendirilenlerce de böyle anlaşılır.

Prekarya endişe içinde yaşar. Bu, sadece uçlarda yaşamaya ilişkin, bir yanlış davranış ya da kötü şans nedeniyle mütevazı asalet ile evsiz barksız ve yoksul kadın olmak arasındaki dengenin sarsılacağının farkında olmakla ilgili bir kronik güvensizlik değil. Daha fazlasını edinemeyerek kendilerini aldatılmış hissettiklerinde bile sahip olunanları kaybetmekle da alakalı bir güvensizlikten bahsediyoruz. İnsanlar zihinsel olarak güvensiz ve stresli oldukları gibi ya eksik istihdam edilmiş durumdalar ya da gereğinden fazla iş yapıyorlar. Emeklerine yabancılaşmış durumdalar, kendilerini dışlanmış hissediyorlar ve davranışlarında hem net olamıyorlar hem de umutsuzlar. Sahip olduklarını kaybetmekten korkanlar sürekli olarak engellenmiş hissederler. Sinirli olurlar ama bu sinirlilik hali genelde pasif bir durumdur. Prekaryalaşmış zihin, korkudan beslenir ve korkuyla motive olur.

Yabancılaşma, yapılan herhangi bir şeyin kendimiz için ya da birisinin beğenisi ya da saygısı için değil, düpedüz başkalarının emri üzerine ve başkaları için yapıldığını bilmemiz durumudur. Bu, proletaryanın belirleyici bir özelliğidir. Ancak prekarya içindeki kişilerin yaşadığı bazı özel duygular da var; kandırılmak, iş sahibi oldukları için minnettar, mutlu ve 'pozitif' olmaları gerektiği bu duygular arasında düşünülebilir. Mutlu olmaları söylenir prekaryaya ama onlar nedenini anlayamaz. Bryceson'ın (2010) 'başarısız mesleki durum' dediği, yani olumsuz psikolojik etkisi olan bir durumla karşı karşıyadır. Böylesi koşullara sahip olan insanlar toplumsal açıdan onaylanmazlar ve

hayata dair derin bir amaçsızlık durumuyla karşı karşıyadır. Bir mesleğin olmaması etik bir boşluk da yaratır.

Prekarya kandırılmamaktadır ancak kendilerine bir sürü teşvikte bulunulmaktadır. Peki, akıllı bir zihin bu kadar kolay mı pes eder? Barbara Ehrenreich (2009) *Smile or Die (Gülümse ya da Öl)* adlı kitabında eleştiri oklarını pozitif düşünme modasına yöneltti. Yazar kitabında, 1860'larda Phineas Quimby ve Mary Eddy adlı iki şarlatanın, Kalvinizm, Tanrı'ya inanç ve pozitif düşüncenin hayatta benzer sonuçlar doğuracağı temeline dayanan Yeni Düşünce Hareketi'ni nasıl kurduklarını anlatır. Ehrenreich, modern işletme ve finansta bu düşüncenin izini sürer ve 'sıklıkla gülümseyen, şikâyet etmeyen ve patron ne derse minnettar bir şekilde onlara boyun eğen' şeklinde de tanımlanan iyi takım oyuncuları olmaları için işten çıkarılan kısa dönemli işçilere motivasyon konuşmaları yapan insanları betimler. Hatta eski Çin özdeyişini uyarlamak mümkün olmaz mı diye düşünüyor insan: 'Selam verirken başını öyle bir eğ ki imparator gülümsediğini görmesin'. Ancak prekaryanın karşı karşıya olduğu yabancılaştırıcı zirvalara vereceği cevabın diş gıcırdatmak olması daha muhtemel.

Bastırılan öfke dışında birtakım tepkiler de söz konusu. Örneğin prekarya, aldatmaca ve yanılsamayı barındıran ve insanın karakterinin aşındığı bir ara bölgede bulabilir kendisini. *International Herald Tribune* için (Fackler, 2009) bir Güney Koreli ile mülakat yapan gazeteci şöyle anlatır:

> Lee Changshik, temiz ve beyaz üniversite hırkası ve parlak cep telefonuyla kısmen, bir apartman inşaat şirketindeki müdürü andırıyordu. Bu, geçen seneki finansal panik öncesinde Changshik'in yaptığı işti ve arkadaşlarına ve ailesine hâlâ aynı işi yaptığını söylüyordu.

Gizliden gizliye kimseye söylemeden Changshik, bir yengeç teknesinde çalışmaya gitmişti. Lee, 'Yengeç avlama işini tabii ki özgeçmişime koymayacağım' dedi ve ekledi: 'Bu iş benim gururumu kırıyor'. Ayrıca telefon görüşmelerinde, işinden bahsetmekten kaçındığından ve bu meselenin gündeme gelme ih-

timaline karşı arkadaşlarıyla ya da yakınlarıyla mümkün olduğunca görüşmediğinden bahsetti. Yengeç teknelerinde çalışan bir başka adam, karısına bu durumdan bahsetmediğini söyledi. Bir başkası da yaptığı işi kabullenmek yerine eşine Japonya'da olduğunu anlattı. Buna benzer statü kayıplarının yaşandığı hikâyeler tanıdık. Bizleri endişelendirmesi gereken şey ise bunların yaygın ve modern emek piyasasının yapısal bir özelliği olduğu hissi.

Prekaryaya dâhil olanların kendilerine saygısı yoktur ve yaptıkları işin de sosyal değeri bulunmaz. Başarılı olsunlar ya da olmasınlar, saygıyı başka yerlerde ararlar. Eğer başarılı olurlarsa, çok da kabul görmeyen ve geçici olarak yaptıkları işlerine atfedilen 'nafilelik' duygusu azalabilir zira statü konusundaki engellenmiş olma duygusu da aynı şekilde azalacaktır. Ancak prekaryada sürdürülebilir öz-saygı bulma hüneri kesinlikle yeterli değildir. Sürekli olarak bir şey yapıyor olmaya karşın yalnız bir kalabalık içerisinde izole olma tehlikesi mevcuttur.

Sorunun bir kısmı şundan kaynaklanıyor; prekaryanın, özellikle de iş konusunda, güvene dayalı fazla ilişkisi yok. Güven duygusu, tarih boyunca birlik ve beraberliğe dayalı kurumsal yapıları oluşturan uzun süreli cemaatlerde oluşmuştur. Eğer kişi hayattaki konumunu bilmemekten dolayı kafa karışıklığı yaşıyorsa, güveni kırılgan olur ve rastlantıya dayanır (Kohn, 2008). Eğer sosyal psikoloji uzmanlarının dediği gibi insanların birbirine güvenme ve işbirliği yapmaya dair bir yatkınlığı varsa, o zaman sonsuz bir esnekliğin ve güvensizliğin olduğu bir ortamın herhangi bir işbirliği ve ahlâki fikir birliğini tehlikeye düşürmesi gerekir (Haidt, 2006; Hauser, 2006). Yanımıza ne kâr kalacaksa ona göre hareket eder, her zaman gayrı ahlâki olmanın sınırında yaşar ve fırsatçı bir şekilde davranırız. Üstelik davranışlarımızı rasyonalize etmemiz, özellikle elitlerin ve ünlülerin herhangi bir yaptırım olmaksızın ahlâk kurallarını hiçe saydığını her gün duyduğumuzda ve yaptığımız işlerde geleceğin herhangi bir gölgesi bulunmadığında daha kolay olur.

Esnek bir emek piyasasındaki bireyler, uzun vadeli taahhütlerde bulunmak veya bu taahhütler altında ezilmekten korkarlar zira bu tip taahhütler arzu edilen mütekabiliyetlere tabi olmayan birtakım sonuç ve maliyetler içerebilir. Devletlerin sosyal alandaki faaliyetlerinin bir yandan daraldığı, insanların yaşam sürelerinin arttığı ve bakım masraflarının da arttığı bir dönemde gençler, ekonomik birtakım taahhütler üzerinden ebeveynlerine gebe kalmak istemeyeceklerdir zira onlara uzun süre boyunca destek olmaktan korkacaklardır Nesiller arası ilişkiler giderek sönükleşirken, benzer bir durum daha rastlantısal hale gelen cinsel ilişkiler ve arkadaşlık ilişkilerinde de görülecektir.

Her şey metalaşır, yani maliyet ve finansal fayda üzerinden değerlendirilirse, ahlâka dayalı karşılıklı ilişkiler de kırılgan hale gelir. Her ne kadar eşit olmasa da kapsamlı bir toplumsal dayanışma sistemi yaratan, emek yanlısı toplumsal sigorta biçimleri devlet tarafından ortadan kaldırılır ve yerine de aynı sisteme denk bir şey konmazsa, alternatif dayanışma biçimleri yaratacak bir mekanizma kalmaz. Böyle bir sistem yaratmak içinse bir istikrar ve öngörülebilirlik hissi olması gerekir. Bunlardan ikisinin de bulunmadığı prekarya ise kronik belirsizliğe tabidir. Sosyal güvenlik, ancak aşağı ya da yukarı hareketlilik veya kazanç sağlama veya kayıplar yaşama ihtimalinin kabaca eşit olduğu bir ortamda gelişir. Prekaryanın büyüdüğü ve toplumsal hareketliliğin sınırlı olduğu ve azaldığı bir toplumda sosyal güvenlik gelişemez.

Bu durum da prekaryanın şu an için geçerli bir başka özelliğini gözler önüne serer. Prekaryanın hâlâ kendisini kendi için sınıf olarak tahkim etmesi gerekmekte. Prekarya içine 'düşme' veya prekaryalaşmış bir varoluş içine sürüklenme durumundan bahsedilebilir. İnsanlar bu durumun içine doğmaz ve büyük bir gururla kendilerini prekarya ile özdeşleştirmeleri de muhtemel değildir. Korku derseniz evet; kızgınlık muhtemeldir; belki alaycı bir mizah ama gurur olamaz. Dolayısıyla sanayiye dayalı işçi sınıfıyla bir tezat söz konusu. İşçi sınıfının kendi için sınıf haline gelmesi zaman aldı ama bu gerçekleştiğinde,

bu kitleyi bir sınıf gündemiyle siyasi bir güç haline getirecek sağlam bir gurur ve asalet de oluşmuştu. Her ne kadar içindeki bazı kesimler yürüyüşlerinde, bloglarında ve yoldaşlarla girilen etkileşimlerinde meydan okuyan bir gurur sergilese de, prekarya henüz bu aşamada değil.

İyi bir toplumun empati kurabilen ve kendisini başkasının yerine koyabilen insanlara ihtiyacı vardır. Empati ve rekabet duyguları sürekli olarak bir gerilim içindedir. Rekabetin başladığı dönemlerde insanlar başkalarından malumatları, birtakım gerekli iletişim bilgileri ve çeşitli kaynakları, rekabet avantajını kaybetmemek amacıyla gizlerler. Başarısızlık veya sadece sınırlı bir statü elde etmeye dair korku, empati kurulmasının kolaylıkla önüne geçer.

Peki empati kurulmasını sağlayan şey nedir? Empati, ortak bir yabancılaşma, güvensizlik ve hatta yoksulluk hissinden ortaya çıkabilir. Evrim biyologları insanların birbirini tanıdığı ve düzenli olarak ilişki kurduğu küçük ve istikrarlı topluluklarda empati kurulmasının daha muhtemel olduğu konusunda hemfikir (De Waal, 2005). Yüzyıllar boyunca meslek örgütleri empatiyi destekledi ve bu anlamda çıraklık, kendi kendini yönetmeye dair lonca kurallarının da desteklediği karşılıklılık ilkesinin kurulması için başlıca mekanizmaydı. Ancak bu model küreselleşme ile beraber Afrika'da bile yıprandı (Bryceson, 2010). Prekaryanın dağınık ve istikrarsız bir uluslararası topluluk içerisinde çalışma hayatlarına mesleki bir kimlik vermek adına genellikle boşu boşuna mücadele veren insanlar olduğuna dair bir hissiyat söz konusu.

İşler esnekleşip araçsallaşırken bir yandan da ücretler toplumsal açıdan kabul görecek, insan onuruna yakışır bir hayat tarzının altına düşünce, birbiriyle ilişkisi ustalık üzerinden yürüyen grup üyeleri arasında karşılıklı hürmet, eskiden beri süregelen davranış normları konusunda saygı, birtakım standartlar ve etik kuralları bulunan bir topluluğa aidiyete uygun düşen bir 'profesyonellik' de kalmıyor. Prekaryaya dâhil olanlar profesyonelleşemez çünkü bu insanlar uzmanlaşamazlar ve ustalıklarıyla deneyimlerinin derinleştirilmesi açısından istikrarlı

bir gelişme kaydedemezler. Her ne iş olursa olsun, getiriler konusunda bir belirsizlikle karşı karşıyadırlar ve 'yukarıya doğru' bir sosyal hareketlilik konusunda ümitleri de azdır.

Prekaryanın 'toplumsal hafıza'sında bir zayıflama hissi söz konusu. Ne yaptığımız ve ne olduğumuzla kendimizi tanımlamamız, insan olmanın bir parçasıdır. Toplumsal hafıza nesiller boyunca yeniden üretilen bir topluluğa ait olmaktan doğar. Toplumsal hafıza, en iyi ihtimalle birtakım etik kuralların yanında gerek duygusal gerekse toplumsal bir anlam ve istikrar hissi sağlar. Bunun birtakım derin sınıfsal ve mesleki kökleri vardır. Toplumsal hafıza biz ne olmayı arzuluyorsak ona göre genişler ama arzularımızın önünde de birtakım toplumsal engeller bulunur. Örneğin pek çok toplumda bankacı ya da avukat olmak istediğini söyleyen bir işçi sınıfı çocuğuna gülünürken muslukçu ya da kuaför olmak isteyen bir orta sınıf çocuğuna da sert gözle bakılır. Olmadığın şeyi yapmazsın. Kendimizi ne olduğumuz, ne olamayacağımız ya da ne olabileceğimizin yanında ne olmadığımızla da tanımlarız. Prekarya kendi başına var olmaz; aynı zamanda ne olmadığıyla da tanımlanır.

Emek esnekliğini teşvik eden politikalar, işe dönük yapıcı yaklaşımlar ve vasıfların yeniden üretimi için hayati değerdeki karşılıklı ilişkileri ve akranlar arası etkileşimi zayıflatır. Yaptığınız şeyi istediğiniz zaman değiştirme beklentiniz olursa, acilen 'işveren' değiştirmek isterseniz, meslektaşlarınızı ve her şeyin ötesinde de kendinizi nasıl tanımladığınızı hemen her an değiştirmeyi umarsanız, iş etiği o an tartışmaya açık ve faydacı hale gelir.

Haidt (2006) gibi bazı yorumcular iş etiğinin sadece toplum içerisinden empoze edilebileceğini ve bu şekilde güçlendirilebileceğini iddia ediyor. Bu, topluma dair beklentileri biraz abartmak olur. Etik, mesleklere dayalı gruplar, akrabalık grupları ve toplumsal sınıf gibi adı sanı belli daha küçük gruplardan ortaya çıkar. Esneklik rejimi ise kuvvetli meslek gruplarınca yazılan iş etiğini zımnen reddeder.

Almanya'da 2009 yılında Gallup tarafından yapılan bir araştırmaya göre istihdam edilen nüfusun sadece % 13'ü kendisini

işine sıkı sıkıya bağlı görüyor, çalışanların % 20'si ise kendisini çalıştığı işten kesin olarak kopmuş hissediyordu. Esnek ve mobilize olmanın yanında mutlu olabilmek için bir işten diğerine koşmaya dair verilen öğütleri düşündüğümüzde, özellikle belirsizliğin hâkim olduğu dönemlerde etrafla bağlantıyı kesmek tabii ki sağlıklı bir davranıştır. Ancak hayatımızda çalışmanın önemini düşündüğümüzde, bu tabii ki yeterli değil.

Özetleyecek olursak, artan öfke, dışlanmışlık, kaygı ve yabancılaşma, 'esneklik' ve güvencesizliği, ekonomik siteminin köşe taşı yapmış bir toplumda kaçınılmaz olarak ortaya çıkan olumsuz unsurlardır.

Sonuç yerine

Kesin rakamlar veremesek de şu an pek çok ülkede yetişkin nüfusunun dörtte birinin prekaryaya dâhil olduğunu tahmin edebiliriz. Her ne kadar yaygın olsa da durum sadece güvencesiz istihdamdan ya da sınırlı bir ömre sahip işlerde asgari emek koruması altında çalışmaktan ibaret değil. Prekarya içinde olmak, herhangi bir kariyer hissi ya da mesleki kimlik duygusuna sahip olmayan bir statüye sahip olmak demektir. Prekarya aynı zamanda, nesiller boyunca sanayi proletaryası ya da maaşlı kesim içinden gelenlerin, emeklerinin karşılığı olarak devletten ya da çalıştıkları firmalardan aldıkları yardımların çok azına –o da olursa– erişebilir.

İşte rekabet, liyakat ve esneklik temelli bir hayat tarzı üzerine iştahlı söylemler geliştiren sistemin gerçekliği bu. Toplumlar yüzyıllar boyunca durmak bilmeyen sürekli değişimi üzerinden değil, istikrarlı kimliklerin yavaş yavaş oluşturulması ve oldukça 'katı' güvenlik alanları üzerinden kurulmuştur. Esneklik amentüsü, insanlara esnekliğin düşmanının katılık olduğunu vazediyor. Aydınlanma'nın derslerinden birisi ise insanın kaderini Tanrı ya da doğal güçlerin değil, insanın kendisinin kontrol etmesi gerektiğini söyler. Prekaryaya da piyasa güçlerine cevap vermesi ve sürekli olarak değişen koşullara ayak uydurması gerektiği anlatılıyor.

Sonuçta ortaya yabancılaşma, dışlanma, kaygı ve hiddete eğilim gibi duyguların hâkim olduğu konumlarda bulunan ve gitgide büyüyen bir insan kitlesi çıkıyor ki varlıkları ve toplumdan uzaklıkları bakımından elitleri saymazsak potansiyel olarak hepimiz bu gruba dâhiliz. İnsanların siyasi olarak toplumla olan bağlarını koparması, mevcut duruma dair bir uyarıdır.

Peki, prekaryanın bir parçası olmayanlar, bu toplumsal grubun büyümesini neden önemsesin? Öncelikle diğerkâmlıktan kaynaklanan bir durum var; bu grubun içinde olmak istemeyiz ve böylesi bir varoluşla karşı karşıya olanlar için iyi şeyler olsun isteriz. Ancak başka sebepler de var. Pek çoğumuz prekaryaya dâhil olmaktan ya da ailemizin veya arkadaşlarımızın bu gruba dâhil olmasından korkarız. Elitler, maaşlı kesim ve profisyenlerin mağrur kesimleri, toplumsal hareketliliğin azaldığı bir dünyada kendilerine bir şey olmayacağını düşünebilir. Ancak prekaryanın tehlikeli bir sınıf olarak genişlemekte olduğu düşüncesinden rahatsız da olabilirler. Güvenlik ve kimlik açısından herhangi bir gelecek görmeyen bir grup korku duyacak ve kendisini engellenmiş hissedecektir ki bu hisler, prekaryanın içinde bulunduğu duruma dair tespit edilen ya da hayal edilen sebeplere sert tepki vermesine neden olabilir. Ekonomideki refah ve ilerlemeden pay alınamaması da hoşgörüsüzlüğe yol açacaktır.

Prekarya kendi için sınıf konumunda değil ve bunun sebebi kısmen, kendisiyle savaş halinde olması. Prekarya içindeki bir grup, karşı karşıya olduğu kırılganlık ve onur kırıcı davranış nedeniyle bir başka grubu suçlayabilir. Düşük ücret elde eden bir işçi, 'sosyal yardım beleşçisini' kendisinin elde edemediği şeyleri almakla suçlamaya meyilli olabilir. Düşük gelirli bir kent bölgesinde uzun bir dönem boyunca yaşamış birisi, o bölgeye gelen göçmenlerin daha iyi işleri kaptığını ve sosyal yardımlar konusunda tepeye çıktığını kolaylıkla düşünecektir. Prekarya içindeki gerilimler, insanları karşı karşıya getiriyor ve maruz kaldıkları kırılganlıkları aslında aynı ekonomik ve sosyal yapının ürettiğini görmelerini engelliyor. Prekarya içinde-

ki pek çok kişi popülist siyasetçilere ve neofaşist mesajlara kapılacaktır ki Avrupa, ABD ve daha başka birçok yerde çoktan görülen bir durum bu zaten. İşte bu nedenle prekarya tehlikeli bir sınıf ve yine bu nedenle prekaryanın korkularına, güvencesizlik durumuna ve arzularına cevap verecek bir 'cennet siyaseti 'ne ihtiyaç duyuluyor.

İKİNCİ BÖLÜM

Prekarya Neden Büyüyor

Perkaryanın büyüme sebebini anlamak, Küresel Dönüşüm'ün doğasını anlamayı gerektirir. Küreselleşme dönemi (1975-2008) öyle bir dönemdi ki finansçılar ve neoliberal iktisatçılar rekabet ve bireycilik üzerine kurulu küresel bir piyasa ekonomisi oluşturmak amacıyla ekonomiyi toplumdan 'bağımsızlaştırdı'.

O dönemdeki politikalar ve kurumsal değişiklikler nedeniyle prekarya büyüdü. O dönemin başlarında açık piyasa ekonomisine bağlılık nedeniyle yeni endüstrileşmekte olan ülkeler ve sınırsız bir düşük ücretli emekçi havuzuna sahip olan 'Çindistan' (Çin ve Hindistan), sanayileşmiş ülkelere karşı rekabet ve baskı oluşturdu. Piyasa ilkelerine bağlılık, birbiriyle ilişkili şirketler ve esnek emek uygulamalarının bir arada olduğu küresel bir üretim sistemini doğurdu.

Ekonomik büyümenin amacı –bize söylendiği üzere hepimizi zenginleştirmek– ilerici bir paylaşım aracı olarak mali politikaları etkisiz hale getirmeyi meşrulaştırmak için kullanıldı. Eşitsizliği azaltmaya ve az kazananlara ekonomik güvenlik sağlamaya yarayan doğrudan yüksek vergiler; çalışmak, kazanmak ve tasarruf etmeye karşı caydırıcı unsurlar olarak sunuldu ve yatırımların yanı sıra istihdamı yurt dışına kaçıran faktörler

olarak değerlendirildi. Toplumsal dayanışma temelli bir sosyal koruma mekanizmasından yoksullukla mücadeleye, toplumsal başarısızlık olarak değerlendirilen kişilerle ilgilenmeye, sonrasında da insanların sosyal yardım için belli şartları bulundurma koşullarını "geçim testi"yle tespit etmeye, ardından da "çalıştırma temelli refah" denilen ve işsizlerin devletten aldığı yardımlar yerine istihdama katılmasını teşvik eden programlara doğru bir geçiş yaşandı.

Küreselleşmenin temel bir unsuru, insanın içini ürperten bir sözcükle özetlenebilir: Metalaşma. Metalaşma, her şeyin bir metaya indirgenmesi ve piyasa güçlerine tabi olması anlamına gelir. Fiyatı, arz ve talep belirlerken, direnme kapasitesi, yani yeterli bir öznellik söz konusu değildir. Artık metalaşma, hayatın her alanına nüfuz etmiş durumda: aile, eğitim sistemi, şirketler, emek kurumları, toplumsal koruma politikaları, işsizlik, engellilik, mesleki gruplar ve siyaset.

Piyasa etkinliğine gidilen yolda metalaşma önündeki engeller kaldırıldı. Neoliberal ilkelerden birisi, ortak grupların ve çıkarlarının bir arada hareket etmesinin rekabeti engellediği yönündeydi ve bu nedenle de birtakım düzenlemeler gerekiyordu. Bu anlamda küreselleşme çağı düzenlemelerin olmadığı değil, yeniden düzenlemelerin yaşandığı bir dönemdi. Öyle ki bu dönemde tarihin herhangi bir döneminden daha fazla sayıda düzenleme hayata geçirildi. Dünya emek piyasalarında, düzenlemelerin çoğu doğrudandı, yani insanlara ne yapıp ne yapamayacaklarını, devlet politikalarından faydalanabilmek için ne yapmaları gerektiğini açıktan söylüyordu.

Kolektif kurumlara yönelik saldırıdan toplumsal kurumlar olarak şirketler, çalışanları temsil eden sendikalar, zanaat ve meslekleri kapsayan meslek odaları, insanın kendi çıkarlarından ve ticarilikten kurtulmasının bir yolu olarak eğitim, mütekabiliyet ve toplumsal yeniden üretim kurumu olarak aile ve kamu hizmeti kurallarıyla idare edilen devlet memurluğu nasibini aldı.

Bütün bunlar bir araya gelerek emeğe dair düzenlemeleri paramparça etti ve sınıfsal bölünmelere neden oldu. Sanayideki istihdamın azalması ve hizmetlerin ekonomideki payının art-

ması, bu sınıfsal bölünmeleri daha da çarpıcı hale getirdi. Kitabın bu bölümünde, prekaryanın neden küresel bir sınıf haline geldiği çok kapsamlı olmasa da yeterince detay verilerek gözler önüne serilecek.

Küresel dönüşüm

Dünya ekonomisi 1970'lerden beri öylesine bütünleşti ki, dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan bir gelişme, bir başka yerde yaşananlara neredeyse anında etki ediyor. 1970'lerde borsadaki hareketlerin bir benzerlerinin bir başka yerde yaşanması ancak sınırlı durumlarda geçerliydi; bugünse birbiriyle yakından alakalı hareketler görebiliyoruz. Yine aynı yıllarda, ticaret pek çok ülkede ulusal gelirin çok ufak bir parçasıydı ve genel olarak tamamlayıcı mallarda yapılırdı. Bugünse ticaret her yönde hareket eden mal ve hizmetleri kapsıyor ve mal ve hizmetlerin payı giderek artıyor. Bu hareketlerin çoğu da çok uluslu şirketlerin kendi ağları içerisinde gerçekleşmekte.

Sermaye ve ona bağlı istihdam, OECD ülkelerinden yükselen piyasa ekonomilerine akıyor ve bu devam edecek. Çin, Hindistan, Endonezya ve Tayland'da kişi başına düşen sermaye, ABD'dekinin yüzde üçüne tekabül ediyor. Söz konusu ülkelerde üretkenlik, sadece ve sadece daha fazla altyapı ve makine kurulmasına bağlı olarak yıllar boyunca artacak. Bu arada endüstrileşmiş ülkeler *rantçı* ekonomiler olacak; bu coğrafyalarda reel ücretler artmadığı gibi eşitsizliği azaltmanın bir aracı da olmayacak.

Yükselen piyasa ekonomileri, prekaryanın büyümesinde temel faktör olmaya devam edecek. Küreselleşmenin bu boyutunda geri dönüş olmayacak. Bugün dünyada eşitsizlik ve ekonomik güvensizlikten kaygı duyanların, 2008'deki finansal şok ve akabindeki ekonomik krize korumacılıkla çare bulunabileceğini düşünmesi ahmaklık olur. Ancak göreceğimiz gibi maalesef, hükümetlerin, krize zemin teşkil eden eşitsizlik ve güvencesizlikleri ortadan kaldırmaya dair adımları, söz konusu eşitsizlikler ve güvencesizlikleri daha da artırdı.

Çindistan'ın ortaya çıkışı

Küreselleşmeyle beraber dünyanın her tarafında sosyal ve ekonomik hayatı derinden dönüştüren, 'Çindistan' ortaya çıktı. Çin ve Hindistan'ın birleşmesi aslında tam da doğru değil; farklı kültürler ve yapılara ait iki ülkeden bahsediyoruz. Ancak buradaki amaçlarımız açısından Çindistan, kısa yollu bir eğretileme olarak işimizi kolaylaştırıyor.

Küreselleşmeden önce ticarete ve yatırıma açık ekonomilerin emek piyasalarında bir milyar işçi ve iş arayan kişi mevcuttu (Freeman, 2005). 2000 yılına gelindiğinde bu ülkelerin emek gücü bir buçuk milyara ulaştı. Bu arada Çin, Hindistan ve eski Sovyet bloku ülkeleri de küresel ekonomiye girerek havuza bir buçuk milyar kişi daha ekledi. Dolayısıyla küreselleşen ekonomilerdeki emek arzı üç katına çıktı. Küresel ekonomiye yeni eklemlenen ülkelerin az miktarda sermayesi vardı ve işçilere ödenen ücretler de düşüktü. Bu da dünyanın sermaye-emek oranını değiştirdi ve Çindistan dışındaki işçilerin pazarlık gücünü zayıflattı. 2000 yılından bu yana emek arzına Vietnam, Endonezya, Kamboçya, Tayland, Bangladeş ve başka ülkeler de dâhil oldu. Çok uluslu şirtketlerin Çin ile beraber bir başka ülkede de fabrika açma yönünde strateji geliştirmesi, 'Çin artı bir' terimini de popülerleştirdi. Seksen altı milyon kişi ile Vietnam bugün bu yönde giden bir aday ve bu ülkedeki reel ücretler yirmi yıldır yerinde sayıyor. 2010 yılında, Vietnam'daki bir tekstil işçisi ayda yüz dolar kazanıyordu ki bu, ABD ya da Almanya'daki ücretlerin çok az bir kısmına tekabül etmekteydi.

Hızın sembolü konumundaki Japonya kırk yıl boyunca ABD'den sonra dünyanın en büyük ikinci ekonomisiydi ve 2005 yılında dolar cinsinden bakıldığında Çin'in gayrı safi yurt içi hasılası, henüz Japonya'nın yarısı kadardı. 2010 yılında ise Çin, Japonya'yı geçti ve ABD ile arayı kapatmaya da başladı. Hindistan da her yıl olağanüstü büyüme gösterdiği yarışta öndeki ülkelere yetişiyor.

Çin'in büyümesinde, özellikle altyapıda başı çeken devlet yatırımları ve yabancı dış yatırımlar önemli rol oynadı. Çok ulus-

lu şirketler, Çin'deki yerli firmaları kullanarak bu ülkeye hızlı bir giriş yaptı. Çabucak inşa edilen sanayi parklarına yüzbinlerce işçiyi doldurup yatakhanelerde yatırıp yoğun bir şekilde çalıştırdılar ki bu işçilerin büyük çoğunluğu işi üç yıl içerisinde bırakır oldu. Söz konusu işçiler sanayi proletaryası görüntüsü çizse de bu işçilere elden çıkarılabilir mevsimlik emek gücü muamelesi yapılmakta. Ücretlerin artırılmasına yönelik baskılar var ancak ücretler o kadar düşük ki uzun bir süre daha zengin ve sanayileşmiş ülkelerdeki ücretlerin küçük bir miktarına denk düşecek. Bu, birim başına emek maliyeti için de geçerli zira üretkenlik muazzam bir şekilde artış gösteriyor.

Dünyadaki gelir eşitsizliklerinin artmasında Çin'in birkaç açıdan payı oldu. Bu ülkedeki düşük ücretler, dünyanın geri kalanındaki ücretleri de aşağı çekerek ücretler arasındaki farkların artmasına yol açtı. Ücretlerin gayet düşük seyrettiği bu ülkedeki büyüme hızlandıkça, ücretlerin ulusal gelirdeki payı takip eden yirmi iki yıl boyunca düştü. 1983'te ücretlerin gayrı safi yurt içi hasıladaki % 57 gibi düşük olan payı, 2005 yılında sadece % 37 olarak belirlendi. Bu da Çin'in tarih boyunca görülmüş en geniş 'kapitalist' ekonomi olduğu anlamına geliyor.

Dünyanın en büyük fason üreticisi konumundaki Foxconn, Çin'deki sanayi parklarında çok uluslu şirketlerin göz yumduğu ihmaller açısından, bir örnek teşkil eder. Tayvan'daki Hon Hai Precision Sanayi Şirketi'ne bağlı Foxconn'un Çin'de 900 bin işçisi var. Bu işçilerin yarısı, 'Foxconn Şehri' diye de adlandırılan, on beş katlı imalat binalarının bulunduğu Şenzen'dedir ve bu binaların bazıları Apple, Dell, HP, Nintendo ve Sony gibi tek bir şirkete tahsis edilmiştir. Kırdan kente göç edenleri inanılmaz derecede düşük ücretlerle istihdam ederek genişleyen Foxconn şehrinde yıllık işçi devir oranı % 30-40 kadardır. Her yıl, işyerinde kendini heba eden bir grup işçinin şirketi terk etmesi söz konusudur.

Bu şirketteki çalışma düzenlemeleri, prekaryanın küresel düzeyde genişlemesine neden oldu. Düşük ücretler ve çalışma yoğunluğu (ayda otuz altı saatlik fazla mesai) geç de olsa dünyanın dikkatini 2009 ve 2010 yıllarında yaşanan bir dizi inti-

har ve intihar girişimlerine çekerken, başka yerlerdeki şirketlerin de ücretleri düşürüp esnek emek biçimlerine yönelmesinin önünü açtı.

İntiharların belirgin bir sonucu oldu; basında çıkan haberler ve resmi olmayan grevlerin ardından Foxconn işçi ücretlerini artırdı. Ancak bir yandan da bedava konaklama, gıda ve serbest zaman faaliyetlerinin gerçekleştirildiği tesis kullanımında bazı kesintilere gidilmesi söz konusu oldu. Foxconn'un intiharlara verdiği ilk tepki, paternalist bir tepkiydi. İntihar edenlerin ölmesini engellemek için binaların etrafına ağlar gerildi, stres altındaki işçiler için uzmanlar tutuldu, bu işçileri sakinleştirmeleri için Budist rahipler getirildi ve çalışanlardan 'intihar etmeyeceğim' yazılı belgeleri imzalamalarının istenmesi gündeme geldi. Kaliforniya'da bulunan Silikon Vadisi'ndeki ünlüler, intiharlardan duydukları üzüntüyü dile getirdi ama şaşırmaları için ortada herhangi bir sebep yoktu zira şirket, inanılmaz derecede düşük üretim faaliyetlerinden milyarlarca dolarlık kâr elde etmişti.

Artık küreselleşmenin eğretilemesi haline gelen Foxconn, temel üretim bölgesinde ücretleri artırmak, istihdama dayalı sosyal yardımları kesmek, üretimi daha düşük maliyetli bölgelere yönlendirmek ve daha güvencesiz işçilere yönelmek suretiyle modelini değiştirecek. Taşeronun büyük motoru olan bu şirket, kendini de taşerona verecek. Ancak Foxconn ve Çin'in kalkınma modeli dünyanın geri kalan yerlerinde meydana gelen değişimleri, prekaryanın analizlerin odak noktası olacağı bir yapıya doğru hızla sürükledi.

Şirketlerin metalaşması

Küreselleşmenin çok dikkat çekmeyen ancak prekaryanın genişlemesine büyük etki eden yönlerinden birisi de şirketlerin birleşme ve satın alma yoluyla alınıp satılan metalar halini alması oldu. Bunlar, her ne kadar kapitalizmin uzun zamandan beri bir parçası olsa da çok sık görülen bir durum değildi. Firmaların bugün çılgın bir şekilde alınıp satılma, ayrılma ya da

yeniden bir başka hüviyet kazanma biçimleri, küresel kapitalizmin bir unsuru halini aldı. Şirketlerin mülkiyeti giderek yabancı hissedarların eline geçiyor ve mülkiyet emeklilik fonları ile özel sermaye fonu biçimine bürünüyor.

Şirketlerin metalaşması, şirket sahiplerinin taahhütlerinin eskisi kadar bir kıymeti olmadığı anlamına geliyor. Şirket sahipleri, işin nasıl yapılacağına dair enformel ilişki biçimlerini, ödemelerin nasıl yapılacağını ve ihtiyaç hallerinde insanlara nasıl davranılacağını düzenleyen yönetici ekipleri ile birlikte devreden çıkabilirler.

1937 yılında Ronald Coase, kendisine iktisat dalında Nobel Ödülü kazandıran bir teori ortaya attı. Coase'e göre hiyerarşileriyle beraber şirketler, sadece bireylerin oluşturduğu atomize piyasalardan daha üstündü. Şirketler, iş yapma maliyetini azaltıyordu zira güven üstüne kurulu uzun dönemli ilişkileri geliştiren bir yapıya sahipti. Ancak zaman değişti ve bugün bu mantık çökmüş durumda. Artık fırsatçı kişiler büyük miktarda fonları birleştirip çok iyi yönetilen şirketleri devralabildiği için, şirketler içinde güvene dayalı ilişki kurmak konusunda çok fazla teşvik yok. Artık her şey rastlantısal ve her şeyi tekrar tekrar müzakere etmek mümkün.

Yıllar boyunca akademik dergiler, 'kapitalizmin ulusal çeşitleri' üzerine yazılmış makalelerle doluydu. Şimdi ise bu dergiler tek bir küresel melezde birleşiyorlar ve Japonya örneğinin de gösterdiği gibi, Almanya'daki paydaş modelden ziyade Anglo-Sakson hissedar modeline daha yakın duruyorlar. 1960'lar ve 1970'lerdeki 'Japon mucizesi', katı hiyerarşiler, hayat boyu istihdam, kıdeme bağlı ücretler ve sendikaları içinde barındıran ve toplumsal kurumlar olarak düşünülen bir şirket modeline dayanmaktaydı. Bu, dünya ekonomisine düşük gelir baz alınarak giren bir ülke için daha uygundu. Ancak söz konusu modelin katı yanları, küreselleşme dönemine adapte olma sürecini zorlaştırıyordu.

Nihayetinde hükümetin, şirketler hukukunu Amerikan modeli temelinde baştan yazmasıyla beraber, şirketlerin ücretleri performans üzerinden düzenlemesinin önü açılırken, hisse op-

siyonları, dışarıdan yöneticiler, yaştan ziyade yetkinliğe dayalı terfiler, hissedar değerinin ön plana çıkması ve kariyerlerinin ortasında maaşlı çalışanların işe alımı gibi unsurlar da gündeme geldi. Dolayısıyla şirketin metalaşması söz konusuydu ve bu sürecin başını şirket müdürleri değil, hissedarlar ve finans sermayesi çekmekteydi. Şirket tamamen Amerikalılaşmış olmasa da eğilimin bu yönde olduğu net bir şekilde görülebiliyordu.

Yabancıların sahip olduğu hisselerin oranı 1990-2007 arasında altı kat arttı. Hisselerin halka arzı yaygınlaşırken, bu sayede şirketlerin de başkaları tarafından devralınması daha kolay hale geldi. 1990'lı yılların sonlarına doğru yılda beş yüzden az sayıda şirket birleşmesi ve satın alma meydana gelirken, 2006 yılında bu sayı üç bine yaklaşmıştı. Bu değişikliğin temelinde, şirketlerin hisse kullanmak suretiyle başka şirketleri satın alması ve firmaların daha şeffaf olmasını şart koşan muhasebe reformları yatıyordu. 2007 yılında 'üçlü birleşmeler'in önünü açan bir yasa çıktı; bu yasa ile yabancı şirketler, kendine bağlı alt şirketler aracılığıyla hisseleri kullanarak Japon şirketlerini satın alabildiler.

Başka şirketler tarafından satın alınma tehdidi nedeniyle şirketler, temelde iş gücü devrini kullanarak yaşam boyu istihdamda kesinti yolunu tercih ettiler ve bu personelin yerine de başkaları alınmadı. Kendilerini 'hissedar odaklı' şeklinde tanımlayan şirketlerin oranı 2007 yılında % 40'a çıkarken, 'işçi odaklı' şirketlerin oranı % 13'e düştü.

Başka ülkelerde de şirketler benzer şekilde metalaştırıldı ve çalışanların hayatı daha güvencesiz hale getirildi. Maaşlı kesime mensup olanlar dahi işlerini ya da başka güvencelerini bir gecede kaybettiklerini görür hale geldiler zira ya şirketlerini başka bir şirket satın alıyordu ya da iflas ve yeniden yapılanma ile karşı karşıya kalıyorlardı. Şirketler de kendilerini savunmak adına bu dış tehditlerle mücadele edebilmek için daha esnek emek gücü talep etmeye başladılar.

Metalaşma, özel girişimlerdeki iş bölümünü de daha akışkan hale getirdi. Eğer şirket faaliyetlerinin bir yerde daha ucuza yapılabilmesi söz konusuysa iş, şirket içerisinde, ortak firmalara

ya da başka bir firmaya taşerona verilmeye başlandı. Bu emek sürecini parçalı hale getirirken, şirket içindeki iş yapıları ve bürokratik 'kariyerler', insanların yapma beklentisi içinde olduğu işlerin dışarıya verilip verilmeyeceğiyle ilgili belirsizlik nedeniyle kesintiye uğramaya başladı.

Kariyerlerdeki bu kesinti, vasıfların geliştirilme biçimini de etkiledi. Vasıflara yatırım yapma teşviki; vasıfların edinilme maliyeti, bunun fırsat maliyeti ve gelecekte elde edilecek olası gelire göre belirlenir. Vasıfları uygulama fırsatına dair risk artarsa, buna yapılacak yatırımın yanı sıra şirkete duyulacak psikolojik bağlılık da azalacaktır. Yani kısacası, şirketler daha akışkan hale geldikçe, işçilerin de bu şirketler içinde kariyer yapma istekleri azalacaktır. Bu da onları prekarya içinde olmaya yaklaştırır.

Faaliyetleri mevcut duruma göre değiştirme açısından şirket, çalışanlarına göre daha esnek ve taşınabilir hale geliyor. Pek çok çalışan, bir yerden bir başka yere kolay bir şekilde gidemez zira çalışan eşleri, okuyan çocukları veya bakmakla yükümlü oldukları yaşlıları olabilir. Dolayısıyla bu insanların kariyerlerini yarıda kesmeleri onlar için riskli olacağından, daha güvencesiz bir konuma girebilirler.

21. yüzyılda sayıları giderek artan birçok işçi için, şirketi kariyer yapılacak ve gelir elde edilecek bir yer olarak görmek ahmakça olur. Şirketlerde çalışanlara temel güvenliklerinin sağlanabileceği sosyal politikalar uyarlansa da, bunda bir sorun olmaz ancak şu andaki gerçeklik, böyle bir durumdan çok uzak.

Emek esnekliğinin sirenleri: Emeğin yeniden metalaşması

Esnek emek ilişkilerinin bu derece peşinden koşulması, küresel prekaryanın büyümesinin en önemli sebebidir. Esnekliğin küresel olarak ne kadar büyüdüğünü daha önce inceledim (Standing, 1999b). Dolayısıyla burada esnekliğin temel biçimlerini –sayısal, işlevsel ve ücret– düşünerek prekaryanın büyümesini hızlandıran unsurları vurgulayacağız.

Esneklik hevesi ve dürtüsü henüz son bulmuş değil zira her ekonomik sıkıntı döneminde yorumcular, daha fazla esneklik talebini sürekli olarak gündeme getiriyorlar. Burada emeğin yeniden metalaştırılması gibi bir süreç söz konusu ve çalışma ilişkileri, fiyat ve ücret üzerinden ölçülmek suretiyle, arz ve talebe daha bağlı hale geldi. Bu, önceki bölümde emeğe dair belirlenen yedi çeşit güvencenin zayıflaması demek oluyor. Pek çok kişi, yalnızca bir meseleye, yani işçilerin kovulmasını kolaylaştırarak istihdamın azaltılması ve işten çıkarma maliyetinin azaltılması ile geçici işçi kullanımının önünün açılmasına odaklanmakta. Her ne kadar bunlar sürecin bir parçası olsa da, istihdam güvencesinin azalması, diğer esneklik biçimlerini artırmak amacıyla kullanılmakta.

İstikrarlı bir konumda bulunan çalışanlar, daha fazla güven ve güvenceye sahip olduklarından kolektif bir şekilde örgütlenmeye daha yatkındır. İstihdam ve temsil güvencesi birbiriyle yakından ilişkilidir. Benzer şekilde vatandaş işçi olmak, kişinin mesleki gelişmesinin kontrolünü kendi elinde hissetmesi demektir. Diğer güvence biçimleri olmaksızın, çalışanların vasıf güvenliği de olmaz çünkü çalışanlar, sürekli bir başka konuma gönderilmekten ve kendi kişisel planları ya da hevesleri dışında görevler verilmesinden çekinirler.

Burada anahtar konumdaki mesele, esnek çalışma ilişkilerinin küresel emek sürecinde artık bir zorunluluk haline gelmiş olmasıdır. Bütün bu yaşananları, eskiye dönme arzusuyla falan değil ama süreci daha başa çıkılabilir kılmak amacıyla düşünerek anlamaya çalışmamız lazım.

Sayısal esneklik

İşçileri kovmayı kolaylaştırmak, otuz yıl boyunca istihdamı artırmanın bir yolu olarak savunuldu. Böylece potansiyel işverenlerin işçilere istihdam sağlamaya daha meyilli olacağı öne sürüldü zira işçilerden kurtulmanın maliyeti daha düşük olacaktı. IMF, Dünya Bankası ve diğer nüfuzlu kurumlar, zayıf istihdam güvencesini yabancı sermayeyi çekmek ve ülkede tut-

mak açısından gerekli gördüklerini dile getirdiler. Hükümetler de aynı şekilde istihdam güvencesini zayıflatmak için birbirleriyle yarışa girerek işçilerin herhangi bir koruma olmaksızın işe alınmasını kolaylaştırdılar.

Prekaryaya dair en baskın imge, uzunca bir süre 'atipik' ya da 'standart olmayan' çalışma biçimi diye adlandırılan sayısal esneklikten ileri gelir. Ana akım şirketler, iş yapmak için gerekli emeğin çoğunu taşerona verirken, sadakatine değer verdikleri küçük bir maaşlı kesimi (şirketin asıl vatandaşları) kendileri istihdam ederler. Şirketler işte bu maaşlı kesimle, hizmet sektörünün rant-kovalama kapasitesini, yani *bilgiyi* paylaşırlar. Eğer bilgi çok geniş kapsamlı bir şekilde paylaşılırsa, bu kez şirketler bu varlığın kontrolünü yitirir. Maaşlı kesim dediğimiz kişiler, şirketlerinde oy hakkına sahip olan ve pek çok kararla ilgili olarak kendilerine danışılan yahut hesaba katılan kişilerdir. Şirket sahipleri ve hissedarlar, maaşlıların bu haklarını zımnen kabul ederler ki hissedarlar zaten organizasyonun stratejik kararlarıyla ilgili olarak oy hakkını ellerinde bulundurur.

Esnekliğin göze çarpan bir özelliği de, giderek artan bir şekilde geçici iş gücünün kullanılmasıdır. Bu özellik sayesinde şirketler istihdam yapısını çabucak değiştirip iş bölümünü de aynı şekilde değişen koşullara uyumlu hale getirebiliyor. Geçici çalışma biçimlerinin maliyet avantajı var; ücretler düşük, deneyime bağlı ücretlerden kaçınmak mümkün ve şirket üzerinden sağlanan hakları almak giderek zorlaşıyor. Tabii risk de az çünkü birisini geçici olarak işe almak, her ne sebepten kaynaklanırsa kaynaklansın, daha sonra pişman olunacak bir taahhütten de kaçınmak demektir.

Ekonomide hizmet sektörü başı çekiyorsa, emek de sürekli olmaktan ziyade proje bazlı hale gelir. Bu durum, emeğe olan talepte daha fazla hareketliliğe neden olur ve geçici işgücünün kullanımını zarurileştirir. Geçici istihdamın artmasına neden olan birtakım görece soyut faktörler de vardır. Özellikle, normal sözleşmeler üzerinden çalışanların yaptıklarından daha yoğun işler söz konusu olduğunda, geçici sözleşmelerle istihdam edilenlerin daha çok çalışması sağlanabilir. Normal sözleşme-

lerle istihdam edilenler değişime ayak direyebilir. Geçici sözleşmeye tabi olanlar da eksik istihdam biçimlerine daha kolay sokulabilir yahut bu kişilere işlerin sakin seyrettiği dönemlerde daha az saat üzerinden ödeme yapılabilir. Geçici işçilerin korku aracılığıyla kontrol edilmesi de daha kolay olur. Kendilerinden talep edilenlere boyun eğmedikleri takdirde, geçici işçilerden asgari bir maliyet ve tantana ile işten ayrılmaları istenir.

Geçici işçiler aynı zamanda, başka işçilerden birtakım tavizler koparmak amacıyla da kullanılır; yani işçilere, değişikliklere ayak uydurmadıkları takdirde işten atılacakları uyarısında bulunulur. Örneğin sekiz saatlik iş günü sözleşmeleri kapsamında, ABD'deki Hyatt Otelleri'nde çalışan oda hizmetçileri, birdenbire kendilerini on iki saatlik iş günü kapsamında çalışan ve kendilerinden daha fazla oda temizleyen (her defasında otuz oda) geçici işçilerle beraber istihdam edilirken buldular. Yani, düzenli işçilerin yerini geçici işçiler almıştı.

Bu duruma verilebilecek en çarpıcı örnek, Japonya'daki maaşlı çalışan modelinin giderek zayıflamasıdır. Şirketler, gençlerin yaşam boyu istihdam gerektiren pozisyonlara alımını dondurup geçici sözleşmelere dönüş yaptı. Daha az ücret ödenen geçici işçilere, iş eğitimi ve işten kaynaklanan sosyal yardımlar da verilmez. Üstelik bazı fabrikalar, istihdam durumlarına göre işçilerinin farklı tulum giymelerini şart koştu ve bu durum, Aldous Huxley'nin *Cesur Yeni Dünya*'sındaki alfalar ve epsilonları akla getirdi. Artık gerçek hayatta olup bitenler, romanları anımsatıyordu.

Daha fazla geçici işçi istihdam edilmesinin basit bir sebebi vardı; başka şirketler de böyle yapıyor ve maliyet açısından bir avantaj elde ediyordu. Şirketler başka ülkelerde yapılanları ve kendi sektör liderlerinin yaptıklarını taklit ettikleri için –ki buna 'üstünlük etkisi' denir– küresel sistemde geçici emek kullanarak rekabet edebilme kapasitesinin artırılması giderek önem kazanıyor. Çok uluslu şirketler, kendilerine bağlı şirketlerin bulunduğu yerlerde kendi istihdam modellerini kurup haliyle yerel pratikleri geride bırakıyorlar. Yani McDonalds'ın 'en iyi uygulama' modeli aslında vasıfsızlaştırma, emektar işçilerin iş-

ten atılması, sendikaların işlevsizleştirilmesi, düşük ücretler ve törpülenmiş sosyal haklar anlamına geliyor. Şirket müdürlerinin kullanabileceği çalışma pratiklerinin ne olduğuna dair birtakım çalışmalar yapıldı (Amoore, 2000; Sklair, 2002; Elger ve Smith, 2006; Royle ve Ortiz, 2009). Bazıları, işverenlerin kurup işlettiği 'sarı sendikalar' aracılığıyla bağımsız sendikaları alt etme yolunu seçmekte. Hangi taktiklerin kullanılacağını kurumsal, teknolojik ve siyasi faktörlerin etkilediği küresel bir model ortaya çıkıyor. Sürdürülebilir ve etkili bir direnişi düşlemek, hayalperestlik olur.

Bir başka örnek de ABD'nin en büyük ve artık standartları belirleyen perakende şirketi konumundaki Walmart. Şirket, ülkedeki en zengin on kişiden dördünün servetinin kaynağını oluşturuyor. Walmart başarısını, emek maliyetini kontrol edebilmek için muazzam bir emek esnekliği gerektiren tam zamanlı üretim sürecine borçlu ve bu nedenle şirket, dünyada en çok nefret edilen modellerden birisi konumunda. Geçici emek, söz konusu sistemin özü. Olup bitene itiraz ederseniz, kendinizi kapının önünde bulursunuz.

Geçici emek trendi, küresel kapitalizmin bir parçası. İstihdam ajansları ve taşeron sayısındaki artışın da eşlik ettiği bu süreç, şirketlerin geçici işçilere dönmesinin ve ihtiyaç duyulan emeğin çoğunun dışarıya verilmesinin önünü de açtı. Geçici işçi ajansları, küresel emek sürecini yönlendiren devler olarak düşünülmeli. Kayıtlarında yediz yüz bin kişi bulunduran İsviçre firması Adecco, dünyanın en büyük işverenlerinden birisi. 1970'lerde kurulan Pasona adlı Japon iş ajansı, her gün çeyrek milyon kişiyi kısa dönemli sözleşmeler üzerinden işverenleriyle buluşturuyor. Esnekliğin şirketler ve işçiler için faydalı olduğunu söyleyen Pasona'nın kurucusu, uzun dönemli istihdamı duygusal olduğu gerekçesiyle reddediyor. *The Economist*'e (2007) verdiği demecinde de 'Düzenli bir işçi olun ve hayatınızın geri kalanı boyunca sömürülün' dedi. Avrupalı ve Amerikalı ajanslar gibi Pasona da gerek Asya ülkelerinde gerekse ABD'de üretim ve taşeron işleriyle uğraşan düzinelerce alt şirket kurdu.

Geçici işçi ajansları, geleneksel olarak, temizlik ya da hastanelerde gönüllü hasta bakıcılık gibi ofis işlerine odaklandı. Daha sonra bazı ajanslar 'sosyal yardımlarla yaşayanlar'ı da içine alan bol kazançlı bir alana yöneldi. Şu anda ise daha yüksek marjlı işler olarak değerlendirilen mesleklere –profesyonellere– yöneliyorlar. Örneğin Adecco, % 20 profesyonel % 80 mavi yakalı modelden, üçte birinin profesyonellerin oluşturduğu modele doğru kayıyor.

Geçici işin, çok uluslu istihdam ajanslarının ve Güney Afrika gibi ülkelerde ortaya çıkan taşeron işçisi ayarlayan işgüzar aracıların giderek çoğalması, birtakım yasal değişikliklerle ve özel istihdam ajanslarına yönelik muhalefetinden 1990'larda vazgeçen ILO'nun sağladığı meşruiyet sayesinde oldu. Japonya'da 1999 yılındaki bir yasa ile geçici sözleşmelere dair yasak kalktı ve özel istihdam ajanslarının daha fazla alanda faaliyet göstermesinin önü açıldı. 2004 yılından sonra ise bu ajansların imalat sanayine girmesi mümkün oldu. İtalya'da prekarya, 1997 yılında geçen ve geçici sözleşmeleri yasallaştıran Treu kanunu ve özel istihdam ajanslarını mümkün kılan 2003 tarihli Biagi yasasıyla genişledi. Arka arkaya pek çok ülke, geçici emeğin kapsamını genişleterek küreselleşmenin baskısıyla karşı karşıya olduklarını ilan etmiş oldu.

Bu süreç, 'triangülasyon' denilen tuhaf terim kapsamında yaşananlarla birlikte gerçekleşti. Eskiden çalışma yasası ve toplu sözleşme, işveren ve çalışanlar arasında doğrudan kurulan ilişki temelinde yapılırdı. Peki, üçüncü bir taraf aracı olduğunda sorumlu kimdir? Karar alma süreçleri ve sorumluluk konusunda sınırların muğlaklaşması da güvencesizlik meselesinin boyutlarını artırıyor. Hukuk alanında avukatların zihinlerini şenlendirecek kadar çok sayıda örnek olay söz konusu. Ancak geçici işçiler, kendilerinden üst konumdaki yalnızca iki kişiye karşı sorumlu olduklarını bilmektedir.

Ortaya çıkan durum genellikle karmaşık oluyor. Örneğin Kanada'nın Ontario bölgesinde geçici iş ajanslarının tabi olduğu bir yasaya göre geçici işçiler bir sözleşme imzaladıkları zaman, işyeri ve iş seçimi konusundaki haklarından feragat eder-

ler ve 'emek gücü'nün kontrolünü başkasına devrederek kendilerini de metalaştırırlar. Zira geçici iş ajanslarına kayıt yaptırdıklarında belirli bir ücret ödemek durumunda kalmaları dahi söz konusudur. Budanmış birtakım haklara sahip olunan ikinci sınıf vatandaşlığa giden bir yoldur bu. Geçici işçilikte geçen bir hayat, zaman üzerindeki kontrolün sınırlandığı bir hayattır çünkü geçici işçinin her an işe çağrılma durumu söz konusudur.

Dolayısıyla geçici emeğe doğru güçlü bir gidişat var. Özellikle İngiltere ve ABD gibi bazı ülkelerde çok az miktarda istihdam aslında geçici istihdam kategorisine giriyor çünkü geçici işçiler her ne kadar istihdam güvencesine sahip olmasalar ve isimleri dışında her şeyleri geçici olsa bile geçici kategorisinde hesaba katılmıyor. Arka arkaya gelen İngiliz hükümetleri, çalışanların herhangi bir güvenliğe sahip olmadığı zaman dilimini uzatarak işverenlerin sözleşmeleri sonlandırma maliyetini de azalttı. Dolayısıyla aslında alttan alta bir güvencesizlikti bu yaşanan. Başka yerlerde 'standart istihdam ilişkisini' savunmak amacıyla sendikalar, hükümetler ve işveren kurumları, normal zamanlı çalışanların yanında geçici işçilere de izin verdi ve böylece ortaya ikili bir iş gücü çıktı.

Bu ikili iş gücünde geçici işçilerin payında herhangi bir azalma emaresi görülmüyor. Tam tersine, 2008'deki finansal kriz ve ardından gelen ekonomik durgunluk, şirketlere ellerindeki tam zamanlı işçilerden kurtulma ve daha fazla kişiyi geçici olarak istihdam edebilme bahanesini verdi. 2010 yılına gelindiğinde Japonya'daki geçici işçiler toplam iş gücünün üçte birine, çalışabilecek yaştaki işçilerin de dörtte birine tekabül ediyordu. Ocak 2009'da, işlerinden henüz atılmış beş yüz evsiz işçi, Tokyo'nun ortasında bir çadır kent kurdu. Siyasetçiler ve televizyoncular buraya akın edince, şehir yönetiminin cevabı, söz konusu işçileri kullanılmayan kamu binalarına yönlendirmek oldu. Her ne kadar bu jest bir hafta sürse de eylem, prekarya konusunda farkındalık yarattı ve sosyal korumanın yaygın olarak nasıl azaldığının altını çizmiş oldu. Ortada halen insanlara devletin değil, şirketlerin ve ailelerin bakmakla yükümlü oldu-

ğu düşüncesi hâkimdi. Toplumsal baskı nedeniyle işsiz bir insan da kolay kolay destek isteyemiyordu. Tokyo'da yaşanan bu olay, toplumsal algılar konusunda genel bir değişimin de habercisi oldu. Prekarya artık birdenbire gerçek olmuştu.

ABD'deki krizin ardından şirketler, 1991 yılında Sovyet sisteminin çökmesiyle ortaya çıkan bir taktiğe başvurdu ve tam zamanlı çalışanlarını 'sözleşmeli statü'yle istihdam etmeye başlayarak sabit maliyetlerin bazılarından kurtuldu. Sovyetler örneğinde ise milyonlarca işçi 'ücretsiz izin'e gönderilirken, şirketler kendi istihdam geçmişi kayıtlarını aynen tutmuş oldular. Böylece istihdamın aynı seviyede kaldığı izlenimi verildi. Halbuki gerçekte işçiler yoksullaşıyor ve çoğu da ölüyordu. ABD'de işçilerin geçici sözleşmeye aktarılması, onları sağlık sigortası ve ücretli izinlerden mahrum bıraktı. ABD'nin Sovyetler Birliği'nin izinden gittiğini söylemek abartı olur ancak kullanılan taktikler işçileri prekaryanın içine itti ve kişisel sıkıntıları artırdı.

Geçici istihdam, Avrupa'da da teşvik ediliyor. Almanya'da milyonlarca işçi geçici kategorisine (*Zeiterbeit*) dâhil oldu. İngiltere'de İşçi Partisi hükümeti, AB Direktifi uygulmasına karşı çıktı ve ardından uygulamanın hayata geçirilmesini erteledi. Bu uygulama, geçici istihdam büroları aracılığıyla işe alınan işçilere, tam zamanlı işçilere tanınan hakların (ödeme, tatil ve temel haklar) aynısının verilmesini öngörüyordu. İşçi Partisi'nin bu uygulamayı geciktirmesindeki amaç, ülkeyi yabancı yatırımlar için cazip bir yer haline getirmekti. Ancak sonuçta, geçici sözleşmeyle istihdam edilen herkesin güvencesiz konumu güçlendirilmiş oldu.

İş gücünün yarısının geçici olarak istihdam edildiği İspanya da, çok katmanlı bir emek piyasasının kusursuz bir örneğini teşkil etmekte. OECD, 2010 yılında İspanya'da yaşanan finansal krizden sonra kaybedilen işlerin % 85'inin geçici iş olduğunu bildirdi. Kuruma göre tam zamanlı çalışanlar işten atılmamıştı zira bu işçileri kovmak masraflıydı. Ancak bir taraftan da maaşlı personelin maliyeti yüksekti ve bu durum, işlerin taşerona verilmesi ve göçmenlerin istihdamının yanı sıra geçici işlere doğru bir yönelimi de beraberinde getirdi. Hükümetler ve

sendikalar esneklik konusunda gelen baskılara, düzenli işçilerin sahip olduğu güvenceleri korumak ve geçici işçilerden oluşan bir tampon oluşturmak suretiyle cevap verdi. Bu bir taraftan çok katmanlı bir emek piyasasını ortaya çıkarırken bir yandan da prekaryanın öfkelenmesine neden oldu zira sendikaların kendi üyelerine verdiği destek, prekaryanın zararınaydı.

Sayısal esnekliğin bir başka boyutu da yarı zamanlı işlerin artmasıyla alakalı. Bunun sebeplerinden birisi, kadınların değişen toplumsal konumu ve ekonomide hizmet sektörüne doğru bir kaymanın yaşanması. Tabii bir taraftan da mecburiyet söz konusu. ABD'de Çalışma İstatistikleri Bürosu'nun rakamlarına göre 2009 ortalarında otuz milyondan fazla kişi zorunluluktan dolayı yarı zamanlı işlerde çalışmaktaydı. Bu rakam, işsizlerin iki katıydı ve mevsimsel düzeltmeler sonrasında % 18.7'yi bulan işsizlik oranının da nedeniydi. Ekonomi yeniden toparlansa bile bu işlerin büyük çoğunluğu yarı zamanlı ve düşük ücretli kalacak.

Yarı-zamanlı ifadesi yanıltıcı olabilir çünkü yarı zamanlı denilen işler yarı zamanlıdan başka her şeye benziyor. Beşinci Bölüm'de de tartışacağımız gibi, şirketlerin yarı-zamanlı çalışanlara yönelik pek çok ödeme biçimi olsa da bu işçilerin, hak ettikleri paraya kıyasla çok daha fazla çalışması isteniyor. Bir kadının *Wall Street Journal*'a da anlattığı gibi (Maher, 2008) 'İş tanımım yarı zamanlı ama tam zamanlı pozisyondaymışım gibi çok çalışıyorum'. Pek çok insan, faturalarını ödeyebilmek için ya da çalıştıkları işlerden birisini kaybetme ihtimaline karşı iki yarı zamanlı işte birden çalışmak zorunda kalıyor.

Sayısal esneklik üretimin fabrika ve ülke dışına taşınmasıyla da ilişkili. Finansal kriz, üretim ve istihdamın artması hallerinde dahi, işlerin dışarıya verilmesi konusundaki küresel eğilimi daha da hızlandırdı. Şirket yönetimleri, maliyetleri azaltmak için her yola başvurur oldu. Bu yollardan birisi, çok aciliyeti olmayan teslimatların, gemi taşımacılığıyla yapılması oldu ki bu da daha önce masraflı hava taşımacılığı nedeniyle kısıtlanan ülke dışında taşeron üretim yapılmasının önünü açtı. Şirketler, bilgi ve iletişim hizmetlerini de coğrafi olarak yakın böl-

ge ve ülkelere kaydırmaya başladı. Tabii bütün bu süreçlerde istihdam güvencesi seraptan başka bir şey değildi.

Son olarak bir de 'sıfır-saat sözleşmeler' denilen ancak kaç saat çalışacağınızın –o da olursa tabii– ya da size ne kadar para ödeneceğinin belli olmadığı numaralar söz konusu. Bir başka numara da 'ücretsiz izin'lerin devreye sokulmasıdır. Aslında işten çıkarma yerine kullanılan bu hüsnütabir, bazen bir seferinde aylarca sürerken, bazen de haftada tek gün olarak ayarlanır. Esnekliğin hayata geçirilmesinin bir başka yoludur bu. İşverenlerin başvurduğu bir başka numara da stajyerlerin kullanılmasıdır. Stajyerlerin sayısı özellikle ekonomik krizden sonra çok arttı. Üstelik hükümetler de sübvansiyonlar ve başka türlü yollardan stajyerlik kurumunu destekledi. 'Ücretsiz izin'ler gibi stajyerlerin de istihdam ve işsizlik oranları açısından faydası oluyor. Tabii bu işin maliyeti de stajyerlere ve ailelerine kalıyor.

Sayısal esnekliğin bütün incelikleri düşünüldüğünde ortaya çıkan sonuç, prekaryaya yakın pek çok kişi için güvencesiz çalışma hayatı oluyor. Her yıl, OECD ülkelerindeki çalışanların üçte biri, şu ya da bu nedenden dolayı iş yerlerinden ayrılıyor. ABD'de çalışanların % 45'i her sene işten ayrılıyor. Her ne kadar bir azınlık için geçerli olsa da, uzun dönemli istihdam düşüncesi ve imajı yanılucı. İşe girip çıkmaların üçte biri, yeni şirketler kurulması ya da mevcut şirketlerin son bulması sonucu ortaya çıkıyor.

1960'larda sanayileşmiş bir ülkede emek piyasasına katılan tipik bir işçi, emekli olduğunda dört işverenle çalışmış olmayı beklerdi. O koşullarda, söz konusu işçinin şirketiyle özdeşleşmesi normaldi. Bugün aynı beklentiye sahip olmak aptallık demektir. Bugün kadın olması muhtemel tipik bir işçi, otuz yaşına gelmeden önce dokuz tane işverene sahip olmayı öngörebilir. Sayısal esnekliğin temsil ettiği değişimin boyutu işte bu.

İşlevsel esneklik ve iş güvencesizliği

İşlevsel esnekliğin özü, şirketlerin maliyet olmaksızın iş bölümünü çabuklukla değiştirebilmesi ve işçileri görevler, po-

zisyonlar ve iş yerleri arasında istediği gibi yönlendirebilmesini mümkün kılmaktır. Küresel rekabet ve süregiden teknolojik devrim düşünüldüğünde, şirketlerin neden böyle yapmak istediği ve hükümetlerin de neden buna yardımcı olmak istediği kolayca anlaşılır. Ancak bu arzunun, prekaryayı büyüten birtakım acı sonuçları olmuştur. Sayısal esneklik istihdam açısından güvencesizlik doğururken, işlevsel esneklik de iş güvencesizliğini derinleştiriyor.

İşlevsel esnekliğin ortaya çıkmasını hızlandıran gelişme, çalışma düzenlemelerinde yönetimin yetkilerinin, 1970 ve 1980'li yıllardaki mücadele sonucunda, güçlenmesi oldu. Bu süreçten işverenler, sendika ve meslek odalarına kıyasla daha güçlü çıktı. Çalışanların daha fazla kontrole tabi tutulmasıyla da, 'proleterleşme' konusunda bir ilerleme yaşandı (Standing, 2009) fakat bu, prekaryalaşma için, çelişkili bir biçimde, gerekliydi. İş bölümü üzerinde idari kontrolü kazanan yönetimler, bu sayede mesleki ilerleme açısından çizgilerin belirsizleştirilmesi dâhil olmak üzere farklı alanlarda birtakım esnek düzenlemeleri hayata geçirebildi.

Giderek daha fazla özel girişim çok uluslu hale geldikçe, şirket yönetimleri de kendi ağlarındaki iş yerlerinde ve tedarik zincirlerinde işleri ve işçilerin fonksiyonlarını değiştirme stratejisine yöneldi. Emek analizi ve yönetim sözlüklerine yeni yeni terimler girmeye başladı. Taşeron, birbiriyle iç içe geçmiş süreçlerin anahtar kelimesi oldu. İş bölümü üzerinde kontrol sahibi olmak, işçilerin ve bazı işlerin başka bir ülkedeki fabrika ya da işyerine gönderilmesinin (*offshore*) yanı sıra bir ülke içindeki fabrikalar arasında paslaşmayı (*inshore*) da kolaylaştırdı. Söz konusu kontrol, aynı zamanda işlerin avantajlı ise taşeron üzerinden, değilse şirket içinden yapılmasının da önünü açtı.

Kârlarını azamileştirme peşinde koşan bir müdür ya da bir mühendis, bu tip değişikliklerin arzu edilebilir olduğunu düşünebilir. Ancak bir de bu değişikliklere maruz kalan işçiyi düşünün. Çoğunun bir kariyer yapmak konusunda hiçbir zaman bir gücü olmadı; dolayısıyla herhangi bir altın çağı romantize etmeye gerek yok (Sennett, 1998; Uchitelle, 2006). Ancak şu

anda daha az işçinin kendi emek süreçleri ve kariyerleri üzerinde bir kontrol sahibi olduğu söylenebilir. Yani işletme yönetimlerinin emek süreci üzerindeki yetkisinin artması, iş güvencesizliğinin yeni kural olduğu anlamına geliyor. İnsanların pozisyonlarının değiştirilecek olmasının kendilerine çok kısa bir süre öncesinden söylendiği ya da mesleki merdivendeki basamaklarının ansızın taşerona verildiği bir dönemde, kim bir kariyer yapabilir ya da kendisine mesleki bir profil çizebilir?

Bu süreçle ilişkili bir başka eğilim de hayatın 'sözleşmeleştirilmesi' çerçevesinde bireysel sözleşmelerin daha fazla yaygınlaşması. Sanayi toplumunda norm, toplu iş görüşmeleri sonucunda imzalanan toplu sözleşmeydi ve bir sözleşme, zaman zaman sektördeki başka şirketlere de aktarılabilirdi. Ancak sendikalar ve toplu sözleşme pratikleri zayıflayınca, bireysel sözleşmeler de çoğaldı. Kısa bir süreliğine herhangi bir sözleşmeye tabi olan kişilerin sayısı çok fazla değildi fakat bireysel sözleşmelere dair eğilim güçleniyor. Bireysel sözleşmeler sayesinde şirketler, işçilere farklı şekilde davranabiliyor ve böylece işçilerin sahip olduğu güvence ve statü farklı olabiliyor. Hal böyleyken de istikrarlı işlerde çalışanların bazıları maaşlı konumda olurken, başka işçiler de güvencesiz konuma itiliyor ve işçiler arasındaki farklılıklar ve hiyerarşiler de artıyor. Bireyselleştirilmiş sözleşmeler aracılığıyla işverenler ayrıca, şirketlerinin önündeki belirsizliği asgariye indirebilmek için, sözleşmenin ihlalinin getireceği olumsuz sonuçları sıkı sıkıya hayata geçirerek, çalışma koşullarını sıkılaştırabiliyor.

Çin, sabit-dönemli ve açık-uçlu sözleşmeleri sağlama alan 1994 İş Kanunu ve 2008 İş Sözleşmesi Kanunu'nu hayata geçirdiğinden bu yana bireyselleşmiş iş sözleşmeleri küresel bir eğilim halini aldı. Şirketler, sözleşmelerden doğan maliyetleri düşürmeyi öğrendiğinden dolayı, bu tip yasalar taşeron ve triangülasyon pratiklerini daha da artıracak. Çin dünyanın en dinamik ve büyük emek piyasası olduğu için, bu gelişmeler, imtiyaz sahibi maaşlı sınıfın, sayısı giderek artan bir prekarya ile beraber çalıştığı çok katmanlı bir iş gücüne doğru bir gidişatı simgeliyor.

Bireysel sözleşmeler, emeğin güvencesizleşmesi ve diğer dış esneklik biçimleri, bir başka kullanışsız terimle –'hizmet sektörünün genişlemesi'– ile bir arada düşünülüyor. Hizmetleşme denildiğinde akla 'hizmet sektörü' gelebilir ancak terim bundan fazlasını ifade ediyor. On yıllardır dünya üzerindeki üretim ve istihdamda hizmetlere doğru bir gidişat söz konusu. Sık kullanılan 'sanayisizleşme' terimi de bir tür kapasite kaybını ima ettiği için yanıltıcı bir niteliğe sahip. Halbuki bu dönemde yaşanan değişimin çoğu, teknolojik ilerlemeler ve üretimin değişen doğasıyla tutarlı bir niteliğe sahip. İhracatın kalesi sayılabilecek Almanya'da bile imalat sanayinin üretim ve istihdamdaki payı % 20'nin altına düştü. Fransa, İngiltere ve ABD'de bu oran daha da düşük.

'Hizmetleşme' aslında iş bölümünün akışkanlaşması, iş yerlerinin ev ve kamusal alanlarla iç içe geçmesi, iş saatlerinin dönem dönem azalıp çoğalması, insanların birkaç iş statüsünü birleştirip aynı anda birden fazla sözleşme yapması gibi esneklik durumlarının bir araya gelmesini özetleyen durumun adıdır. Hizmetleşme denilen süreç, yeni bir denetim sistemi getirmek suretiyle insanların zamanı nasıl kullandığına odaklanıyor. Bu durumu incelemenin önemli yollarından birisi, Marksizm ve Foucault'nun (1977) çalışmalarından esinlenen İtalyan ekolü oldu ve bu ekolün mensupları, yaşananları 'toplumsal fabrika', yani toplumun giderek işyerinin bir uzantısı halini alması şeklinde betimliyor (Hardt ve Negri, 2000).

Ancak buradaki imge, tam olarak doğru değil. Fabrika, emeğin zaman birimleri ve kitlesel üretimin yanında sabit iş yerlerinde doğrudan denetim mekanizmalarıyla tanımlandığı sanayi toplumunun sembolüydü. Bunlar, bugünün hizmet toplumunda yaşananlardan farklı. Esneklikle beraber işyeri, ev ve kamusal alan birbirine giriyor ve emeğin doğrudan kontrolünden dolaylı yollardan kontrolüne doğru bir yönelim söz konusu oluyor ve bu süreçte de giderek karmaşıklaşan teknolojik mekanizmaların kullanılması söz konusu.

İşlevsel esneklik ve hizmet sektörüne kayış kısmen, uzaktan çalışmanın büyümesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış-

tır ve birbirinden ayırarak çalışanların kendilerini yalnız hissetmesine neden olur. Tabii pek çok işçi evden çalışma ihtimaline olumlu yaklaşıyor. Uzaktan çalışmanın öncüsü sayılabilecek IBM'de çalışanların % 45'i işyerine düzenli olarak gelmiyor ve şirket de bu sayede yılda yüz bin dolar tasarruf ediyor (Nairn, 2009). Giderek daha fazla çalışan, kullandıkları bilgisayarlar arasında dosya transferi mümkün olsun diye kendisine 'gezici profil' ediniyor ve bu stratejilerden birisi de taşınabilir bilgisayarlar. Sanal işyerlerinin sayısı iyice arttığı gibi insanlar 'evde' ya da artık canları nerede isterse orada çalışabiliyor. Bu tarz düzenlemelerle beraber büro masrafları azalırken, şirketler de hem bazı iş günlerini uzatabiliyor hem de –çocuk doğurmalarından sonra kadınları da elden bırakmayarak– daha geniş bir iş gücü havuzuna erişime sahip olabiliyor. Daha çevre dostu olan böylesi düzenlemeler sayesinde ofis içinde insanlar arasındaki çekişmeler de azalırken, başkalarının gelip siz iş yaparken sizi rahatsız etmesinin de önüne geçiliyor. Ancak gayrı resmi yollardan bilgi paylaşımının ve takım ruhunun azalması, dezavantajlar arasında yer almakta.

Uzaktan çalışanlar, vergi ve sosyal yardım meseleleri nedeniyle şirketler tarafından daha kolay gözden çıkarılma riskiyle de karşı karşıya. Bu tip çalışanların emeği, yaptıkları işin boyutunu ve aldıkları ücreti gizlemek veya hizmeti sağlayan kişinin sömürüsünü artırmak gibi amaçlar nedeniyle kayıtlarda ortaya çıkmayabilir. Bu gölge emek, hizmetlerin ağırlıklı olduğu bir ekonomide artık kaçınılmaz hale geldi.

Mesleklerin parçalanması

İşlevsel esneklik ve uzaktan çalışmaya ek olarak, mesleki yapılardaki değişiklikler de insanların kendi mesleki potansiyellerini kontrol etme ve geliştirme kapasitelerini sekteye uğrattı. Küreselleşme döneminde hükümetler usul usul meslekların ve zanaatların kendi kendilerini idare etmesini sağlayan kurumları ortadan kaldırdı ve bunların yerine düzenlemeyi devletin yaptığı karmaşık sistemler getirdi. Hükümetlerin atmış ol-

duğu bu adımlar nedeniyle meslek gruplarının kendi standartlarını oluşturma, mesleğe girişleri kontrol etme, kendi etik kurallarını koyup bunları yeniden üretme, üyelerini disipline sokup onlara yaptırım uygulama, terfi ve mesleki ilerlemelerle ilgili olarak prosedürleri belirleme gibi yetki ve kapasiteleri de ortadan kalkmış oldu.

Mesleklerin kendi kendisini düzenlemesine yönelik saldırılar, neo-liberal gündemin bir parçasıydı. Monetarist yaklaşımın mimarı ve Friedrich Hayek'ten sonra Thatcher, Reagan ve Şili'nin darbeci generali Pinochet'ye yön veren önde gelen iktisatçı Milton Friedman, fikri anlamda ilk deneyimini 1945'te yazdığı ve tıp mesleğini hedef aldığı kitabıyla elde etti (Friedman ve Kuznets, 1945). Neoliberaller herhangi kolektif bir sesin önünü kesmek için birtakım düzenlemelerin hayata geçmesini istiyordu ve meslek odaları da listenin başını çekiyordu.

Neoliberal anlamda devlet müdahalesi, mesleki ruhsatlandırma süreçleri ve devlet kurumlarına rekabet ve piyasa temelli uygulamalara riayet etmeleri yönünde baskı yapmak üzerinden gerçekleşti. Meslek odaları anti trôst kurallarına maruz kaldı. Kendi kurallarını hayata geçiren meslekler, tekelci reflekslerle hareket ettikleri gerekçesiyle piyasaların kendi düzenini bozmakla suçlanıyordu. Dolayısıyla daha fazla insan, mesleki ruhsatlandırma süreçlerine maruz kaldı ve piyasa kurallarına uygun davranmaya itildi.

Bu süreçte yaşanan değişimler çok dramatik oldu. Bugün ABD'de binden fazla meslek ruhsatlandırılma süreçlerine maruz bırakılmış durumda ve bu, iş gücünün % 20'sinden fazlasına tekabül ediyor. Ruhsatlandırma başka alanlara da oldukça yayıldı. Tabii insan mesleki pratiklerin düzenlenmesinin çalışma bakanları ya da onların muadillerince yapılması gerektiğini düşünse de, bu iş finans bakanlarına devredilmiş durumda. ABD Yüksek Mahkemesi ve Federal Ticaret Komisyonu, mesleklerin anti trôst kurallarından muafiyetini kaldırarak 1970'lerden itibaren bu yönde bir eğilime imza attı. Yavaş yavaş, mesleklerin ne yapıp ne yapamayacağını rekabet ve finans kurumları belirler hale geldi. Avustralya'da bütün meslekler

Rekabet ve Tüketim Komisyonu'na, Belçika ve Hollanda'da ise yine rekabeti düzenleyen kurumlara tabi. İngiltere'de de hükümetin yönetimindeki kurullar, rekabet ve tüketicilerin çıkarlarını, meseleyi belirleyen temel kural olarak görüyor.

Piyasa düzenlemelerinin eşlik ettiği mesleklerin serbestleştirilmesi süreci aslında kısmen, Dünya Ticaret Örgütü'ne bağlı GATS ve Avrupa Birliği'nin Hizmetler Direktifi gibi uluslararası aygıtlar aracılığıyla oldu. Önceden kimin avukat, muhasebeci, mimar ya da muslukçu olacağına ulusal yargının karar verdiği ülkelerin piyasaları, mesleki hizmetler konusunda artık yabancı rekabete açılıyor.

Maaşlı ve 'profisyen' dediğimiz kesimin kalesi sayılan mesleklerde bile kesintiye uğrayan 'kariyerler' nedeniyle prekaryalaşma eğilimleri görülüyor. Finans sektöründe pek çok kişi, kısa dönemli işlerde çalışıyor. Borsada alım satım yapılan bir odadaki çalışanlara baktığınızda bin kişilik bir gruptan kırk yaşın üzerinde elli, ellinin üzerinde de yalnızca on kişi bulabilirsiniz. Bir kişinin kariyeri yalnızca beş yıl içinde zirveye ulaşabilir. Çok az sayıda kişi zengin olup paraya boğulabilir. Bazı kişiler idari pozisyonlarda çalışarak maaşlı kesime dâhil olur. Dolayısıyla ABD'de 2008 krizi sonrasında birkaç müşteri için yatak odalarından ya da mutfaktan, hayalî ya da gerçek anlamda ticaret yapan mini finansçılar türemesi şaşırtıcı değil. Tabakalaşma, her türden mesleğin içine sızıyor.

İşlevsel esnekliğin kötü tarafı olan iş güvencesizliğine ek olarak bir yandan da mesleklerin yeniden düzenlenmesini arkasına alan işletmeler, işçileri neredeyse sınıf temelinde ayrıştırabilmekte ve performansı yeterli olmayanları ilerisi açık olmayan ya da kişinin vasıfsızlaşmasına açık işlere gönderirken, mesleki açıdan birtakım yeterlilikleri hâlâ koruyan maaşlı pozisyonları şirketin sevilenleri için koruyor. Her ne kadar işçileri ayrıştırmaya dair kararlar kapasite değerlendirmesine dayanabilse de mesleki yapıların müdürler ve birtakım kurallar tarafından kontrol edilmesi, insanların profesyonel bir konumdan güvencesizleşmiş kanallara yönelmesine neden oluyor. Bu durumun da insanların alacakları eğitim ve neyi öğrenecekle-

ri üzerinde etkisi oluyor. Öyle ya, nasıl kullanıp geliştireceğim konusunda söz sahibi değilsem bir mesleki beceriye neden yatırım yapayım ki?

Hayata geçirilen düzenlemeler meslekleri paramparça ederken, prekarya için yan-meslekler üretiyor. 2010'da ilki yapılan Ulusal Stratejik Vasıf Denetimi'ne göre son on yılda İngiltere'de en çok artış gösteren işler arasında birkaç modern meslek ve zanaat yer alsa da –çevre koruma memurları, şehir plancıları, psikologlar ve kuaförler– listeye bakıldığında temel olarak artış gösteren meslekler arasında acil durum sağlık görevlileri, stajyer avukat ve yardımcı öğretmenlerin olduğu görülüyor. İşte bu tam da, meslek gruplarının zayıflıyor olmasını ve meslekler içinde elitler ile daha yüksek mevkiler elde edemeyen prekarya ayrımının oluşmasını yansıtıyor. Bu yaşananların özünü yansıtan bir gelişme de 'Tesco Yasası' denilen, 2007 tarihli İngiltere Yasal Hizmetler Yasası'dır. Yasa, süpermarketler aracılığıyla, gerçek avukat olma şansları sıfır olan, asgari eğitime sahip hukuk danışmanları tarafından standartlaşmış hukuki hizmetler verilmesine olanak tanıyor.

Son olarak, yeni yeni ortaya çıkan bir mesleki yapılanma var ki şirketlerin metalaşmasını yansıttığı gibi bu gelişme, nihayetinde prekaryalaşma eğilimlerini de hızlandıracaktır. Bu gelişme, işletmenin metalaşmasından başka bir şey değil ve gerek ajanslarla gerekse kendileri tarafından kısa dönemli görevler için işe alınan geçici müdürlerdeki artışta vücut buluyor. İşletme fakültelerinin yöneticileri, işletmenin bir meslek olmaması gerektiğini ısrarla düşünmeye devam ettiği sürece, geçici müdürlerin yüksek statülü çalışanlar olmaktan çıkıp prekaryanın gözden çıkarılabilir üyeleri olmaya başlamasına şaşırmamalı.

Ücret sisteminde esneklik: Toplumsal gelirin yeniden yapılandırılması

Küreselleşmenin kaçınılmaz yanlarından birisi ücret esnekliği. Tabii söz konusu bu terim, pek çok insanı prekaryanın içerisine sürükleyen bir yığın değişimi gizliyor. Aslında bir taraftan

pek çok işçinin elde ettiği gelirin düzeyi azalırken, gelirlerinin güvencesizliğinde de artış yaşandı. Bu zaten Birinci Bölüm'de bahsettiğimiz toplumsal gelir prizmasından görülebilmekte.

Toplumsal gelir şu anda yeniden yapılandırılmakta. Öncelikle sanayileşmiş ülkelerde ücretler durgunlaştı ve pek çok ülkede ücretler zaten on yıllardır bu durumdaydı. Normal çalışanlar ve prekaryaya yakın olanlar da dâhil olmak üzere ücret farkları inanılmaz derecede büyüdü. Örneğin, Almanya'nın imalat sanayisinde kadrolu işçilerin ücretleri artarken, 'düzensiz' kontratlar üzerinden istihdam edilen işçilerin ücretleri düştü. Japonya'da geçici işçiler, aynı işi yapan maaşlıların aldığı ücretin % 40'ını alıyor ve ödenen toplam maaşın % 20'sine denk düşen ve yılda iki defa ödenen ikramiyelerden de faydalanamıyor. Hatta geçici işçiler kantinden aldıkları yemekler için daha fazla para ödemek zorunda. 2008-2010 arası ekonomik durgunluktan sonra ücretlerde tekrar bir canlanma yaşandığında, maaşlıların daralan ücretleri artarken, geçici işçilerin zaten düşük olan ücretleri daha da düştü.

Diğer grupların aksine prekarya büyük oranda yaptığı işlerden elde ettiği ücretlerle hayatını idame ettirir. 20. yüzyılda maaşlılar ve proletarya yaptıkları işin karşılığını, para dışında yollardan da alırdı. Genel olarak tam zamanlı çalışanlar için ücretlerden, şirket ve devletin sağladığı yardımlara doğru bir kayma yaşandı. Söz konusu kaymanın en büyük olduğu yerler, Sovyetler Birliği ile kamu teşekküllerinde çalışan işçilere, kuruma sadakat gösterdikleri sürece, beşikten mezara haklar ve hizmetlerin sağlandığı *danwei** sistemine ev sahipliği yapan Çin oldu. Parasal ücretlerden yardımlara doğru yaşanan kayma, refah devletlerinde de –daha çok devlet yardımlarının olduğu Batı Avrupa ve şirket yardımlarının görüldüğü ABD ve Japonya'da– gerçekleşti. 'Modern sektör'ün başka yerlerde olup biteni kopyaladığı gelişmekte olan ülkelerde de benzer şeyler yaşandı.

(*) Kelime anlamı 'demir pilav kabı'. Özellikle dışa açılmadan önce Çin'de yürürlükte olan ve çalışanlara beşikten mezara birtakım hakların sağlandığı sistem. Her işçi için bir iş idealine dayalı olan bu sistem, işçilerin işten kovulmasını zorlaştırıyordu. Ancak ülkenin dışa açılması ve çok uluslu şirketlerin Çin'deki faaliyetlerini artırmasıyla sosyal devleti anımsatan bu sistem de zayıfladı – ç.n.

Esping-Andersen (1990) gibi bazı yazarlar, yaşanan bu kaymayı 'emeğin metalaşmaktan çıkması', yani işçilerin gelir için piyasaya bel bağlamasının azalması, olarak adlandırdı. Ancak bu kavram, sosyal yardımlardan faydalanmanın sürekli olarak iş piyasasına katılım ya da sabit bir işte 'eve ekmek getiren' kişi bulundurmaya dayanması açısından biraz yanıltıcı. 'Emeğin meta olmaktan hayali olarak çıkması' daha doğru bir tanım. İşçiler, bu tarz toplumsal gelir biçimlerini elde edebilmek için piyasanın dayattıklarına boyun eğmek zorunda kaldılar ki bu, elde edilen maddi gelirin piyasanın zorundan kurtulup serbestleştiğini söylemekle aynı şey değil.

Her hâlükârda küreselleşme ile beraber ücretlerden sosyal haklara doğru gidişat tersine çevrildi. Maaşlı kesim, çalıştıkları şirketlerin sağladığı bir dizi hak ve imtiyazı –ikramiyeler, ücretli sağlık izni, sağlık sigortası, ücretli tatiller, kreşler, sübvanse edilen ulaşım ve barınma– koruyup üstelik bunların üzerine koyarken, giderek daralan 'çekirdek kadro', bunları azar azar kaybetmeye başladı. Prekarya ise bunlara zaten sahip falan değildi.

Ücret esnekliği prekaryayı işte böyle şekillendirdi. Özellikle sanayileşmiş ülkelerde, işverenlerin çalışanlara ödediği katkı payları ve sağladığı birtakım hak ve hizmetler, emek maliyetlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktaydı. Çindistan'dan gelen bu rekabet karşısında şirketler, üretimi fabrika ve ülke dışına taşımak yahut iş gücünün daha fazla bir kısmını prekaryaya, yani birtakım haklardan mahrum geçici işçilere dönüştürmek suretiyle bu maliyetleri üzerinden atmaya başladı.

İşte bu emeğin *yeniden metalaşması* oluyor zira yapılan işin karşılığı daha çok, parasal ücret üzerinden veriliyor ve bu durum, istihdamın rastlantısal doğası ve rekabetin arzulanması ile de birbirini tamamlıyor. Bu duruma pek çok örnek verilebilir ancak ABD'de olup biten aslında bu durumu çok iyi özetliyor. Maaşlı kesim, şirketlerinden aldıkları hakları korurken, çekirdek konumdaki işçiler prekaryaya doğru itildi. Çalışanlarına sağlık sigortası konusunda destek olan Amerikan şirketlerinin oranı 2000 yılında % 69 iken bu oran 2009'da % 60'a

düştü. 2001 yılında işverenler, çalışanların sağlık masraflarının % 74'ünü karşılarken bu oran 2010 yılına gelindiğinde % 64'e gerilemişti. Amerikalı işverenler 1980 yılında emeklilik katkı paylarının % 89'unu ödüyordu fakat yıl 2006'yı gösterdiğinde bu pay % 52'ye düşmüştü (Dvorak ve Thurn, 2009). 2009 yılında Amerikalı çalışanların sadece beşte biri şirket temelli emeklilik hakkına sahipti.

Bunların temel sebebi, Amerikalı şirketlerin küreselleşme kriziyle başa çıkabilmek için maliyetleri kesmeye çalışmasıydı. 2009 yılında çalışanlarına hâlâ sağlık sigortası sağlayan Amerikalı işverenler yılda ortalama 6.700 dolar ödemekteydi ve bu, 2001 yılındaki maliyetin iki katıydı. Şirketlerin seçtiği yollardan birisi de çekirdek kadro olarak sayılabilecek çalışanlarına 'yüksek indirimli sağlık planı' sunmak oldu. Buna göre çalışanlar, sağlık masraflarının belli bir miktarına kadar olan kısmı –yani ilk dilimi– kendileri ödeyecekti. Ford şirketi de indirimli sağlık planını 2008 yılında sona erdirdi. Bundan sonra çalışanlar ve aileleri, sigorta maliyetlerinin ilk dört yüz dolarını ve sağlık faturalarının da % 20'sini kendi ceplerinden karşılayacaktı. Bu da haliyle çalışanların gelirlerine darbe indiriyordu.

Bu arada şirketlerin eskiden karşıladığı emeklilik payı, prekaryaya itilenlerin elinden alınıyor. Şirketler emeklilik yükümlülüklerinden, eski dönemlerde girmiş oldukları taahhütlerden, şu an emekliliklerini yaşayan eski çalışanlarına yönelik mali taahhütlerinden kurtulmak için yarışa girmiş durumdalar. Çok sayıda kişinin kullandığı 401 (k) emeklilik planı, çalışanların genel olarak çeşitli katkılar yapmasına olanak tanıdı. 2009 yılında Amerikalı şirketlerin üçte birinden fazlası bu planlara denk ödemelerini ya hepten kesti ya da birtakım kesintiler yapma yoluna gitti. Elli yaş üzeri kişiler için kurulan kâr amacı gütmeyen Amerikan Emekliler Derneği bile 2009 yılında aynı şeyi kendi çalışanları için yaptı. Bilgisayar firması Unisys gibi bazı şirketler, çalışanlarda oluşabilecek sıkıntıyı hafifletmek amacıyla, eski tarz emeklilik planlarını yürürlükten kaldırırken ya da bir süreliğine dondururken, katkı paylarını artırsa da bunları sonradan askıya aldılar. Lafın kısası, şir-

ketlerin sağladığı emeklilik hakları serbest düşüşe geçmiş durumda.

Bu durum, hem işçi hem de işverenin birbirine taahhütte bulunma durumunu zayıflattı. Amerikan kapitalizminin nesiller boyunca simgesi konumundaki Ford, sık sık emeklilik katkılarını askıya aldı ve 2001-2009 arasında da yalnızca iki buçuk yıl boyunca katkıda bulundu. 2003'ten sonra işe alınan maaşlı çalışanların şirket temelli emeklilikleri söz konusu bile değil. Ford, artık genç işçilerin tek bir şirkette ömür boyu kariyer düşünmediği gerekçesiyle ve işçilere esneklik sağlamak amacıyla kişilerin kendi emeklilik planlarını idare edebildiği bir sisteme geçiş yaptı. Ancak aslında şirketin yaptığı, emek maliyetlerini kesip risk ve maliyetleri işçinin üzerine yıkmaktan başka bir şey değildi. İşçilerin hayatları daha güvencesiz hale gelmekteydi.

Araba üretimi ile bilinen Michigan'ın çeşitli bölgelerinde şirketlerin sağladığı hakların terk edilmesi, hükümet sübvansiyonları ve yalın üretimin temel direği olarak düşünülebilecek emeğin yoğunlaşması süreci ile yavaşladı. Fakat söz konusu haklar budandıkça, daha önce bu gruba girmesi beklenemeyecek insanlar prekarya saflarına dâhil olmaya başladı. Araba şirketlerinde istihdam 2000-2009 arasında % 75 oranında düşünce, fabrikalar peş peşe kapandığı için oradan oraya göçen ve kendilerine 'General Motors çingeneleri' denilen bir grup ortaya çıktı.

20. yüzyıl kapitalizminin toplumsal etkisinin üzerine kurulu olduğu şirket emeklilik sistemlerinin altı oyulurken, İngiltere'nin başını çektiği bir süreçte devletler tarafından sağlanan emeklilik sistemleri de benzer bir akıbete uğruyor. Bu ülkedeki devlet emekliliği, ortalama kazancın % 15'ine denk düşüyor ve bu pay giderek azalıyor. Üstelik emeklilik yaşı da altmış beşten altmış sekize çıkıyor. Bunun yetmişe varacağını düşünenler de var. İşçi Partisi ve Muhafazakâr Parti'nin kabul ettiği Emeklilik Komisyonu Turner Raporu'nda, üç aşamalı bir anlaşma öngörülmekte. Buna göre daha uzun süre çalışılacak, daha fazla tasarruf yapılacak ve emeklilik döneminde devletten alınacak

maaş daha az olacak. Bununla, geçim testi maliyetinin azaltılması amaçlanıyordu. Ancak temel emeklilik geliri artmadıkça ve geçim testi maliyetinde de azalma olmadıkça, tasarruf yapma girişimi de zayıf kalacaktır. Düşük gelirlilerin tasarruf yapmaları için bir teşvik yok zira tasarruf yaparlarsa emeklilik maaşı hakkını kaybedecekler.

Toplumsal gelirin yeniden yapılandırılmasının bir başka boyutu, sabit gelirden esnek gelire doğru geçiştir. Burada yine esneklik işverenler için bir avantaj olurken, maaşlarıyla geçinenler için de riskin ve güvencesizliğin artması demek oluyor. 20. yüzyıldaki emek hareketlerinin dile getirdiği taleplerden birisi, sabit ve tahmin edilebilir ücretti ancak küresel kapitalizm ücretleri çabuk bir şekilde değiştirmek ister. Bunu yapamadığı takdirde, söz konusu amaca ulaşabileceği yerlere gidecektir. 2009 yılında ABD'li şirketler, performansa bağlı kalemlerin içinde olduğu değişken ödemelere 1994 yılında ayırdıklarının neredeyse iki katını ayırmaktaydı (Dvorak ve Thurn, 2009).

1980'lerin başındaki ekonomik durgunlukta, sendikalar ve çalışanlar ücretlerin artması karşılığında birtakım haklarından vazgeçmeye başlayınca, tarafların birtakım tavizlerde bulunmaya başladığı anlaşmalar ortaya çıktı. Bugün ise söz konusu tavizlerin verildiği anlaşmalar artık tek taraflı. Gelirin bir parçası olarak ücretlerin artırılması amacıyla, alt tabakadaki işçilerin haklarının bazıları budanıyor ama ücretlerde bir durgunlaşma söz konusu. Örneğin 2009 yılında, Ford'un işçileri, yaşam maliyeti harcırahları, tatillerde alınmayan ücretler, çocuklarının üniversite harçları ve burs yardımlarındaki kesintilere evet demek zorunda kaldılar. Aynı miktardaki ücret, çok daha güvencesiz bir varoluşun sürmesine neden oldu. Üstelik mesleklerin parçalanması da dâhil olmak üzere, bir yandan her türlü esnekliğin artmasına yönelik bir baskı söz konusuydu. Dolayısıyla Ford, Birleşik Oto İşçileri Sendikası ile bir anlaşmaya vararak giriş-seviyesi ücretlerini dondurup, grev hakkını ortadan kaldırdı ve verdikleri tavizlerden dolayı işçilere ikramiye vermeyi kabul etti. GM ve Chrysler'da da benzer anlaşmalar oldu ve bu durum, fabrikada yapılan işlerin sınıflan-

dırmalarında bir azalmaya yol açtı ki GM'de sınıflandırılmış üç adet zanaat var.

Böylesi gelişmeler, dünyada yaşanan bir düzenleme sürecinin parçası ve çember giderek daralıyor. Çin'deki işçiler daha yüksek ücret ve daha iyi çalışma koşulları için eylem yapınca, çok uluslu şirketler ücret artışları konusunda taviz verdi ama çalışanların başka alanlardaki haklarında budama yoluna gitti. Foxconn'un Shenzen'deki kayıtlı işçilerine önceleri gıda, kıyafet ve yurt konusunda sübvansiyon sağlanıyordu. 2010 Haziran'ında şirketin sahibi ücretlerde ikinci defa büyük bir artış yapıldığını açıkladığında, daha önce işçilere yapılan yardımların sorumluluğunu artık hükümete bırakacaklarını da duyurdu. Şirket artık ücretlere yönelerek işçilerin çok fazla para kazandığı izlenimini yaratıyor (% 96'lık bir ücret artışı) ancak emek ilişkisinin karakterini ve işçilerin emeklerinin karşılığını alma biçimini de değiştiriyordu. Kısacası, küresel model Çin'e geliyordu.

Prekarya, ücret esnekliğini bütün gücüyle hissetmekte. Aldığı ücretler daha düşük, daha fazla değişiklik göstermekte ve bu ücretlere ne olacağını kestirmek de daha zor. Ücretlerde yaşanan değişikliklerle prekarya içindeki kişilerin ihtiyaçları arasında olumlu bir korelasyon kurmak olası değil. Prekarya içindekilerin normalin üzerinde finansal ihtiyaçları olduğu, örneğin hastalık ya da aile ile ilgili bir problemin ortaya çıktığı dönemlerde, elde edilen gelir de muhtemelen ortalamanın altındadır. Kredi piyasalarının işleyişi de prekarya içindekilerin ekonomik belirsizliğini daha da artırmaktadır. Borç alma maliyeti daha yüksek olduğu gibi –ki bu durum prekaryaya kredi vermek konusundaki güvensizliği yansıtır– söz konusu kredilere ulaşma ihtiyacı da bir o kadar yüksektir. Hal böyle olunca açgözlü bankerlerden sürdürülemez oranlarda yüksek faizlerle ve gerçekçi olmayan ödeme takvimleriyle borç almak kaçınılmaz olur.

Yoksul ülkelerde herhangi bir tür gelir güvencesizliğinin diğer tip güvencesizlik durumlarını daha da kötüye soktuğunu gösteren pek çok çalışma ve hatta birkaç da roman var. Güvencesiz gelirlerle yaşayanlar, özellikle de az ödemeli kısa vade-

li işlere girilip çıkılan ve sosyal güvenlik sisteminin pek de kişiye iyi davranmayan karmaşık yönleriyle başa çıkmak durumunda kalınan dönemlerde, kolaylıkla kronik bir borç batağına sürüklenirler.

Yıllar boyunca, toplumsal gelirin yeniden yapılandırılmasının etkisi ve ücretlerdeki durgunluk, devletin yaptığı yardımlarla dengelenirdi. Bunlara daha sonra değineceğiz. Ancak prekaryaya sürüklenenlerin durgunluk gösteren kazançları ve ekonomik güvencesizliği, ucuz kredi ile görünmez kılınır ve söz konusu ucuz krediler pek çok OECD ülkesinde hükümetler tarafından desteklenmektedir. Örneğin orta sınıf ailelerin kazandıklarından fazlasını tüketmesi mümkün kılınmıştı ve bu durum da söz konusu ailelerin elde ettikleri gelirlerin düştüğü gerçeğini görünmez kılmaktaydı. Yani bu ailelerin sahte bir özel geliri vardı. Dolayısıyla finansal kriz, herkesin muazzam büyümenin ikinci Lale Devri'nden faydalandığı yanılsamasını yerle bir etti. Birdenbire milyonlarca Amerikalı ve Avrupalı kendilerini prekaryaya daha yakın hissetti.

Kısacası, küresel kapitalizm koşullarında elde edilen toplumsal gelir giderek güvencesizliği. Şirketler kendi yüklerini hafifletirken, bu durum prekarya için farklı boyutları olan gelir güvensizliği demek oluyor. Gelirin yeniden yapılandırılması da, ekonomik güvensizlik içinde yaşayanlar için hayat *maliyetlerinin* artması anlamına geliyor. Belirsizlik ve iniş çıkışların belirlediği piyasa toplumunda insanlara sigorta yaptırmaları tavsiye edilir ve böylesi bir toplumda sigorta yaptıranlar ödüllendirilirken yaptıramayanlar da cezalandırılır. Geçici sözleşme üzerinden çalışanların mali ihtiyacı olması daha muhtemeldir ancak bu insanların sigorta yaptırması da hem daha zor hem de daha maliyetlidir.

Küreselleşme sonrası dönemde toplumsal gelirin yeniden yapılandırılmasının bir başka unsuru da şudur: Refah devleti döneminden önce bireyler ve aileler enformel yollardan toplumsal yardım almaya fazlasıyla bağımlıyken bu tarz mekanizmalar artık yok. Devlet ve şirketlerin sağladığı yardımlar, enformel yardım mekanizmalarını zayıflatmış durumda. Birkaç nesildir

insanlar, enformel yardım mekanizmalarına ihtiyaç kalmadığını düşünmekteydi ve bu mekanizmalar da haliyle zayıfladı. Ancak şirketler çalışanlarına sağlayageldikleri birtakım hakları kesmeye başlayıp devlet de geçim-testi temelli yardım yolunu seçince, yardım alınacak başka toplumsal destek kalmadı. Yakınlarından yardım alamayan elli dokuz yaşındaki işsiz bir İspanyol *Financial Times*'a 'İhtiyacınız olduğunda yardımcı olmuyorlar' demişti (Mallet, 2009). Mütekabiliyete dayalı aile sistemi artık parçalanmıştı.

Özetleyecek olursak prekarya bugün kendine özgü birtakım koşulların bir araya gelmesiyle oluşan bir durumla karşı karşıya. Eski proletarya ve maaşlı kesimin aksine, kendisine gelir güvencesi sağlayacak şirket yardımları ve katkı-temelli toplumsal korumaya sahip değil. Üstelik bir taraftan paraya dayalı ücretlere bağlı fakat bu ücretler de hem daha düşük hem de bu ücretleri diğer gruplara kıyasla tahmin etmesi daha güç. Gelir ve sosyal yardım temelli eşitsizlikler artarken prekarya giderek geride kalıyor ve toplumsal destek konusunda hepten zayıflamış bir sisteme bağımlı hale geliyor.

Güvencesiz istihdam

İşsizlik, prekaryanın hayatının bir parçasıdır. Ancak bakış açılarında, işsizlikle başa çıkmayı zorlaştıran birtakım değişiklikler ortaya çıktı. Küreselleşme dönemi öncesinde işsizlik, ekonomik ya da yapısal faktörlerle ilişkili görülürdü. İşsizler yanlış zamanda yanlış yerde bulunan talihsiz kişiler olarak algılanırdı. İşsizlik yardımları toplumsal güvensizlik ilkesine dayalı sistemlerdi; herkesin sisteme katkısı olurdu ve işsiz kalma ihtimali düşük olanlar, işten çıkarılma ihtimali daha yüksek olanları desteklerdi.

Her ne kadar söz konusu kurgu bazı ülkelerde devam etse de, bu model çöktü. Bugün daha az sayıda işçi sisteme birtakım katkılar yapabilme ya da kendi adına katkılar edinme durumunda. Yine aynı şekilde, katkı kuralları çerçevesinde daha az sayıda işçinin sisteme katkı yapabilmesi söz konusu. Ne

olursa olsun, işsizliğe dair resmî tutumda muazzam değişiklikler yaşandı. Neoliberal bağlamda, işsizlik artık neredeyse 'tercihe bağlı' hale geldi zira bu durum bireysel sorumluluk kapsamında değerlendiriliyor. Yeni algı durumunda insanlar öyle ya da böyle 'istihdam edilebilir' şeklinde görülüyor ve mesele, sahip oldukları vasıfları 'geliştirmek' veya 'alışkanlık' ve 'tavırlarını' düzeltmek suretiyle onları daha 'istihdam edilebilir' kılmaktan geçiyor. Hal böyle olunca da işsizleri tembel ve sorumsuz olarak değerlendirip paylamak daha kolaylaştı. Bu durumun geldiği noktayı Altıncı Bölüm'de ele alacağız.

1980'lerin başındaki küreselleşme döneminde yaşanan ilk durgunluk, iş gücü piyasasında prekaryanın ortaya çıktığı alt kesimlere dönük resmî bakış açılarında ve bu tip işleri kaybedenlerin kendi bakış açılarında bir değişikliğe neden oldu. İngiltere'de esnek ücretler ve güvencesiz işler, işsizlikle bir araya gelince, özellikle işçi sınıfına mensup gençleri, 'işsizlik avantası'nı benimsemeye başladı. Bu isteklilik aslında bir yandan da söz konusu gençlerin vasat işleri hiç beğenmediğinin göstergesiydi ve bu durum, adını işsizlik yardımı fonundan alan ve üyeleri de bu yardım sırasına giren UB40 (Unemployment Benefit form 40) gibi pop müzik grupları tarafından da işlendi. Bu, özellikle sanayinin zayıfladığı bölgelerde büyüyen az sayıda genci etkilemiş olabilir ancak resmî bakış açılarının değişmesini sağladı ve aylak, sorumsuz yoksul imgesinin yeniden canlandırılması için bir bahane yaratmış oldu.

Asıl sorun esnek emek piyasasıydı. Eğer ücretler aşağı çekilir ve daha çok sayıda iş de güvencesiz hale gelirse, işsizlik yardımları da görece olarak daha cazip bir konuma gelir. Bu durumu gören sanayileşmiş ülkelerin hükümetleri, söz konusu yardımlara ulaşmayı ve bu yardımları elde tutmayı zorlaştırdı. Bu durum, William Beveridge'in (1942: 7) 'kazanç gücünün kesintiye uğraması' dediği geçici durumun telafisi için yeterli gelir sağlamaya dair taahhüdü ve sigorta güvencesini ortadan kaldırdı. Fakat 'işsizlik tuzakları' giderek çoğaldı zira düşük ücretli bir işi kabul etmek, birtakım yardımların kaybı anlamına geldiği için etkin 'vergi' oranı % 100'e yaklaştı ve hatta bu noktayı da aştı.

Bir kısır döngü, hükümetlerin pek de hoş olmayan yönlere gitmesine neden oldu. Ücretler düştükçe ve düşük ücretli işler de emek piyasalarının alt tabakalarında norm halini aldıkça, işle beraber gelen birtakım hakların gelirlerle ikame edilmesinin oranı da arttı. Orta sınıf analizciler, iş temelli yardımların 'aşırı cömertliği'ne hayıflanıyor ve 'çalışmaya değmediği' için söz konusu yardımların kesilmesini savunuyordu. Çalışmak maddi olarak yetsin diye hükümetler, verimsizlik ve tahrifatlara çare olması adına iş-içi yardımlar ve kazanılmış-gelir kredileri yöntemini uygulamaya başladı. Fakat işsizlik tuzağı ortadan kaybolmadı ve bu durum politika yapıcıların, ne kadar düşük ücretli ve nahoş olsa da işleri kabul etmeleri konusunda işsizlere baskı yapmasıyla sonuçlandı.

İşsizlik yardımları konusunda küresel düzeyde gerçekleşen reformlar, prekaryanın adeta üremesinin temelini attı. Yaşananlar ülkelere göre değişiklik gösterse de gözlenen eğilim benzerdi. En büyük değişiklik ise işsizliğe dair imgede oldu. İşsizlik artık, istihdam edilebilirlik konusunda bir eksiklik, kişisel başarısızlık veya ücret ya da işe dair aşırı beklentilerin yansıması olarak görülüyor. Yardımlara dayalı çalışma rejimi artık, bir kişinin herhangi bir şeyi hak edip etmediğini belirlemek üzerine kurulu ve söz konusu rejim, kişinin yardımı hak edebilmek için belirli şekilde hareket etmesini gerektiren bir gündem halini almış durumda.

İşsizlik sigortası hâlâ birkaç ülkede varlığını sürdürse de, bu sigortayı elde etmenin koşulları başka pek çok yerde sıkılaştırılmış durumda. İşsizlik yardımından faydalanma süreleri kısaltıldı ve elde edilen yardımlar da kesintiye uğradı. Pek çok ülkede, işsizlerin ancak az bir kesimi işsizlik yardımı alıyor ve bu sayı da giderek daralıyor. Geçim-testine tabi yardımların miktarı da arttı ve artık bu yardımlar, belirlenmiş bir sürü davranış koşulları yerine getirildiği takdirde alınabiliyor.

ABD'de işsizlik yardımı alabilmek için kişinin istihdam edildiği son işyerinde en az bir yıl boyunca tam zamanlı çalışmış olması gerekiyor. İşsizlerin yarıdan çoğu (2010'da bu % 57 idi) bu koşulları yerine getiremiyor. Durum bugün daha da kö-

tü çünkü koşulları yerine getiremeyenler iş gücü havuzundan tamamen çekiliyor. İşsizlik yardımı alanların üçte ikisiyse yeni bir iş bulamadan yardımlarının kesilmesinden korktuklarını dile getiriyor. 2010 yılı itibarıyla işsizler ve eksik istihdam edilenler arasında yoksulluk, 1930'lardan bu yana ilk defa böylesine kötü bir durumdaydı; her dokuz Amerikalıdan birisi gıda karnesiyle yaşıyordu. Her boş iş pozisyonu için kayıtlı altı aday vardı ve kriz öncesinde bu sayı 1.7 idi. Uzun dönemli işsizlik de toplam işsizliğin % 40'ına denk düşüyordu ki bu da ekonomik durgunluk yaşanan daha önceki dönemlerden çok daha fazlaydı. Önceki dönemde yaşanan döngüsel ekonomik toparlanma sırasında gerçekleşen iş artışlarının tamamını ortadan kaldıran Büyük Buhran'dan sonra aynı etki ilk defa son krizde yeniden görülüyordu.

Zengin dünyanın iş yaratma makinesi yavaşlıyor ve bu durum 2008'in öncesine kadar gider. ABD'de gayrı safi yurt içi hasıla artışı 1940-2000 yılları arasında yavaşladı ancak istihdamdaki büyümede yaşanan yavaşlama daha fazla oldu. 1940'larda, tarım dışı istihdam yaklaşık % 40 artış gösterdi; söz konusu artış 1950'lerde daha düşüktü ve 1960'larda bir miktar artış gösterdikten sonra 1970'lerde % 28'e, 1980'ler ve 1990'larda da % 20'ye geriledi. 2000'lerde istihdam aslında % 0.8 oranında azaldı. Çalışma ortadan kaybolmuyordu ama küresel piyasa Amerikalı işçileri geride bırakıyordu.

Küreselleşen emek piyasasında yaşanan ekonomik durgunluk dönemleri, prekaryanın büyümesini hızlandırır. Artık daha fazla sayıda geçici ve korunaksız işçi olduğundan, ekonomik durgunluğun ilk safhasında emek kesiminin hızlı bir şekilde kıyıma maruz kalmasına daha elverişli bir ortam var. Çok sayıda işçinin işten çıkarılıp talep yeniden artana kadar işlerini ellerinde bulundurduğu günler artık geride kaldı. İşlerini ilk kaybedenler, iş piyasasının uçlarında yaşayan işçiler oluyor. Ancak ekonomik durgunluk öncesinde istihdam istatistiklerinde ya da hemen ardından açıklanan işsizlik istatistiklerinde yer almamış da olabilirler. Bu da zaten yüksek oranda gizli istihdam ya da göçmen istihdamına sahip bazı Avrupa ülkele-

rinde neden kayıtlı işsizlikte az bir artış ve 2008 sonrasında da istihdamda ufak düşüşler olduğunu açıklıyor.

Şirketler, ekonomik durgunluğu daha çok işçiyi prekarya saflarına dâhil etmek ve başka alanlarda yeniden yapılandırma sürecine girmek için kullandı. Bu yöntemler arasında üretimin fabrika ve ülke dışına taşınması da vardı. ABD'de arka arkaya gelen ekonomik durgunlukları, emek piyasasının güçten daha fazla düşmüş bir şekilde kendine gelmesi ve bunun yanında uzun dönemli işsizlikte muazzam bir artış izledi. 1970'ler ve 1980'lerin başındaki ekonomik durgunlukların ardından ekonomik büyüme yeniden başlayınca, istihdam anında ve önemli miktarda arttı. 2008-9'da yaşanan ekonomik durgunluktan sonra büyüme yeniden başladığında ise bir yıldan fazla bir süre boyunca işlerde bir artış yaşanmadı. Gerçekten de ABD'nin güney eyaletlerinde işler budanmaya devam ettikçe, 'işsiz ekonomik canlanma' korkuları da ayyuka çıktı.

Almanya'daki işsizlerin bazıları düpedüz ülkeden kayboldu; pek çok Doğu Avrupalı kendi ülkelerinde toplumsal yardım alabildikleri için Almanya'yı terk etti zira diğer AB üyesi ülkelerden geldikleri için işler ne zaman açılırsa Almanya'ya tekrar dönebilme durumları söz konusuydu. AB'deki durumun aksine ABD'deki güvencesiz işleri kaybeden göçmenler kendi ülkelerine dönmeye cesaret edemiyordu çünkü ABD'ye dönüşlerinin engellenmesinden korkuyorlardı. Çok tuhaf bir şekilde aslında göçmenlerin ayrılması ve dönmesi daha kolay olsa, bu durum ABD'deki işsizlik oranının azaltılmasında işe yarayabilirdi.

Genel olarak ekonomik durgunluklar daha fazla insanı prekarya içine itmekte çünkü işlerini kaybedenler kısmen de olsa yeniden istihdama daha düşük gelirli bir yönden dâhil oluyor. ABD'deki çalışmalara göre (Autor ve Houseman, 2010) işsizliğin ardından geçici işlere girmenin, yıllık gelirleri ve uzun dönemli kazançları düşürmek gibi bir eğilimi var. Dolayısıyla bu da işsizlerin, kendilerine teklif edilen ilk işi kabul etmeye direnmelerinin sebeplerinden birisi. Sebep tembellik ya da otlakçılık değil. Tam tersi, aklın yolu birdir.

Bu arada işsizler bir tedavi kategorisine dönüştürülmüş durumda. Her şeyin bir sözleşmeye tabi olmasına dair eğilim, işsizleri de kapsar hale geldi. Bazı ülkelerde işsizlere 'müşteri' adı veriliyor ve işsizlerden sözleşme imzalamaları isteniyor. Sözleşmelerle bazı yükümlülükler altına giren işsizler, bunlara uymadıkları takdirde cezalarla karşı karşıya kalmayı da kabul ediyorlar. Neredeyse tanım gereği, sözleşme imzalanır imzalanmaz hapse girmiş oluyorlar. Bu şartlar altında imzalanan sözleşmeler normalde örf âdetler kapsamında değerlendirilecek olursa tartışmalı kabul edilir ancak bunun nelere yol açtığını daha sonra değerlendireceğiz.

İşsizler, hizmet sektöründe yaşanan bazı şeylerin benzerleriyle de karşı karşıya. İşsizlerin birden fazla 'işyeri' var –istihdam değişimi, yardım büroları, iş arama eğitim büroları– ve karşılığı ödenmeyen işleri yapmak zorunda kalıyorlar. Formlar dolduruyorlar, sıraya giriyorlar, istihdam değişimi bürolarına gidip geliyorlar, iş peşinde koşuyorlar ve iş eğitimlerine gidiyorlar. Öyle ki, işsizlik tam zamanlı bir iş olabilir ve çok fazla esneklik içerir çünkü işsizler her zaman göreve hazır olmak durumunda. Siyasetçilerin aylaklık dediği şey, aslında telefonun bir ucunda sürekli bir arayan olmasını bekleyip heyecandan tırnaklarını yemekten başka bir şey olmayabilir.

Güvencesizlik tuzağı

Güvencesiz emeğe dayalı bir iş piyasasında, sınırlarda yaşayan kişiler için maliyetler de fazla olur. Söz konusu maliyetlere bakıldığında işsiz kalınan durumlarda yeni başvurulara harcanan zaman, bu dönemde elde edilen gelirin kesintiye uğraması, iş aramakla ilgili zaman ve çeşitli giderler, yeni işteki rutinleri öğrenme maliyeti, yeni geçici işlerin gerektirdiği unsurlara alışmak için iş dışındaki aktivitelere adapte olma maliyeti gibi şeyler karşımıza çıkar. Beklenen kazançlarla karşılaştırıldığında ortaya çıkan toplam önemli bir miktara ulaşmış olabilir. Bu da 'güvencesizlik tuzağı' denilen duruma neden olur.

İngiltere'de işsizlere iş bulmak konusunda yardımcı olan Re-

ed in Partnership adlı kuruluş tarafından 2010 yılında yürütülen bir çalışmaya göre kıyafet, seyahat, çocuk bakımı, eğitim ve başka masraflarla beraber bir işte kalma maliyeti 146 pounda denk geliyor. Bu rakam, uzunca bir süre işsiz kalan ya da düşük ücretli geçici işlerde çalışanlar için önemli bir rakam. Yeni bir işte geçirilen ilk ayda 128 poundluk ek bir masraf da söz konusu. Yalnızca düşük ücretli geçici iş ihtimali varsa, güvencesizlik tuzağıyla birlikte gelen olumsuzluk, çok fazla dikkat çeken geleneksel yoksulluk tuzağından daha büyük. Reed in Partnership'in tepe yöneticisi de zaten şöyle diyordu: 'Beraber çalıştığımız insanların büyük bir kısmının, bir iş mülakatı yapmak için gerekli seyahat masraflarına bile gücü yetmiyor'.

Hayatını sürekli olarak geçici işlerle idame ettiren bir kişinin varoluşu risklerle doludur. Geçici bir işi bulunan ve hayat masraflarını kazandığı ücretle eşitlemek için çaba gösteren bir kadını düşünün. Bir süre sonra iş sona eriyor ve kadının tasarrufları asgari düzeyde. Bu kadın devletten yardım alabilmek için birkaç hafta –ve belki de daha fazla süre– beklemek zorundadır. Bu aradan geçen zamanda söz konusu kadın, hayat standartlarını düşürür ancak başka birisinden borç almak ya da kira ödemesini ertelemek için borca girmek zorunda kalabilir. Ortada bir başka faktör de olabilir. Geçici işler yapan insanlar genelde sosyal yardım başvurusunda bulunmak için kendilerini paralamaz. Ortaya birtakım zorluklar çıktıktan sonra istemeye istemeye yardım başvurusu yerine getirilir. Akrabalara, arkadaşlara ve komşulara olan borçlar artar ve borç batağı artık pusuyu kurmuştur. Prekarya tuzağı daha da korkunç bir hal alır.

Az önce örnek olarak verdiğimiz kadın eğer şanslıysa, borçlarını ödeyecek ve kendine finansal anlamda biraz nefes aldıracak bazı devlet yardımları alabilir. Sonrasında bu kadına düşük ücretli bir başka iş teklifi geldiğini farz edelim. Burada kadın biraz düşünür. Devletten alıyor olabileceği yardımların bazıları, çalışmanın para etmesine ve standart 'yoksulluk tuzağı'nı azaltmaya dair kurallar çerçevesinde, bir süre daha devam edebilir. Ancak kadın aynı zamanda iş bittiğinde tekrar birtakım masraflarla karşı karşıya kalacağını da bilmektedir. Gerçek şu ki işi

kabul etmeye gücü yetmez çünkü iş sırasında kaybettiği hakların maliyetine ek olarak tekrar yardım almaya başlayana kadar oluşacak maliyetler de söz konusudur. İşte bu durum güvencesizlik tuzağı oluyor.

İnsanlar arasındaki destek ağlarının zayıflaması da güvencesizlik tuzağını derinleştirir. Düşük ücretli işlere girip çıkmak devletten ya da şirketten birtakım yardımlar alınması hakkını beraberinde getirmezken, bu tip işlere girip çıkan kişi ihtiyaç duyulan zamanlarda aile ya da arkadaşlarından yardım isteyebilme yetisini de tüketir. Buna bir de borç ve kişinin kendisini içinde bulabileceği uyuşturucu kullanımı, adi suç ve hırsızlık gibi toplumsal sıkıntılar eşlik edebilir. Güvencesizlik stresi ve kişinin kendisini sürekli olarak istihdam ajanslarına ve muhtemel işverenlere satma onursuzluğu, söz konusu durumu daha da kötüleştirir. Ekonomik güvencenin sağladığı bir destek olmadığı takdirde, esnek emek piyasası bu tip sonuçları doğurmaya gebedir.

Finansal kriz

İşsizlerin karşılaştığı uzun dönemli değişikliklerin üstüne bir de 2008-9 krizi geldi. Kriz, emek maliyetlerini düşürmeleri için firmaları esneklik konusunda birtakım önlemler aldırmaya zorlayarak ve bu tarz hükümet politikalarını teşvik ederek küresel prekaryanın büyümesini hızlandırdı.

Tahmin edilebileceği gibi, krizin faturasını en ağır şekilde hisseden prekarya oldu. İşten atılması en kolay olanlar geçici işçilerdi zira yapılması gereken tek şey, sözleşmelerinin yenilenmemesiydi. Dünyanın en büyük ikinci personel şirketi Randstad 2008 yılında Avrupa genelinde sert düşüşler yaşandığını bildirdi. Bu şirkete göre 2008 krizinde firmalar, önceki dönemlere göre istihdamı azaltmaya daha meyilliydi. Dünyanın en büyük geçici istihdam ajansı Adecco, istihdamın yeniden geçmesinin altında, geçici işçilerdeki yoğunlaşmanın olduğunu açıkladı (Simonian, 2010).

İngiltere'de krizin etkisi kendini daha çok çalışan sayısında-

ki düşüşte belli ediyordu ancak kendine çalışanların sayısında neredeyse hiç düşüş olmadı. Ekonomik durgunluğun ilk yılında, tam zamanlı işlerin sayısı 650 binden fazla düşerken yarı zamanlı işler seksen bin arttı. Yarı zamanlı çalışan kişilerin 280 bini tam zamanlı iş bulamadıklarını dile getiriyordu. İşsizlikteki artış, istihdamdaki düşüşten daha fazla oldu. Bunun temel sebebi de genç yaştaki çok sayıda işçinin piyasaya dâhil olması ve emeklilik gelirleri ve tasarruflarında azalma görülen yaşlı işçilerin iş gücüne katılım oranındaki artıştı.

Amerika Birleşik Devletleri'nde şirketler uzun zamandır çalıştırdıkları işçileri işten çıkararak ve başka işçileri de teknolojik değişiklikler ve taşeron uygulamalarla yerinden ederek krize cevap verdi. Burada amaç insanları atıllaştırma maliyetini tekrarlamaktan kısmen kaçınmaktı. 2010'daki bir araştırmada, ekonomik durgunluk başladığından beri tasfiye edilen 8.4 milyon işin en az dörtte birinin piyasaya tekrar dönmeyeceği açıklandı (Izzo, 2010).

İstihdamdaki kesintilerden sonra emeğin üretkenliğinde artış gözlendi ve bu durum işverenlerin çalışanlarına daha çok çalışmaları için baskı uygulamalarının, dolayısıyla daha fazla istihdam yaratılmasının engellenmesinin bir işareti olarak yorumlandı. Tabii bu hikâyenin ancak bir kısmı olabilir çünkü kriz taşeron uygulamalarını hızlandırmış ve daha fazla gölge emeğe başvurulmuş olabilirdi. Örneğin yasal süreçlerle ilgili işlerin taşerona verilmesinde patlama yaşandı. Gelişmekte olan bu piyasanın lideri Hindistan asıllı Pangea3 adlı şirket, gelirlerini bir yıl içinde ikiye katladı. İngiltere ve ABD'den şirketler ise yaşadıkları sıkıntıları işe alımları durdurarak ve avukatlarını ücretsiz izne ayırarak çözmeye çalışırken, ekonomik durgunluk Hindistan'daki avukatlar için bir nimetti.

Geleneksel olarak, önemli boyuttaki ekonomik durgunluklar eşitsizliklerin azalmasını sağlar ancak bu kez gelir eşitsizlikleri hem genel olarak hem de belli sektörlerde arttı. Yani kriz, en üst düzey hukuk firmaları ve başka firmaların servetleri arasındaki eşitsizliğin büyümesine neden oldu. Elit kesim, maaşlı kesimin bazılarını işten çıkararak ve başka çalışanların da kari-

yer fırsatlarını sınırlandırmak suretiyle kendi gelir ve statülerini korudu. Tabii bu aynı zamanda prekaryanın bütün güvencesizliğine sahip hukukçu asistanlarının sayısını artırıyordu. Finansal ve ekonomik hizmet sağlayan önde gelen şirketler de sınıfsal farklılaşmadan faydalandı çünkü itibar ve büyüklüğü tercih etmek, güvensiz dönemlerde riskten kaçınmaya dönük bir stratejidir. Hukukçular, yeniden yapılanmayı en derinden yaşayan meslek grubu iken, bütün meslek grupları aynı yöne doğru itiliyor. Yani, az sayıda güvenceli çalışanlara, sayıları giderek artan geleceksiz ve güvencesiz pozisyonlar eşlik ediyor.

Ücretsiz izin ve bedeli ödenmeyen mesai ABD'de aynı dönemde artış gösterdi. 2010 yılında ülkedeki yirmi eyalette çalışanlara ücretsiz izne ayrılma şartı koşuldu. İki yüz binden fazla kamu çalışanından her hafta Cuma günü işe gelmemeleri istendi ve kendilerine bu gün için para ödenmedi. Pek çok kişi için yaşanan gelir kaybına rağmen bu durum özgürleştirici bir niteliğe sahipti zira aileyle daha fazla vakit geçirmenin önü açılıyordu; 'Ücretsiz İzin Cuması', ülkede hayatın temel unsurlarından birisi olmuştu. Ancak çalışanların, dâhil oldukları maaşlı kesimin rahatlığından dışarı çıkarılması konusunda atılan bir adım niteliği taşıyordu.

Çalışanların zorla ücretsiz izne gönderilmesi Avrupa'ya da yayıldı. Örneğin İngiltere'de önemli bir firma, çalışanlarından iki hafta ücretsiz izne ayrılmasını istedi ve çalışanların % 95'i yeni durumu kabul etti. Başka işyerleri ise iki ay boyunca maaşın yarısının kesilmesi teklifinde bulundu. İngiliz Havayolları bütün personeline yarı zamanlı çalışma fırsatı sundu ve pek çok çalışan da geri kalan zamanda hayırseverlik yapmak için yarı zamanlı çalışmayı istediklerini dile getirdi. Yaşananlar, insanlara hayatlarını nasıl yeniden düzenleyeceklerini anlatmaya hevesli yeni bir meslek grubu olan 'yaşam koçları' açısından da önemli bir kazanç kaynağı teşkil etti.

2009 yılında İspanyol bankası BBVA, maaşlarının % 30'u karşılığında çalışanlarına beş yıla kadar izne çıkma teklifinde bulundu. Söz konusu teklif, ortalama bir işçi açısından en az on iki bin Euro ve sağlık yardımı anlamına geliyordu. Banka, ça-

lışılan her yıl için altı haftalık kıdem tazminatı ödememek için bu yolu seçiyordu. Banka, her ne kadar geri döndüklerinde çalışanların ortama ayak uydurmakta zorluk çekeceğini bilse de bu ileride düşünülmesi gereken bir problemdi.

Başka bir ülkeden bir banka da 2008 sonrasında maaşlılar ve prekaryaya yapılan muamele arasındaki farklılıklara dikkat çekti. Kriz sonrasında İngiliz hükümeti tarafından sıkı bir şekilde desteklenen Lloyds Bankacılık Grubu, krize cevap olarak yirmi binden fazla kişinin işine son verdi. Ekim 2010'da 'geçici ve sözleşmeli personelin önemli bir kısmının işten çıkarılmasıyla tam zamanlı personel üzerindeki etkinin hafifletildiğini' duyurdu. Şüphesiz ki bir sonraki dönemde banka daha fazla geçici işçi ve kolayca işten çıkarılabilecek başka statüde çalışanları istihdam edecektir.

Kamu sektörünün çökertilmesi

Prekarya için son sınır, emek standartları ve istikrarlı istihdamın temel direği konumunda olan kamu sektörü oldu. Çünkü bu sektörde istihdam, yüksek miktarda bir toplumsal gelir, birtakım bürokratik kurallar ve bir hizmet etiği demektir.

Nesiller boyunca kamu hizmetinde çalışanlar özel sektörün muazzam gelir seviyelerine hiçbir zaman ulaşamadı ama iş güvenliği olmasa da istihdam güvenliğine sahipti. Kamu çalışanlarına, standart oluşturan emeklilik paketlerinin yanında sağlık ve başka alanlarda haklar verilmişti. Kamu personeli, siyasi amirlerinden aldıkları emirler çerçevesinde özel iş gücü piyasalarını esnekleştirdikçe, sahip oldukları imtiyazlı güvenli konum ve toplumun geri kalanı arasındaki uçurum iyice göze batmaya başladı. Kamu sektörünün esnekleşmenin hedefi olması da an meselesiydi ve her ne kadar kamu sektöründeki sosyal haklar zaten aşınmaya daha önceden başlamış olsa da beklenen darbe 2008'de geldi.

Kamu sektörüne saldırı, hizmetlerin ticarileştirilmesi, özelleştirilmesi ve taşerona verilmesiyle başladı. Geçici sözleşmeler ve düşük ücretli, fazla sosyal hak sağlamayan yarı zamanlı is-

tihdam hızla devreye girdi. Sonrasında da hükümet kamu sektörüne karşı toptan harekete geçti. 'Adil değil' diye tanımlanan emeklilik için 'gücümüz yetmiyor' denildi. Hükümetler, kamuda ücretleri kesmek için özel ekonomiyle birtakım kıyaslamalar yapma yoluna gitti. Mali teşvik paketleri, rakamlarda ekonomiyi rahatlatmaya yönelik atılan birtakım adımlar ve sübvansiyonların şişkin kamu açıkları yaratması da işleri kolaylaştırmadı. Bunlar kamu sektörünün suçu değildi ancak kamu kesimi, bütçe kesintilerinde hükümetler için kolay hedef haline geldi. Hâlihazırda zaten güvende olmayan özel sektör de dayanışma göstermeksizin kendi işine baktı. Finansal piyasalar da hükümetlerin 'doğru yolda' olmasının delili diyerek kamu harcamalarındaki kesintilerde ısrar etti. Kamudaki maaşlı kesimin aşındırılmasının sebebi bunlar.

Küresel olarak kamu sektörü, prekaryanın alanlarından birisi haline geldi. Neoliberal ekonomik bağnazlığın mali anlamda ortalığı kasıp kavurduğu ABD bu durumun en şiddetli yaşandığı yer. Şehirler, düşük vergili 'dengeli bütçe' rejimini şart koşan mali kuralları içinde barındıran bir deli gömleği nedeniyle kronik borca sürüklendi. Yıllar boyunca kamu çalışanları kendi ücretlerini sendikalar ve toplu sözleşmelerle savunurken, özel sektörde çalışanlar düşen ücretler ve kesintiye uğratılan sosyal haklar nedeniyle sıkıntıya girdiler. Kamu sendikaları hâlâ güçlüydü. 2008 yılında hükümet işçilerinin % 37'si sendikalıydı ve oran olarak neredeyse 1980'dekine yakın bir rakamdı bu. Ancak özel sektördeki sendikalılık oranı % 20'den % 7'ye düşmüştü. 2009 yılında ilk defa kamu sektörü işçileri, ülke içindeki bütün sendika üyelerinin yarısından fazlasını oluşturuyordu. Sendikalar üyelerini iyi savundular ama kamu sektörü ve özel sektör arasında giderek artan eşitsizlik, üyeler arasında hoşnutsuzluğun artmasına neden oldu.

Kriz, işlevsel esnekliğin artırılması suretiyle kamu sektöründe iş güvenliğini azaltmak için kullanıldı. Kamu idarecileri, çalışanların ilk işe alındığında yapmayı taahhüt ettiği işlerden başka görevleri de yapması gerektiği noktasında ısrarcı oldu. Arkansas'ta şehir idaresinde çalışan bir yönetici gururla şöyle

dedi: 'Daha az sayıda kişiye daha fazla para veriyorum ve daha fazla iş yaptırarak kapasitelerini de en üst seviyede kullanıyorum' (Bullock, 2009). Mahkemede çalışan memur artık pazarlama ve internet sitesi işlerine de bakıyordu. İtfaiyeciler ambülans şoförlüğüne de başladı ve su arıtma tesisindeki işçilere, kamyon şoförlüğü yapmaları için daha fazla para ödenmeye başlandı. Şehirler ve ülkelere dair bir araştırma, pek çok kişi ve şirketin, krizden faydalanarak çalışmayı yeniden düzenlemeyi planladığını ortaya koydu.

Dünyanın her yerinde sağ politika, kamuda ücretleri, sosyal hakları ve istihdam güvenliğini budamaya dair saldırıları yoğunlaştırmak için ekonomik durgunluğu kullandı. Tipik bir şekilde *The Economist* (2009), ABD ile ilgili yazısında, ortalama bir kamu işçisinin özel sektördekilerden % 21 daha fazla kazandığı ve sağlık hizmetlerine erişim ihtimalinin % 24 daha fazla olduğu gerekçesiyle 'kamu işçilerinin çok şımartıldığını' iddia etti. Devlette çalışanların ve yerel yönetim işçilerinin % 84'ü kadarının, hizmet yılına göre belirlenen bir emeklilik geliri ve nihai bir emekli maaşı barındıran bir emeklilik planı halen vardı. Rakamlar, özel şirketlerin ne kadar acınası hale geldiğinin göstergesi olarak yorumlanabilir. Benzer bir karşılaştırma elitler ve özel sektördeki maaşlı çalışanlar arasında da yapılabilir.

Bugün kamu çalışanları emekliliklerine karşı düzenlenen bir saldırıyla karşı karşıya ve bu saldırı, emeklilerin prekarya içine dâhil olacak olan çocuklarının durumlarını kötüleştirecek. Ulusal Devlet Bütçe Memurları Derneği, devletin emeklilik taahhütleri nedeniyle ABD'nin muazzam bütçe açıklarıyla karşı karşıya kalacağı uyarısında bulundu. Kamu sektörüne karşı olan yorumculara bir de, kendi emeklilik maaşları sayesinde bolluk içinde yaşayan eski üst düzey kamu çalışanlarının medyayla paylaştığı hikâyeler eklendi.

ABD dünyada yaşananların müjdecisi konumunda. Kamu sektörüne yönelik saldırı, sanayileşmiş bütün ülkelerde 2008 sonrasında yaşanan dönüşümlerin bir parçası olarak düşünülmeli. Yunanistan'da merkez sağ hükümet iktidarında hâlihazırda büyük olan kamu sektörüne 2004-2009 yılları arasında

yetmiş beş bin memur alındı. 2010 yılında mali sıkışıklık başlayınca kamudaki maaşlı kesimin tepesine binildi ve Yunan prekaryası genişlemiş oldu. Hükümet de kamu harcamalarını azaltmak amacıyla ücretleri düşürerek bazı mesleklere giriş konusundaki engelleri kaldıracağını duyurdu. İtalya'da da memurlar üzerindeki baskı artıyordu. Ekim 2009'da kırk bin polis daha iyi ücret ve yeni polis arabaları talebiyle sokağa çıktı. İşe alımlar dondurulduğu için İtalya'da polislerin ortalama yaşı kırk beşe yükseldi. Polisler yalnız değildi zira milyonlarca memur istihdam güvenliğini kaybetmekteydi. Portekiz'de elli bin memur Şubat 2010'da ücretlerin dondurulmasını protesto etti ancak hükümet kararından caymadı ve kamu hizmetlerini yavaş yavaş azaltma yoluna gitti. 2010 sonlarında Euro bölgesi kurtarma planını kabul etmek zorunda kalan İrlanda'da kamu sektörünün güç bela kazandığı (ve bazen de geçmişten kalma avantalar) haklar, aylar içinde bir anda ortadan kayboluyordu.

ABD'de olduğu gibi Birleşik Krallık'ta da 2008 öncesindeki on yılda yaratılan yeni işlerin üçte ikisi kamu sektöründeydi. Kamudaki işlerin azaltılması istihdamdaki kamu-özel payını değiştirmek suretiyle prekaryayı genişletecektir. Ancak buradaki niyet özelleştirme, taşeron ve işlerin geçicileştirilmesiyle kamu sektörünün daha fazla bir kısmını prekaryaya dâhil etmekten başka bir şey değil.

Saldırının bir yönüne bakıldığında, daha fazla hizmetin sivil topluma veya sivil toplum örgütlerine aktarılma çabası görülür. Bunlar, İngiltere'de Büyük Devlet'i küçültüp Büyük Toplum yaratmanın bir yolu olarak sunuldu. Ancak bu, hizmetlerin ucuza elde edilmesinin, profesyonel çalışanların yaptığı faaliyetlerin güvencesiz sözleşmelere ve 'gönüllülere' aktarılmasının bir yolu. Hayır kurumları, 2009 yılında 464 binden fazla tam zamanlı personelle önemli işverenler haline geldi. Bu kuruluşların gelirlerinin yarıdan fazlası kamu hizmeti sağlamak üzere hükümetle yaptıkları sözleşmelere dayanıyor. Fakat hayır kurumlarında çalışan kişiler iyi ücret almıyor ve güvencesiz sözleşmelerle çalışıyorlar. Özel bağışlarla desteklenen bu kuruluşlar, toplumsal hizmetleri ucuza sağlıyor ve söz konusu hiz-

metlerin kamudaki muadillerinin kesilmesine neden olup 'gönüllüler' için olumsuz sözleşme ilişkilerini de meşrulaştırmış oluyor. Bu durum, bilhassa ekonomik durgunluk dönemlerinde sektörü kırılgan hale sokuyor. Kurumlara yapılan bağışlar azalınca, kısmen kamu çalışanı olarak görülebilecek bu kurumlardaki işçiler, kendilerini prekaryaya dâhil olmuş hissedebilirler. Dolayısıyla ekonomik durgunluk derinleştikçe bu kişilerin süpermarketlerde çalışmaya başlaması sürpriz değil. Aslında hizmetlerin taşerona verilmesi, bir yandan küçük hayır örgütlerini zayıflatırken prekaryayı da genişletiyor.

Hükümetler de işlevsel esneklik ve istihdam esnekliği politikalarını izlediklerinden dolayı kendi çalışanlarına karşı davranış biçimi açısından giderek şirketlere benziyor. Örneğin merkezi yapıyı dağıtıp çalışanlarının emeğini esnekleştirmek suretiyle ofislere ayrılan mekân açısından tasarruf ediyor. ABD'de 2000 yılında, federal hükümet ve bağlı bürolarda istihdam edilen çalışanların, internet aracılığıyla uzaktan çalışmasını zorunlu kılan bir kanun geçti. 2006 yılında federal hükümet adına çalışanların % 19'u olan yüz kırk bin kişi, alternatif yerlerden çalışıyordu. İşte bu, çalışanları birbirinden ayıran, mekânlarını sınırlandıran ve ortak eylem fırsatını azaltan prekaryalaşmadır.

2009 yılında yirmi dört bin İspanyol memur –toplam sayının % 10'u– çalışma sürelerinin yarısını büroda geçirme koşuluyla, kısmen evlerinden çalışıyordu. Uzaktan çalışma, insanların işe gelmemekle ün saldığı İtalyan kamu sektöründe de uygulamaya konuldu. Bu konuda İngiltere'deki Winchester Şehir Meclisi'nin yenilikçi çalışmasından bahsetmek lazım. Meclis, dört farklı yerdeki ofislerini iki yerde topladı ve çalışanların gerekli gördüğü şekilde masa ve toplantı odası ayırmalarına olanak tanıyan internet temelli bir rezervasyon sistemi getirdi. 'Erken gelen oturur' modeli, ofisi gayrı şahsileştiriyor çünkü orası artık benim ofisim değil. Burada ortaya çıkan psikolojik etki ilginç çünkü işyerinin giderek araçsallaşması, kişinin şirkete ya da savunulacak bir varlık olarak işgücüne bağlılığını azaltacaktır.

Sonuç olarak maaşlı kesimin ve düzgün çalışma koşullarının kalesi olarak görülen kamu sektörü, hızlı bir şekilde prekaryanın büyüyebileceği bir esneklik alanına dönüştürülüyor.

Sübvansiyon devleti: Prekaryanın laneti

Küreselleşmenin pek fark edilmeyen bir yanı, sübvansiyonların giderek yayılmasıdır. Sübvansiyonlar, iktisat tarihinin en büyük üçkâğıtçılıklarından birisi olabilir zira sübvansiyonların çoğu, 'vergi kolaylığı', 'vergi bayramı' ya da 'vergi kredisi' adı altında sermayeye ve yüksek gelirli kişilere gitmiştir. Örneğin İngiltere'de zengin bir kişi kendi gelirleri açısından vergiden kaçınmak isterse, yapması gereken tek şey, bunu bir bireysel emeklilik planına dâhil etmek olacaktır. Bu şekilde gelir ertelenirken, % 40'ı da tasarruf edilir. Ancak prekaryadaki bir kişinin böyle bir fırsatı neredeyse hiç yoktur.

2008 sonrasında olup biteni bir düşünün. Bank of England'a göre küresel düzeyde bankaları desteklemeye dair müdahaleler, ABD'ye on dört trilyon dolar getirdi. Bu muhtemelen gerçekte olandan daha az bir rakam. Bu arada şirketlerin hararetli lobi çalışmaları arasında Batılı hükümetler, adına 'sübvansiyon korumacılığı' denilmesi gereken bir süreç içerisinde bir dizi destek planını hayata geçirdi. ABD'li araba şirketi GM, krize giden yoldaki feci performansından –zira finansal spekülasyona onlar da girmişti– ders almamış olacak ki 'sübvansiyon alışverişi'ne çıkacağını ve en büyük sübvansiyonlar nerede verilirse üretim ve istihdamı oraya kaydıracağını açıkladı.

Sübvansiyonlar sanayi politikalarının ayrılmaz bir parçasıdır ve sunulma biçimine bakıldığında genel olarak 'kazananlar'ı desteklediği görülür. Gerçekte, bu tür sübvansiyonlar büyük firmaları ya da baskı altındaki sektörleri desteklemek için kullanılmıştır ve önemli siyasi bileşenlere sahip yapıları korur. Ancak sübvansiyonlar, işlerin yüksek maliyetli ülkelerden düşük maliyetli ve üretkenliği yüksek ülkelere aktarılmasının arka planında olan iş bölümünün uluslararası çapta yeniden dü-

zenlenmesini durdurmaz. Sübvansiyonlar her ne kadar eski tip istihdam yapılarının süresini uzatsa da, bu başkalarına destek verilmesini engellemek pahasına olur çünkü bu desteklerin toplumdaki en güvensiz gruplara nadiren bir faydası dokunur.

2008-2009 krizi döneminde araba satışlarını artırmak amacıyla verilen sübvansiyonlar, diğer tüketicilere kıyasla araba alıcılarına ve diğer işçilere kıyasla otomotiv işçilerine yaradı. Söz konusu demografik gruplar şüphesiz ki en yoksul ya da en güvencesiz kişilerden oluşmuyordu. Ekolojik olarak bu tip destekler kaynakların korunmasından ziyade kaynakların kullanımını ön plana koyar. Bir de şirketlerin sağladığı haklar için sübvansiyonlar söz konusudur ve bunlar, düşük üretkenlik gerektiren hizmetleri üreten işçilere yönelik talebi azaltır. İleride de göstereceğimiz gibi şirketlerin sağladığı sosyal yardımlar gençler üzerinde bir yük teşkil eder çünkü yaşlılar ve göçmenler, bu yardımlar olmaksızın çalışmaya daha hazırlıklıdır.

Kazanılmış gelir vergisi kredileri ve marjinal istihdam desteklerinin de aralarında bulunduğu emeğe yapılan sübvansiyonlar da aslında sermayeye yapılır çünkü bu sayede şirketler daha fazla kâr edip daha az ücret öderler. Bu sübvansiyonların ekonomik ya da sosyal eşitlik anlamında hiçbir temeli yoktur. Temel emek sübvansiyonu durumundaki vergi kredileri için gerekçe, zengin ülkelerdeki yoksullar ve eğitimsiz kişilerin gelişmekte olan ülkelerde bulunan düşük maliyetli emeğin yarattığı sıkı rekabet karşısında zor duruma düşmesidir ve bu nedenle hükümetlerin, yeterli gelir elde edilmesi için düşük seviyedeki ücretlere destek olması gerekir. Ancak bu sübvansiyonlar ücret eşitsizliğini ortadan kaldırma amaçlı olsa da düşük ücretli güvencesiz işlerin artmasına ya da korunmasına neden olur. Ücretleri geçim seviyesine çıkaran vergi kredileri, işveren üzerindeki baskıyı alır ve bu kesimin düşük ücret vermeye devam etmesini teşvik eder. Ucuz emek aynı zamanda firmaların verimli olmak için daha az baskı altında olduğu anlamına da gelir. Vergi kredileri ve başka vergi sübvansiyonları, Speenhamland sisteminin 21. yüzyıl versiyonu. 1795 yılında Berkshire'da toprak sahiplerinden esinlenilerek uygulamaya konu-

lan bu sistemin, İngiltere'de kırsal bölgelerde yoksulluğa neden olduğu gerekçesiyle adı çıkmıştı.

Bu ahmakça durum henüz gerçekleşmedi. Vergi kredisi yöntemini benimseyen hükümetler, sırf ayakta kalabilmek için daha hızlı koşmak zorunda kalacak çünkü diğer gelişmekte olan piyasalar da Çindistan'a katıldığından dolayı, ücretlerin aşağı çekilmesine dair baskı artıyor. *Financial Times*'ın önde gelen isimlerinden birisi (2010a), bu mantıki sonuca varmaksızın şu görüşü dile getirdi:

> En dipteki ücretler durgunken İngiltere cömert bir refah sistemi sunmaya devam edecekse, düşük ücretli işçiler sosyal yardımlarla yaşamanın, çalışmaktan yalnızca az bir farkla daha az kârlı olduğunu kısa süre içinde fark edebilir. Çalışmak hâlâ iyi para etsin deniyorsa, hükümetin vergi kredisi sistemi aracılığıyla düşük ücretli işçilerin gelirlerini sübvanse etmesi gerekiyor.

Yazıda ayrıca artan maliyetleri sınırlandırmak için hükümetin kimin 'desteği hak ettiği'ne dair kuralları sıkılaştırması gerektiği de belirtiliyordu ki zaten hükümet bunu derhal yerine getirdi.

Krizden bir yıl sonra on altı OECD ülkesi, işsizlikteki yükselişi önlemek için ücretlere sübvansiyon getirip işe giriş ikramiyelerini ve bayındırlık işlerini sisteme dâhil etti. İspanya'da büyük bir bayındırlık programı vardı; İngiltere ise 'altın merhaba' denilen ve altı aydan fazla işsiz kalan herhangi birini işe alan firmalara iki bin beş yüz pound verilmesini öngören sistemi başlattı. Burada istihdam edilen işçi başına bin pound ve gerekli eğitim için de bin beş yüz pound verilmesi söz konusuydu. Bu prekaryayı kesinlikle şişirecek bir şeydi çünkü geçici işlere alınacakların sayısı artıyor ve işverenler de mevcut işçileri kovup yerine başkasını almak konusunda cesaretlendiriliyordu. Güney Kore de, çalışanların ücretlerin dondurulmasını kabul etmesini gerektiren bir politika çerçevesinde işe alımlar konusunda bir sübvansiyon başlattı, pazarlık haklarını ortadan kaldırdı ve sübvansiyonla işe alınanlara, halihazırda ça-

lışanlara verilen ücretin üçte ikisini verdi ve böylece de çok katmanlı bir iş gücü yaratmış oldu. ABD'de Obama yönetimi, 2010 yılında on üç milyar dolarlık bir planı hayata geçirmeyi ve böylece işsiz durumdaki kişilere istihdam sağlayan şirketlere vergi kredisi sağlamayı başardı. Fırsatçı işverenler, bu işi kendi lehlerine çevirecek işe alımlar yapmak için hemen harekete geçtiler.

Başka ülkeler de genelde imalat sanayine yönelik kısa süreli ücret planlarını desteklediler. Bu planlar sayesinde işverenler, istihdam ettikleri tam zamanlı işçilerin ücretlerini desteklemek amacıyla geçici yardım başvurusunda bulunabiliyordu. 2010'a gelindiğinde AB üyesi yirmi bir ülkede 2.4 milyondan fazla işçiyi kapsayan kısa zamanlı iş planları uygulamadaydı. Yalnızca Almanya'nın *Kurzarbeit* (kısa çalışma) planında 1.5 milyon işçi ve iki yılı aşan ücret sübvansiyonu söz konusuydu. Bu sübvansiyon, kısa dönemli işte çalışmanın getirdiği gelir kaybının % 60'ını telafi ediyordu ve Hollanda gibi ülkeler de bu modeli aynen aldı. ABD'de, aralarında Kaliforniya'nın da olduğu on yedi eyalet, sigorta ücretinde geçici bir kesinti uygulayıp yarı zamanlı çalışmak zorunda olanlar için işsizlik yardımını hayata geçirdi.

Sübvanse edilen geçici iş, herhangi bir emek sübvansiyonu gibi işler. Ahlâki ve ahlâk dışı tehlikeleri vardır; verimsizliği ve yetersiz performansı ödüllendirir. Piyasaların işleyişini bozar ve işlerin daha üretken alanlara aktarılmasını engeller. Sübvansiyonlar bir taraftan 'insanları istihdamda tutuyor', 'vasıfları koruyor' ve ekonomik durgunluğun toplumsal maliyetini azaltıyor diye savunulurken (Atkins, 2009), insanların başka yerlere gidip yeni vasıflar öğrenmesini ya da sahip oldukları vasıfları daha iyi kullanmasını da engelliyor.

Kısa süreli çalışmaya hükümet tarafından sağlanan sübvansiyonların eklenmesi; tam zamanlı çalışanların, prekaryanın sübvanse edilen yarı zamanlı üyeleri haline gelmesinin yollarından biriydi. Neredeyse bütün kısa süreli sübvansiyonların sınırlı bir hayatı olduğuna göre bu tip işlerde çalışanların işten atılana kadar aldıkları nefes de yine sınırlı olacaktır.

Sübvansiyonların nihai ironisi, insanları uzun süre aldatamıyor olması. Bu yöntem, eski işleri destekleyip geçici emeği teşvik ederken, prekaryayı da sürdürülemez yollarla giderek şişiriyor ve bu da insanlarda pek hoş anılar bırakmıyor. Prekaryaya dâhil olmuş gibi görünen ve bu durum nedeniyle hayal kırıklığına uğrayan bir Güney Koreli şöyle diyordu: 'Bu şekilde bir iş bulsam bile, yalnızca birkaç ay çalışacağım ve o süre içinde kendimi hep diğer işçilerin merhameti sayesinde var olan acınası bir fazlalık gibi hissedeceğim'.

Gölge ekonomi

Prekaryanın genişlemesinde rol oynayan bir başka faktör daha var. Buna genelde gölge, gri ya da kara ekonomi de deniyor. Bu ekonominin büyüdüğüne ya da mevcut istatistiklerde olduğundan daha önemsiz gösterildiğine inanmak için oldukça fazla sebep var. Sayısal esnekliğin yanında sanayisizleşmenin de bunda payı var çünkü büyük çaplı fabrikalar ve ofislerin bulunduğu istihdam merkezlerinden kaçış, enformel düzeyde iş anlaşmalarının yapılmasını kolaylaştırırken bu tip anlaşmaların istatistiklerin radarına girmesini de zorlaştırıyor. Refah devletlerinin değişen yapısının da süreçte bir etkisi oldu; zira söz konusu değişimle beraber hem toplumsal dayanışma yapısında hem de sosyal demokrat niteliklere sahip doğrudan vergi sistemi ve toplumsal sigortanın altındaki ilkelerde zayıflama meydana geldi.

Sebepler ne olursa olsun, prekaryanın çoğu gölge ekonomi içerisinde varlığını sürdürmekte ve sömürünün yanında baskıyla da karşı karşıya kalmakta. Linz Üniversitesi'nden Friedrich Schneider tarafından hazırlanan bir çalışmaya göre (*The Economist*, 2010b) enformel ekonomi, Yunan GSYH'sinin dörtte birinden fazlasına, İtalya, İspanya ve Portekiz'de % 20'den fazlasına, Almanya, Fransa ve İngiltere'de de % 10'dan fazlasına tekabül ediyor. Çalışma, vergi kaçakçılığını 'vergi isyanı' olarak açıklıyor ve insanların devletin sağladığı hizmetlerden bir değer almadıklarını düşündükleri takdirde vergi ödemeye daha isteksiz olacağını iddia ediyordu. Eğer durum böyleyse, bütçe

açıklarını azaltmak amacıyla kamu hizmetlerinde yapılacak kesinti daha fazla vergi isyanına neden olup açığı kapatmak için yapılacak kesintilerin etkisini tersine çevirebilir.

Gölge ekonominin boyutları ve önemli miktarda bir gölge emek gücünün varlığı düşünüldüğünde, 2008 krizi öncesinde olduğu gibi ekonominin görece canlandığı zamanlarda, önemli miktarda emek kayıt altına alınmaz. Düşük istihdam artışına dair rakamlar yanıltıcı olabilir. Bir taraftan da ekonomik durgunluk gölge emekte bir düşüşle de başlayabilir; burada istihdamın çok fazla düşmediği ve işsizliğin de fazla artmadığı izlenimi doğabilir çünkü özellikle de gölge ekonominin aktörleri devletin sağladığı yardımları alma imkânlarına sahip değil.

Mevcut veriler de bunu söylüyor. Ekonomik durgunluğun ilk iki senesinde Avrupa sathında istihdamdaki düşüş, ekonomideki daralma oranının üçte biri kadardı. İspanya'da 2010 yılına gelindiğinde kayıt altına alınmış işsizlik dört buçuk milyonun üzerine çıkmıştı ki bu sendikacıların tahminlerinin de ötesindeydi ve bazı çevreler bunun isyanla sonuçlanacağı öngörüsünde bulundu. Ancak isyan yaşanmadı. Bazı gözlemciler isyan yaşanmamasını, işsizliğe genel olarak hoşgörüyle yaklaşılması ve aile içi sağlanan desteklerle açıkladı. Başka çevreler ise bu durumu halen ayakta olan yer altı ekonomisiyle açıkladı. Vergi denetçileri sendikası Gestha'ya göre yer altı ekonomisi GSYH'nin % 23'ünden fazlasına denk düşüyordu ve üstelik kayıt altına alınan GSYH önemli bir şekilde düşerken yer altı ekonomisi genişliyordu.

Enformel sözleşmelerle, yarı zamanlı ve geçici işlerle, proje yönelimiyle ve karmaşık kişisel hizmetlerle tanımlanan açık piyasa ekonomisi tabii ki de gölge emeğin ortaya çıkmasına neden olur. Burada yaşanan bir sapma değildir; bilakis, bunlar küresel piyasa sisteminin bir parçasıdır.

Toplumsal hareketliliğin düşüşü

Sonuçta, küreselleşen emek sürecinin katmanlaşma yaratan niteliği, yukarı doğru toplumsal hareketlilikte düşüşe yol açmış-

tır; bu prekaryanın bir özelliğidir ve küreselleşmenin sonuçlarını en net açıklayan taraflarından da birisidir. Daniel Cohen'in (2009: 19) Fransız ve Avrupalı işçiler için söylediği gibi bugün bu işçilerin çok azı orta kademe yönetime yükselebiliyor ve 'hayat boyu ücret yelpazesinin en altında kalma ihtimali artık daha fazla'. İngiltere'de toplumsal hareketlilik azaldı ve bunun eşitsizliğin artışıyla alakalı olduğu düşünülüyor. İşçi Partisi'nin düzenlediği Ulusal Eşitlik Paneli'nde de belirtildiği gibi (Wilkinson ve Pickett, 2009) 2010 yılına gelindiğinde yoksulluğun içine doğan bir çocuğun toplumsal basamakları tırmanması 1950'lere göre daha zor. 1970'te doğan birisinin sosyal statüsünü artırması, 1958'de doğan birisine göre daha az muhtemel. Bu, sınıf meselesinin hâlâ önemli olduğunun göstergelerinden yalnızca birisi.

En çarpıcı örnek de, yukarı toplumsal hareketlilik konusunda rakip tanımayan görüntüsüyle ABD'de, uzun zamandan beri toplumsal hareketliliğin düşüşü söz konusu. Nesiller arası hareketlilik uluslararası standartlara göre düşük (Sawhill ve Haskins, 2009). İngiltere'de toplumun en alt ve en üst beşte birlik kesiminde dünyaya gelen çocukların aynı toplumsal tabakada kalması daha muhtemel ve bu ihtimal, yani toplumsal hareketliliğin kısıtlanmış olma durumu, İsveç ve Danimarka'ya göre daha fazla. Eşitsizlik rekor seviyelere tırmanıp sosyal hareketlilik de azalıyorken, neoliberal ekonomik ve sosyal modelin yeteneğe bağlı olarak toplumsal hareketlilik yaratma iddiasının çöktüğü apaçık ortada.

Toplumsal hareketlilikteki yavaşlığın sebeplerinden birisi, orta gelirli işlerin bir anda yok olması. Örneğin İngiltere'de ücret diliminin en üst onda birlik kısmındaki işler 1979-1999 arasında neredeyse % 80 oranında arttı. İkinci onda birlik dilim % 25 artarken, dipteki iki dilimde de artışlar söz konusu oldu (Goos ve Manning, 2007). Ancak ortada bulunan altı dilimde yer alan işlerde daralma gerçekleşti. Pek çok ülkede de görülen bu eğilimler, 'orta sınıf'ın gelir eşitsizliği ve stresle boğuştuğu, prekaryanın içine itildiği anlamına gelmekte.

Sonuçlar

Küreselleşme döneminin çok net bir toplumsal akdi vardı. İşçiler, işlerin korunması karşılığında esnek emeği kabul etmek durumundaydı. Böylece toplumun geri kalan kesimleri de yükselen hayat standartlarıyla yaşadı. Burada Faustçu bir pazarlık vardı. Hayat standartlarının korunması, gelirlerin üzerinde tüketime ve değerinin üzerinde de kazançlara izin verilerek mümkün oldu. Kazançlarla ilgili durum, verimsizlik ve piyasanın yapısının bozulmasına neden olurken, tüketimle ilgili adımlar da nüfusun büyük kesimlerini inanılmaz borçların içine soktu. Er ya da geç, şeytanın harekete geçme vakti gelecekti ki bu pek çok kişi için 2008 krizi oldu. İnsanların azalan gelirleri, üst üste yığmaları için almaya teşvik edildikleri borçları ödeyemeyecek seviyeye düştü. Prekaryaya yeni bir katman daha katılmak üzereydi.

Küreselleşme döneminin sonunda, toplumsal akit bozulmuştu. İşverenler daha az sorumlulukla hareket etmek istiyordu. İşçilerin tarafında ise daha fazla stres, güvencesizlik ve psikolojik kopukluk söz konusuydu. Fransa, Japonya ve sosyal demokrasinin Mekke'si olarak görülen İskandinav ülkelerinde işle ilgili intiharlarda artış gözlendi. Bir yılda ABD'de işle alakalı intiharlarda % 28'lik bir artış oldu. ABD merkezli bir danışmanlık şirketi olan Çalışma-Hayat Politikası Merkezi'ne göre işverenlerine sadık olduklarını dile getiren çalışanların oranı % 95'ten % 39'a, işverenlerine güvenenlerin oranı da % 79'dan % 22'ye geriledi. Pr ekarya çağında sadakat ve güven hem zayıfladı hem de tesadüfi hale gelmiş durumda.

Prekaryanın neden genişlediğini görebiliyoruz. Ancak boyutları ne kadar artarsa işlevsiz unsurları da bir o kadar can sıkıcı hale geliyor. Güvencesiz haller toplumsal sorunlar, bağımlılıklar ve düzensizliğin getirdiği birtakım sıkıntıları üretir. Hapishaneler dolmuş taşmış durumda. Robin Hood çeteleri mizah anlayışlarını yitirirken, karanlık güçler de siyasi arenaya yayılıyorlar. Bütün bunlara, prekaryaya kimlerin dâhil olduğunu ve küresel piyasa toplumunun temel unsurlarına ne olduğunu inceledikten sonra döneceğiz.

Prekaryaya Kimler Dâhil?

Sorunun cevabı, 'aslında herkes'. Birtakım kazalar meydana gelir ya da gerçekleşen bir kriz nedeniyle sırtımızı dayadığımız birtakım güvenceler ortadan kaybolursa, her an hepimiz prekaryanın içine düşebiliriz. Bununla beraber prekaryanın sadece mağdurlardan oluşmadığını da hatırlamamız gerekiyor. Bazı insanlar mevcut alternatifleri istemediklerinden bazıları da o anın koşullarına uyduğu gerekçesiyle prekaryaya dâhil olurlar. Kısacası, prekaryanın da çeşitleri vardır.

Bazıları prekaryaya aksilikler ve başarısızlıklar nedeniyle dâhil olurken bazıları prekaryaya sürüklenir. Bazı insanlar her ne kadar nihai sonucudur olumlu olmayabilse de başka bir kariyere adım atabilmek için prekaryaya girerler. Yaşlılar ve öğrencilerin de aralarında olduğu bazı gruplar ise bir miktar para ve deneyim elde etmek gibi araçsal nedenlerle bu yolu seçerler. Bazı insanlar ise hâlihazırda yaptıklarına ek olarak güvencesiz bir iş edinebilirler ve bu Japonya'da giderek yaygınlaşan bir durum. Başka gruplar da yıllardır yaptıkları ya da yapmak için eğitim gördükleri şeyin güvencesiz bir varoluşun parçası olduğunu fark ediyor.

Göçmenlerle ilgili Dördüncü Bölüm ve demografiye dair bu bölüm, prekarya içinde bulunma ihtimali gayet yüksek olan

grupları ele alıyor. Demografik özellikler, kadınların erkeklerle ve gençlerin de yaşlılarla kıyaslanması üzerinden özetlenebilir. Her grupta, prekaryanın yaptığı işleri isteyerek kabul eden 'mutlu mesutlar' ve başka alternatif olmadığı için bu işleri yapan 'mutsuzlar' bulunur. Gençlere bakıldığında öğrenciler ve sırt çantasıyla dolaşanlar, uzun vadeli bir gelecek vaat etmeyen kısa dönemli işleri kabul etmekte beis görmeyen 'mutlular'ı teşkil ediyor. Gençler arasındaki mutsuzlar ise çıraklık ya da benzer mekanizmalarla iş gücü piyasasına giremeyenlerin yanı sıra şirketlerin sağladığı haklara ihtiyacı olmadığından daha ucuza çalışabilen yaşlılarla rekabet etmek zorunda kalanlardır.

Yaşlılar grubunun 'mutlu mesutları' yeterli miktarda emekli maaşı ve sağlık sigortası olanlardır ve bu insanlar sırf keyif amaçlı ya da fazladan gelir olsun diye tuhaf işler yapabilirler. 'Mutsuzlar' ise makul bir emekli maaşı olmaksızın kendilerinden daha enerjik gençlerle ve kendilerinden daha iyi durumdaki yaşlılarla rekabet etmek zorunda olanlardır. Kadınlar arasında 'mutlu' olanlara bakıldığında, eşlerinin maaşlı olduğu görülür ve haliyle bu kadınlar yaptıkları işe ek iş gözüyle bakarlar. Mutsuzlar ise eve para getiren tek kişi konumundadır ya da evde bakmakla yükümlü oldukları çocukları veya büyükleri vardır ve para getiren bir işe girmeleri gerekir. Erkekler arasındaki 'mutlular'ın, eve makul bir gelir getiren bir eşi vardır. Mutsuzlar ise yalnızca güvencesiz bir işe girmeye gücü yeten tek maaşlı kişilerdir.

Kadınlar: Hayatın kadınlaşması mı?

Küreselleşme döneminin başında, işlerin giderek artan bir kısmına kadınların yerleştiği net bir şekilde ortaya çıkmıştı. Bu, emeğin kadınlaşmasına dair küresel bir eğilimdi (Standing, 1989, 1999a). Kadınlaşma burada iki anlamda kullanılıyor. Bir yandan daha fazla pozisyona kadınlar yerleştirilirken, daha çok kadınların yapageldiği esnek işler de artmaktaydı. Emeğin enformelleşmesi, hizmet sektörünün genişlemesi ve serbest üretim bölgelerinde kadınların istihdam edilmesi, bu eğilimin sa-

cayaklarıydı. Tabii bu, kadınların elde ettiği gelirlerde ya da çalışma koşullarında bir ilerleme olduğu anlamına gelmiyordu. Gerçekten de toplumsal cinsiyete dayalı ücretler ve sosyal gelir farklılıkları dünyanın bazı bölgelerinde olumlu yönde değişiklik gösterse de adaletsizlikler ortadan kalkmadı.

Sayıca artan işler iş piyasasında kadınlara yönelik talebi artırdığı gibi artık erkeklerin de yıllardan beri kadınların yapageldiği güvencesiz ve düşük ücretli işleri yapmasının önünü açtı. Eğer esnek emek daha fazla sayıda kısa dönemli iş demekse, o zaman –doğru ya da yanlış bir şekilde– iş yerlerine daha uzun süreli taahhütte bulunduğu düşünülen erkeklere de daha düşük prim verilecektir. Hamilelik ya da çocuk bakmak için işi bırakacağı düşünülen kadınların işverenlerine ücret dışı yüksek maliyet getirdiği korkusu, iş eğer birkaç ay sürecekse yersiz kalıyor. Yine aynı şekilde iş düzenlemesi bağlayıcı değilse veya talebe bağlı olarak şekilleniyor ve kısa süreli emeğin maliyeti yoksa kadınların istihdamına dair endişeler boşa çıkıyor.

Küreselleşme döneminde başka faktörler de rol oynadı. Bunlardan birisi endüstriyel dönemin bir özelliği olan ve sermaye ile işçi sınıfı arasındaki sözleşmenin temeli olan 'hane maaşı'nın yok olmasıydı. Sanayi proletaryası, erkek işçinin sadece kendine değil ailesine de yetecek bir maaş alacağı beklentisine sahipti. Bu temel kural artık geçerli değil. Kadın istihdamı, 'bireyselleşmiş' ücretin tercih ettiği bir şeydi. Düşük ücret, erkeklerin pazarlık ederken beklenti seviyesini düşürmesine neden oluyordu ancak kadınlar hiçbir zaman 'hane maaşı' kazanma beklentisi içinde olmamıştı.

Üstelik artık daha fazla istihdama ev sahipliği yapan hizmet sektöründe bedensel kuvvete gerek yoktu ve uzun süreli çıraklık eğitimi de norm olarak görülmüyordu. Siyasi faktörlerin de bu gelişmelerde rolü oldu. 1980'lerde sosyal demokrat siyasetin eşitliğe yönelik vurgusu zayıflamaya başladı. Ayrımcılık ve toplumsal cinsiyet temelli farklılıkların azaltılması öncelik kazanırken yapısal eşitsizliklerin ortadan kaldırılması gibi hedefler gözden düştü. Dolayısıyla eşitlik temelinde bir siyasi gündem olmaması, ayrımcılık karşıtı yasalardan toplumun deza-

vantajlı kesimlerindeki kadınların değil, konumları itibarıyla birtakım avantajlara sahip kadınların faydalanması anlamına geliyordu.

Sebebi ya da sonucu olsun, kadınların iş piyasasındaki giderek artan rolü prekaryanın büyümesiyle aynı döneme denk geldi. Güvencesiz işlerin büyük kısmında kadınlar çalışıyor ve kadınların kısa dönemli sözleşmeler üzerinden çalışması ya da hiç sözleşme olmaksızın istihdam edilmesi daha muhtemel. Bu durum sadece Avrupa ve Kuzey Amerika için geçerli değil. Japonya'da da düzensiz emekte görülen artışla kadın istihdamındaki artış aynı döneme denk geldi. 2008 yılında Japon kadınların yarısından çoğu güvencesiz işlerde çalışmaktaydı. Bu oran erkeklerde % 20'den azdı. Güney Kore'deyse kadınların % 57'si, erkeklerin de % 35'i bu tarz işlerde çalışmaktaydı.

Japonya biraz uç bir örnek. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, cinsiyetlendirilmiş prekaryayı besleyen kültürel bir miras. Bu durumda kadınlar daha çok geçici ve üretkenliğin düşük olduğu işlerde yoğunluklu olarak çalışıyor. Bu da Japonya'yı sanayileşmiş dünyada kadınlar ve erkekler arasında ücret farklılıklarının en yüksek olduğu ülke konumuna sokuyor. 2010 yılında ise Japonya'daki kadın işçilerin % 44'ünün kazancı asgari ücretten de düşüktü. Geçici emekteki artışın da bu durumda etkisi oldu. Kadınların düzenli işlerden elde ettiği ücretler, erkeklerin elde ettiği ücretin % 68'ine denk düşerken geçici işlerde bu oran % 50'nin de altına düşüyor. Yani emeğin kadınlaşması yönündeki eğiliminin iki anlamda olumsuz etkisi oldu. Bu eşitsizlikler yetmezmiş gibi, Japonyalı pek çok kadın, ücretlerin yerlerde olduğu yaşlı bakımıyla ilgili işlere yönlendiriliyor.

Tüm bunlar 21. yüzyılda karşı karşıya olduğumuz güçlüğü vurguluyor. Emeğin küresel düzeyde kadınlaşması ileri boyutlara ulaştıkça, giderek daha fazla sayıda kadın üç alanda zorluklarla karşı karşıya kaldı. Bir yandan çocukların bakımı ve ev işleri, bir yandan ev masrafları için dışarıda çalışmak ve son olarak da yaşlanan akrabaların sorumlulukları kadınların üstüne kalıyor.

Bakım işlerinin çoğuyla her zaman kadınlar ilgilendiği için ortaya koydukları emek istatistik ve sosyal politika alanında ihmal edildi. Bunun en absürt hali 20. yüzyılda yaşandı çünkü birilerinin bakımıyla ilgilenmek, iş bile sayılmıyordu. Liberal retorik –yani birilerine bakmak daha çok aile ile sınırlıdır ve özel alana girer düşüncesi– bu anlamda kadınlar açısından çok faydalı açılımlar sağlamıyordu zira liberal düşünceye göre bir faaliyetin emek sayılması için kamusal alanda gerçekleşmesi gerekiyordu. Kamusal alanın insanları özgürleştirdiği düşüncesinden hareketle, kadınların işe –herhangi bir işe– girmesinin onları özgürleştireceği iddia ediliyordu. Haliyle istihdamdaki kadın oranı, bir tür özgürlük ölçüsü halini aldı (Sen, 1999).

Maaşlı ve kariyer odaklı iş beklentisi olan orta sınıf ve eğitimli kadınlar için sorun olmayabilir. Fakat sürekli montaj hattında çalışan, iyi aydınlatılmamış bir arka sokak fabrikasında durmaksızın dikiş diken ya da uzun saatler boyunca kasada duran kadınlar için çalışmak çoğu zaman pek de özgürleştirici değil. Üstelik boş zamanlarında çocuklara ve yaşlılara bakmak zorunda ve dolayısıyla üç bir yandan baskı altında olabilirler.

Evet, istihdama katılımın gerçek bir yanı var ama bunun bir de bedeli var ve bunu daha çok kadınlar ödüyor. İşlerin çoğu yarı zamanlı, geçici ve kişiyi nereye götürdüğü belli değil. Yani mesleki gelişmeye kapalı. Ancak hükümetler, bu işlere girmeleri konusunda kadınları zorluyor.

İngiltere'de istihdam edilen kadınların % 40'tan fazlası, tam zamanlı işlere göre saat başına daha az para kazanılan yarı zamanlı işlerde çalışıyor. 2009 yılında hükümet, sübvansiyonlar kullanmak ve esnek çalışmaya vurgu yapmak suretiyle tam zamanlı işlerde çalışan kadınların yarı zamanlı işlere geçmelerini teklif etti. Yarı zamanlı işlere dair ulusal çapta bir veri tabanı oluşturuldu. Bu veri tabanı sayesinde daha önce çalışan ancak çalışmayı bırakan 'ev hanımı anne'leri hedefleyen hükümet, çocukları küçük olup yalnız yaşayan anne-babaların iş aramasını sağlamaya dair planlarını da kamuoyuna duyurdu.

Fransa'da olduğu gibi Almanya'da da yarı zamanlı işçilerin % 80'ini kadınlar oluşturmakta. Ancak kadınlar erkeklerin kazan-

dığı ücretin dörtte üçünü alıyorlar. Okul, alışveriş ve bakıcı sıkıntısı, özellikle çocuk sahibi kadınların çalışmasını zorlaştırıyor. Merkel hükümeti, kazanca bağlı 'çocuk yardımı' paketiyle ebeveynlerden herhangi birisinin bir yıla kadar işe ara verebilmesinin önünü açtı. Hükümetteki muhafazakâr kanat, yeni bir hak –*Betreuungsgeld*– daha tanınmasında ısrarcı oldu fakat bu öneriden yalnızca evinde çocuklarıyla beraber kalmayı kabul eden annelerin faydalanması öngörülüyordu. Çocuklarına bakmanın yanında iş sahibi de olmayı isteyen kadınları davranışsal bir koşul nedeniyle cezalandıran bu uygulama adil değil.

Kadınlar yıllardan beri geleneksel olarak çocuklara ve yeni yeni yaşlı aile üyelerine bakarken şimdi de prekarya saflarına katılıyor. Giderek daha fazla sayıda kadın 'evin reisi' halini alıyor. Bu daha fazla kadının yalnız yaşamaya başladığı veya tek başlarına çocuklarına baktığı anlamına gelmiyor. Toplumsal cinsiyet rollerinde de müthiş bir dönüşüm var. Amerika Birleşik Devletleri'nde kadınların eğitimi erkeklere göre artmış durumda ve 30-44 yaş arasındaki kadın mezunların sayısı erkeklerden fazla. 1970 yılında evli kadınların yalnızca % 4'ü eşlerinden daha fazla para kazanırken, bu oran şu anda % 20'yi aştı. Daha fazla sayıda insan kendi eğitim grubundan birisiyle evlenirken yüksek gelir sahibi erkekler yüksek gelir sahibi kadınlarla evleniyor ve böylece haneler arası gelir eşitsizliğinde bir artış meydana geliyor. Potansiyeli yüksek kadınlara kamuoyunda fazlasıyla dikkat edilse de eşlerinden daha fazla kazanan kadınların çoğu muhtemelen düşük gelirli toplumsal gruplara, yani prekaryaya dâhil.

İngiltere'de kadın 'ev reisleri'nin yükselişi, erkeklerin kariyerlerinden vazgeçmesi ya da bir işe yaramayan iş takiplerini bir kenara bırakıp evi çekip çevirmeye başlamasıyla ilgilidir. 1960'larda 16-60 yaş arası kadınların sadece % 4'ü eşlerinden daha fazla para kazanıyordu. 2009 yılına gelindiğinde, ABD'de olduğu gibi her beş ev reisinden birisi –yani 2.7 milyon kişi– kadındı (National Equality Panel, 2010). 214 bin erkek ailelerine baktıkları için iş aramadıklarını dile getirirken bu sayı, son on beş yılda % 80 oranında bir artışa tekabül etmekte. Durum

kadınlar için ise tam tersi. Ailelerine baktıkları için iş aramadıklarını söyleyen kadınların sayısı 2.7 milyondan iki milyona geriledi. Babalık Kurumu adlı örgütün başkanı Rob Williams şöyle diyor: 'Erkeklerin evin reisi olduğu fikri güç kaybediyor. 1970'lerden bu yana erkekler çok daha eşitlikçi hale geldiler. Kariyeri bir kenara bırakıp çocuklarıyla daha fazla vakit geçirmek isteyen erkeklerin sayısı arttı' (Barrow, 2010).

Ancak rollerin istenmeden değişimine daha sık rastlanıyor. Birbiri ardına yaşanan her ekonomik durgunlukta erkeklerin işsizlik oranı kadınların işsizliğine göre daha fazla artarken istihdamdaki kadın oranı büyüyor. Gerçekten de 2008 finansal krizi sonrasına bakıldığında tarihte eşi benzeri görülmemiş bir duruma rastlandı. 2010 yılında ilk defa Amerika Birleşik Devletleri'nde kadınlar, piyasadaki işlerin yarısına sahipti.

Büyük Buhran, aynı zamanda erkeklerin buhranı olarak da adlandırılan bir dönemdi. Sanayi işlerinin çoğu artık piyasada kalmadığından işlerini kaybedenlerin çoğu erkeklerdi. 2009 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde iş sahibi erkeklerin oranı % 70'in altına düştü ki bu kayıtların tutulmaya başladığı 1948'den bu yana en düşük seviyeydi. 2010 yılına gelindiğinde 25-55 yaş arasındaki beş erkekten birisi işsizdi. Bu yaş grubu erkeklerin % 95'i 1960'lı yıllarda iş sahibiydi. Avrupa Birliği'nde 2000 yılından bu yana yaratılan işlerin dörtte üçünde kadınlar çalışıyor.

İronik bir şekilde kadınların toplumsal olarak ekonomiye giderek daha fazla katılıyor olması, güvencesizliğin çeşitli veçheleri nedeniyle birtakım başarısızlık korkularını da beraberinde getirdi. Buna verilen isim 'evsiz kadın sendromu' oldu. 2006 yılında yapılan bir hayat sigortası anketine göre Amerikalı kadınların % 90'ı kendilerini finansal açıdan güvensiz hissederken ankete katılanların yarısı 'evsiz kadın olmaktan muazzam derecede korktuklarını' dile getirdi. Bu hissiyat, yılda yüz bin dolardan fazla kazanan kadınlar arasında da mevcuttu. Daha fazla kadın para konusunda sıkıntıda olduklarını vurguluyordu. Bir kadın 'Yüzü buruşmuş, üstü başı dağınık evsiz kadın şaka falan değil. Bu, gelecekteki en kötü durum senaryosu'. Bunlar dün-

yanın lider ekonomisinde yaşanan şeyler ve 2008'deki krizden bu yana durum kötüleşti.

Ana akım analizler, prekaryanın ağırlıkla kadınlar tarafından oluşan kısmına, yani seks işçilerine yer vermiyor. Dünyada milyonlarca kadın türlü nedenden (kaba kuvvet, mali sıkıntı veya o ya da bu nedenle gönüllü olarak) seks işçisi olarak çalışmakta. Seks hizmetlerinde türlü sınıfsal ayrımlar mevcut ve mevcut durumda en dipte yer alan kadınlar bedenlerini herhangi bir kontrol olmaksızın sattıkları için güvencesizliği en üst düzeyde yaşıyorlar. Onları kriminalize etmek ya da bu kadınlara haklarını vermemek onların durumunu daha da kötüleştirmekten başka bir işe yaramıyor.

Peki ya prekaryaya dâhil olan erkekler? Onların karşılaştığı güçlükler aynı değil. En büyük zorluk, toplumsal olarak aşağı düşüş olabilir. Güvencesizlik, kişinin sahip olduğunu kaybetme korkusuyla bağlantılıdır. Geçmiş nesillere kıyasla ve ailelerinin beklentileri, istekleri ve içinde yetiştikleri kültür açısından bugün daha fazla sayıda erkek güvencesiz durumda. Prekarya genişleyip uzun yıllar çalışılacak işler ortadan kalktıkça, itibar, gelir ve statü kaybı da artarak beraberinde geliyor. Dünyada güvencesiz emek biçimleri artarken, bir istikrar görüntüsü ve kariyer fikrine bağlı erkeklerde travma tehlikesi baş gösteriyor. Üstelik mesleki grupların dağılması ve mesleğe dair eski fikirlerin ortadan kalkması, kariyerlerinin kesintiye uğradığı gerçeğiyle karşılaşan erkekler için engellenmiş olma duygusu yaratıyor.

Bir erkeklik krizi mi?

Kadınlar ve erkekler prekaryaya dair farklı sıkıntılar yaşıyor olsa da yavaş yavaş gelişmekte olan prekarya hareketine farklı cinsel yönelime sahip gruplardan destek geliyor. Bu desteği anlamak kolay. Gay ve lezbiyenler, heteroseksüel normlar ve standart çekirdek aile fikrinin şekillendirdiği bir toplumda kendilerini güvencesiz hissediyor. Ancak emekle ilgili gelişmelerle alakalı gerilimler de söz konusu. Emeğin kadınlaşması, er-

keklik ve kadınlığa dair geleneksel fikirleri zorluyor. Sosyologları uzunca bir süredir meşgul eden mesele, genç erkeklerin giderek yabancılaşıyor ve hayatlarının istikrarsızlaşıyor olması.

Tarihsel olarak genç yaştaki erkeklerin büyürken model aldıkları kişiler vardı. Bu kişilere babayiğit olmaya dair bir ideal sunulurdu. Genç erkekler ebeveynlerini örnek alır, bir eş ve çocuğa bakabilecek kadar gelir edinir ve hayatlarını saygı duyulan kişiler olarak sona erdirirlerdi. Beğenilecek bir tarafı olmayan bu cinsiyetçi ve ataerkil yapı, nesiller boyunca insanların içine işlemişti. Artık işçi sınıfı kökenli genç erkeklerin kendilerine dış dünyada saygı kazandıracak daha az sayıda rol modeli var. Söz konusu erkeklerin gelecekte 'evin reisi' olma ihtimali de çok az.

Örnek alınabilecek rol modellerin azalması, 1980'ler ve 1990'lardaki esnekleşmenin ikinci nesil sonucu olarak düşünülebilir. Uzayan ergenlikle beraber kendilerini motive edemeyen genç erkekler, bu durumun sonucudur. Genç Zihinler (Young Minds) adlı İngiliz hayır kurumunun müdürü Lucie Russell'ın da belirttiği gibi 'Bir rol model ya da iş olmadığı zaman erkek çocuklar nasıl yetişkin olur?'

Bu durum, kızların erkeklerden giderek daha başarılı olduğu okulda başlar. İngiltere ve Galler'de 15-16 yaşlarında girilen Ortaokul Yeterlilik Sınavı'nda kızların % 65'i beş farklı alanda başarılı olurken bu oran erkeklerde % 54. Erkeklerin evde takip edebilecekleri rol modelleri olmadığı gibi öğretmenleri de genellikle kadın. Yaklaşık beş bin okulda neredeyse hiç erkek öğretmen yok. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği eğitimde de kendisini gösteriyor. Genç kızların yarısı yüksek öğrenim görürken bu oran erkeklerde % 37. Benzer durumlar başka ülkelerde de görülmekte. Genel olarak ABD ve Avrupa'daki üniversitelerde kadınların sayısı, erkeklerin sayısının üçte biri oranında daha fazla. İngiltere'de mezuniyet sonrasında erkeklerin işsiz kalma ihtimali, kadınlardan % 50 daha fazla.

Güvencesiz çalışma koşulları nedeniyle daha fazla sayıda genç erkek, ihtiyaç olur diye, aileleriyle beraber ya da onlara yakın yerlerde yaşıyor. İtalya'da bu yaygın bir durum. Genç ve

bazen o kadar da genç olmayan erkekler aileleriyle yaşıyorlar ki bunların bazıları kırklı yaşlarda olabiliyor. Söz konusu kişilere ülkede *mammoni* deniyor. İngiltere'de 25-29 yaş arası erkeklerin dörtte birinden fazlası ebeveynleriyle yaşıyor ve bu oran, kadınların iki katı. On erkekten birisi otuz beş yaşındayken bile hâlâ ebeveynleriyle yaşıyor. Burada akla gelen imge 'bumerang oğlan', yani okul bittikten sonra eve dönüp bezginlik, yarı zamanlı iş, borç, uyuşturucu ve seyahat etme arzusu batağına saplanan kişi.

Güvencesizlik, evlilik ve çocuk yapma konusunda da caydırıcı bir faktör. 2008 yılında, İngiltere ve Galler'de 232 bin 990 çift evlenmiş. Bu, 1895'ten bu yana görülen en düşük rakam. Kişi başına düşen evlilik sayısı olarak düşünülen evlenme oranı, 1862'den bu yana en alt seviyeye gerilemiş durumda. Evlilik oranları yine güvencesizliğin artış gösterdiği 19. yüzyıl sonlarındaki Büyük Dönüşüm sırasında da azalmıştı. Evlilik oranlarındaki düşüş Avrupa'da da görüldü. Bu coğrafyada beraber yaşama revaçta. 2015 yılında İngiltere ve Galler'de dünyaya gelen bebeklerin çoğunun evli olmayan yetişkinlere ait olacağı tahmin ediliyor.

Bir taraftan da evlenme yaşı yükseliyor. 1998-2008 yılları arasında İngiltere ve Galler'de ilk evlilik yaşı hem erkekler hem de kadınlar için üç yaş arttı. Ortalama evlenme yaşı erkekler için 32.1, kadınlar için de 29.9 olarak belirlendi. Evlenme yaşındaki artış, hem gerçekte artan maliyetleri hem de başarısızlığa dair risk maliyetini yansıtıyor olabilir. Ancak evlenme yaşındaki artışın, hem erkek hem de kadınları farklı şekilde etkileyen güvencesizlikle alakalı olduğu kesin.

Evlilik yaşındaki artış trendi, sanayileşmiş ülkelerde tek kişiden oluşan hanelerde artış yaşanmasına neden oldu. Ancak görüldüğü gibi, gençler tekrar ailelerinin yanına dönüyor ve kendi güvencesizlikleri, ailelerinin güvencesizliğine ekleniyor. Söz konusu toplumsal grupları tanımlamak için 'ailesinin emeklilik birikimlerini yiyen çocuklar' (Kippers - kids in parents' pockets eroding retirement savings) ve 'ipod'* (güvencesiz, baskı

(*) Insecure, pressurized, overtaxed, debt-ridden, saving.

altında, fazla vergilendirilen, borç batağında) gibi isimler kullanılıyor.

Her ne kadar özgeçmişleri daha sonra onları ele verse de, Ed Howker ve Shiv Malik, kendileri gibi genç erkeklere dair polemik dolu kitaplarında var oluşlarını şöyle özetliyor:

> İşlerimiz ve yaşadığımız evler kısa dönemli sözleşmelere dayanıyor. Hayatlarımız dolambaçlı yollardan müteşekkil. Birçoğumuz için hayatlarımızdaki tek sabit nokta, çocukluğumuzun geçtiği ev... İngiltere'yi hayata döndürecek nesil bir türlü harekete geçemiyor. Bu arada borçlarımız büyüyor, işler giderek azalıyor ve hayatlar da zorlaşıyor.

Gençler: Kentli göçebeler

Dünyada sayıları bir milyarı aşan 15-25 yaş arasındaki gençler, tarihin en geniş genç nüfusunu oluşturuyor ve gelişmekte olan ülkelerde de çoğunluğu oluşturuyorlar. Dünya bir taraftan yaşlanıyor olabilir ama gençlerin de sayısı oldukça fazla ve onların canını sıkacak çok şey var. Prekarya içerisinde başka gruplardan insanlar da var ancak akla en sık gelen görüntü, okul ya da üniversite sonrasında yıllar sürecek güvencesiz bir geleceğe adım atan genç insanlar oluyor. Bu gençleri daha da bunaltan bir şey varsa, o da ebeveynlerinin geçmiş dönemde istikrarlı görünen işlerde çalışmış olmaları.

Gençlerin emek piyasasına girişi her zaman güvencesiz olmuştur zira bu insanlar, kendilerini kanıtlamak ve işi öğrenmek durumundadır. Ancak bugünün gençlerine makul bir teklif getirilmiyor. Gençlerin çoğu 'istihdam edilebilirlik' kategorisini iyice aşan geçici işlere giriyor. Deneme sürelerini uzatacak bir esneklik oyunu oynanıyor. Bu uzatılmış deneme süresi boyunca şirketler yasal çerçeve içinde düşük ücretler ödeyip çalışanlara daha az iş yardımı yapabiliyor.

Uzun süreli sözleşme yapma ihtimalinin azalıyor olması gençler arasında hıncı körüklüyor. Örneğin Fransa'da gençlerin % 75'i geçici sözleşmelerle işe giriyor ve çoğu da bu tarz

sözleşmelerle çalışmaya devam ediyor. Ancak diploma sahipleri 'tam zamanlı' bir pozisyona geçme beklentisi içinde olabilir. Geleneksel olarak gençler bir süre de olsa 'dışarıdaki' olmayı hoş görebiliyordu çünkü nihayetinde kabul görüp 'içeridekî' olma beklentisi içindeydiler. Bu arada ailelerinden destek alarak yaşamlarını idame ettirme ihtimalleri vardı. Bir anlamda aileden gelen destek, başlangıçtaki güvencesizliği hafifletebiliyordu. Ancak bugün güvencesizlik artarken aile içi dayanışma zayıflıyor. Aile daha kırılgan ve yaşlılar, nesiller arasında kurulabilecek dengeli bir karşılıklılık görmekte zorlanıyorlar.

Toplumsal gelirin yeniden yapılandırılması ve ücret esnekliğinin bir sonucu, gençlerin aldığı ücretlerde ebeveynlerininkine göre bir düşüş yaşanması olmuştur. Güvencesiz işlerde çalışan gençlerin sayısında artış var ki söz konusu işlerde ücretler zaten daha düşük. Ancak bir yandan da gençlerin piyasadaki mevcut diğer işlere erişimi konusunda pazarlık güçleri zayıflamış durumda. Devlet ve şirket yardımı olmaması da onların yoksulluğa karşı direncini zayıflatıyor.

Yirmili yaşlardaki işçilerin ortalama yıllık kazancının 1997-2008 yılları arasında % 14'lük bir düşüş gösterdiği Japonya, bu konuda verilebilecek iyi bir örnek. 2010 yılında Sağlık, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın hazırladığı rapor, 16-34 yaş arası çalışanların % 56'sının temel yaşam masraflarını karşılayabilmek için ikinci bir gelir kaynağına ihtiyacı olduğunu ortaya koydu.

Güvencesizlik, gençlerin zoruna gidiyor ve çoğu zaman bir tür kariyer yapmak istiyorlar. Ancak kendilerini tatmin edecek arzuya sahip bu insanların çoğu, istihdam monotonluğu ve eski nesillerin sıkıntılarına dair hikâyeleri duymaktan hoşlanmıyor. Uzun bir geleceğe giden istikrarlı tam zamanlı iş politikalarını reddediyorlar. Uluslararası anketlerde gençlerin yaklaşık üçte ikisi kendilerine çalışmak istediklerini dile getiriyor. Ne var ki ticari çıkarlar ve politikacıların dayattığı esnek emek piyasası politikaları, gençlerin çoğunu prekarya içinde yıllar geçirmeye zorluyor.

Prekaryanın çoğunluğunu oluşturan gençler, bu sınıfa daha iyi bir gelecek hazırlamak konusunda da öncü rol üstlenecek. Gençlik her dönem, içinde olunan zamana dair öfkenin kaynağı ve daha iyi bir geleceğin müjdecisi olmuştur. Daniel Cohen (2009: 28) gibi yorumcular 1968 Mayıs'ını gençlerin 'otonom bir toplumsal güç' olarak ortaya çıktığı nokta olarak değerlendiriyor. İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyaya gelen *'baby boomers'* adlı nesil, ailelerinin mensup olduğu neslin hayata geçirdiği düzenlemelerde şüphesiz birtakım çatlaklar oluşturdu. Ancak tarih boyunca değişimin öznesi gençler olmuştur. 1968 daha ziyade, can sıkıcı bir şekilde hayat boyu istihdamı teşvik eden endüstriyel toplumu reddeden prekaryanın başlangıcını simgeler. Kapitalizme başkaldıran savaş sonrası nesil, emeklilik maaşı ve diğer faydalarıyla beraber gelişen piyasa ekonomilerinde üretilen ucuz metaları aldığı gibi kendisinden sonra gelen nesiller için de esneklik ve güvencesizlik çağını başlattı. Canı yanmış ve işsiz bir mezun (Hankinson, 2010) şöyle diyor: İkinci Dünya Savaşı sonrası nesil ücretsiz eğitim, ucuz konut, şişkin emeklilik gelirleri, erken emeklilik şansı ve üstelik ikinci ev gibi avantajlara sahipti. Bize verilen eğitim borç odaklıyken, çıkmak zorunda olduğumuz toplumsal ilerleme basamakları çürük çarıktı. Ailelerimizi zengin eden finansal sistem de bizi kötü bir iş ve işsizlik arasında seçim yapmaya zorladı.

Tabii önceki nesillere yönelik bu tirat yanlış bir resim sunuyor zira sınıf meselesini görmüyor. Aslında İngiltere'deki İkinci Dünya Savaşı sonrası neslin ancak küçük bir azınlığı üniversiteye gidebildi. Bugünse lise mezunlarının yarısı bir çeşit üniversite eğitimi alıyor. Yine önceki nesillere bakıldığında madenciler, çelik işçileri, matbaacılar, liman işçileri ve daha pek çok kişinin sanayisizleşmenin gazabına uğradığı görülür. Üstelik pek çok kadın buna ek olarak ekonomik olarak dışlanmışlık yükünü de çekiyordu. Nesiller arası böylesi bir karşılaştırma neredeyse meselenin küreselleşme boyutunu gözden kaçırmaya yönelik bir taktik gibi çünkü söz konusu taktik muhafazakârların buna dair görüşleriyle uyuşuyor (Willets, 2010). Bugünün gençliği önceki nesillere göre daha kötü durumda değil.

Karşılaşılan sıkıntı farklı ve sınıftan sınıfa farklılık gösteriyor. Eski işçi sınıfı gruplarında nesilden nesile aktarılan bir toplumsal dayanışma söz konusuydu. Ancak söz konusu topluluklar artık prekaryanın var olduğu ve İtalyanların *alternativi* adını verdiği bölgeler olarak karşımıza çıkmakta.

İstikrarlı ilişkilere toplulukların ortadan kalkması günümüz gençliği açısından üç sorun teşkil ediyor. Ailelerinin statüsünün, gelirinin, gurur ve toplumsal istikrarının erozyona uğradığına tanık olan gençlerin takip edebilecekleri modeller de yok. Bir taraftan da zaman zaman işsizlik ve zorla dayatılmış aylaklıkla ara verilen güvencesiz, az ücret ödenen işlere savruluyorlar. Düşük gelirli mahallelerde 'iş ahlâkı', nesilden nesle aktarılıyor (Shildrick, MacDonald, Webster ve Garthwaite, 2010). Ancak güvencesiz var oluş deneyimine sahip bir nesil de birtakım yaklaşım ve davranışlarını bir sonrakine aktaracaktır. Sistematik olarak esnekliğe maruz kalan ilk nesil, 1980'lerde büyüdü. 21. yüzyılın başlarında emek piyasasına girecek olan kişiler de bu neslin çocukları. Bu insanların ebeveynlerinden daha az para kazanma ve daha zayıf kariyerlere sahip olma beklentisinde olması şaşırtıcı değil. İngiltere'de daha fazla gencin kendilerini ebeveynlerinin düşündüğünden daha çok işçi sınıfına ait hissetmesi dikkat çekici. Gelecekte ne gördükleriyle de ilişkili olarak bir düşüş hissiyatı var.

Eğitimin metalaşması

Eğitimin metalaşması da gençler açısından kızgınlık ve hayal kırıklığı yaratıyor. Eğitim sisteminin 'beşeri sermaye'yi geliştirme arzusu da istihdam açısından daha olumlu sonuçlar yaratmadı. Pek çok alıcı açısından ekonomik bir getirisi olmayan bir yatırım malı olarak satılan eğitim düşüncesi tamamen yalan dolan. Bir örnek verecek olursak, İspanya'da öğrencilerin % 40'ı, mezun olduktan bir yıl sonra, edindikleri becerileri kullanmalarını gerektirmeyen düşük ücretli işlerde çalışıyorlar. Bu, statü konusunda büyük bir hayal kırıklığı salgını yaratmaktan başka bir şey yapmaz.

Şu anda üniversite eğitimi almanın hayat boyunca ortalama getirisi kayda değer bir meblağa-İngiltere'de erkekler için iki yüz bin pound– tekabül ediyor (Browne, 2010). Bu anlamda üniversite eğitimine yüksek ücretler konulması adil gibi görünebilir. Ancak söz konusu eğitim ücretleri (harçlar), maddi bir getirisi olmayan çalışma alanlarını marjinalize edebileceği gibi buradan sağlanacak maddi dönüşün asgari boyutlarda olduğu gerçeğini de göz ardı ediyor. Piyasa toplumunda kazananın her şeyi aldığı pazarlar çoğalır. İşte bu nedenden dolayı gelirler arası farklar, üretkenlik üzerinden açıklanamayacak boyutlara ulaştı. Giderek daha az sayıda öğrenci eğitimlerine yaptıkları yatırımdan yüksek getiri elde ediyor. Öğrencilerin çoğunluğu ise ortalamanın altında gelir getiren işlere girmekte.

Bir de iş piyasasında olup bitenlere bakın. Ekonomiler her zaman yeni istihdam kaynakları yaratır ancak bu işlerin yönelimi ortada. Örneğin önümüzdeki on yıl içinde ABD'de yaratılacak işlerin yarısından çoğu üniversite diploması veya buna denk eğitimi olanlara yarayacak (Florida, 2010). Söz konusu işlerin % 40'ı, iş deneyimine bağlı olarak üniversite derecesi olmayanlara verilebilir. Sonuç olarak Bill Gates de eğitimini yarıda bırakan birisi. Dolayısıyla yeni işlerin ancak üçte biri üniversite eğitimini tamamlamış gençlere verilecek.

Gençlerin çoğu yüksek düzeyde vasıf gerektirmeyen işlere girecek. Bu yaraya bir de hakaretler eklenecek zira vasıflarının altındaki işlere hem bağlı hem de mutlu olmaları bekleniyor. Üstelik bu işlerin, kendilerine yüksek gelirli işler getirmesi beklenen diploma vaadiyle aldıkları öğrenci kredilerini ödemeleri gerektiğini de unutmamak lazım.

Neo-liberal devlet, okul sistemlerini piyasa toplumunun sürekli bir parçası haline getirecek şekilde dönüştürüyor. Eğitim, 'beşeri sermaye' oluşumu ve işe hazırlama yönüne doğru itiliyor. Bu da, küreselleşmenin en çirkin boyutlarından birisi.

Çağlar boyunca eğitim, aklın olgunlaşmamış kapasitesini geliştirmesine yardımcı olacak, özgürleştirici, sorgulayıcı ve sistemi alaşağı edebilecek bir süreç olarak düşünüldü. Aydınlanma'nın özünde insanın dünyayı şekillendirip kendisini de öğ-

renme ve tefekkür aracılığıyla daha düzgün bir birey haline getirebileceği düşüncesi yatar. Piyasa toplumunda bu rol, giderek marjinalleştiriliyor.

Giderek küreselleşen eğitim sistemi yüzsüz bir şekilde kâr kaynağı, ihraç getirisi ve rekabet alanı olarak tanımlanırken ülkeler, üniversiteler ve okullar da performans kriterlerine göre değerlendirmeye tabi tutuluyor. Olup biteni parodileştirmek kolay değil. Eğitim kurumlarının idarecileri, okullarda ve üniversitelerde piyasa odaklı bir işletme modelini empoze ediyor. Standartları berbat derecede düşmüş olsa da küresel eğitim endüstrisinin lideri ABD. Bu endüstride amaç, 'sertifika' ve 'mezun' denen metalar üretmek. Üniversiteler daha iyi eğitim üzerinden değil, öğrenciye 'lüks model' –güzel yurtlar, havalı spor ve dans binaları ve eğitim dışı başarılarıyla öne çıkan ünlü akademisyenler– önermek suretiyle birbiriyle rekabet ediyor.

İngiltere'de Aydınlanma değerlerinin yitirilmesinin sembolü, 2009 yılında üniversitelerin sorumluluğunun eğitim bakanlığından ticaret bakanlığına geçirilmesi oldu. Dönemin ticaret bakanı Lord Mandelson, bu yetki devrini şöyle gerekçelendirdi: 'Ben üniversitelerden, çabalarının meyvelerini ticarileşmeye odaklamalarını istiyorum... Ticaret, üniversitelerin çalışmalarının merkezinde yer almalı'.

Eğitimin her seviyede ticarileşmesi küresel bir olgu. İsveç'te başarılı bir şirket, öğretmenler ve öğrenciler arasında doğrudan iletişimi asgariye indiren ve her iki tarafı da izleyen standartlaştırılmış bir eğitim sistemi ihraç ediyor. Yüksek öğrenim alanında, öğretmensiz eğitim ve 'öğretmensiz sınıf'lar giderek çoğalıyor (Giridharadas, 2009). MIT (Massachusetts Institute of Technology), Açık Ders Konsorsiyumu'nu başlatarak bütün dünyadan birçok üniversitenin çeşitli derslerinin, hatta hocaların notlarının, videolarının ve sınavların ücretsiz olarak internete konulmasının önünü açtı. iTunes'da Berkeley, Oxford ve başka okulların dersleri bulunabiliyor. İsrailli bir girişimcinin kurduğu Halkların Üniversitesi harç bedeli olmayan lisans dereceleri veriyor ve bunu da 'denkler arası öğretim' adı altında yapıyor. Bu çerçevede öğrenciler öğretmenlerden değil, arkadaş-

larından ders alıyor, sınav soru ve cevaplarını internet üzerinden paylaşıyor.

Eğitimi ticarileştirme peşinde koşanlar, 'tüketiciyi güçlendirmek'ten bahsediyor. İnternet üzerinden ders veren Governors Üniversitesi'nin yatırımcılarından ve Sun Microsystems'in başkanı Scott McNealy, öğretmenlerin kendilerini 'ders içeriği yaratıcıları değil koç' olarak yeniden konumlandırmaları, bir taraftan da ders materyallerini öğrencilerin ihtiyacına göre düzenlemeleri ve başkalarının üstün eğitim tekniklerini bir araya getirmeleri gerektiğini dile getirdi. Böylesi bir metalaşma ve standartlaşma eğitimi ucuzlatıyor. Öğretmenlik mesleğinin bütünlüğünü bozuyor ve enformel bilginin kişiden kişiye aktarılması deneyimine de zarar veriyor. Kazananın her şeye hâkim olduğu piyasa yapılarını güçlendirirken, öğretmenleri içinde barındıran meslek topluluklarının parçalanmasını da hızlandırıyor. Beşeri sermayenin hâkim olduğu bir piyasa, ünlü hoca ve üniversitelere vurguyu artırırken normlar ve geleneksel aklı kollayacaktır. Cahiller kapıda değil, eğitim kurumlarının bizzat içinde.

Dünya Bankası gibi uluslararası finans kurumları, ekonomiyle alakası olmayan 'yersiz müfredat'ın kaldırılmasını talep ediyor. Fransa'nın eski Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin hazırlattığı raporda, okullarda erken yaşlardan itibaren istihdam edilebilirlik konusuna odaklanılması ve ilkokullarda ekonomi dersleri verilmesi gerektiği vurgulandı. İngiltere'deki İşçi Partisi hükümeti, Finansal Hizmetler Kurumu'ndan okullarda 'girişimcilik kültürü oluşturulması' konusunda tavsiyede bulunmasını istedi. İtalya'da dönemin başbakanı Silvio Berlusconi bütün öğrencilerin üç 'i'yi, yani 'İngilizce, işletme ve internet'i iyi öğrenmesi gerektiğini dile getirdi. Yani kültür ve tarih yerine çocukların etkili tüketici ve iş sahibi kişiler olmayı öğrenmesi gerektiği vurgulanmaktaydı.

ABD'deki dört şehirde deneysel bir çalışma kapsamında öğrencilere eğitimleri için para veriliyor. Dallas'ta ikinci sınıftaki öğrencilere okudukları her kitap için iki dolar veriliyor. Chicago'da lise öğrencileri yüksek not aldıkları takdirde para alıyor.

Başkent Washington'da iyi davranış ve derslere devamlılık sergileyen ortaokul öğrencilerine para veriliyor. Bazı aileler bu tür eğilimlerin öğrenmeye dair içkin motivasyonu öldürdüğü görüşünde (Turque, 2010). Ancak piyasanın eğitimin içerisinde ilerleyişi devam ediyor.

Bir yandan da genel olarak bir dikkat eksikliği sendromuyla beraber okuma kapasitesinin kaybolduğuna dair haberler var. *Waiting for Superman* (Süpermeni Beklemek) adlı belgesele göre ABD'de ilk defa kendinden önceki nesilden daha cahil bir nesil mevcut (Harris, 2010). İngiliz Dili profesörü Mark Bauerlin *New York Times*'a şunları söylemişti: 'Gündelik hayat ve tarih konusunda inanılmaz bir bilgisizlik var' (Bernstein, 2010). Eğitimi ticarileştirmek isteyenler bunu umursar mı bilinmez. Zira güncele dair bilgiler sizi iş sahibi veya 'mutlu' yapmaz.

Ezbere dayalı ve standartlaştırılmış dersler sistemin tamamına hâkim durumda. Fransız ekonomist Daniel Cohen de bunu onaylıyor: 'Fordizm önceki yüzyıl için ne idiyse, üniversite de şimdiki sistem için aynı şey' (Cohen, 2009: 81). Ancak eğitim, tarihsel olarak daha önce görülmemiş bir şey üretiyor. İnsanlara değeri gittikçe düşen 'yeterlilik belgeleri' veya diplomalar satılıyor. Eğitim satanlara daha fazla üretmeleri, müşterilere de daha fazla satın almaları salık veriliyor. Müşteriler eğitim satın aldıkları için borç içinde dahi olsalar, bir sonraki diploma için daha fazla borca girmeli zira en nihayetinde girilecek iş yapılan bütün yatırımların masrafını çıkaracaktır. Bu çılgınlık prekarya için ne anlama gelmekte?

Okulda öğrenilenlerin etkisini düşünün. *Shop Class as Soulcraft* adlı kitabında Matthew Crawford (2009) vasıflı emeğin değerini düşürdüğü gerekçesiyle ABD'yi eleştiriyor. Ona göre bir zamanlar öğrencilere, mesleki beceriler açısından ilgi uyandıran dersler verilirdi. Ancak şimdi öğrenciler, üniversiteye girişte rekabet edebilecekleri dersler almak zorunda. Gerçek beceriler daha fazla sertifika uğruna feda ediliyor.

Prekaryanın genişlemesi bir yanıyla eğitim sisteminin giderek kötüleşmesiyle bağlantılı. Burada iş hacminin ve kârın maksimize edilmesi amaçlanıyor. İngiltere'de yüzlerce kamu

üniversitesinin verdiği dersler sayesinde, konular akademik bir içeriğe sahip olmasa da nihayetinde akademik vasıflar edinilebiliyor. Vergi Mükellefleri Birliği 2007 yılında buna benzer 401 adet 'derse benzemeyen ders' tespit etti. Bunlardan birisi University College Plymouth St Mark ve St John'da verilen 'felsefeyle dış dünya macerası', diğeri de Leeds Metropolitan Üniversitesi'nde 'hayat tarzı yönetimi' alanında verilen lisans derecesiydi.

İşler alternatif tıp açısından da iyi gidiyor. Richard Tomkins (2009) refleksoloji, aromaterapi, akupunktur ve bitkisel tedavi gibi alanlarda toplam seksen dört ders veren iki üniversite tespit etti. Bu derslerden elli bir tanesi lisans derecesi kapsamında veriliyordu. Bu derslere bakıldığında Aydınlanma'nın akılcı düşünme biçiminden din ve batıl inanç odaklı duygusal bir düşünme biçimine doğru bir kayma söz konusu. Ellerinde delil olmayınca, alternatif tıp yandaşları hastalarını referans gösteriyor. Bu, inanç odaklı ve plasebo etkisi yaratan bir tedavi biçimi.

Eğitimin metalaşması irrasyonelliği de meşru kılıyor. Bu süreçte talep olması halinde her ders kabul edilebilir durumda. Ücreti ödemek isteyen bütün müşterilere satılabilir. Sonunda bir belge alınan her türlü sözde derse kaydolabilirsiniz 'çünkü buna değersiniz'. Bu da şu demek oluyor: Siz ya da ebeveynleriniz dersin masraflarını ödeyebilecek durumdasınız ve biz de size nesiller boyunca oluşturulmuş bilgi yığınlarına dayalı olarak geçerli ya da bilimsel sayılan şeyleri değil, istediğinizi vermek için buradayız. Bu süreçte dersler ve sınavlar da daha kolay hale geliyor. Böylece hem ders geçme oranları artırılıyor hem de öğrencilerin okula kayıt olmaktan ve giderek şişen ücretleri ödemekten caymasının önüne geçiliyor.

Üniversite masrafları, özellikle ABD'de gelir artışlarını geçti. 1970-2010 yılları arasında ortalama hane halkı geliri % 6.5 artarken, özel üniversiteye gitmenin maliyeti % 13 yükseldi. Yaşadığınız eyalette bir üniversiteye gitmek istediğinizde ödediğiniz ücret on beş kat artarken, farklı eyaletteki bir üniversiteye gitmenin bedeli yirmi dört kat arttı. Paranın değeri tepetaklak oldu. 1961 yılında tam zamanlı öğrenciler dört yıllık bir okul-

da haftada ortalama yirmi dört saat çalışırken, 2010 yılına gelindiğinde bu süre on dört saate geriledi. Okulu bırakma veya mezuniyeti erteleme oranları yükseldi; öğrencilerin yalnızca % 40'ı okulu dört yılda bitirebiliyor. Hem akademisyenler hem de öğrenciler kısa dönemli kazançlar elde ediyor. Ders saatlerinin düşürülmesi sayesinde akademisyenler daha fazla zaman için kendilerini araştırmacı olarak satabilirken, şişirilmiş notlar da öğrencilerin artık meta haline gelmiş okul derecesine ulaşmasını kolaylaştırıyor. Ortalıkta ne kadar yoksanız o kadar kazanıyorsunuz. ABD'de Ivy League denilen (Harvard, Cornell, Yale, Columbia gibi yüksek statülü üniversitelere verilen isim) kurumlardaki üst düzey akademisyenler, kampüste oldukları dönemlerde neredeyse hiç ders vermiyorlar. Eskiden yedi yılda bir verilen araştırma izinleri şimdi üç seneye düştü. Bu akademisyenler neredeyse yedek öğretmen gibi önlerine gelen formları doldurmakla mükellef.

Bu noktada onları suçlamanın gereği yok. Piyasa toplumu ile uyum içinde hareket ediyorlar. İçinde bulunduğumuz sistem, eğitimin mesleki etiğine dair kurallarını ortadan kaldırıyor. Piyasa fırsatçılığa dayalıdır. Adam Smith'in övdüğü, neoliberal iktisatçıların da sürekli telkinde bulunduğu şey kişisel çıkardan başka bir şey değildir. Ancak metalaşan eğitim alanında bulunan öğretmenler ve profesörlerin çoğu sinik ya da sahtekâr insanlar değiller. Yeni koşullara alışmaya çalışan bu insanlar strese ya da depresyona girmekteler. Neoliberal devlet ticari davranışı özendirirken, yapay performans ve ölçme/değerlendirme göstergeleri aracılığıyla standartlaştırılmış öğretim yapmaya direnen eğitimcileri karşısında buluyor. Gençler ve öğretmenler, bu oyunun kaybedenleri.

Bu arada, 2008 yılında yaşanan mali krize uluslararası çapta verilen tepkiye bakıldığında, kamusal eğitimde yaşanan kesintiler ve maliyetin öğrencilere ve ailelerine yıkılması göze çarpıyor. California eski valisi Arnold Schwarzenegger, California Üniversitesi'nin bütçesinde bir milyar dolar kesintiye gitti. Okul ücretleri % 20 artırıldı; ofiste çalışan ara kademe elemanları işlerinden oldu. Akademisyenler de ücretsiz izne ay-

rılmak zorunda kaldı. Schwarzenegger'in eylemleri, ülkedeki başka eyaletlerde de görüldü. İngiltere'de hükümet 2009 yılında yüksek öğretimde kesinti yapılacağını duyurmuştu. Akademisyenlerin sendikası o dönem, otuz üniversitenin kapanacağını ve on dört bin kişilik istihdam kaybı yaşanacağını dile getirmişti. Yeni hükümet, planlanan kesintileri uygulamaya koydu ve yüksek öğretimin ekonomik olarak daha da işlevsel hale geleceğini vurguladı. Fen-Edebiyat fakülteleri ve sosyal bilimler gözden çıkarılmıştı.

Küresel anlamda devletin eğitim yatırımlarında kesintiye gidilmesi özel okulların da çoğalmasına neden oluyor. ABD'nin en büyük 'eğitim hizmeti sağlayıcısı' konumundaki Phoenix Üniversitesi'ne küresel bazda yapılan kayıtların sayısı 2009 yılında 384 binden 455 bine çıktı. İngiltere'de girişimciler ve şirketler, okul 'akademileri'ne sponsor oluyorlar zira bu onlara müfredat ve uzmanlık alanlarına nüfuz etme imkânı sağlıyor. İşçi Partisi'nin başlattığı plan, Muhafazakâr/Liberal Demokrat koalisyon tarafından daha da genişletiliyor. Halihazırda New York'ta bir okula sponsor olan Rupert Murdoch'ın medya imparatorluğu, Londra'da da benzer bir şeyi yapmayı planlıyor. Tabii bütün bunlar yaşanırken sağ ideolojinin tuzaklarının da devrede olduğuna şüphe yok. Londra'da bir başka okulun sponsoru da, 2008'de inanılmaz bir şekilde iflas eden Lehman Brothers idi.

Eğitimin bu şekilde metalaşıyor olması aslında toplumsal bir hastalık. Bunun bir bedeli var. Eğitim bir yatırım malı olarak satılır, ortada sınırsız sayıda sertifika olur ve bunlara yapılan yatırımlar kişiye iyi iş ve edinilen borçları ödemede kullanılacak yüksek gelir olarak geri dönmezse, prekaryaya giren insanlar öfkelenecektir. İnsanın aklına limon pazarı geliyor. Sovyetler'deki eski bir şakaya göre işçiler şöyle diyorlar: 'Biz çalışıyor gibi yapıyoruz, onlar da bize para veriyor gibi yapıyorlar'. Bu şakayı günümüzde eğitim için şöyle uyarlayabiliriz: 'Onlar öğretir gibi yapıyorlar, biz de öğreniyor gibi yapıyoruz'. Elitler açısından değil ama çoğunluk açısından aklın basite indirgenmesi bu sürecin bir kısmı. Dersler, geçme oranları yükselsin diye basitleştiriliyor. Akademisyenler bu durumu kabullenmek zorunda.

Okulun prekarya için akışkanlaşması

Gençlerin esnek emek piyasalarına yönlendirilmesi amacıyla metalaştırılmış eğitim sistemlerinin yeniden yapılandırıldığına dair işaretler var. Söz konusu emek piyasası, imtiyazlı elit bir kitle, küçük bir tekniker işçi sınıfı ve giderek büyüyen bir prekaryadan oluşuyor. Eğitim endüstrisi meta satmak üzerine kuruluysa ve pek çok öğrenci zaten profesyonel bir kariyer yapmayacaksa, 'plebyen' metaların üretilmesinin önü açılmış demektir. Örneğin sörf yapmayı çok seven bir genç 'sörf bilim ve teknolojisi' çalışmak için Plymouth Üniversitesi'ne gideceğini dile getiriyor. Bunun için öğrencinin 'haftada iki defa zorunlu olarak sörf' yapması gerekiyor. İşte size fazla bir şey bilmesi gerekmeyen işçiler için içeriği boşaltılmış üniversite dereceleri.

Almanya'nın meşhur çıraklık eğitimi sistemi de küçülüyor. Bir taraftan da daha fazla sayıda genç kendisini, ileride işe yarayacak, fazla vasıf öğrenilmeyen 'geçiş sistemi' içinde, yani sınıfta kalanların gittiği okullarda buluyor. Çıraklık eğitimi çok fazla uzmanlaşmanın olduğu ve yalnızca onaylı kurumlarda verilebilecek bir süreç. Ekmek pişirmek ve hamur işi yapmak birbirinden ayrı disiplinler. Eğer McDonald's işletecekseniz, hizmet ve gıda sektöründeki standartlaşma [sistem gastronomisi] konusunda bilgi sahibi olmanız gerekir. Buna benzer dar uzmanlık alanları, iş bulmayı da zorlaştırıyor. 2005 yılında mezun olan öğrencilerin üçte birinden fazlası eğitimlerini tamamladıktan sonra hâlâ işsizdi. Sanayi dönemine göre tasarlanan eğitim sistemi bugün işlevsiz. Bu sistemden çıkacak öğrenciler, esnek bir ekonomiye uygun donanıma sahip değiller.

Öğretilen içeriğin değiştirilmesinin kolaylaştırılması ve öğretim haklarının da daha fazla okula verilmesi konusunda bir baskı söz konusu. Ancak Alman sistemi daha fazla genci prekaryaya sürüklüyor. Çocuklar daha on yaşındayken üç farklı ortaokula yönlendiriliyor. En başarısız olanların gittiği *Hauptschule*, geleneksel olarak çıraklık eğitimi veren bir kurumdu ama artık temel olarak ortalamanın altındaki öğrencilerin

adeta gitmek zorunda olduğu yerlere dönüştü. Bu okuldan yolu geçenler artık geçiş sistemine giriyorlar. Çıraklık sisteminin öğrencileri artık *Realschulen* adlı okullardan geliyor ki bu okullar eskiden beyaz yakalı işçilerin çıktığı yerlerdi. Her ne kadar varlık gerekçeleri öğrencileri üniversiteye yönlendirmek olsa da en üst düzey lise sayılan *Gymnasium* bile çıraklık eğitimi veriyor. Kısacası eğitim sistemi gençleri yönlendirebilmek adına yeni döneme ayak uyduruyor.

Eğitim sistemindeki bu durum emek piyasasına da yansıyor. Örneğin devlet bürokrasisinde dört kariyer biçimi var. Çalışmaya bu kariyer basamaklarından başlayan birisinin bir başka alana geçme şansı fazla değil. Sadece en yüksek mesleki yeterlilik belgesine sahip olanların ulaşabileceği bir mevki var. Böylesi katı bir sistemde, hayata imtiyazlı bir noktadan başlamayanların umutsuz olmaktan başka yapabilecekleri bir şey yok.

Sonuç olarak, Alman sistemi gençler açısından iyi işlemiyor. OECD'nin 2001'de derlediği karşılaştırmalı rakamlara göre bu ülkedeki on beş yaşındaki gençler, neredeyse diğer bütün sanayileşmiş ülkelerdekine göre başarısız durumda. Gençlerin beşte birinden fazlası doğru düzgün okuyamıyor ya da hesap yapamıyordu bile. Çok sayıda genç de okulu bıraktı. Ülkenin bazı kesimlerinde mesleki eğitim ve üniversite eğitimi arasındaki kast sistemini ortadan kaldıracak reformlar yapıldı ancak bu alanda daha yapılacak çok şey var. Almanya daha ziyade üç yönlü bir gruplandırma yolunda ilerliyor ve bu sistemin giderek büyüyen bir bölümü, gençleri prekarya içinde yaşayacakları bir hayata hazırlıyor.

Eğitim sistemindeki standartlaşma ABD'de de artıyor. Bu ülkede mesleki eğitim uzun zamandan beri erken yaşta kişinin hayatında değerlendirebileceği fırsatları yok ettiği düşüncesiyle hor görülmüştür. Ülkede, yüksek maaş ve küresel alanda güce giden yol üniversiteden geçer anlayışı hâkim. 2005 yılında lise öğrencilerinin sadece beşte biri meslek dersleri almaktaydı. 1982 yılında bu oran üçte birdi. Ancak emeğe dair talep, diploma müşterilerinin aleyhine gelişmekte. Görünüşte bunu fark eden Başkan Obama'nın Ekonomik Danışmanlar Konseyi, daha

fazla sayıda iki yıllık teknik üniversite derecesi önerisinde bulundu. Bazı eyaletler çıraklıkları tekrar canlandırmaya çalışırken akademik ve teknik müfredatı çalışma deneyimiyle bir araya getiren 'kariyer akademileri' çoğalıyor. Başkan Obama her Amerikalının en az bir yıl mesleki eğitim alması gerektiğini dile getirdi. Meslek yüksekokulları ülkedeki yeni umut. Gençleri daha düşük seviyede çalışma hayatına hazırlayan bir ara süreç yavaş yavaş şekilleniyor.

Dünyanın diğer ucundaki Çin'de ise ikinci sınıf üniversitelerden mezun olan milyonlarca kişi prekaryaya dâhil oluyor. Üniversiteye giriş yapanların sayısı 2000 yılında bir milyon iken 2010 yılında yedi milyona yükseldi. Sistem, başka yerlerdekine benzer bir toplumsal hareketsizlik üretti (Chan, 2010). İyi ilkokullara gidenler sonrasında iyi ortaokullara gidiyor. En üst düzey üniversiteler de öğrencilerini bu okullardan seçiyor. Ancak öğrencilerin çoğu yoksul ailelerden geliyor. Dolayısıyla yoksul bölgelerde yaşıyorlar, kötü ilkokullara ve sonrasında da üniversitelerin öğrenci almadığı kötü ortaokullara gidiyorlar.

2006 yılından bu yana her yıl bir milyondan fazla üniversite mezunu işsizler ordusuna katıldı. Bu sosyal kitleye Karınca Kabilesi (Si, 2009) adı veriliyor çünkü kendi sosyal ağları içinde debelenip duruyorlar ya da destek bulabilmek amacıyla eski kampüslerinde dolaşıyorlar. Mezunlardan oluşan gruplar şehrin dış taraflarında küçük evlerde beraber kalıyorlar. Söz konusu öğrencilerin dörtte üçü kırsal alanlardan geliyor ve ev kaydı belgeleri yok. Hemen hemen hepsi bekâr olan bu gençler, az para kazanılan geçici işlerde çalışıyor ve aldıkları ücreti de paylaşıyorlar. Bu ücretler üzerinden bir yıl çalışmaları halinde dip dibe yaşadıkları evlerin ancak küçük bir kısmını almaya güçleri yetiyor.

Gençlerin güvencesizlik tuzakları

Üniversiteyi bitiren gençlerin önünde iki türlü prekarya tuzağı var. Bunlardan birincisi, borç tuzağı. Gençlerin, kendileri için mesleki kimlikler ve kariyer inşa etmek istediklerini farz edelim. Bu, uzun süreli bir strateji gerektirir. Üniversiteyi bitir-

diklerinde ellerinde sertifikalar ve ödemeleri gereken borçların senetleri oluyor. Gençler okul bittiğinde, buldukları işlerin geçici, aldıkları maaşın da borçları ödemek için yetersiz olduğunu görüyorlar. Yaptıkları işler, elde ettikleri mesleki beceriler ve gençlerin arzularıyla uyumlu değil. Sayıları milyonları bulan yaşıtlarının, vasıflarıyla uyum göstermeyen işlerde çalıştığını görüyorlar zira bu kişiler çok özen gösterdikleri ve değerli buldukları mesleki kimliklerini kuracak işte değil, girebildikleri herhangi bir işte çalışmak zorunda kalmış durumda. Üstelik potansiyel işverenlerin, gençlerin içinde olduğu borç durumunu bilmesi ve bu demografik grubun ne kadar güvenilir olduğu konusunda endişe etme ihtimali de gençlerin güvencesiz çalışma durumunu kötüleştiriyor.

Tokyo'da öğrenciler, aldıkları öğrenci kredilerini geri ödemedikleri takdirde kara listeye alınıyor ve geçmişe dönük şüphe çeken kredi borçları da öğrencilerin halihazırda düşük olan iş bulma şanslarını daha da azaltıyor. İşe alım firmaları bunlara dikkat ediyor ve haliyle bir durum bir başka durumu tetikliyor. Genel olarak bakıldığında gençler arzuları ve bu arzuları gerçekleştirmek için elde ettikleri vasıflarla gelir ihtiyaçları arasında sıkışıp kalıyor. İşte bu da güvencesizliğe dair ikinci tuzak. Bu durumda gençler yaşayabilmek ve borçlarını ödeyebilmek için bir gelire ihtiyaç duyduklarından geçici bir işe girebilirler. Kariyer yapma şanslarını azaltabileceğinden dolayı bu yolu seçmeyenler de olabilir. Geleceği olmayan bir geçici işe girmemek, tembellikle suçlanmalarına neden olabilir. İşe girmeleri halinde de kaybeden taraf olmaları söz konusudur.

Günümüz gençlerinin iş konusunda ebeveynlerine kıyasla daha farklı bir bakış açısına sahip olup olmadığına dair oldukça fazla tartışma yürütüldü. Bir taraftan gençlerin, siyasetçilerin adına 'iş-hayat dengesi' dediği şeyi daha fazla istediği söyleniyor ki bu klişelere dayanan totolojiden başka bir şey değil. Kim 'iş-hayat dengesizliği' ister ki? Y Nesli, milenyum kuşağı veya 'iPod nesli' (kabaca 1970'lerden sonra dünyaya gelen gruplar) diye adlandırılan kişilerin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında (1946-1960) doğanlara ya da her iki nesil arasında dün-

yaya gelmiş X Nesline kıyasla maddi anlamda daha az hırslı ve işlerine daha az bağlı olduğu söylenir. Bu, genç nesle sunulan iş imkânlarının doğası ya da güvencesizlik tuzağının güçlü olmasıyla açıklanabilir. Psikolojik ve ekonomik nedenlerden dolayı pek çok kişinin, kısa sürede ortadan kalkması mümkün işlere bağlı olma lüksü yok.

ABD'de yapılan bazı çalışmalara göre çok sayıda genç çalışan, işverenlerine sadık olduğunu dile getiriyor (Hewlett vd., 2009). Ancak iki farklı şirkette çalışan üniversite mezunları arasında yapılan bir ankette, Y Neslinin % 89'u ve 1946-60 arası doğumluların % 87'sinin, esnek çalışmayı önemli bulduğu ortaya çıktı. Ankete katılanların üçte ikisinin de mesailerinin bir kısmını uzaktan çalışarak geçirmeyi yeğlediği belirlendi. Her iki nesle ait kişilerin yalnızca sınırlı bir kısmı kendilerini 'iş-merkezli' tanımlarken katılımcıların çoğu işi, mutluluğa giden yol olarak görmüyordu. Her iki neslin yaklaşımı birbirine benziyor; nesiller arası farklılık ise karşılaştıkları gerçeklikte yatıyor. Bu çalışmaların, maaşlı işlere girmeyi başaran ve bu nedenle başkalarına göre işe daha fazla bağlılık göstermesi beklenen kişilere odaklandığını hatırlatalım.

İngiltere'de yapılan bir çalışmada da (Centre for Women in Business, 2009) genç profesyonellerde işe bağlılık tespit edildi ancak söz konusu çalışanlar, işlerinde terfi almamaları halinde başka bir yere geçmeye hazır olduklarını da dile getiriyordu. Bu kişiler, ebeveynlerinin organizasyona olan güveninin sarsıldığını hissediyor ve benzer bir hayal kırıklığıyla karşılaşmak istemiyorlardı. Bazı çevrelere göre Büyük Ekonomik Durgunluk, Y Neslinin 'her şeyi hak etme' duygusunu gerçeklerle yüzleştirdi (Tulgan, 2009). Hiçbir şey değilse bile ekonomik durgunluk gençlerin, sistemin kendilerine karşı olduğu düşüncesini güçlendirmiş durumda.

Sonuç itibarıyla prekarya tuzağı, gençlerin hayata dair arzularıyla, gerçek bir yanı olmayan gelecek planları çerçevesinde insanlara çeşitli eğitim belgeleri satan 'beşeri sermaye' hazırlık sistemi arasındaki uyumsuzluğu yansıtmakta. Piyasadaki işlerin çoğu yıllara dayalı bir eğitim gerektirmiyor. Dolayısıyla eği-

timin insanları iş hayatına hazırlıyormuş gibi sunulması, sonu hayal kırıklığına giden gerilimler ve sıkıntılar yaratır.

Stajyerlik çılgınlığı

Bütün bunlar yaşanırken bir taraftan da özellikle gençleri hedef alan yeni bir güvencesiz iş biçimi ortaya çıkıyor. Eskiden deneme süreli istihdam biçimleri vardı ve bunlar en azından çıraklık gibi istikrarlı bir işle sonuçlanırdı. Stajyerlikte böyle olmuyor. Stajyerliğin doğrudan ya da dolaylı bir biçimde düzenli bir işe kapı açan faydalı bir deneyim olduğu söyleniyor. Pratikte ise çok sayıda genç, işverenler tarafından ucuz ve kolay elden çıkarılabilecek emek olarak görülüyor. Gençler ise karşılığında para almadıkları ya da az para aldıkları stajyerlikler için, kendilerine meşgale bulmuş olmak, beceri elde etmek, sosyal çevrelerini genişletmek ve staj yaptıkları yerde işe başlayabilmek için birbirleriyle acımasız bir rekabet içine giriyor.

Stajyerlik, bazı ülkelerde orta sınıf gençler için yetişkinliğe geçişi simgeliyor. Mesela ABD'de 'sanal stajyerler' bile var. Bu stajyerler, bir ya da daha fazla şirket için uzaktan çalışıyor, araştırma yapıyor, satış konuşmaları yapıyor ve pazarlama, grafik tasarım, sosyal medya geliştirilmesi gibi alanlarda katkıda bulunuyor. Öğrenciler bir taraftan gelecekte muhtemel iş alanları ile tanışırken, izolasyon ve sosyal çevrenin istenildiği kadar genişletilememesi gibi sorunlar da yaşanabiliyor.

ABD'de stajyerler iş aradıkları iddiasında bulundukları sürece, ayda dört yüz dolar civarında işsizlik yardımı alabiliyor. Stajyer olmanın, aslında işsizliği gizleyen, suni istihdam sağlayan ve özgeçmişleri parlatan bir işlevi var. Bu ülkedeki federal yasalar, tam zamanlı çalışanların stajyerlerle ikame edilmesini yasaklıyor ancak bunun kontrolünü yapmak zor. Bazı firmalar yasal yaptırımlardan sıyrılmak için stajyerliği ders kredisi alınmasıyla sınırlandırmaya çalışıyor. Dolayısıyla bazı genç işçiler, staj yapabilmek amacıyla okula kaydoluyor. İşsiz kalan gençler de staj piyasasına giriyor. Staj başvurusu yapanlara kariyerlerinde bir değişiklik yapmak istediklerini ya da yeni bir şey-

ler öğrenmek istediklerini söylemesi salık veriliyor. Bir başka deyişle, işsiz kaldıkları ve yapacak bir şeyleri olmadığını söylemeleri önerilmiyor (Needleman, 2009). Bütün bunlar insanı umutsuzluğa sevk eden durumlar.

Stajyerlik, bir taraftan emek piyasası politikasının içine de girdi. Güney Kore'de 2008 yılında oluşturulan İdari Stajyerlik Planı, mezunlara geçici iş verilmesini sağlıyor. Bu plan çerçevesinde söz konusu mezunların on bir aya kadar devlet dairelerine ya da kamu ajanslarına yerleştirilmesi sağlanıyor. Stajyerler, memur olarak tanımlanmadığı gibi Çalışma Standartları Yasası yahut Hükümet Resmi Yasası kapsamına da girmiyor. Bu programa giren stajyerlerin kamu görevlisi olarak işe girmesi yasak. Söz konusu stajyerlerin daha sonra tam zamanlı çalışan olması mümkün değil ve bu stajyerlere asgari ücretin altında bir para ödeniyor. İşçi eğitimi, özellikle de uzaktan eğitim almaları mümkün ancak staj süresi şart koşulan üst limit olan on bir aya denk düşmediği için, stajyerlerin çoğu beş ay kadar staj yapıyor. Bir ankette, katılımcıların yalnızca % 8'i staj sayesinde mesleki beceriler geliştirdiklerini dile getirdi.

İngiltere'de stajyerlerin çoğu orta sınıf kökenli. Bu aileler, çocuklarının özgeçmişlerini geliştirmelerine ve arkasından bir işe girmelerine destek olabilecek güce sahip. Üstelik medya ve başka prestijli sektörlerde staj için açık artırmalar bile yapıldığı oluyor çünkü karşılıksız ya da az maaşlı 'iş deneyimi', 'düzgün işler'e erişim konusunda giderek gerekli hale geliyor. Her ne kadar birisini ücret ödemeksizin istihdam etmek yasa dışı olsa da, stajyerlerde durum bundan ibaret. 2009 yılında görülen bir davada (Nicola Vetta-London Dreams) stajyerlerin asgari ücret almaya hakkı olduğuna karar verildi. Davaya konu olan stajyerin bir film şirketinde 'masrafların karşılanması' temelinde çalışmayı kabul etmesine rağmen böyle bir karar verildi. Yasal açıdan şuna vurgu yapılıyordu: Hiç kimse yasal olmayan düzenlemelere 'evet' diyemez. Ancak karar böyle olsa da yaşananlar tam tersi yönde.

Stajlar, prekarya içinde olan ve prekaryaya girmesi muhtemel kişiler için tehdit niteliğinde. Bir ödeme yapılıyor olsa bi-

le, stajyerler ucuz, sonu belli olmayan işlere giriyor ve böylece iş bulması muhtemel başka kişilerin maaşlarının ve elde edebilecekleri fırsatların azalmasına neden oluyor. Staj, birkaç genç avantaj sağlayabilir ama genellikle piyango bileti almaya daha çok benziyor. Maddi kaynağı kişinin ailesi tarafından sağlanan özel bir yardım gibi de düşünülebilir.

Sonuç olarak stajyerlerin sadece zengin ülkelerin ve orta sınıf gençlerin bir özelliği gibi düşünülmemesi gerekir. Güney Kore dışında Çin'de de stajyerler var. Honda'nın Foshan'daki büyük şanzıman fabrikasında yaşanan bir grev, fabrikada çalışanların üçte birinin stajyerlerden meydana geldiğini, dolayısıyla Çin imalat sektöründe öğrenci ve geçici işçilerin ağırlıklı olarak kullanıldığını ortaya koydu (Mitchell, 2010).

Nesle dayalı gerilim

Sanayileşmiş ülkelerde gençler, çalışmaya başladıktan sonra kazandıkları düşük ücretlerden yapılan kesintilerle, sayısı giderek artan emeklilere destek olurlar. Demografik veriler endişe verici. Yaşlanma trendinin en fazla görüldüğü Japonya'da her emekliye destek olan işçi sayısı 1950 yılında on iken 2000 yılında dörde düştü. 2025 yılında bu sayının ikiye kadar gerilemesi bekleniyor. Ülkenin sosyal güvenliğe ayırdığı bütçenin en az % 70'i yaşlı nüfus için kullanılırken, çocuk bakımına harcanan bütçe % 4 (Kingston, 2010). Bu durumun yaşlı nüfusu nasıl etkilediğine döneceğiz ama önce gençlere olan etkisine bakalım.

21. yüzyılda gençlik, her ne kadar bu ihtimal azalsa da bir yerlerden bir kariyer yapmaya başlamak amacıyla daha yüksek maliyetler altına girerek daha fazla vasıf edinmek için çabalamakla kalmıyor. Üstelik bu amaçlarında başarılı olsalar bile, bugünün işçileri gibi dünün çalışanlarının emekliliklerine katkıda bulunmak durumundalar. Toplumdaki yaşlanma sorunu nedeniyle bunun maliyeti de giderek arttığından devlet, bugünün çalışanlarının yapacağı katkı paylarını arttırıyor ve günümüz çalışanlarının emeklilik yaşını da erteliyor. Bu yetmezmiş

gibi devletten gelecekte alınacak emeklilik gelirinin de reel değerini azaltıyor. Bugünün işçilerine, katkısı önceden belirlenmiş planlara daha fazla katkı yapmak suretiyle (çalışanlar önceden garanti edilmiş emeklilik geliri yerine, değeri düşebilecek yatırım fonlarına katkı yapıyor) daha fazla risk üstlenmeleri gerektiği söyleniyor. Çoğu zaman işçilerin, onların yerine yatırım yapacak emeklilik fonlarına katkı yapmaları gerekiyor. Üstelik söz konusu fonların gerçekten yatırım ehli olup olmadığına bakılmıyor bile.

Sessizlik ve 2008 sonrası ekonomik durgunluk

Gençler iş piyasasına türlü sıkıntılarla giriyor. İşsizlik, statü açısından hayal kırıklığı, ekonomik anlamda güvencesizlik ve nasıl kariyer yapılacağı konusunda yaşanan belirsizlik, bunlardan bazıları. Pek çok ülkede gençlerin yaşam koşullarını tanımlayan bir durum. Mali kriz, gençleri feci şekilde vurdu. Milyonlar işinden oldu, milyonlarcası da iş piyasasına giremedi. İş bulanların aldığı ücretler ise, kendilerinden önceki nesillerinkine oranla düşük. 2010 yılında, İspanya'da genç işsizliği (16-24 yaş arası) % 40'tan fazlaydı. Bu oran İrlanda'da % 28, İtalya'da % 27, Yunanistan'da ise % 25'ti. Amerikalı gençler arasında işsizlik oranı şaşırtıcı bir şekilde % 52'ye ulaşmıştı. Dünya genelinde gençlerin iş piyasasından çıkma oranı, yetişkinlerin üç katıydı. Gençlerin çoğu tekrar okula dönüyor ya da dönmeye çalışıyor ve bu da 'vasıf' artırma sarmalını daha da kötüleştirip iş için gerekli niteliklerin üzerine çıkıyordu.

Japonya'da kriz sonrasında şirketler üst düzey yöneticilikle sonuçlanan pozisyonlardaki maaşlı çalışan kadrolarına alımları dondurunca, gençlerin prekaryaya savrulması da hızlandı. Geleneksel olarak üniversite mezunları her yılın Mart ayında, kendilerine hayat boyu istihdam sağlayan bir işe girerdi. 1990'ların başlarındaki ekonomik durgunluk döneminde bunda kısmi bir yavaşlama oldu ancak 2008 yılından sonra bu sıkıntı daha da arttı. 2010 yılında her beş mezundan birisinin değerlendirebileceği bir iş teklifi yoktu. Maaş sistemi çökmekte-

di. Büyük ve orta ölçekli firmaların neredeyse yarısı, düzenli çalışacak işçi almayı düşünmediklerini açıkladı. Hal böyle olunca mezunların, hayatın getirdiği yeni koşullara alışması gerekiyor zira işverenler hayat boyu maaşa dayalı çalışma normlarını terk ediyor.

Gençlerin iş piyasasında yaşadığı sıkıntılara bir de bunları dile getirememenin ve güvencesiz gelecekleriyle ilgili olarak seslerini çıkaramıyor olmalarının yükünü ve yabancılaşmalarını eklemek gerekiyor. Düzenli işçilerin 20. yüzyılda sendikalar ve toplumsal hareketler aracılığıyla elde ettiği hakların güçlendirilmiş olması, genç prekaryanın sendikalara uzak durmasına neden oluyor. Prekaryanın genç kesimi, sendikayı, eski çalışanların sahip olduğu ancak kendilerinin erişemeyeceği birtakım imtiyazları koruyan bir kurum olarak görüyor. Sendikaların eski kalesi sayılabilecek İspanya ve İtalya'da gençler, kati şekilde sendikaları reddediyor. Tabii adil olmak gerekirse sendikalar, sosyal hakların geçici işçilere de verilmesini istiyor ancak bunda başarılı olamıyorlar. Sendikaların karşı karşıya olduğu gerçeklik ise şu: Ücretler düşüyor, işler başka coğrafyalara dağılıyor ve bu da sendikaların meşruiyetini zayıflatıyor. Öyle ki sosyal demokrat siyasetçiler, sendikalarla aralarına mesafe koymanın yollarını arıyorlar. Sendika liderleri de durumu açıklamakta güçlük çekiyor. 2010 yılında AFL-CIO başkanı seçilen Richard Trumka da bu gerçeği şöyle kabullendi: Gençler, sendikaları ebeveynlerinin ekonomisinin kırıntısı olarak görüyor.

Bugünün gençleri üretim sürecinde kolektif birlikler kurmak konusunda sıkıntı yaşıyor. Bu, kısmen geçici bir iş piyasasının parçası olmalarından ve uzaktan çalışmalarından kaynaklanıyor. Gençler, dünyanın göçebe nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturuyor. Bir yerden bir başka yere, bir internet kafeden bir başkasına gidiyor ve buraları çalışma yahut oyun yeri olarak kullanıyor. San Precario Connection hareketinden Alessandro Delfanti'nin de dile getirdiği gibi 'Bizim neslimiz, üretim alanında çatışma yaratma hakkını kaybetti' (Johal, 2010). Bu doğru ama gençlerin bir çeşit kolektif sese ihtiyacı var.

Gençlerin önünde bir dizi zorluk var. Çoğu için güvencesizlik tuzağı söz konusu. Metalaşmanın hâkim olduğu bir eğitim sistemi, statüleri açısından gençleri sıkıntıya sokuyor. Bazıları için prekarya içinde bir süre de olsa kalmak, eğitim ve maaşlı zenginlerin ya da elitlerin dünyası arasında bir geçiş olarak değerlendirilse de çoğunluk için gelecek, herhangi mesleki bir kariyer ihtimalini barındırmayan geçici işler dizisi anlamına geliyor. Gelecek, giderek daha fazla kişi için, 'istihdam edilebilirlik', 'prezentable' ve 'esnek' olmak kendini eğitmek anlamına geliyor ki bunların hiçbirisi gençlerin istediklerine denk düşen şeyler değil.

Bazı gençler için bütün bunlarla mücadele etmek fazlasıyla zor. Eğitim ve güvencesiz işler arasındaki çatışmaya verilen tepkilerden birisi, iş aramayı tamamen bırakmak olarak ortaya çıkıyor. İtalyan gözlemciler, buna '*alternativi*' ya da 'kognitarya' adını veriyor. Bu gruba dâhil olan kişiler, yaratıcılık ve özerkliği, güvenceli hayatlara tercih ediyor (Florida, 2003: 35). Tabii bu az sayıda kişi için geçerli ve Faustçu bir pazarlığı temsil etmekte. Bugün tadı çıkarılan özgürlük ve heyecan, daha sonra kişiye emeklilik ve başka maddi konfor olarak maliyet anlamında geri dönüyor. Ancak bu, pek çok kişinin duygularına hitap eden bir seçim.

Warren Buffet'ın bir kartopu teorisi var. Bir insan yetenek ve arzularını ne kadar erken tanımlarsa, bunların ebat ve şiddet açısından güçlenmesi için o kadar uzun süre beklemek zorunda kalıyor. Dolayısıyla insanın en değerli yılları olan gençlik, güvencesiz işlerle geçmişse, gelişme gösterme kapasitesi de o kadar hasar görüyor. Gençleri sinirlendiren şey işte tam da bu.

Dolayısıyla durum bundan ibaret. Prekaryanın içindeki gençler, eğitim imkânlarının daralması ve hayatın metalaşmasına karşı mücadele ediyor. Bu süreçte ticarileşmiş eğitim süreçleri ile yabancılaşmaya neden olan, aşırı kalifiye kişileri istihdam eden işler arasında bir çatışma söz konusu. Gençler bir taraftan statü konusunda hayal kırıklığı yaşıyor ancak ebeveynle-

rinin dâhil olduğu neslin çalışmayı yücelten tavırlarını da reddediyorlar. Birtakım meseleleri tekrar düşünmek gerekiyor.

Yaşlılar: Sızlananlar ve sırıtanlar

Dünya 'yaşlanıyor' ifadesi, artık gündelik hayatımızın ve kelime dağarcığımızın bir parçası oldu. Ancak aynı süreci gençleşmek olarak da tanımlayabiliriz çünkü insanlar bir yandan daha uzun yaşar ve yaşlı nüfusu artarken, 'yaşlılar' olarak adlandırılan grup daha uzun süre aktif kalıyor. Bugünün yetmiş yaşındaki nüfusunun dünün elli yaşındaki nüfusuna tekabül ettiğini sıkça duyuyoruz. Bunu birtakım insanların meseleyi olumluya yorması olarak görebilirsiniz ama ana hatlarıyla doğruluk payı var.

Gençler doğru dürüst bir hayat yaşamakta zorlanırken, yaşlıların da kafası karışık. Bu kafa karışıklığı bazılarında hoş bazılarında ise nahoş bir hal alıyor. On yıllar boyunca toplumda istenmedikleri söylenen yaşlı kesim, ekonomik durgunluk dönemlerinde de emekliye ayrılmıştı. Ancak şimdi bu kesime daha fazla çalışmaları gerektiği söyleniyor.

Neoliberal dönemin ilk ekonomik durgunluk döneminde, yani 1980'lerde zengin ülkelerin hükümetleri yaşlı nüfusla ilgili birtakım tedbirler aldı. Her ne kadar çalışma kapasiteleri olsa da hükümetler bu kesime kapasitesizlik yardımı ve özel işsizlik yardımı sağladı veya bu insanları erken emekliliğe sevk etti. Burada amaç gençlere iş alanı açmaktı. Bu yol o dönem için siyasetçilerin aklına yatsa da, bunun maliyeti yüksek oldu. Söz konusu politikanın temel sonucu, etkin emeklilik yaşının resmi emeklilik yaşının altına düşmesi oldu. OECD ülkelerinde 2004 yılına gelindiğinde 50-64 yaş arası nüfusun yalnızca % 60'ı iş sahibiydi. 24-49 yaş arası nüfusta bu oran % 76 idi.

Bu arada zengin ülkelerde, genç kadınlar artık çocuk yapmıyordu. Doğurganlık oranı, nüfus yenileme oranının altına düştü. Birdenbire hükümetler patlamaya hazır 'emeklilik yaşı bombası' konusunu düşünmeye başladı zira emekliliği gelenlerin sayısı, iş piyasasına girip başkalarının emekliliğine katkı

sağlayabilecek gençlerin sayısını aşıyordu. Haliyle bir kriz kapıdaydı.

Emekliliğin yavaş ölümü

Her ne kadar çok uzun sürmese de emeklilik dönemi, modern dünyanın mucizelerindendi. Küreselleşme yanılsamasının bir parçasıydı. Sanayileşmiş ülkelerde birkaç yıl boyunca vergi ve sosyal güvenlik katkılarının net oranına denk gelen zorunlu emeklilik payları, geçmiş dönemin net kazançlarının % 70'ine ve düşük ücretlilerin de % 80'inden fazlasına denk düşüyordu. Hollanda'da 2005 yılında ortalama net emeklilik geliri, net medyan gelirden yüksekti. İspanya'da bu % 80'in, İtalya, İsveç, Kanada ve Fransa'da % 60'ın üzerindeyken, Almanya ve ABD'de yaklaşık % 60'tı. OECD içindeki önemli ülkeler arasında sadece İngiltere ve Japonya'da % 50'nin altındaydı. İngiltere'de kamu emekliliği o kadar düştü ki Thatcher hükümetinin mahvettiği kazançlarla olan bağ, 2012 yılı itibarıyla eskiye döndürülmeye çalışılıyor.

Siyasetçileri ve emeklilik fonu analizcilerini korkutan şey tamamen aritmetiğe dayalı. Dünyada altmış beş yaş ve üzeri nüfus, 2010-2040 arasında ikiye katlanarak % 14'e ulaşacak. Batı Avrupa'da eğer göç konusunda kolaylık sağlanmazsa, bu nüfusun oranı % 18'den % 28'in üzerine çıkacak. 2050 yılına gelindiğinde dünyanın dokuz milyarlık nüfusunun beşte biri altmış yaşın üzerinde olacak. Bugünün zengin ülkelerinde bu oran üçte bire tekabül edecek. Her on kişiden birisi seksen yaşın üzerinde olacak. Gelişmekte olan ülkelerde altmış yaş üzeri nüfus zaten 490 milyondan fazla. Bu sayı 2050 yılında bir buçuk milyara çıkacak. 2010 yılında beklenen yaşam süresi altmış sekiz yıl iken, Birleşmiş Milletler bunun 2050 yılında yetmiş altıya ulaşacağını tahmin ediyor. Zengin ülkelerde bu, yetmiş yedi yaştan seksen üçe ulaşacak. Kadınlar erkeklerden ortalama beş yıl fazla yaşadığı için, dünyada çok daha fazla kadın olacak.

Bazıları ise uzun yaşam süresi konusunda daha iyimser. Bu gözlemciler, yaşam süresinin uzamasının şimdiden her yıl üç

aylık bir artışa denk düştüğünü tahmin ediyorlar. Buna göre yaşam süresinin uzun olduğu ülkerde beklenen yaşam süresi 2050 yılına gelindiğinde doksan yılı aşacak. Bu süre artarken, aktif olabilme yetileri de çoğalıyor. 65 yaş üzeri nüfusta engellilik azaldı. Yatalak olma, artık hayatın son senesine sıkışmış durumda. Dolayısıyla aktif olan yaşlıların sayısı daha da artacak.

Sorun şu ki emeklilik gelirleri, 21. yüzyılda karşılaştığımız gerçekliğe göre tasarlanmış değil. ABD, yaşlı yoksulluğunu engellemek adına sosyal güvenlik sistemini 1935 yılında uygulamaya koyduğunda, emeklilik yaşı altmış beş, beklenen yaşam süresi de altmış iki idi. O zamandan bu yana beklenen yaşam süresi yetmiş sekize yükseldi. 1983 yılında ABD, emeklilik yaşını ufak adımlar çerçevesinde 2027 yılına kadar altmış yediye yükseltmenin önünü açtı. Bu şu demek oluyor: Eğer başka değişiklikler yapılmazsa, elde edilecek olan emeklilik geliri, 1930'lara kıyasla çok daha fazla yıl için geçerli olacak. Buna benzer gelişmeler, diğer zengin ülkelerde de karşımıza çıkacak.

Analizimizin temel noktası şu: Ortalama bazda insanlar emeklilik döneminde uzun bir süre geçirebiliyor. 2007 yılında OECD'nin yaptığı tahminlere göre üye ülkelerde erkekler 14-24 yıl, kadınlar da 21-28 yıl arası emekli hayatı yaşıyorlardı. Bu, 1970'teki durumdan % 50 fazlaydı ve üstelik beklenen yaşam süresi açısından gelecekten ziyade 2007 baz alındığı için düşük bir tahmindi. Durum, mali açıdan sürdürülebilir değil.

IMF'ye göre finansal krizin maliyeti, 'yaşlanma krizi'nin yanında solda sıfır kalacak. Örgütün tahmini, emeklilik fonu konusunda mevcut baskılara göre yapılıyor ki bu baskılar da mevcut iş gücü katılımı modelinin ve artan 'ileri yaş bağımlılık' oranının (15-64 yaş arası nüfusun 65 ve üstüne bölünmesiyle bulunuyor) devamı niteliğinde. Avrupa Birliği'nde 2040 yılında bu oran dörtten ikiye düşecek. Haliyle bugün bir emeklinin katkı payları dört çalışan tarafından sağlanırken, ileride katkı sağlayanların sayısı sadece iki olacak. Üstelik 15-64 yaş arasındaki herkes iş piyasasında olmadığından sıkıntı daha da büyük. Bunu da hesaba kattığımızda, ileri yaş bağımlılık oranı yaklaşık üçten bir buçuğun altına düşecek. Kabaca söyleyecek olursak,

iş piyasasındaki her üç kişinin, bir emeklilik planı kapsamına giren altmış beş yaş üzeri iki kişiyi desteklemesi beklenecek.

Ancak bu gerçekleşmeyecek. Endüstriyel döneme ait emekli ikramiyesi ile birlikte emekli olma fikri de giderek ortadan kalkacak. Mali krize verilen tepkiler şöyle sıralanabilir: Erken emeklilik planlarını ve yaşla alakalı kapasite eksikliği yardımlarını iptal etmek, devletten gelen emeklilik yardımlarını azaltmak, devletten emeklilik yardımı ve tam emekli ikramiyesi talep edilebilecek yaşı artırmak. Emekliliğe katkı oranları arttığı gibi insanların emekli parasını tamamen elde edebilecekleri yaş da arttı ki bu yaş artışı, kadınlar açısından daha fazla oldu. Devletten emekli maaşı talep edebilmek için gerekli katkıların tamamlanacağı süre artarken emeklilik gelirinin eksiksiz alınabileceği yıl sayısı daha da arttı. Bazı ülkelerde, özellikle de İskandinavya'da, emekli olabilmek için gereken yasal yaş sınırı, beklenen yaşam süresi ile aynı. Dolayısıyla insanların ortalama yaşam süresi arttıkça ve tıp ilerledikçe, emeklilik hakkı da ileri bir tarihe atılacak.

Bütün bunlar, eskiye dayalı toplumsal sözleşmenin parçalanması anlamına geliyor. Fakat karşımızdaki resim daha karmaşık zira hükümetler emekliliğin bütçede büyük bir gedik açtığı görüşünde ve yaşlanmanın emek arzına etkisi konusunda endişeli. Ekonomik durgunluk bağlamında tuhaf görünebilir ama hükümetler, ileride işçi sıkıntısı yaşanacağı kaygısıyla, yaşlı işçilere emeklilik vermek yerine onları iş piyasasında daha uzun süre tutmayı amaçlıyor. Bu amaca ulaşmak için yaşlıların prekaryaya dâhil olmasını kolaylaştırmaktan daha iyi ne olabilir ki?

Erken emeklilikten emekli emeğine

Burada politika yapan mercilerin açık bir kapısı var. Daha fazla sayıda iş güvencesiz hale geldiği için, yaşlılar bu tip işleri kabul etmek konusunda daha elverişli bir konumda. Aynı şekilde yaşlı nüfus arttığı için de daha fazla iş güvencesiz hale geliyor. Dolayısıyla uzun zamandır devam eden bir trend, şimdi tersine dönüyor.

İngiltere bu konuda iyi bir örnek. Les Mayhew (2009) iş piyasasındaki kişilerin payının, özel emekliliğe hak kazanma yaşı olarak görülen elliden itibaren azaldığını dile getiriyor. Yaş altmış dördü gösterdiğinde erkeklerin yarıya yakını, kadınların da üçte birinden azı iş piyasasında aktif olarak yer alıyor. Bu insanların çoğu sağlıklı ve 50-70 yaş arası insanların sağlığı giderek iyileşiyor. Kişi ne kadar sağlıklı ve eğitimli olursa, ileri yaşlarda da ekonomik olarak o kadar etkin oluyor. Mayhew'a göre ortalamada insanlar mevcut emeklilik yaşı olan altmış beşten sonra 11 yıl daha çalışacak kadar sağlıklı durumda. Çalışabilecek durumdaki yaşlıların içinde bulunduğu havuz çok geniş.

Çok sayıda yaşlı zaten kayıt dışı bir şekilde çalışıyor ve prekarya içinde yer alıyor. Gerçekten de yaşlılar, prekaryanın genişlemesinin temel etkenlerinden birisi. Yaşlılar ucuz iş gücü kaynağı. Düşük ücret ve çok az sosyal yardım aldıkları gibi işten atılmaları da daha kolay oluyor. Bazı açılardan göçmenlere benzeseler de bazı açılardan benzemiyorlar zira yaşlıların dar anlamıyla güvencesiz bir varoluşa olumlu yaklaşmaları söz konusu. Sadece bir iş için talep edilmek bile onları müteşekkir kılıyor. Zaten gönüllü olarak çalışan çok sayıda yaşlı işçi var. Yaşlıların haklarını savunmak amacıyla kurulan Age Concern adlı örgüt, İngiltere ekonomisine yılda otuz milyar sterlin katkı yaptıklarını ve bunun içinde torun bakıcılığı (ve artan şekilde ebeveynlik) gibi faaliyetlerin yer almadığını dile getiriyor.

Kısa dönemli geçici işler ya da kendi işinde çalışmak, yaşlı nüfusa cazip geliyor. ABD ve Fransa ile Almanya dışındaki Avrupa ülkelerinde yapılan kamuoyu yoklamalarında, İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyaya gelen neslin daha fazla emekli maaşı için daha uzun süre çalışma yanlısı olmakla beraber, kısa dönemli iş istediği de ortaya çıktı. 2007 yılında Eurobarometer tarafından yapılan bir araştırmada ise Amerikalıların % 61'den fazlasının bir işte çalışmaktansa kendi işini yapmayı tercih ettiği belirlendi. Kendi işini yapmanın getirdiği özgürlük ve risk konusunda yirmi dört yaş altı Avrupalıların da bir o kadar istekli olduğu ortaya çıkarken, daha yaşlı Avrupalıların bir yerde çalışmaya biraz daha meyilli olduğu belirlendi.

Ancak yaş farkı, ulusal farkların üzerini örttü. Çalışmaya göre Portekizlilerin % 57'si, Belçikalıların da % 30'u kendi işinde çalışmayı tercih ediyordu.

Yaşlıların emeklilikten sonra iş piyasasında yer almasını kolaylaştırmaya dönük politikalara destek de artıyor. Buna dönük tavırlar ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de gençler de yaşlılar da bunu olumlu karşılıyor. İngiltere, Danimarka, Finlandiya ve Hollanda'da neredeyse her on kişiden dokuzu Eurobarometer'a, istemeleri halinde yaşlı insanlara iş bulmaları konusunda yardımcı olunması gerektiğini söyledi. Ancak Yunanistan'da % 55'lik bir kesim buna karşı çıktı. Yine Yunanistan, Kıbrıs, Macaristan, İtalya ve Portekiz'de çoğunluk, yaşlıların gençlerin elindeki işleri alacağı konusunda hemfikirdi.

2008 sonrası ekonomik durgunlukta hükümetler, 1980'lerde yaptığının tam tersini yaptı ve engelli sosyal yardımlarını kısıtlayarak hem emekliliği zorlaştırdı hem de böylece yaşlı kesimi emek piyasasında kalmaya teşvik etti. Pek çok yaşlı kişi de finansal kriz nedeniyle emeklilik tasarrufları eridiği için, emeklilik planlarını erteledi.

Gerçekten de 2008 krizi sonrasında yaşlı istihdamındaki düşüşün genç istihdamındaki düşüş kadar olmaması manidar. ABD'de, emeklilik sistemlerinin erimesi sonucu yaşlı emeği arzında artış meydana geldi. Bir ankette elli yaş üstü katılımcıların % 44'ü emekliliği ertelemeyi, yarısının da beklenenden üç yıl daha fazla çalışmayı planladığı ortaya çıktı. ABD emek gücünün çeyreğinden fazlası elli yaşın üzerinde. Bu da yaşlılardan oluşan emek gücünde önemli bir artış anlamına geliyor. İstihdam Yardımları Araştırma Enstitüsü'nün her yıl yaptığı ankette, bu dönüşümün muazzam olduğu görüldü. 2007 yılında ankete katılanların % 17'si altmış yaşından önce emekli olmayı planlarken, 2009'da bu oran % 9'a gerilemişti. 60-65 yaş arasında emekli olmayı planlayanların sayısında da azalma söz konusuydu. Altmış beşinden sonra emekli olmayı planlayanların oranı % 24'ten % 31'e yükselirken, hiçbir şekilde emekli olmayı düşünmeyenlerin oranı % 11'den % 20'ye çıktı. Bakış açılarındaki değişiklik gerçekten de müthiş. 20. yüzyılda gerçekleşen

her ekonomik durgunluk döneminde ortaya çıkan tipik 'ikinci işçi' etkisi değil bu. Tamamen yeni bir şeyle karşı karşıyayız.

Yaşlanmak, nesiller arası ilişkiler açısından tuhaf zorluklar yaratıyor. Sanayi toplumunda gençler ve genç yetişkinler çocuklarından sorumluydu ve ebeveynleri konusunda endişe duymazlardı çünkü bu kişiler ya hayatta olmaz, ya fazla yaşamaz ve yaşasalar da fazla talepleri olmazdı. Şimdilerde hayatlarını prekarya içinde gereksiz gören daha fazla sayıda genç, ailelerine destek olmayı düşünemiyor çünkü bu süreç uzun sürebilir. Üstelik ileride çocuk yapma ihtimali de göz önüne alındığında, ebeveynlerine bakma düşüncesi daha da bunaltıcı hale geliyor.

Dolayısıyla yaşlılar çocuklarından destek görme şansını yitiriyor. Durum böyle olunca da daha fazla sayıda yaşlı, prekaryanın bir parçası olmaya istekli hale gelip iş piyasasına giriyor. Ancak devlet burada tarafsız değil. Aile desteğinden mahrum yaşlı nesil mali bir yük halini alabilir. Bazı hükümetler buna karşı hoşgörülü olmayı reddediyor. Çindistan bu anlamda başı çekiyor. Hindistan'da olduğu gibi Çin'de de 1996 yılında bir yasa geçti ve böylece yetişkinlerin ebeveynlerine bakmasını zorunlu hale getirdi. Çin devleti Konfüçyüs geleneğini resmi hale getirerek aslında bu geleneğin baskı altında olduğunu açığa vurmuş oldu. 4-2-1 kuralının, yani kişinin ebeveynleri ve onların ebeveynlerine bakması zorunluğunun yaygınlaşmasından korkuluyor. İnsanlar da coğrafi hareketlilik nedeniyle üç nesle dayalı bir birim içerisinde yaşamayı giderek zor buluyor.

Başka ülkelerde devlet, 'çalıştırılabilir' yaşlı nüfusun iyiden iyiye güçten düşmüş yaşlı nüfusa bakmasına ve kadınların da hem çocuk hem ebeveynlerine bakıp hem de çalışmasına bel bağlamış durumda. Onların yetişemediği yerde de bakım evleri ve sosyal hizmet uzmanları devreye girecek.

Sübvanse edilen nesil

Prekarya, kariyer yapma ya da uzun dönemli iş güvenliği derdi olmayan yaşlı nüfus ile genişliyor. Dolayısıyla yaşlılar,

prekarya içindeki gençler ya da diğer gruplar için tehdit halini alıyor zira düşük ücretli ve sonu bir yere çıkmayan işleri daha kolay kabullenebiliyorlar. Kariyersiz olmak, onları gençler kadar bunaltmıyor. Ancak yaşlı kesim de prekarya içinde olma durumundan çeşitli şekillerde mutlu ya da mutsuz olabiliyor.

Durumdan memnun olanlar sadece kendilerine bir meşgale arıyor. Bu kesimin emekli maaşı var, evlerinin borcu bitmiş durumda, sağlık sigortaları var ve çocukları da artık yuvadan uçmuş. Hatta çocuklarından yardım ya da maddi destek aldıkları durumlar bile olabiliyor. Ya da bu yönde umutları var. Çoğu bu kaygan 'iş-hayat' dengesini arayıp buluyor.

Söz konusu 'iş-hayat' dengesi, çocuk sahibi genç çiftler için sorun olabiliyor. Ancak yaşlı nüfus açısından da bir o kadar önemli başka faktörler var. Lucy Kellaway (2009), elli altı yaşında eski bir pazarlama müdürünün kendisine artık postacılık yaptığını söylediğinde şaşırdığını söylüyor:

> Fakat daha sonra söyledikleri aklıma yattı. Yeni işi sayesinde tekrar kafasını toparlayabilmişti. Her gün öğleden sonra bir de evine gittiği zaman, ertesi gün sabah 7.30'a kadar iş düşünmek zorunda değil. Eski işinde ofisten eve birtakım endişelerle dönüyor ve evde başka herhangi bir şeye odaklanması iyice zorlaşıyordu. Sonra bu işi neden bu kadar çok sevdiğini anladım. Meselenin postacı olmanın ne kadar güzel olmasıyla değil, bu işin üst düzey yönetici olmaya nazaran ne kadar güzel olmasıyla alakası var. Çantasını takıp işe çıkmayı seviyor çünkü alternatifin ne olduğunu da biliyor. Hayatı boyunca insanları yapmak istemedikleri işi yapmaya zorlamanın ve değiştiremediğin şeyler için bir de sorumluluk almanın ne kadar feci olduğunu biliyor.

Yaşlı pek çok kişi bu duruma kendisini yakın görebilir. Hatta herhangi bir kariyer vaat etmeyen bir işten memnuniyet bile duyabilirler. Kasıtlı olarak teknik vasıf ve deneyimlerini azami seviyede kullanmadıkları geçici işlerde çalışmayı seçebilirler. Dolayısıyla mesleki basamakları tek tek çıkmaya çalışan genç işçilere muazzam bir şekilde rakip olabilirler.

Bu durumdan o kadar mutlu olmayanların ise sürekli bir emeklilik gelirleri, ödeyecek bir ev taksiti ve hatta herhangi bir evleri bile yok. Yaşlıların içindeki bu kesimin paraya ihtiyacı var. Sokakta kalmaktan ve bütün eşyalarını bir torbaya koyup evsiz kalmaktan korkuyorlar. Bu umutsuz durumları, söz konusu insanları prekarya içindeki diğer kişiler için tehdit haline getiriyor çünkü bu insanlar herhangi bir işi kabul edebilecek durumdalar. Dolayısıyla ister mecburiyetten ister keyifsten çalışıyor olsun, hükümetlerin emeklilik krizi ve gelecekte emek arzında sıkıntı yaşanacağı izlenimine verdiği tepki nedeniyle, yaşlıların prekarya içindeki gençlerle mücadele etmesinin önü açılıyor.

Öncelikle hükümetler özel (ve bazı kamu) emeklilik yatırımları için sübvansiyon sağlıyor. Emeklilik maliyetlerinin hızla artmasından korkan hükümetler, özel emeklilik tasarrufları için vergi kolaylığı sağlıyor. Pek çok sübvansiyon gibi bu sübvansiyon da eşitsizliği yeniden üretiyor. Söz konusu strateji, uzun dönemde bu yöntem işine gelecek insanlar için bir anlamda rüşvet niteliği taşıyor. Meseleye eşitlik perspektifinden bakıldığında bunlara hak vermek kolay değil. Söz konusu sübvansiyonla yaşlı nüfus, genç işçilerle daha etkili bir şekilde rekabet edebiliyor. Ellili ve altmışlı yaşlarda olanlar, sübvansiyonlar sayesinde emeklilik geliri elde edip daha düşük ücretli ve işverenin emeklilik katkısı yapmadığı işleri kabul edebiliyorlar.

Hükümetler bir taraftan da firmaları eski çalışanlarını elde tutmaya ve hatta tekrar işe almaya teşvik ediyor. Bazı hükümetler bu konuda teşvik de veriyor. Japonya'da emeklilik yaşından sonra gelir elde etmek artık bir norm halini alıyor. Ancak Hitachi gibi şirketler altmış yaşına gelen çok sayıda çalışanını (maaşlıların % 80'i oluyor) daha düşük ücretle, daha düşük statüyle ve hükümetten gelen teşvik sayesinde yeniden işe alıyor.

Bir de yaşlı nüfusun, korumacı politikaların son kalelerinden birisi olduğu gerçeği var. Sanayi toplumuna ait imgeler nedeniyle yaş temelli ayrımcılık hâlâ yaygın. Politika yapıcılar bununla mücadele ediyorlar ve bu konuda ilk adım ABD'de 1967

yılında çıkan İstihdamda Yaş Ayrımcılığı Yasası ile atıldı. Bu yasayla kırk yaş üzeri çalışanlara eşit şartlar sağlanması amaçlanıyordu. Yasada daha sonra yapılan değişiklikle firmaların pek çok iş için zorunlu emeklilik yaşı getirebilmesi sağlandı. Fransa'da hükümet, yaşlı işçileri kovan firmalara, adı Delalande katkısı olan ve yıllık maaşa denk düşen bir vergi yaptırımı uyguluyor. Bu vergi yaptırımı, yaşlıların işe alınmasında caydırıcı bir rol oynadı ve 2010 yılına gelindiğinde ıskartaya çıkarılma sürecindeydi. Ancak pek çok ülkede, konuyla ilgili AB direktifiyle ilişkili olarak yaş ayrımcılığını yasaklamanın bir bedeli var.

Eğer yaşla beraber üretkenliğin azaldığı kabul edilirse, yaş ayrımcılığı karşıtı yasalar, üretkenliği düşük işçileri işten çıkarma konusunda işverenleri farklı taktikler kullanmaya yönlendirebilir. Hükümetler düşük üretkenlik algısına karşılık yaşlılar için sübvansiyon verirse, fırsatları eşitleyebilir. Ancak hizmet sektörünün baskın olduğu bir sistemde üretkenlik farkları fazla olmayabilir. Fırsatları eşitlemeye dönük politikalar yaşlı kesimin avantajlarını daha da güçlendirebilir. Uluslararası Uygulamalı Sistemler Analizi Enstitüsü'nden Vegard Skirbekk, orta yaşlarda üretkenliğin gerçekten de düştüğünü ortaya koydu. Kirli, tehlikeli ve emek yoğun işler [*3 D jobs: dirty, dangerous, demeaning*] bir taraftan azalsa da bilişsel beceri isteyen işlerin sayısı artıyor ki bu beceriler de ellili yaşlardaki insanlarda düşüşe geçiyor. Numerik vasıflar ve yeniliğe uyum sağlama gibi unsurları barındıran 'akışkan zekâ'nın kapasitesi yaşla beraber azalıyor. Ancak neyse ki yaşlı nüfusun 'yılların deneyimiyle gelen zekâ'sına –genel bilgi, deneyim ve sözel beceri– iyice yaşlanana kadar bir şey olmuyor. Bir taraftan da daha fazla kariyer odaklı kişilerin, güvencesiz hayat yaşayanlara göre daha fazla vasıf edinmesi durumu var ki bu da onlara hizmet sektöründe avantaj sağlıyor.

Giderek net bir şekilde şu ortaya çıkıyor. Yaşlı kesim, gençlerin talep ettiği özel sektöre bağlı sosyal yardımlara ihtiyaç duymadığı için sübvanse ediliyor. Yaşlı nüfusun doğum izni, kreş, sağlık sigortası, ev yardımı, spor kulübü üyeliği gibi şeylere ihtiyacı olmuyor. Hal böyleyken yaşlılar ucuz işgücü kaynağı olarak gençlerin iş piyasasındaki pazarlık gücünü kırıyor.

ABD'de şirketler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyaya gelen ve emekliliği yaklaşan nesille iletişime geçerek onların emeklerini daha fazla kullanabilmek için teşvikleri gündeme getiriyor ya da vergi kolaylıklarından faydalanmaya çalışıyor. Örneğin iletişim ekipmanı üreticisi olan Cisco Systems, bilgi transferini teşvik etmek amacıyla 'miras liderleri sosyal ağı' (emekliliği gelen çalışanlar) ve 'yeni işe girenlerin sosyal ağı'nı birleştirdi. Buna verilen havalı isim 'mentorluk'. O kadar da havalı olmayan tanım ise düşük maliyetli eğitim.

Emeklilerin sayısı arttıkça, bugünün işçileri geçmişin işçilerinin emekliliklerine katkı yapmaya giderek olumsuz bakacak zira onlara benzer bir gelecek planı sunulmuyor. Bu durumun sonuçlarından birisi de, çok ayaklı emeklilik sistemlerinin ortaya çıkması. Özel emeklilik planlarının, giderek daralan kamu emeklilik planlarına eklenmesine tanık oluyoruz. Bir taraftan hayat boyu tasarruf planlarının önü açılıyor ki bu teorik olarak, ihtiyaç zamanlarında erişilebilir fonlar aracılığıyla bir miktar gelir kaynağı sağlaması bakımından, prekarya ve profesyonellerin işine gelebilir. Pratikte ise söz konusu değişiklikler daha fazla insanı güvencesiz hale getiriyor çünkü insanlar bu emeklilik planlarına düzenli olarak ya da yeterince katkıda bulunamıyor. İnsanlar, emeklilik risklerini karşılayabilmek amacıyla yeterince tasarruf yapamıyor ve sosyal güvenlik planlarındakine benzer çapraz sübvansiyon da sınırlı.

Emeklilik risklerine bir de emeklilik fonlarının iflas etmesini ya da kötü yatırımlar haline dönüşmesi ihtimalini eklemek gerekiyor. 2008 yılındaki mali krizden sonra olup biten de zaten buydu. Söz konusu riskleri göğüsleyen yaşlı kesim olduğu için yaşanan her ekonomik durgunluk döneminde iş piyasası havuzunu genişletip işsizliğin artmasına ve ücretlerin düşmesine yol açan da yine aynı kesim oluyor.

Yaşlıları çalışmaya teşvik etmenin devlet açısından başka türlü maliyetleri de olabiliyor. Daha fazla emek, yaşlı kesim tarafından üstlenilecek daha az ücretsiz iş demek olabilir zira emeklilerin çoğu gönüllü iş yapıyor ya da torunlarına, iyice güçten düşmüş ebeveynlerine bakmak gibi işler üstleniyor.

Prekaryaya daha fazla kişinin itilmesinin başka maliyetleri de olacaktır. Ancak en büyük sorun, gençlerin aksine yaşlı kesime sübvansiyon yapılması ve yaşlıların güvencesiz bir statü kabul etmeye daha fazla yatkın olması. Bu gerilimlerin çözülmesi, Yedinci Bölüm'de dile getirilecek çizgide birtakım reformlar yapılmasını gerektirecek.

Etnik azınlıklar

Etnik azınlıkların prekaryaya katılma yatkınlığı hep yüksek olur mu bilinmez. Burada etnik azınlıklardan, iş piyasasına girmelerinde önemli engeller olduğu için bahsedeceğiz. Ancak etnik azınlıkların mesleki alanlarda uzmanlıklarını nesiller boyunca aile işletmeleri, etnik bağlantı ve ağlar aracılığıyla yeniden ürettiği konusunda veriler var.

Bunun bütün azınlıklar için geçerli olması gibi bir durum söz konusu değil. Dolayısıyla 2008 sonrasında ABD'deki ekonomik durgunluk 'erkeklerin ekonomik durgunluğu' olsa da krizden en çok etkilenenler siyah erkekler oldu. 2009 sonlarında siyah erkeklerin yarısı işsizdi. Üstelik bu şaşırtıcı istatistikte hapishanedeki nüfus yoktu ve bu dönemde parmaklıklar arkasındaki siyah erkeklerin sayısı, beyazların beş katıydı.

Amerikalı siyah erkeklerin karşı karşıya kaldığı sorunları şöyle sıralayabiliriz: Hapishane nüfusunun büyük kısmını oluşturuyor olmak, yüksek işsizlik oranlarına sahip bölgelerde yaşıyor olmak, küçük ölçekli işletmelerde bağlantılarının olmaması ve ortalamanın altında eğitim almış olmak. 2010 yılına gelindiğinde yetişkin siyahların sadece yarısına yakın bir kısmı istihdamdaydı ve bu oran siyah erkekler arasında % 40'a yakındı. Beyaz yetişkinler arasında ise bu oran % 59'du. İşsiz siyahların işsiz kalma süreleri, diğer gruplardan ortalama beş hafta fazlaydı ve bu durum vasıfların ve olumlu tavırların körelmesini hızlandırıyordu. Kariyer yapma ve prekarya içinde bir hayattan kaçma şansları oldukça az.

Engelliler: Yapım aşamasında bir kavram mı?

'Engelli' ifadesi talihsiz bir kavram. Hepimizin birtakım eksiklikleri ya da bir tür engeli var. Aslında çoğumuz bu eksiklikleri –fiziksel, akli, psikolojik vs.– fark etmeden yaşıyoruz. Sıkıntıyı, bu engelleri fark edip maruz kaldıkları muamele farklı olan kişiler çekiyor.

Bugünün elektronik iletişim çağı koşullarında bir kişinin hangi bakımdan engelli olduğunu belirleyip onu hayat boyunca o şekilde etiketlemek çok daha kolay. Bu aynı zamanda insanların sınıflandırılmasını da kolaylaştırıyor ancak bu sınıflandırmanın ihmal için mi yoksa sıkıntının giderilmesi için mi yapılıyor olması önemli. Bütün bu süreçte önemli bir ayrımcılık duvarı yükseldiği kesin.

İşte engellilik ve güvencesizlik de böyle bir araya geliyor. Toplumda farklı olarak etiketlenen kişilerin istihdam olanakları prekarya ile sınırlandığı gibi bu insanların doğrudan bu kanala itilmeleri söz konusu. Yaşlanan toplumların özelliklerinden birisi de daha çok engelli kişilerin yaşlanan nüfus içinde olması.

Devlet, engelliliğin toplum içinde daha çok tanınması ve görünürlük kazanması durumuna farklı şekillerde cevap verdi. Emek piyasası açısından bakıldığında, iş yerlerinde kurumsal kotalar, ayrımcılık karşıtı yasalar ve iş yerlerinde fırsat eşitliğine dair düzenlemeler hayata geçirildi. Devlet aynı zamanda yardımı hak eden yoksulları tespit etmek için çaba sarf etmeye başladı. 1980'lerde pek çok ülke, insanları işsiz olma durumundan çıkarıp iş piyasasının tamamen dışında olma durumuna yerleştirmek için çalışma sıkıntısı çeken engellilere yönelik birtakım yardımları çok sıkı olmasa da devreye sokmuştu. 21. yüzyıl başlarında ise hükümetler engellilere dönük yardım tasarılarına şüpheyle yaklaşıyordu. Amaç, engelliliği tıbbın dışına çıkarıp söz konusu yardımları azaltmak ve istihdam edilebilir engellileri istihdama yönlendirmekti. Böylece bu engelli nüfusun çoğu, dolaylı yollardan prekaryaya girdi.

Kamusal tartışmalarda çok yer bulmayan 'dönemsel engellilik' meselesini bir düşünün. 'Dönemsel engellilik' konusu, en-

gellilik ve prekarya arasında giderek endişe yaratan bir bağlantı kurulmasına neden oluyor. Milyonlarca kişi, zaman zaman kendilerini sıkıntıya sokan koşullarla (migren, şeker, depresyon, epilepsi) mücadele ediyor. Bu kişilerin, dünyanın esnek piyasa koşullarının kazazedeleri olması oldukça muhtemel zira işverenler 'performans engelli' kişileri işe almak konusunda ayak sürüyor ve mevcutları elden çıkarmak konusunda da bir o kadar istekli. Böyle olunca da engelli vatandaşlar güvencesiz işlere savruluyor, güvencesizlik ve dezavantaj döngüsü içinde yaşamak zorunda kalıyor. Bu durum bir de tıbbi sıkıntıları tetikleyebilir ya da mevcutlarını daha da kötüleştirebilir. Dönemsel engellilikleri olan kişiler sosyal güvenlik sisteminde birtakım engellerle de karşılaşabilir. Bu kişilere çalışabilecekleri söylenebilir ama bir taraftan da birtakım haklar sağlanmaz. Muhtemelen engellilerin çoğu ücretlerini alarak istihdam edilmek ister. Ancak başka insanlar daha 'güvenilir' görülürken, bu insanları kim işe alacak?

Kriminalize olanlar: Hapishanedeki prekarya

Prekaryaya, çeşitli şekilde kriminalize olan çok sayıda kişi de hızla dâhil oluyor. Bu gruba dâhil insanların sayısı giderek artıyor. Küreselleşmenin bir özelliği de hapse atılma oranlarındaki artış oldu. Giderek daha çok insan tutuklanıp cezaya çarptırılıyor ve hapse atılıyor. Gerçek anlamda haklardan yoksun bırakılan bu kısmi vatandaşlar, güvencesiz bir varoluşla karşı karşıya. Bunun, faydacılığın canlanması, suç işleyenleri cezalandırma hevesi, gözetim devletinin teknik kapasitesindeki artış ve güvenlik hizmetlerinin, hapishanelerin ve benzer alanların özelleştirilmesi ile doğrudan alakası var.

1970'lerde Michel Foucault, David Rothman ve Michael Ignatieff gibi kişiler hapishanenin giderek yok olacağı görüşündeydi ancak onların düşüncelerinin tersine, hapishane bir kurum ve politika aracı olarak yaygınlaştı. 1970'lerden bu yana hapishane sayıları Belçika, Fransa ve İngiltere'de iki katına, Yu-

nanistan, Hollanda ve İspanya'da üç katına, ABD'de ise dört katına çıktı (Wacquant, 2008). İtalya'daki hapishane nüfusu her gün yedi yüz kişi artıyor. Hapishane bir anlamda prekaryanın ve güvencesiz hayatın laboratuvarı.

ABD, Çin ve Rusya milyonlarca vatandaşını ve yabancıyı hapse atması bakımından bu konuda dünyada başı çeken ülkeler. ABD'de suç kaydı olan vatandaşların oranı % 20'den fazla ve bu durum, söz konusu vatandaşların haklarını buduyor. İngiltere ve Fransa gibi kriminalizasyon oranları artan ülkeler, vatandaşlarına suçluymuş gibi yaklaşıyor. İngiltere'de hapishanelerdeki mahkûmların % 40'ının bir ara 'bakım sistemi'ne dâhil olduğu biliniyor. Ancak hapisten çıkanlar işleri olmadığından ya da eski mahkûm oldukları için iş bulamıyor ve tekrar suça karışıyor.

Kriminalizasyon insanları güvencesiz bir varoluşa, kariyer beklentisi olmayan işlere mahkûm ediyor ve uzun vadede istikrarlı bir hayat sürme yetisini de ellerinden alıyor. Bu insanlar hayatlarının hemen her anında iki tehlikeyle birden karşı karşıya çünkü bir taraftan işledikleri suç nedeniyle cezalandırılırken bir taraftan da topluma normal bir şekilde dâhil olma konusunda da engellerle karşı karşıyalar.

Ancak bir taraftan da hapishaneler içinde prekaryanın genişlemesi söz konusu. Dördüncü Bölüm'de Çin'in nasıl da hapishane emeği kullandığını ele alıyoruz. Ancak ABD, İngiltere ve Hindistan gibi farklı ülkeler de benzer yönde ilerliyor. Hindistan'ın Delhi dışındaki en büyük ve tabii ki özelleştirilmiş olan hapishanesinde mahkûmların yaptığı ürünler internetten satılıyor. Günde sekiz saatten haftada altı gün kullanılan bu mahkûm emeği, elde edilebilecek en ucuz emek biçimlerinden birisi. Diploması olan mahkûmlar günde yaklaşık bir dolar kazanırken diğer mahkûmların kazancı daha da az. 2010 yılında İngiltere'nin yeni adalet bakanı, mahkûmların haftada kırk saat çalışmasını istediğini belirterek, mahkûm emeğinin kapsamının genişletileceğini açıkladı. Mahkûmların yok pahasına çalışması ABD'de zaten uzun zamandan beri yaşanan bir durum. Dışarıdaki prekaryanın bu rekabeti sıcak karşılayacağı kesin.

Sonuç yerine

Prekaryaya dâhil olan insanların geçmişleri birbirinin aynısı olmadığı gibi prekarya sadece bahsettiğimiz gruplardan da ibaret değil. Prekaryanın da farklı çeşitleri olduğunu, farklı güvencesizlik biçimlerini barındırdığını ve prekarya içindeki kişilerin güvencesizliğe karşı farklı bakış açıları olduğunu düşünmek gerekiyor.

Küresel prekaryanın genişlemesi dikkat çeken dört dönüşümle örtüştü. Bir taraftan kadınlar erkekleri iş piyasasının dışına itiyor ki buna 'erkeklerin ekonomik durgunluğu' ve iş piyasalarının kadınlaşması adı veriliyor. Erkekler prekarya içine sürüklenirken, kadınlar üç farklı alanda karşılaştıkları güçlüklerle mücadele ediyor. Bir o kadar önemli olan mesele de yaşlı kesimin yeniden iş piyasalarına dönmesi ve birtakım destekler sayesinde güvencesiz işlere girerek gençlerin elindeki fırsatları ve işleri alıyor olması. Bu süreçte gençler, statü konusunda kendilerini engellenmiş hissediyor çünkü geleceği olmayan işlerde çalışırken bir taraftan da kendilerini hem ülkelerinde hem de yurt dışında eşitsiz rekabet koşullarında buluyorlar. Daha iyisini bulma beklentisi, tembellikle damgalanmalarına neden oluyor. Tam bir çıkmaz sokak.

Bir başka önemli mesele de giderek daha fazla sayıda yetişkinin toplumsal açıdan fark edilebilir derecede engelli konumuna gelmesi. Bu, söz konusu insanların güvencesiz ve geleceği olmayan işlere sıkışması ve bir ihtimal devlet yardımı almasıyla sonuçlanıyor. Son olarak da o ya da bu sebepten, giderek daha fazla insan kriminalize ediliyor ve kendilerine prekaryanın alt basamaklarına itilmek dışında bir seçenek bırakılmıyor. Peki, prekaryalaşma sürecinin ön cephesinde çarpışan grubu olan göçmenlerin durumu nedir? Şimdi sırada bu grup var.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Göçmenler: Mağdur mu, Hain mi, Yoksa Kahraman mı?

Dünyadaki prekarya havuzunun büyük bir kısmını göçmenler oluşturuyor. Ancak şöyle bir şey var ki göçmenler bir taraftan prekaryanın genişlemesine neden olurken bir taraftan da bu sürecin başat kurbanları arasında yer alıyorlar zira kendilerinin sebep olmadığı bir sorundan sorumlu tutuluyorlar. Ancak bazı istisnalar olmakla beraber, göçmenlerin hayatlarını iyileştirmekten başka bir amacı yok.

'Göçmen' teriminin tarihsel bir yükü var; çok farklı deneyim ve davranışı içinde barındırıyor. Bazı insanların evi falan yok ve göçebe olarak yaşıyor. Dolaşmaya meyilliler ve 'bir gün' yerleşme ümidiyle yaşıyorlar. Otantik göçebe nereye ve neden gittiğini bilmezdi. Modern göçebe ise daha fırsatçı. Bir de 'geçici göçebe' diyebileceğimiz insanlar var ki onlar farklı özlemler ve deneyimler nedeniyle evlerinden ayrılırlar ama yine de bir zaman sonra dönme planları vardır. Gittikleri yere yerleşen göçmenler de becerebilirlerse kalma niyetiyle göç ederler. Mülteciler de yine göçebe grubu içinde düşünebiliriz.

Ekonomilerin kapalı olduğu dönemde dibe vuran hareketlilik, küreselleşmeyle beraber tekrar artmaya başladı. Her yıl bir milyar kişi sınır ötesi seyahat ediyor ve bu sayı sürekli yükseliyor. Uluslararası Göç Örgütü'ne göre dünyada 2010 yılında 214

milyon uluslararası göçmen vardı ki bu sayı küresel nüfusun % 3'üne denk geliyor. Bu muhtemelen düşük bir tahmin zira kayıt dışı göçmen nüfusun sayısını belirlemek zor. Buna ek olarak Çin'in sanayi şehirlerine giden iki yüz milyon kırsal göçmenin de içinde bulunduğu 740 milyonluk 'iç' göçmen de var ve uluslararası göçmenlerin taşıdığı özellikleri taşıyorlar (House, 2009).

Sanayileşmiş ülkelere kayıtlı göç 2008 finansal krizinden bu yana yavaşlamış olsa da, o döneme kadar yılda % 11 artmaktaydı (OECD, 2010a). Dört Avustralyalı işçiden birisi ve beş İrlandalı işçiden birisi göçmen konumunda. Avrupa'da on iki milyon AB vatandaşı kendi ülkesi dışında bir ülkede yaşıyor.

ABD hâlâ en fazla göçmen alan ülke konumunda. 21. yüzyılın ilk on yılı süresince bir milyondan fazla 'yasal' göçmen ve yarım milyon kadar 'yasa dışı' göçmen her sene bu ülkeye giriş yaptı. Bugün her sekiz kişiden birisi göçmen ve yaklaşık altı işçiden birisi göçmen olarak doğuyor. Bu, 1920'lerden bu yana görülen en yüksek oran. Özenle oluşturulan göçmen karşıtı engeller nedeniyle Amerikan işgücündeki göçmenlerin oranı 1910'da ulaştığı % 21'den 1970'te % 5'e kadar düşmüştü. Ancak 2010 yılında bu oran tekrar % 16'ya ulaştı. Kaliforniya'da her üç işçiden birisi göçmen. New York, New Jersey ve Nevada'da ise her dört işçiden birisi göçmen. Göçmenler genelde tarım, inşaat, yemek hizmeti, ulaşım ve sağlık sektöründe çalışıyor. Doktora sahibi yüksek eğitimli çalışanların dörtte birinin doğum yeri ABD değil.

Diğer ülkeler de önemli miktarda göç aldı. 2000 yılında göçmenler, yetmiş ülkede nüfusun % 10'undan fazlasını oluşturuyordu ki bu oran 1970'te ancak kırk sekiz ülke için geçerliydi. Seksen iki milyon nüfuslu Almanya'da on altı milyon göçmen kökenli kişi yaşıyor. Bazı şehirlerde vatandaşların üçte birinden fazlası göçmen ve bunların da yarısından fazlası çocuk. Diğer Avrupa ülkelerinde de, yurttaşlar arasındaki düşük doğurganlık oranı nedeniyle göçmenler, nüfusun giderek artan bir kısmını oluşturuyor. İngiltere'de her on kişiden birisi göçmen ve 21. yüzyılın ilk on yılında en yüksek ülke içi göç oranlarına ulaşıldı. Mevcut eğilimler devam ettiği takdirde 'beyaz' İn-

gilizler bu yüzyılın ikinci yarısında azınlık konumuna düşebilir (Coleman, 2010).

Modern göç, sadece yoksul ülkelerden zengin ülkelere gitmekten ibaret değil. Dünyadaki göçmenlerin yaklaşık üçte biri yoksul bir ülkeden zengin bir ülkeye göç ederken, diğer üçte birlik kesim bir zengin ülkeden başka bir zengine ülkeye, geri kalan üçte birlik kesim de yoksul bir ülkeden bir başkasına gidiyor. Güney Afrika gibi pek çok ülke aynı anda hem göç veriyor hem de göç alıyor. Üstelik göçe dair imgelem aslında yerleşmeyi çağrıştırsa da, bugün göç dendiğinde akla Küresel Dönüşümü tanımlayan ve prekaryanın genişlemesini hızlandıran yedi tane ayırt edici özellik geliyor.

Öncelikle, tarihsel olarak prekaryanın önemli bir kısmı kayıt altında değil. Pek çok hükümet, göçü sınırlandırdıklarını belirtip, aynı zamanda da düşük ücretli, elden çıkarılabilir emek arzını kolaylaştırdıkları gerekçesiyle bu durumu görmezden geliyor. En fazla kayıt dışı göçmenin yaşadığı ülke olan ABD'de yaklaşık on iki milyon kadar kayıt dışı göçmen yaşıyor ve 2000 yılından beri % 42'lik bir artış söz konusu. Bunların yarıdan fazlası Meksika'dan geliyor. Göç konusuna verilen siyasi tepki ise tutarlı bir tepki değildi. 2006 yılında Temsilciler Meclisi, 'yasadışı göç'ü suç ilan eden bir tasarıyı geçirdi ancak daha önce benzer bir tasarıya 2007 yılında engel olan Amerikan Senatosu'na takıldı. 2009 yılında iki sendika durumu düzenli hale getirmek amacıyla bir plan ortaya koydu ve yasallaşma süreci için bir kampanya başlattı. Bu da başarısızlıkla sonuçlandı. Reform yanlıları göçmenlerin gölge ekonomisini meşru zemine taşımanın vergi gelirlerini artıracağını, yasadışı göçmenlerin haklarının suiistimal edilmesine son vereceğini, her alanda ücretleri ve ekonomik büyümeyi artıracağını savunuyor. Yasadışı göçmen ordusunun varlığından çıkar sağlayan çok sayıda kişi var ve popülistler de yasadışı göç konusundaki yasal girişimlerin, vatandaşların güvenlik duygusuna zarar verdiği görüşündeler.

Kayıt dışı göç başka yerlerde de benzer bakış açıları ve çıkar çatışmalarıyla kendisini gösteriyor. Ucuz emek kaynağı olan kayıt dışı işçiler, gerekli görülen durumlarda ya da itaat etme-

dikleri takdirde işten çıkarılıyor ve sınır dışı edilebiliyorlar. Firmaların ya da hanelerin maaş çizelgelerinde görünmeyen bu işçiler, ekonomik durgunluk dönemlerinde toplumun ücra köşelerine itiliyorlar. Ekonomik büyüme dönemlerinde üretkenlik müthiş bir şekilde artıyor zira giderek daha fazla sayıda kişi istatistiklere dâhil edilmiyor ve istihdamdaki azalma gizemli bir şekilde, ekonomik durgunluk dönemlerindeki üretim ve talepteki düşüşten daha alt seviyede oluyor. Bu yönüyle göçmenler gerçekten de yedek işgücü ordusu durumunda.

İkinci olarak, göçmenlerin en nihayetinde bir yere yerleştiği 20. yüzyılın başlarında göçte yaşanan son artışa zıt olarak, göçün giderek artan bir kısmı 'sirkülasyon'dan oluşmakta. Modern dönemin göçmenleri, kendilerini seyyah olarak görüyor ve akrabalarına para gönderme ümidiyle geçici işlerde çalışıyorlar.

Üçüncü unsur da göçün kadınlaşması (OECD, 2010b). Genellikle kendi başlarına hareket eden kadınlar, tarihin hiçbir döneminde şimdilerde olduğu kadar uluslararası göçmenlerin önemli bir kısmını oluşturmamıştır. İç göçmenlerin önemli bir kısmını uzun zamandan beri kadınlar oluşturuyor; bazı ülkelerde ise kadınlar çoğunlukta. İnsan kaçakçılığı ve hayat kadınlığı başta olmak üzere hiç hoş olmayan bazı trendler de söz konusu. Bir de, kadınların köylerini terk edip yurt dışındaki kasabalara gitmesi ve çocuklarını ebeveynlerine bırakmasının söz konusu olduğu 'ev bakım zincirleri'nin meydana getirdiği hüzünlü durumdan bahsetmek gerekiyor. Kadın göçmenler, imzaladıkları sözleşmeler ve ödemek zorunda oldukları borçlar nedeniyle kırılgan bir vaziyette; tacize uğruyorlar ve kendilerine koruma sağlanması gibi bir şey söz konusu değil. Ayrıca, ailelerinin ya da kültürlerinin herhangi bir seçim şansı tanımadığı genç kadınların yapmak zorunda kaldıkları birtakım şüpheli evlilikler var. Ancak göçün büyük kısmı, daha iyi bir hayat arayışına dayalı olarak yapılıyor ve bu anlamda erkeklerinkiyle benzerlikler taşıyor.

Küreselleşmeyle beraber ortaya çıkan göçün dördüncü özelliği öğrenci hareketliliği. Her ne kadar yeni olmasa da, mo-

bil öğrenci nüfusu, kısmen terörizmle mücadele önlemleriyle alakalı olarak muazzam derecede arttı ve daha büyük bir kesim, ABD dışındaki ülkelere gidiyor. 2001-2008 yılları arasında ABD'deki yabancı öğrencilerin oranı % 28'den % 21'e düşerken, küresel anlamda mobil öğrencilerin sayısı % 50 oranında arttı.

Beşinci özellik de çok uluslu şirketler içerisindeki hareketlilik. Bu da çağlardan beridir yaşanan bir durum. Örneğin söz konusu hareketlilik, Ortaçağ'da büyük tüccar bankalarının bir özelliğiydi ancak bu durum artık sistematik bir hale geldi. Üst düzey yöneticilerden alt düzey personele kadar pek çok kişiyi kapsıyor. Bu durumun sonucunda da parçalanmış kariyerler ve çarpıcı bir deneyim karışımı ortaya çıkıyor.

Altıncı özellik daha da kaygı verici. Mültecilerin veya sığınma talebinde bulunan kişilerin sayısı, hiçbir zaman şimdiki kadar yüksek olmamıştı. Bu konunun modern dönemde ele alınması, İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında yaşanan kitlesel yerinden edilmelere bağlı olarak şekillendi ve bunun sonucunda 1951 Birleşmiş Milletler *Mültecilerin Durumuyla İlgili Konvansiyonu* hazırlandı. Bu sorun, kısa vadeli bir düzenleme olarak düşünülüyordu çünkü insanlara tekrardan ülkelerine dönmeleri ya da başka bir yere yerleşebilmeleri için yardım edildi. Şimdiyse giderek daha fazla sayıda insan, hayatlarının kötüye gitmesinden, zulümden ve çatışmadan kaçmaya çabalıyor ve bir ülkeye girmek istedikleri zaman çeşitli güçlüklerle karşılaşıyor. Çoğu da kronik düzeyde sosyal ve ekonomik güvencesizlikle karşılaşıyor.

Birleşmiş Milletler Mülteci Ajansı'na göre 2009 yılında çoğunluğu Asya ve Afrika'dan olmak üzere on beş milyondan fazla mülteci vardı ve bir milyon kişi de bir başka ülkeye sığınma talebinde bulunmuştu. Yaklaşık yirmi yedi milyon kişi de ülkelerinde yaşanan çatışmalar nedeniyle yerlerinden edilmişti (International Displacement Monitoring Centre, 2010). Küresel düzeyde, trajedi yavaş yavaş yayılıyor. Milyonlarca insan izbe pansiyonlarda, gözaltı merkezlerinde, kamplarda veya derbeder mekânlarda vasıflarını, insanlıklarını ve itibarlarını yitiriyor.

Bir kişi, ülkesinde bir tehlikeyle karşı karşıya ise onu sınır dışı etmeme ilkesi giderek aşındırılıyor. Bazı ülkelerde göçmen başvurularını işleme koyma konusunda ortalama süre on beş yılı aştı. Kapılar kapanmadan bir başka yere ulaşmayı hedefleyen ve gidecekleri ülkeden önce durakladıkları geçiş ülkesinde sıkışıp kalanların durumu daha da kötüye gidiyor. Pek çok ülkenin vatandaşı, göç konusunda daha sıkı uygulamaları desteklerken, mültecilere ve mülteci adaylarına yönelik düşmanca tavırlar, ekonomik açıdan daha iyi durumdaki göçmenlere nazaran çok daha fazla.

Son olarak bir de 'iklim mültecileri' denilen yeni bir göçmen grubu var. Deniz seviyelerindeki artış ve iklim değişikliğinin çeşitli emareleri gibi çevresel etmenlerden dolayı 2050 yılına kadar iki yüz milyon kişi evlerini terk edebilir (Environmental Justice Foundation, 2009). 2005 yılında meydana gelen Katrina Kasırgası, ABD tarihindeki en geniş kitlesel göçü tetikledi. İki hafta içinde bir buçuk milyon kişi Körfez bölgesini terk etti ki bu sayı 1930'lardaki Dust Bowl göçünün üç katına tekabül ediyor. New Orleans nüfusunun yarısı, aradan beş yıl geçmesine rağmen geri dönmemişti. Bu göç, ileride yaşanabilecek benzer olayların da habercisi olabilir.

Özetle, göçün boyutları giderek artıyor ve bir yandan da insanların güvencesizliklerini artıracak, onları daha güvencesiz koşullara sokacak şekilde biçim değiştiriyor. Bu yetmezmiş gibi göçün de-teritoriyalizasyonu [mekândan/topraktan bağımsızlaşması] da söz konusu. Bu, insanlar açısından kolay olmayan bir trendi tanımlamak için kullanılan ve kullanması bir o kadar da zor bir terim. Giderek daha çok sayıda 'Göçmene benzeyen' insan, ulusal sınırlar içerisinde denetlemeye tabi tutuluyor, polis ya da zorba gruplar tarafından durdurulup kimlikleri ve yasal durumları soruluyor.

ABD'nin Arizona Eyaleti, 2010 yılında SB1070 yasasıyla bu yönde bir adım atarak yasadışı bir şey yaptığından şüphe edilen kişilerin durdurulup, göçmenlik statülerinin yasal olup olmadığını kanıtlamak zorunda olduklarına hükmetti. SB1070 yasasını savunanlar, bu adımla insanların ırklarına göre sınıflan-

dırıldığı görüşüne karşı çıkıyor ancak yasa ile polise, göçmene benzeyen kişileri hedef alma yetkisi veriliyor. Arizona'da olup bitenler artık dünyanın birçok yerinde yaşanıyor.

Yeni 'kısmi vatandaş'lar*

Göçmen çeşitlerini –göçebe, dolaşıp duran ancak yerleşmeyen, yasadışı, mülteci, sonunda bir yere yerleşmek isteyen– gözden geçirmek, bizi derin tarihsel kökenleri olan ve ihmal edilmiş bir kavrama götürür. Bu kısmi vatandaş (denizen) kavramı ve vatandaş kavramından farklı. Ortaçağlar'da İngiltere ve başka Avrupa ülkelerinde kısmi vatandaş, hükümdar ya da iktidardaki kişi tarafından ihtiyari olarak bazı vatandaşlık hakları verilen kişiye verilen addı. Bu kişilere vatandaşlık haklarının tamamı verilmezdi ama normal vatandaşların sahip olduğu birtakım hakların bahşedilmesi söz konusuydu. Buna karşılık kısmi vatandaşa bir imtiyaz belgesi verilir ve bu sayede toprak alması ya da bir zanaat yapması sağlanırdı.

Örfi hukukta kısmi vatandaş, normal vatandaşların sahip olduğu haklara sahip olmasa da günümüzdeki 'yerleşik yabancı' statüsüne yakın bir statüye sahipti. Söz konusu yasal zemin, Roma hukukunu model alarak bir kişiye herhangi bir yerde yaşama hakkı veriyor ancak o ülkenin siyasal hayatında yer alma hakkını vermiyordu. 'Denizen' sözcüğü daha sonraları, gece kulübü gibi bir yere sıkça gidenleri tanımlamak için kullanılan 'müdavim' anlamına da gelmeye başladı. Buna ek olarak kölelik kaldırılmadan önce ABD'deki köle olmayan siyahları tarif etmek için de bu sözcüğe başvurulurdu.

Bütün uluslararası göçmenler 'kısmi vatandaş' konumunda. Birtakım yurttaşlık, sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik ve kültürel hakları olsa da tam anlamıyla bütün haklara sahip değiller. Bir tür uluslararası haklar yapısının oluşturuluyor olması,

(*) Yazar burada denizen sözcüğünü kullanmakta. Citizen (vatandaş) sözcüğüyle akraba olan denizen, tam olarak vatandaş sayılmayan ve sahip olunan statüye göre ancak belli haklardan faydalanabilen kişileri tarif ediyor. Sözcüğü karşılamak için kısmi vatandaş ifadesine başvurmayı tercih ettim – ç.n.

farklı şekillerde kısmi vatandaşların bulunduğu anlamına geliyor. Örneğin bir ülkeye iltica talebinde bulunanlar, en güvencesiz konumdaki kişiler ve kayıt dışı göçmenlerdir ve bu gruplara baktığımızda, bunların yurttaşlık haklarına (saldırıya karşı korunma) sahip olduğunu ancak ekonomik ya da siyasi haklardan mahrum olduğunu görürüz. Geçici oturma iznine sahip olan kişiler biraz daha güvendedir ancak onlar da eksiksiz ekonomik ve siyasi haklara sahip değildir. En güvenceli kategori, yurttaşlık haklarını eksiksiz elde eden kişilerdir. İşte farklı katmanlara sahip bu yapı, herhangi bir planlama olmaksızın ortaya çıktı ve AB gibi bölgesel bir blok içinde dahi farklılıklar göstermekte.

Kısmi vatandaşlık konusu, çifte vatandaşlık ve çoklu statülerin devreye girmesiyle daha da karmaşıklaşıyor. Göçmenler, asıl memleketlerinden aldıkları vatandaşlığı kaybetme korkusundan dolayı çalıştıkları ya da yaşadıkları yerin vatandaşlığını almak için başvuru yapmakta isteksiz davranabilirler. Bir ülkede yaşama hakkınız olabilir ancak çalışmanıza izin verilmeyebilir. Bir taraftan da başka bir ülkede çalışıp para kazanmanıza izin verilebilir ancak işiniz yoksa oraya yerleşmenize izin verilmeyebilir. Bazı hukukçular, buna 'kozmopolit kısmi vatandaşlık' adını veriyor (Zolberg, 1995).

Ancak kısmi vatandaşlık kavramı, insanların toplumda ne yapıp ne yapamayacağının sınırlarını çizmesi açısından faydalı. Bir tarafta pratik anlamda hiçbir hakkı olmayan sığınmacılar var. Sayıları arttıkça, hükümetler bu grupların hayatını daha da zorlaştırıyor. Genel olarak bu insanlara suçlu muamelesi yapılıyor ve bu nedenle aşağılanıyorlar. Becerebilenler, güvencesiz bir hayat yaşayarak var olmaya çabalıyor. Ancak pek çoğu, hayatlarının mahvoluşuna tanık oluyor ve giderek güçsüzleşiyor.

Diğer taraftan insan olarak yurttaşlık haklarına sahip olan ancak ekonomik, sosyal ve siyasi haklardan mahrum bırakılan kayıt dışı göçmenler var. Kayıt dışı ekonomide sayıları o kadar fazla ki prekarya içerisinde iki yakalarını bir araya getirme gibi bir alternatifleri yok. Örneğin ABD'de milyonlarca kayıt dışı göçmenin para karşılığı çalışma hakları yok ama yine de çeşitli

işlere alındıkları oluyor. İşsizlik yardımı gibi sosyal güvenceleri olmadan, sınır dışı edilme korkusuyla yaşıyorlar. İspanya'nın kayıt dışı ekonomisinde milyonlarca kayıt dışı göçmen işçi olduğu düşünülüyor ve muhtemelen çoğu ülkede de benzer bir durum söz konusu.

Bir yanda da geçici olarak oturma izni verilen ancak yapabilecekleri yasalarla sınırlandırılmış göçmenler var. Şirketlerinden ya da devletten birtakım yardımlar alabiliyor ve hatta sendika ya da işveren örgütlerine üye olabiliyorlar. Ancak sosyoekonomik açıdan hareketlilikleri sınırlı ya da hiç yok. Siyasi haklardan da mahrum olduklarından yerel topluma entegre olmaları açısından fazla şansları olmuyor. İşte bunlar klasik anlamda 'kısmi vatandaş' kategorisine girenler.

Kısmi vatandaş spektrumunun diğer tarafında, kendilerine uzun dönemli oturma izni verilen ve istedikleri işte çalışmalarına mani bulunmayan kişiler var. Bu insanlar görece güvende ancak örneğin bazı vasıfları o ülkede tanınmıyorsa, ekonomik ve sosyal haklar açısından yapısal sınırlamalarla karşı karşıya kalabiliyorlar. Örneğin, kendi ülkesinde mimarlık ya da diş hekimliği yapmasında herhangi bir engel olmayan bir kişi, aldığı diploma ve vasıflarının başka bir ülkede tanınmaması nedeniyle mesleğini icra edemeyebilir. Bu anlamda milyonlarca vasıflı göçmen, kendi işlerini yapamıyor ve daha düşük seviyeli güvencesiz işlerde beyin güçlerini heba ediyor.

Bu kısmen mesleki ruhsatlandırma mekanizmasının ortaya çıkmasıyla alakalı (Standing, 2009). Sadece Almanya'da yarım milyondan fazla göçmen, ehli oldukları işlerde çalışamıyor çünkü devlet bu kesimin vasıflarını tanımıyor. Ancak bu durum bütün dünyada görülüyor. Mesleki ruhsatlandırma sistemi, göçü sınırlandıran ve göç pratiklerine şekil veren bir pratik. New York'a gidenler, göçmen avukatların ve doktora sahibi kişilerin taksi sürdüğünü görecektir. ABD, Avustralya ve Kanada gibi federal hükümetlerin bulunduğu yerlerde eyaletler arası göçen kişiler bile kendilerini kısmi vatandaş olarak görebiliyor zira kendi meslek ya da zanaatlarını yapma hakkından mahrum bırakılıyorlar. Ancak ulusal sınırlar arası geçişlerde

hayata geçirilen sınırlamalar çok daha sistematik oluyor. Mesleki ruhsatlandırma küresel emek sürecinin bir parçası ve şimdiye kadar dünyada pek çok kişiye ekonomik hakların verilmemesi konusunda güçlü bir araç olarak kullanıldı.

Genel olarak kısmi vatandaşlar memurluk yapamıyor ve siyasi görevlerde bulunamıyor. Ayrıca yasal zemin, bu insanların bir işte çalışmalarından ziyade kendi işlerini yapmalarına daha elverişli. Eğer 'iyi vatandaşlar' gibi davranmazlarsa, kamu güvenliği gibi nedenlerden dolayı sınır dışı edilmeye müsaitler. Bu durum, entegrasyonu engelliyor ve söz konusu grupların 'dışarıda olma' hallerini yeniden üretiyor. Fransa ve Almanya'da üç katmanlı bir sistem var: Siyasi haklar, ülke vatandaşlarına tamamen, diğer AB ülkelerinin vatandaşlarına ise kısmen veriliyor. AB dışındaki ülkelerden gelen kişilere ise herhangi bir siyasi hak verilmiyor. İngiltere'de, İrlanda ya da İngiliz Milletler Topluluğu'ndan gelen kişilere birinci ve ikinci gruptakilerin sahip olduğu haklar verilebiliyor.

Hükümetler, yasal göçmen olabilmek için gerekli koşulların sayısını gittikçe artırıyor ve bu süreçte giderek daha fazla insan güvencesiz kısmi vatandaş statüsüyle yaşamak durumunda kalıyor. Kısmi vatandaşların yasal anlamda bazı hakları olsa da, fiili durumda bu haklardan faydalanmaları mümkün olmuyor. En feci durumların yaşandığı yerler, gelişmekte olan ülkeler oluyor.

Örneğin Hindistan'da her Hindistanlının eşit haklara sahip olması beklense de hukukta, politikada ve pratikte bu geçerli değil. Örneğin kent varoşlarında yaşayan kişiler yıllar sonra oy kullanma hakkına ve karneye kavuşabilir ancak şehrin su ve kanalizasyon sistemini kullanabilme hakkına sahip olmayabilir. Bir taraftan da yerel ikamete bağlı haklar elde etmenin ne kadar süreceğine dair kurallar net değil. Ülke içerisindeki göçmenlerin Hindistan'da çalışma ve yaşama hakkı var ama çocuklarını okula gönderme, gıda karnesi alma hakkı yok çünkü eyaletlerin buna dair farklı kuralları var. Kısmi vatandaşlık enformel işçilerle de örtüşüyor. Örneğin kentin varoşunda evden çalışan bir işçinin elektrik hakkı olmayacaktır. Sokak satıcılarına

suçlu muamelesi yapılıyor. Bangladeşli ya da Nepalli ev işçilerine ise vatandaş statüsü verilmediğinden herhangi bir hakları olmuyor.

Kısmi vatandaşlığın en çok arttığı yer, şehre göç ederek dünyaya üretim yapan atölyelerde çalışmaya başlayan iki yüz milyon kırsal kökenli kişinin haklarını kaybettiği Çin oldu. Söz konusu Çinlilere, kendilerine yerleşim hakkı sağlayan *hukou* adlı ikamet belgesi verilmediği gibi bu kişiler kendi ülkelerinde yasal olarak istihdam edilme ve sosyal yardım alma hakkından da mahrum bırakılıyor.

20. yüzyılın başlarındaki dönemin aksine bugün göç, yeni vatandaşlık durumuna asimilasyondan ziyade vatandaş olamama süreci olarak yaşanıyor. Göçmenler bir yere yerleşmedikleri gibi, yurttaşlık haklarına da sahip olamıyor. Çoğunun mesleki vatandaşlığı da yok. Yani mesleklerini icra etme şansları ellerinden alınıyor. Kendilerine başlangıçta verilmeyen haklara daha sonra erişme gibi bir gidişat da söz konusu değil. Dolayısıyla müthiş bir sömürüyle karşı karşıyalar. Ancak göçmenler, görece istikrarlı işçilerden oluşan bir sınıf ya da proletaryanın parçası haline gelmiyorlar. Gözden çıkarılabilir durumdalar; devletten ya da çalıştıkları kurumdan sosyal yardım almıyorlar. Üstelik koşulları protesto etmeleri gibi bir durumda polisin harekete geçerek bu göçmenleri cezalandırıp suçlu konumuna getirerek, ardından sınır dışı etmesi beklenebilir.

Bütün bu durum, prekaryanın farklı çeşitlerinin farklı haklara ve sosyal gelir yapılarına sahip olduğu parçalanmış bir emek sürecine işaret ediyor. Aynı şekilde kimlik meselesine de etkisi var. Bir ülkenin yerli nüfusu birden fazla kimlik sergileyebilir. Yasal göçmenler kendilerine en çok güvenlik duygusu veren kimliğe vurgu yaparken, yasa dışı göçmenler, açığa çıkma korkusuyla herhangi bir kimlik sergilemekten kaçıyor.

Kısmi vatandaşlık düşüncesini akılda tutarken, farklı göçmen gruplarının ne tür bir muameleye maruz kaldığını ve küresel prekaryanın genişlemesinde nerede durduğunu göz önüne alıyoruz.

Mülteciler ve sığınma talebinde bulunanlar

Mülteciler ve bir ülkeye sığınma talebinde bulunanlarla başlayalım. Vereceğimiz bir örnek, bu insanların yaşadığı sıkıntıyı gözler önüne serecektir. Parlamenter ve Sağlık Hizmetleri Ombudsman (2010) raporuna göre mültecilerden sorumlu İngiltere Sınır Ajansı'nın elinde çeyrek milyon mülteci dava dosyası birikmişti. Söz konusu davalar yıllarca çözülmeden öyle duruyordu. Örneğin kendisine 2000 yılında sınırsız izin verilen Somalili birisi, belgelerini 2008'e kadar hâlâ almamıştı. Buna benzer durumdaki insanlar ekonomik açıdan sıkıntı içinde yaşıyor. Kısmi vatandaşlar bu şartlarda eriyip giderken kendilerine haftada sadece kırk iki pound veriliyor ve işe girmelerine de izin verilmiyor. Buna bir de İşçi Partisi hükümetinin peşi sıra gelen ve sığınma talebinde bulunanlara yardımı sınırlayan adımlarını ekleyin. Alın size enformel prekarya ekonomisi için uygun şartlar.

Kayıt dışı ve yasadışı göçmenler

Prekaryanın yaşadığı güvencesiz koşullara verilen popülist tepki çareyi, kabahati kısmen 'yasadışı göçmenler'e atmakta buluyor. Yerel işçilerin sıkıntılarından, emeğin esnekleştirilmesine dair politikalar ve giderek azalan sosyal yardımlar değil de yasadışı göçmenler sorumlu tutuluyor. Örneğin 2008'de tekrar İtalya'da başbakan seçilen Silvio Berlusconi ilk açıklamasında, yasadışı göçmenleri hedef aldı ve 'şer ordusunu' yenme sözü verdi. Hemen, amaçlarını hiçbir şekilde gizlemeyen özel savcılara yetki verdi ve Romanları İtalya içindeki kamplarından dışarı attı.

İtalya'nın uç kısmı Kalabriya'daki Afrikalı göçmenler ödenmeyen ücretleri nedeniyle protesto düzenleyince, kamp yaptıkları derme çatma yerler buldozerlerle yıkıldı ve bu göçmenlerin çoğu ülke dışına gönderildi. Söz konusu göçmenler, mafyanın kontrol ettiği tarım arazilerinde ucuz iş gücü olarak kullanılıyordu ve mafya, 2008'deki finansal krizden sonra göçmenlere ücret ödemeye son verdi. Daha sonra olacakların beklentisine

dayanarak olayları kışkırtan mafyanın tahriklerine kapılan Afrikalı göçmenler, kendilerinde kanunları uygulama yetkisi gören kişiler tarafından vuruldu ya da dövüldü ve bu hareketler, yerel halkın takdirini aldı. Bu ayaklanmalar, aslında bölgedeki gençlerin yıllarca yapmış olduğu taciz ve saldırıların sonucunda ortaya çıkmıştı. Ancak İtalya'da dönemin İçişleri Bakanı Roberto Maroni, verdiği bir mülakatta bu olayları 'fazla hoşgörünün sonucu' olarak nitelendirdi. Göçmenlere yönelik saldırılar İtalya'nın her tarafında yaşanıyor.

Fransa'nın eski Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy, ironik bir şekilde kendisinin göçmen kökenli olduğunu söyledi ve ardından popülizme başvurarak Romanların 'yasadışı' yerleşim bölgelerinin yıkılması ve Romanların da bölgeden sürülmesini emretti. Romanlar bunun hemen ardından Bulgaristan ve Romanya'ya gönderilse de hepsi geri dönme niyetinde çünkü AB içerisinde dolaşım hakkına sahipler. Dönemin İçişleri Bakanına atfedilen ve basına sızan bir andıçta, Romanların öncelikli hedef olduğu belirtiliyordu ki bu aslında Fransa Anayasası'nın muhtemel bir ihlali demekti (Willsher, 2010). Göçten sorumlu Devlet Bakanı Eric Bosson bir basın toplantısında şöyle dedi: 'Avrupa bölgesinde özgürce seyahat etmek, istediğiniz yere yerleşmek anlamına gelmez'. Belli ki göçmenlerin sürekli hareket halinde olması hedefteydi. Bu ne tür bir toplum?

Bir taraftan da ABD'de aşırı dinci gruplar din motifli dövme ve tişörtlerle, silahlanarak Arizona-Meksika sınırında devriye geziyor ve dürbünlerle kendilerine daha iyi hayat aramaktan başka bir amacı olmayan kaçakları izliyorlardı. Bazı göçmenler gerçekten de uyuşturucu taşıyabiliyor ama bunu insan kaçakçılarının zoruyla yapıyorlar. Evet, bazıları 'suçlu' ancak her toplumsal grubun içinde böyleleri vardır. Üstelik maalesef bu insanların günah keçisi yapılmasına her yerde rastlanıyor. ABD'de göçmen prekaryanın artmasıyla eş zamanlı olarak 'yasadışı' göçmenleri istihdam ettiğinden şüphelenilen fabrikalara komando tarzında baskınlar düzenlenmesi söz konusu. Her ne kadar Başkan Obama böylesi baskınlara son verilmesini emrettiyse de bunların tekrardan yaşanması mümkün gözüküyor.

2010'da Arizona'da geçen ve yasadışı göçü federal yasaların ihlali kapsamına sokan yasa, göçmenler ve prekaryaya dâhil olmaktan korkan 'doğal vatandaşlar' arasındaki gerilimi güçlendirdi. Bu yasaya göre polis, 'yasal iletişim' kurduktan sonra 'makul düzeyde şüphe'ye neden olan kişilerin göç statüsünü kontrol etmekle ve göç belgeleri olmaması halinde bu insanları tutuklamakla yükümlü. İşte bu, Hispaniklere benzeyen sürücülerin önemsiz mazeretlere dayanarak rastgele durdurulmasının da önünü açtı. Yasa, Hispaniklerin ve onlara destek verenlerin ulusal çapta protestolarına neden oldu ancak bu protestolar, bazılarının 'alttan alta ırkçılık' dediği ve nesiller arası kültürel uçurumla bağlantılı popülist bir damarın işine daha çok geldi. Arizona'da yaşlı nüfusun % 83'ü beyaz ancak beyaz nüfus çocuklarda % 43'e kadar düşüyor. Yaşlı beyaz nüfus, kendi çocukları olarak tanımadığı bir nüfus için vergi ödediğini düşünüyor. Bu da İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyaya gelen nüfusun ağırlıklı olarak içinde olduğu Çay Partisi'nin vergi karşıtı popülizmini fişekliyor. Göçmenlerin çoğunun çocuk olduğu Almanya'nın pek çok şehrinde de benzer bir durum söz konusu.

Amerikalıların çoğu Arizona yasasını destekliyor gibiydi. Ulusal düzeyde yapılan bir ankette, yasa maddelerine verilen destek şöyle çıktı:

- Yasadışı göçmen istihdam edenlere daha fazla ceza verilmesi % 80
- Yasadışı göçmenlerin cezalandırılması % 75
- Polisin yasa dışı göçmenleri federal hükümete bildirmesi % 70
- Meksika sınırında Ulusal Polis'in devriye gezmesi 68
- Sınıra daha fazla çit çekilmesi % 60
- Göçmen statüsünün belgelenmesi konusunda polise yetki verilmesi % 50
- Yasadışı göçmenlerin çocuklarının okula alınmaması % 42
- Kiliselerin, yasadışı göçmenleri polise bildirmesi gerekliliği % 37

Güney Afrika'da çok daha çirkin bir gelişme yaşandı ki bu dünyanın çok yerinde olup bitenin tipik bir örneği. Milyonlarca göçmen sınırlardan geçerek özellikle Johannesburg etrafındaki bölgelere geliyor. Bu göçmenler Zimbabwe, Malawi, Mozambik ve Afrika kıtasındaki başka yerlerden ya da Pakistan gibi çeşitli Asya ülkelerinden geliyor. Sayıları dört milyondan fazla olabilir. Çoğunun çalışma vizesi yok ama bir taraftan da çalışmak zorundalar. Güney Afrika hükümeti, söz konusu göçmenlerin vize almasını zorlaştırıyor ancak bakıldığında her gün binlerce kişinin vize alma umuduyla kuyruğa girmek için uzun mesafeler kat ettiği görülebilir.

Çok sayıda genç Güney Afrikalı, yasal ücret alabilecekleri yasal işlere giremiyor çünkü umutsuz göçmenler herhangi bir sosyal yardım sağlamayan yasa dışı işlerde çalışmak zorunda. Söz konusu göçmenlerin varlığı, genel olarak işçilerin pazarlık gücünü zayıflatıyor, prekaryayı şişiriyor ve siyasetçilerle ekonomistler bu durumu kullanıp ülkede muazzam bir işsizlik olduğunu söyleyerek reel ücretlerin ve emeğe dair devlet korumalarının azaltılması gerektiğini savunuyor. Aslında olup bitene bakıldığında, istihdamın çoğunun hesaplanmadığı görülebilir. Dolayısıyla Güney Afrika'daki işsizlik oranının % 40'a kadar çıktığına dair iddialar temelsiz. Ancak, 2008 Mayıs'ında gerilim iyice tırmandı ve küçük yerleşim bölgelerindeki göçmenlere feci saldırılar düzenlendi. Çok sayıda göçmen öldü, binlercesi de bulundukları yeri terk etti. Bu insanlar, ırk ayrımcılığının bitmesinden bu yana eşitsizliğin daha da arttığı bir toplumun kurbanlarıydılar.

Geçici ve mevsimsel göçmenler

Başka pek çok göçmen, yasal statüleri olmasına rağmen bazen o kadar korunmasız durumda oluyor ki insan bunun kasıtlı olup olmadığını, meselenin yerel çıkarları veya işçileri korumak adına mı böyle olduğunu düşünüyor. Ya da siyasi hakları olmadığından ve oy veremediklerinden mi böyle? Son dönemde gündeme gelen örnekler durumu açıklıyor.

Özellikle, yirmi üç Çinli midye toplayıcısının Morecambe Koyu'nda yaşanan gelgit nedeniyle hayatını kaybettiği olaydan sonra İngiltere hükümeti, işçi kiralama ajanslarının denetlenmesi için bir yetki birimi (Gangmasters Licensing Authority) kurdu. Ancak Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonu'nun doksan bin kişiyi istihdam eden et ve tavuk işleme tesislerine dair yaptırdığı bir araştırma (EHRC, 2010), söz konusu birimin bu işi yapabilecek yeterli insan kapasitesine sahip olmadığını gösterdi.

Bazı açılardan bu tesisler, İngiltere'deki en büyük imalat sektörünü oluşturuyor ve araştırma, buralardaki çalışma koşullarının feci olduğunu ortaya koydu. İşçilerin hızlı çalışan üretim hatlarında saatlerce çalışmak zorunda kaldığı, tuvalet izni alamadığı ve tacize uğradıkları görüldü. Hamile kadınların da inanılmaz bir şekilde etkilendiği, bazılarının düşük yaptığı ve birçoğunun da doğrudan ayrımcılığa maruz kaldığı belirlendi. 16-17 saatlik vardiyalarda çalışan işçilerin, uyumak için ancak birkaç saati vardı. Bazı durumlarda ise işçi kiralama büroları, erken saatlerde evlerine girip işçileri uyandırıyordu çünkü anlık sipariş ilkelerine göre çalışan süpermarketler son dakikada birtakım siparişler verdiği için fabrikalar yedekte işçi tutma konusunda baskı altındaydı.

Söz konusu araştırmaya göre iş gücünün üçte biri, işçi kiralama bürolarından gelenlerden oluşmaktaydı. % 70'i ise bir kısmı Portekiz'den olmakla beraber çoğunlukla Doğu Avrupa'dan geliyordu. Araştırmaya katılan pek çok işçi, işverenlerin kiralık işçilere daha kötü davrandığını, İngiliz işçilerin de düşük ücretler ve kötü çalışma koşulları nedeniyle sektörde çalışmak istemediğini dile getirdi. Bazı İngiliz işçiler, Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonu'na, işçi kiralama ajanslarının sadece göçmenleri işe aldığını ve bunun Irk İlişkileri Yasası'na aykırı olduğunu dile getirdi. İşçi kiralama ajanslarına bağlı işçilerin kötü şartlarda çalıştırılmasının, bilerek gevşek tutulan denetim mekanizmalarıyla alakalı olduğu belirtilmekteydi.

Maalesef EHRC (Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonu) endüstrinin çalışma pratiklerini kendi isteğiyle iyileştirmesi gerekti-

ği tavsiyesinde bulundu ki bu biraz safça bir dilekten ibaretti. Komisyon'un endüstriye dava açma niyeti falan yoktu. Bir başka deyişle, prekarya sömürüye karşı yine korunaksız kalacaktı. Üstelik işçi kiralama bürolarını denetlemek için 2004'te geçen 'Gangmasters Licensing Authority' adlı yasa, göçmenlerin ağırlıklı olarak bulunduğu sağlık ve bakım sektörlerini kapsamıyordu.

İngiltere'de 2009-10 yıllarındaki aşırı soğuk geçen kış mevsiminde yerel yetkililer, borçları nedeniyle işsiz ve evsiz durumdaki pek çok Doğu Avrupalı göçmeni ülkesine geri gönderdi. 2008 yılında Lincolnshire'daki Boston bölgesinde, nüfusun dörtte biri göçmen tarım işçilerinden oluşuyordu. Tarlada işler azalınca, göçmenlerin çoğu ülkelerine dönerken kalmayı tercih edenler yeni bir iş bulmaya koyuldu. Söz konusu göçmenler, işsizlik yardımı başta olmak üzere herhangi bir devlet yardımı alamıyordu zira bu yardımı alabilmek için en az bir sene boyunca kesintisiz çalışmış olma şartı vardı. Kışın ortasında bazı parasız ve evsiz göçmenler, derme çatma çadırlarda yaşamak zorunda kaldılar. Artan ölüm oranları ve adi suçlar nedeniyle göçmenleri toplumsal bir yara olarak gören hükümet, toplumdaki göçmen iş gücünden kurtulmaya yönelik bir adım attı. Boston yetkilileri, hükümet ve yerel konseyler tarafından desteklenen bir organizasyon (Suç Azaltma İnisiyatifleri) oluşturarak, yerel düzeydeki sıkıntıları giderme yoluna gitti.

Suç Azaltma İnisiyatifleri'nin görev tanımı gayet iyi niyetliydi. Evsizlerin devlet yardımı alıp alamayacağını belirlemek ve eğer sonuç olumsuzsa onlara eve dönüş bileti sağlamaktı. Hükümetin neden böyle bir iş için adında suçla mücadele geçen bir firmayı kullandığı sorulabilir. Aslında bir yandan polis hizmetlerinin özelleştirilmesiyle karşı karşıyayız. Suç Azaltma İnisiyatifleri'nden John Rossington basına şunları söyledi: 'Boston'da çoğu Doğu Avrupa kökenli olan evsizlerle alakalı bir sorun var. Bu insanların hemen hiçbirisi sosyal yardım alamıyor çünkü ya buna hakları yok ya da ellerindeki belgeleri kaybetmiş durumdalar ve sosyal haklardan faydalanabileceklerini kanıtlayamıyorlar. Onlara yardım edebilmemiz için bize başvur-

malarını istiyoruz' (Barber, 2010). Suç Azaltma İnisiyatifleri, ticari amaçlarını net bir şekilde ortaya koymuştu. Bu insanların ülkelerine dönmesi tasarruf anlamına geliyordu. 'Bu insanların parası yok ve özellikle soğuk dönemlerde dışarıda yaşıyorlarsa, bu durum onları savunmasız hale getiriyor. Suç işlerlerse ya da hastalanırlarsa, bunun maliyeti Doğu Avrupa'ya ucuz bir dönüş biletinden daha pahalıya mal oluyor'.

Uzun süreli göçmenler

Pek çok ülkede, yasal olarak yerleşik durumdaki göçmenler kültürel nedenlerden dolayı şeytanlaştırılıyor. Bu, çok rahat bir şekilde ayrımcı politikalar ve yabancı düşmanlığına dayalı şiddete yol açabiliyor. Daha büyük çapta birtakım eğilimlere işaret eden iki yakıcı örnek bizim için burada yeterli olacaktır.

1950 ve 60'larda Almanya, Türkiye'den veya Avrupa'nın güneyinden yüzbinlerce misafir işçiyi, ucuz emeklerini kullanarak Alman mucizesini hayata geçirmek için ülkeye kabul etti. İşçilerin kontratları bittikten sonra ülkelerine döneceği varsayılıyordu. Dolayısıyla devlet, bu işçilerin sosyal, politik ve ekonomik olarak entegrasyon sağlamalarını engelledi. İşçilere toplum dışında özel bir statü verildi. Ancak sonuçta işçiler Almanya'da kaldı ve bu, ülkede bir düşmanlık yarattı zira Alman nüfus, düşük doğum oranları nedeniyle daraldığından popülist kesim yabancıların ülkeyi domine ettiği, alt sınıf İslâmcıların da Alman toplumuyla bütünleşmeyi reddettiği bir gelecek tarif ediyordu. Yani göçmenlerin önce entegre olmalarını engelleyen devlet, daha sonra entegre olamadıkları için doğrudan bu insanları suçluyordu.

2000 yılında göçmenlerin çocuklarına, yirmi üç yaşına gelmeden önce Alman vatandaşlığını alma seçeneği sunuldu. Bu, kısmi vatandaşlık durumunu yansıtıyor çünkü Alman vatandaşlık kanunu geleneksel olarak doğum yerine değil, kişinin kan bağına dayanıyor. Fakat misafir-işçi sistemi, gerilimin tohumlarını saçmıştı.

Diğer Avrupalı uluslar da benzer bir süreçten geçecek. Yerli Alman nüfusu ve genel nüfus azaldığından, iş gücü açığı oluş-

masından korkuluyor. Ancak Alman seçmenlerin sadece azınlıkta kalan bir kısmı 'gözetimli göç' politikasını mevcut soruna kısmi bir çözüm olarak görüyor (Peel, 2010). Piyasa yanlısı Hür Demokratların vasıflı göçmen getirilmesi halinde puan verilmesini öngören sistemi ülkeye getirme çabalarına Hıristiyan Demokratlar karşı çıktı çünkü onlara göre bu sistem mevcut işçileri eğitmektense ülkeye ucuz emek getirmeyi hedefliyordu. Ancak 2011'de Alman sınırları ilk defa Doğu Avrupa'dan gelecek işçilere açılacaktı. Almanya'da halihazırda iki buçuk milyon AB kökenli göçmen var ve bu, diğer Avrupa ülkelerindekinden daha yüksek bir sayıya tekabül ediyor.

"Ulusal entegrasyon planı" dil eğitimini genişletip, devlet okullarda İslâm'ın öğretilmesini mümkün kıldı. Fakat ırkçılık her tarafa yayılmış durumda. Sosyal Demokratların önde gelen isimlerinden Thilo Sarrazin, 2010 yılında "Berlin'de yaşayan Türklerin ve Arapların entegre olmak gibi bir niyetlerinin ve kapasitelerinin olmadığını" söyledi. Kamuoyu anketlerine göre de, Almanların çoğunluğu bu görüşle hemfikir. Federal Merkez Bankası'nın yönetim kurulu üyeliğinden çekilen Sarrazin, yazmış olduğu ve çok satanlar listesine giren kitabında, torunlarının, yabancı bir kültür tarafından istila edilmiş bir toplumda yaşamasını istemediğini belirtiyor. Geçmişin gölgelerinden konuşmak ancak mübalağa olabilir.

Bir de Fransa'da olanlara bakın. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan işçi göçü, on yıllar boyunca özel şirketlere bırakıldı. Bu şirketler de ülkedeki iş gücü açığını, yurt dışından işçi getirerek karşıladı. Bu dönem bir yandan da Fransa'nın Kuzey Afrika'daki sömürgelerinin bağımsızlığını ilan ettiği yıllara denk gelmişti ve dolayısıyla Fas, Tunus, Cezayir gibi ülkelerden gelen Mağripliler, göçmen nüfusunun büyük kısmını oluşturuyordu ki bu oran 2005 yılında % 30'a ulaşmıştı (Tavan, 2005). On yıllar boyunca Fransız vatandaşları ve Kuzey Afrikalı göçmenler arasındaki gerilim su yüzüne çıkmadı. Göçmenlerin çoğu genç ve iş sahibi olduğundan, ülkedeki sosyal güvenlik sistemine doğrudan katkı yapıyorlardı ve Fransız vatandaşları da sistemden faydalanmaktaydı. Ancak devlet bir taraftan

da bir prekarya oluşturmaktaydı. Göçmenlerin maaşı, Fransız işçilerin maaşından daha düşük ve işsizlik onları daha kolay vuruyor zira göçmenler inşaat gibi düşük vasıflı işlerde çalışmakta ve ekonomik gelgitlerden özellikle ayrımcılık nedeniyle daha kolay etkilenmekte. İşsiz Mağriplilerin, işsizlik yardımı almalarına yardımcı olacak katkı kayıtları genellikle yok ve yardım almaya hakları olduğunu kanıtlamaları gerekiyor. Ancak ev ve sağlık yardımı gibi haklardan faydalanabilmek için Fransız vatandaşı olmayanların oturma iznine sahip olması ve Fransa'da en az beş yıl yaşamış olması gerekiyor. Pek çok Mağripli ise bu yardım mekanizmalarının tamamen dışında.

Devlet bir süre kayıt dışı göçe izin vermişti ancak 1996'dan sonra Kuzey Afrika ve Sahra Altı Afrika'dan gelen göçmenleri öyle bir konuma soktu ki bu göçmenler artık kendilerine 'belgesiz' adını veriyorlar. Yıllardır Fransa'da çalışan bu insanlar, birdenbire statülerini yasadışı olmasa da belirsiz durumda buldu. 'Belgesizler', toplumun dışında kalmalarını protesto etmek için örgütlenerek geçici iş sözleşmelerinin düzenli sözleşmeye çevrilmesini talep etti ancak işler bu vaziyete geldiğinde Fransa devleti artık düşmanca bir tavır sergiliyordu. Her ne kadar bazı göçmenler sözleşmelerini düzenli statüsüne taşısa da yirmi dokuz bin göçmen işçi 2009 yılında ülkelerine geri gönderildi. 2010 yılında göçten sorumlu bakan, sözleşmelerinin düzenli hale getirilmesini talep eden 'belgesizler'in yine de sınır dışı edileceğini açıkladı.

Fransız vatandaşı olsalar bile Kuzey Afrikalı göçmenler aslında kısmi vatandaş. Yasalar önünde eşit haklara sahipler ancak bunların hayata geçmesi pratikte mümkün olmuyor. Örneğin Çalışma Yasası istihdam sırasında eşit muamele ilkesini şart koşar ancak işe alım sırasında yaşanan ayrımcılık bu yasa kapsamında değildir. Fırsat Eşitliği ve Ayrımcılık Karşıtlığı Komisyonu'nun raporuna göre Paris'te yaşayan ve isimlerinden ötürü Kuzey Afrika kökenli oldukları anlaşılan kişilerin iş mülakatına çağrılma ihtimali başkalarından beş kat daha az. Yine Mağripli üniversite mezunlarının iş mülakatına gitme ihtimali Fransız mezunlara göre üç kat daha az (Fauroux, 2005). Ken-

dilerine eşitlik sağlayan ancak bir taraftan da güvencesiz hayatlar veren sistemin hayal kırıklığına uğrattığı ikinci nesil Mağriplilerin 2005 yılında banliyölerdeki isyanlarda başı çekmesi bu anlamda şaşırtıcı olmamalı.

Avrupa'nın tam ortasında yaşayan Müslümanlarla ilgili bu örnekler bir zamanlar arzu edilen göçmenlerin ülkeye kök saldıktan sonra bile dışlanabildiklerini, yani tekrar marjinalize edilmelerinin söz konusu olduğunu gösteriyor.

Boşlukta bir rezerv olarak prekarya

2008 krizi sonrasındaki ekonomik durgunluk nedeniyle göç hareketlerinde bir değişiklik olması zaten beklenen bir şeydi ancak küresel bir ekonomide ne olacağını tahmin etmek kolay bir şey değil. Örneğin İngiltere'den göçmen dönüşü 2009 yılında muazzamdı. Doğu Avrupa'nın AB'ye yeni üye olmuş ülkelerindeki kayıtlı işçi sayısında % 50'den fazla bir düşüş yaşandı. Sanayileşmiş ülkelerden Hindistan ve Çin'e, gelecek beş yıl içinde iki yüz bin vasıflı işçinin dönmesi tahmin edilmekteydi. Ancak bir taraftan da çok önemli bir dönüşüm yaşanmaktaydı.

Ekonomik durgunluk giderek derinleşirken, göçmenlerin istihdamdaki toplam payı keskin bir artış göstermekteydi. İşsizliğin arttığı dönemde bile işletmeler yabancıları işe almaya devam etmekteydi. İngiltere'de doğanların istihdamdaki sayısı 2008'in ve 2010'un son dönemi arasında 654.000 azalırken istihdamdaki göçmenlerin sayısı 139.000 arttı. Bu bir bakıma işlerde sektörel bazda yaşanan daralmayı yansıtıyor olabilir zira eski işçi sınıfının ve düşük ücretlilerin yoğun olarak bulunduğu bölgelerdeki eski endüstriler krizden kötü etkilenmişti. Rakamlar bir yandan da firmaların krizi kullanarak yaşlı ve uzun dönemli işçilerden kurtulmaya yönelik eğilimlerini de yansıtmaktaydı. Yine aynı şekilde işgücü kayıplarındaki artışın yanı sıra düşük maliyetli geçici işçiler ve enformel yollardan ödeme yapılan işçilere yönelmedeki kolaylığı da yansıtıyor. Küresel düzeydeki esnek emek süreci ile beraber işte kıdem ve 'işe son

giren ilk çıkar' ilkesine dayalı sistem artık yok olmuş durumda. Ekonomik durgunluklar güvencesiz emeğe yönelik trendi hızlandırırken, düşük ücret ve az sayıda sosyal güvenceyi kabul edenlerin istihdamını da öncelikli hale getirmekte.

Göçmenlerin ikame edilmesi, birçoğunun evlerine büyük maliyetlerle gönderilmesine rağmen gerçekleşti. Örneğin İspanya ve Japonya, göçmenlerin ülkeden ayrılması için büyük miktarda nakit para imkânları sundu. İngiltere, tek gidiş uçak biletlerini karşıladı. Ancak göç meselesinin önünü almaya çalışan hükümetler, firma çıkarlarının direnişiyle karşılaşıyor.

Siyasetçiler göç konusunda sınırlamalardan ve göçmenlerin ülkelerine gönderilmesinden yanaymış gibi görünseler de, işletmeler göçmen işçileri, ucuz emek maliyeti nedeniyle tercih ediyor. Avustralya'da yapılan bir araştırmada, şirketlerin vize sahibi vasıflı göçmen işçilerde kesinti yapmak konusunda yerli işçilere göre daha isteksiz davrandığı belirlendi. Bu şirketler göçmen işçilere, yerli işçilere ödediklerinin ya da ödemek zorunda olduklarının yarısından azını ödüyordu. En sonunda, İşçi Partisi hükümeti, şirketlerin Avustralyalı işçilere öncelik tanıması zorunluluğunu ortadan kaldırmak konusunda işverenlerle anlaştı (Knox, 2010).

Fransa ve İtalya gibi Avrupa ülkelerinde nüfus yaşlanırken doğurganlık oranları da azalıyor. Dolayısıyla iş çevreleri özellikle vasıflı emek konusunda göçün kısıtlanmasına sıcak bakmıyor. İngiltere'de çok uluslu şirketler, AB dışından ülkeye vasıflı göçmen sayısının azaltılmasını planlayan hükümete, vaktinde lobi faaliyetleri üzerinden baskı yapmıştı. Sınırlı çalışma izninin açık artırmaya çıkarılmasına dair temeli olmayan fikirler bir kenara bırakıldı.

Japonya'da bazı siyasetçiler çok katı bir şekilde milliyetçi ve göç karşıtı tavırlar takındı ancak işletmeler Güney Koreli, Japon kökenli Brezilyalılar ve Çinli işçilere sıcak bakıyor. Tarım işçilerinin yarısının, et ve tavuk endüstrisindeki işçilerin dörtte birinin ve bulaşık işlerinde çalışanların da dörtte birinin kayıt dışı göçmenlerden meydana geldiği tahmin edilen ABD'de 2005 yılında iş dünyası, göçmenlerin yasal vatandaş kapsamına

alınmasından yana tavır koydu ve ülkeden gönderilmesine karşı çıktı (Bloomberg Businessweek, 2005).

Sermaye göçten yana çünkü bu, bir yandan da düşük ücretli ve amaca uygun emek anlamına geliyor. Göçe en çok karşı çıkanlar, yaşlı (beyaz) işçi sınıfı ve alt orta sınıflar zira bu gruplar küreselleşmenin baskısını yaşamakta ve prekaryaya dâhil oluyorlar.

Sıraya girmekten engellere doğru mu?

Geleneksel olarak göçmenler, müsait pozisyonlar için sıraya giren işçi adayı olarak görülürdü. Bu, küreselleşme öncesi dönem açısından makul bir imgeydi. Ancak emek piyasası ve toplumsal koruma reformları nedeniyle kuyruğa girmek artık pek işe yaramıyor.

Sınırları net olmayan esnek emek piyasalarında ücretler, sadece göçmenlerin kabul edeceği, yüksek hayat standartlarına alışmış vatandaşların tanışık olduğu düzeyin altına çekilmiş durumda. İngiltere'de, yaşlılara bakım, tarım ve turizm gibi göçmenlerin yoğun olarak bulunduğu sektörlerdeki düşük ücretler, başka sektörlerdeki ücretleri de aşağı çekti. Dönemin başbakanı Gordon Brown'ın 'İngiliz işçiler için İngiliz iş' şeklindeki aşırı milliyetçi retoriği de hiçbir şeyi değiştirmediği gibi iç göçte de bir artış gözlendi. Ucuz göçmen emeğine dayalı daha da eşitsiz hale gelen bir toplumda böylece halihazırda zaten varlıklı olan kesim, düşük maliyetli bakıcı, temizlikçi ve tesisatçıları kullanma fırsatına erişti. Vasıflı göçmenlere erişim sayesinde de el becerisi gerektiren alanlarda firmaların eğitim vermesine yönelik baskı azaldı ve bu nedenle yerli vatandaşlar daha da dezavantajlı bir konuma geldi.

Göçmenlerin istihdam için sıraya girdiği yapının ortadan kalkmasının bir sebebi de emeği esas alan sosyal güvenlik sisteminin genel olarak çökmesi oldu. Hükümetler sosyal güvenliği sosyal yardımla ikame etme yarışına girince, uzun süredir sistemden yararlanan vatandaşlar, sosyal yardıma erişim konusunda sıkıntıya düştü. Bu durum, uzun süre özellikle işçi sını-

fının kalesi konumunda bulunan ve giderek çürüyen kentsel mekânlardaki göçmenler ve etnik azınlıkları zor durumda bıraktı. İşçi Partisi'nin bazı kesimleri, 2010'daki genel seçimlerin kaybedilmesini göç konusunda beyaz işçi sınıfına yeterince ulaşılamamasına bağlarken, aslında gerçek sorunun sosyal yardımlara ulaşılmasını zora sokan ve kendilerinin kurmuş olduğu sistem olduğunu görmezden geldiler.

Sosyal yardım verilmesini geçim testine bağlayan süreç, refah devletinin temel direklerinden birisini de yerle bir etmiş oldu. Çalışma temelli katkılar üzerinden kazanılan haklara dayalı bir sosyal güvenlik sisteminde ödüllendirilenler, uzunca bir süre sistem içinde kalanlar olur. Eğer sosyal haklar ve sosyal hizmetlere erişim finansal ihtiyaç üzerinden belirlenecek olursa, o zaman sisteme katkı yapanlar, durumları net bir şekilde daha kötü olan göçmenlere kıyasla dezavantajlı duruma düşecektir. Giderek zayıflayan 'işçi sınıfı', bu durumu adil bulmuyor. Hatta durum İngiltere ve başka yerlerde o kadar ironik ki politikaları bu yönde şekillendirenler aslında sosyal demokrat hükümetler oldu.

İngiltere'de geçim testine geçiş, Doğu Londra'da yapılan bir araştırmada da görüldüğü gibi işçi sınıfı kökenli ailelerin çözülmesini de hızlandırdı (Dench, Gavron ve Young, 2006). Ülkeye giriş yapan Bangladeşli göçmenler en yoksul kesimi oluşturduğundan ve ev konseylerine başvuru sırasının en başına geçebilirken, eski işçi sınıfı kökenli aileler başvuru listesinin sonunda kendilerine yer buluyor ve ucuz konut elde edebilmek için uzak yerlere taşınmak zorunda kalıyordu.

Birtakım sosyal problemlerin meydana gelmesinde göçmenler de ellerinde olmasa da pay sahibi. Nüfus sayımlarında bu kesim gerçeğe kıyasla az görünüyor ve dolayısıyla özellikle yoğunluklu olarak yaşadıkları bölgelerde sayıca az çıkıyorlar. Hal böyleyken, okul ve konut konusunda merkezi hükümetten yeterince destek alamıyorlar. Örneğin 2010 yılında yapılan bazı tahminlere göre İngiltere'de 'yasadışı' şekilde bir milyondan fazla kişi yaşıyordu.

Yardım için sıraya girme mekanizması sona erince, ülkeler

de göç meselesini farklı yollardan idare etme arayışına girdi. Bazı ülkeler, işçi sıkıntısı çektiği düşünülen meslekler için karmaşık planları devreye soktu. Avustralya'da 2010 yılına kadar yüz altı adet 'talep gören' meslek vardı. Daha sonra bu, 'hedefteki meslekler' olarak değiştirildi ve odak noktası sağlık, mühendislik ve madencilik olarak belirlendi. Ancak bu önlemler çok da işe yaramıyor. İngiltere'de yüksek vasıflı olup da yeterli sayıda olmayan göçmenlere Birinci Düzey vize veriliyor. Ancak 2010 yılında Birinci Düzey vize sahiplerinin en az % 29'unun, bir bakıma beyinlerini israf etmek suretiyle, vasıfsız işlerde çalıştığı belirlendi (UKBA, 2010).

Öte yandan İngiltere'de vatandaşlık elde etmek iyice zorlaştı. İngiltere, 2009'da Avustralya'dan esinlenerek göçmenlerin gönüllü işlerde çalışmak, İngilizce konuşmak, vergi ödemek, faydalı vasıflar edinmek ve ülkenin çeşitli vasıflara ihtiyaç duyulan yerlerinde yaşamaya hazır olmak suretiyle puan toplamalarını ve pasaport 'kazanma'larını öngören bir plan hazırladı. Ülkede herhangi bir suç kaydı olmadan beş yıl yaşayanların doğrudan vatandaşlık aldığı sistemden puan temelli bu sisteme geçiş, hükümetin vatandaşlık önündeki engelleri istediği gibi değiştirebildiği anlamına da geliyordu. İçişleri Bakanlığı'ndan bir yetkili şunları dile getirdi: 'İnsanların vatandaşlık elde etmeleri konusunda daha sert olmak zorundayız. Artık otomatik olarak verilen bir hak yok. Çalışma ve vatandaşlık arasındaki bağ da etkin bir şekilde kırılmış vaziyette' (Hinsliff, 2009).

Bu süreçte göçmenler, sürekli kısmi vatandaş halini alıyor ve tam da prekaryaya dâhil olacakları hale geliyorlar. İngiliz İşçi Partisi hükümetinin geçici göçmenler için de puan temelli bir sistemi hayata geçirme planı vardı ki bu plana göre AB dışından gelenlerin çalışma izinlerine sınırlama getirilirken, vasıflı işçi sıkıntısı çekilen mesleklerin de kapsamının daraltılması öngörülüyordu. 2010'da göreve gelen yeni koalisyon hükümeti bu süreci daha da sıkılaştırdı.

Sonuç olarak yardım için sıraya girme mekanizması ortadan kalktığı ve hükümetler de ortaya attıkları çalışma piyasası reformlarından geri adım atamadığı ya da atmak istemediği için,

göçmenlerin kısmi vatandaşlık statüsü daha da güvencesizleşti. Bu nedenle göçmenler, kendilerine ihtiyaç kalmadığında ülkeden ayrılmak zorunda kalıyor ya da ayrılmaya teşvik ediliyor. Sonuç olarak da ortaya birtakım nahoş olasılıklar çıkıyor.

Gelişmekte olan ülkelerde ucuz emek olarak göçmenler

Yüce emeğiniz toplumun her kesiminin saygısını hak ediyor.
– Wen Jiabao, Çin Eski Başbakanı, Haziran 2010

Yaşadığımızı kanıtlamanın tek yolu ölmek. Belki de Foxconn çalışanları ve bizim gibi kırdan göçüp gelen işçiler için ölüm, yaşadığımızı belgelemenin tek yolu. Hayatta kaldığımız dönemde elimizde ümitsizlikten başka bir şey yoktu.
– Foxconn'daki on ikinci intihar girişiminden sonra Çinli bir işçinin bloğundan

Ulusal kapitalizm kırdan kente göç üzerine kurulmuş ve İngiltere kırsalından fabrikalara doğru kaçışın sonucunda ortaya çıkmıştı. Bu süreç, dünyanın diğer yerlerinde farklı şekillerde kendisini tekrar etti. Günümüzün sanayileşmekte olan ülkelerinde hükümetler, emeğe dair düzenlemelerin gevşek tutulduğu, sendikalaşmanın sınırlandırıldığı, geçici sözleşmelerin norm haline geldiği ve firmalara sübvansiyon üzerine sübvansiyon verildiği serbest üretim bölgeleri oluşturarak kırdan kente göçü hızlandırıyor. Bu zaten herkesin iyi bildiği bir hikâye. Meselenin daha az anlaşılan kısmı, küresel kapitalizmi hızlandırmak ve yeniden yapılandırmak için aslında dünyanın en büyük göç hareketinin organize ediliyor oluşu.

Küresel kapitalizm ilk olarak, o dönem 'yeni endüstrileşmekte olan ülkeler' adı verilen yerlerde göçmen emeği üzerine inşa edilmişti. 1980'lerde Motorola, Honda ve HP gibi küresel sermayenin önemli isimleri, Malezya'daki serbest üretim bölgelerine geziler düzenlerdi. Burada bir proletarya oluşumundan ziyade geçici ve güvencesiz bir iş gücünün oluşumu söz konusu. Bu süreçte köylerden binlerce kadın derme çatma pansiyonlar-

da kalmak, haftalar boyu çalışmak, sağlıkları ve çalışma kapasiteleri kötüye gidince de işi bırakmak zorunda kaldılar. İşi bıraktıklarında çoğunun görme yetisi iyice kötüleşmiş, kronik bel problemleri ortaya çıkmıştı. Yani bir anlamda küresel kapitalizm bu kadınların sırtında yükseliyordu.

Bu sistem, gelişmekte olan piyasa ekonomilerinin son kümesine eklemlenen Bangladeş, Kamboçya ve Tayland'da da aynı şekilde ayakta ve uluslararası göçmenleri de kapsıyor. Dolayısıyla Tayland'da 2010 yılında çoğu kayıt dışı ve önemli bir kısmı Myanmarlı olmak üzere üç milyon göçmen vardı. Yaşanan gerilimlerin ardından hükümet bir kayıt planını devreye soktu ve göçmenlerin özel pasaport alabilmeleri için kendi ülkelerine başvuruda bulunmalarını sağladı. Bu özel pasaportlar sayesinde göçmenler yasal olarak çalışabilecek ve prensipte devlet yardımlarından faydalanabilecekti. Myanmarlı göçmenler ülkelerine dönmek istemiyordu zira ülkelerinden tekrar ayrılamayabileceklerinden korkuyorlardı. Dolayısıyla, kaydolanların çoğu Laos ve Kamboçyalıydı. Programa kaydolunmaması, tutuklanmak ve sınır dışı edilmek anlamına geliyordu. Pratikte ise bu, o kadar da düzenli uygulanan bir şey değildi zira Taylandlı şirketler, düşük ücretli işler için göçmen emeği kullanmaktaydı ve milyonlarca göçmen işçinin sınır dışı edilmesine sıcak bakmıyordu. Ancak İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne göre (2010) yasal statüye sahip göçmenler bile inanılmaz suistimallerle karşı karşıya kalıyordu ve kaderleri işverenlerinin elindeydi. Sendika kurmak ya da sendikaya katılmak yasaktı. Ücretleri çoğu zaman ödenmeyen göçmenlerin özgürce seyahat etmesine de izin verilmiyor, göçmenler herhangi bir mahkeme kararı olmaksızın işten atılabiliyor ve sözde onları korumakla yükümlü olan yetkililerin hakaretlerine maruz kalıyorlardı.

Tüm bunlar, gelişmekte olan piyasa ekonomilerindeki emek piyasasının gerçekliği. Kampanyalar ve uluslararası ajanslar bu durumu düzeltmek için bir şeyler yapabilir ancak bu olumsuzluklar devam edecek. Ne var ki, küresel prekaryanın şekillenmesini anlamak açısından en uygun yer, dünyanın hızla en büyük ekonomisi haline gelen Çin.

Çin devletinin yaratmış olduğu ve kısmi vatandaşlardan oluşan iş gücü, daha önce yaratılmış hiçbir şeye benzemiyor. Çalışma yaşındaki nüfus 977 milyon ve bu rakam 2015 yılında 993 milyona ulaşacak. İki yüz milyon kadar kır kökenli göçmen, Çinli ve yabancı firmaların, dünyanın pek çok kesiminden çokuluslu şirketlerin taşeronu işlevini gördüğü bölgelere akın ediyor. Küresel prekaryanın motoru olan bu göçmenler, kendi ülkelerinde kısmi vatandaş gibi yaşıyorlar. Hane oturma izni [*hukou*] alamadıkları için, güvencesiz koşullarda çalışmak ve yaşamak zorunda kaldıkları gibi şehirli halkın sahip olduğu haklardan da faydalanamıyorlar. Çin devleti bir yönüyle çok zor bir süreci yönetiyor çünkü yirmi yıl boyunca bu esnek ve genç işgücünü yarattığı gibi kırsaldaki ailelerinin desteğiyle ayakta kalan ve en üretken yılları geçip gittikten sonra ortadan yavaşça kaybolması beklenen işçilere insan muamelesi yapmadı. Tarihte buna benzer şeyler yaşanmıştır ancak bunlar, Çin'de yapılanların büyüklüğüyle kıyaslandığında hafif kalıyor.

Çin ihracatını da vuran 2008 krizinden sonra, yirmi beş milyon göçmen işçinin işine son verildi. Ancak bu kişiler, kendi ülkelerinde 'yasadışı' olduklarından dolayı işsizlik istatistiklerinde kendilerine yer bulamadılar ve haliyle işsizlik yardımı da alamadılar. Bu işçilerin çoğu köylerine geri döndü. Ücretlerinde indirim yapmak zorunda kalan ve fabrikadan edindikleri yardımları kaybeden işçiler de oldu. Bu durumun yarattığı hınç giderek arttı; binlerce yerel protesto ve grev –yılda yüz yirmi binden fazla– kamuoyunun bilgisinden saklandı ve gerginlik daha da derinleşti.

Ekonomi yavaştan toparlanırken, devlet meydana gelen baskıyı kısmen azaltmaya çalıştı. Mülkiyetin yabancılarda olduğu fabrikalarda kitlesel grevler yaşanırken devlet herhangi bir şey yapmadı ve bu, yabancı gözlemciler açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirildi. Bu belki hüsnükuruntu olarak değerlendirilebilir. Çin'in iş gücünün % 40'ı hâlâ kırsal bölgelerde feci koşullarda yaşıyor ve prekaryanın içine çekilmeyi bekliyor. Bahsi geçen endüstriyel atölyelerdeki üretkenlikte hızlı bir artış olmasa bile –ki bu çok da olası görünmüyor– burada uzun

yıllar boyunca bir emek arzı mevcut olacak. Çin ve Asya'nın diğer gelişmekte olan ekonomilerindeki söz konusu emek arzı son bulduğunda, özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika gibi bugünün hizmet sektörüne dayalı zengin ülkelerindeki ücret ve emek koşullarındaki düşüş de tamamlanmış olacak.

Bazı yorumcular, geçici kısmi vatandaş grubunun en geniş kısmını oluşturan genç işçilerin sayıca azalmasından dolayı, Çin kalkınmasının 'prekarya safhası'nın sonuna gelindiğine inanıyor. Bu iddiaları şu veriler ışığında düşünmek gerekiyor. 2020 yılında 15-29 yaş arası iki yüz milyondan fazla Çinli olacak ve kırsaldaki kırk yaş altı her altı işçiden beşi hâlen, söz konusu geçici işler için göç etmeye hazır olduklarını dile getiriyor.

Çin'deki göçmen emeğinin koşulları kazara ortaya çıkmış değil. Uluslararası markalar etik dışı satın alma pratikleri içine girince, tedarik zincirlerinde standartların altında uygulamalar ortaya çıktı. Dünyanın en büyük perakendecisi Walmart, Amerikalılara bu tedarik zincirlerinden her yıl otuz milyar dolarlık mal sağlayarak, ekonomik kapasitelerinin ötesinde yaşamalarının koşullarını sağlıyor. Başka şirketler de inanılmaz ucuz malzemelerle dünya piyasalarını alt üst etti. Yerel işletmeler de kısa dönemde verimliliği artırmak için yasadışı birtakım yöntemlere başvurarak işyerinde direnişi tetikledi. Çinli yetkililerin, işçilerin haklarını sistematik bir şekilde göz ardı etmesi de yoksulluk ve eşitsizliğin derinleşmesiyle sonuçlandı.

Artan gerilimlere rağmen, hane kaydı sistemi hâlâ ayakta. Kentte yaşayan milyonlarca kişi, okul, sağlık, ev ve devlet yardımı hakkından mahrum bir şekilde yarı vatandaşlar olarak yaşıyorlar. Eğitimin ilk dokuz yılının bedava olması gerekiyor ancak göçmenler çocuklarını özel okula ya da memleketlerine göndermek zorunda kalıyor. Yıllık okul ücretleri, göçmen işçilerin birkaç haftalık ücretine denk geliyor ve bu durumda da milyonlarca göçmenin çocuğu, ailelerini neredeyse hiç görmeden kırsalda yaşamak zorunda kalıyor.

Hane kaydı sisteminin kuralları gözden geçiriliyor ancak bu süreç yavaş ilerliyor. Şanghay şehri 2009 yılında, kentte yedi yıl

boyunca çalışmış olanların, vergilerini ve sosyal güvenlik katkılarını ödemiş olmaları kaydıyla bu haktan yararlanabileceklerini açıkladı. Ancak hane kaydı hakkına sahip olmayan göçmenlerin çoğu, yetersiz iş sözleşmelerine sahip; vergi ödemiyorlar veya sosyal güvenlik fonlarına katkıda bulunmuyorlar. Şanghay'daki milyonlarca göçmenden sadece üç bininin yeni sistemde hane kaydı almaya hak kazanması bekleniyor.

Bu arada göçmenler, bir tür güvenlik sağladığı gerekçesiyle kırsalla olan bağlarını (küçük miktarda bir toprağı işleyerek veya bir baba evi aracılığıyla) korumaya devam ediyor. İşte bu nedenle milyonlarca göçmen, Çin Yeni Yılı döneminde şehirleri terk edip bağlantılarını korumak ve toprağı işlemek amacıyla yakınlarıyla beraber köylerine döndü. Hem kır hem de kentle kurdukları bağlantıların zayıf olmasının getirdiği gerilim, Renmin Üniversitesi'ndeki bir araştırmada da ortaya kondu. Genç göçmenlerin üçte biri, şehirde bir ev almaktansa köyde kendi evlerini yapmayı tercih etmekteydi. Araştırmaya katılanların sadece % 7'si kendisini şehirli olarak tanımlamaktaydı.

Göçmenlerin kısmi vatandaş olma statüsünü kuvvetlendiren bir başka faktör de kendi topraklarını ya da evlerini satamıyor oluşu. Kırsaldaki kökleri, bu insanların kente kök salmalarını engellediği gibi kırsaldaki üretkenliğin ve toprakların konsolidasyonu üzerinden gerçekleşecek bir gelir artışının önüne de set çekiyor. Kırsal bölgeler, sanayi emeği için bir destek niteliğinde. Böylece ücretlerin, geçim seviyesinin altında tutulabilmesi sağlanıyor. İşte o göz alıcı metalar bu sayede dünyadaki tüketicilere daha da ucuza ulaşabiliyor. Ülkede, toprak reformu yapılması gündemde. Ancak Komünist Parti bunun sonuçlarından çekiniyor. Sonuç itibarıyla küresel kriz baş gösterdiğinde, milyonların geri döndüğü kırsal bölgeler emniyet supabı işlevi gördü.

Çin prekaryası, net bir şekilde dünyanın en geniş kitlesi. Erken dönemlerin sosyal bilimcileri, bu gruba dâhil olan insanlara yarı-proletarya derdi. Ancak bu insanların proleterleştiğini düşünmek için hiçbir sebep yok. Öncelikle istikrarlı işlere sahip olmaları ve bu işlerin bir süre var olmaya devam et-

mesi gerekiyor ancak bunun gerçekleşmesi olası değil ve sosyal gerilimler hepten sert bir hal almadıkça böylesi işlerin belirmesi zor.

Yetkililer kitlesel göçü düzenlemeye çalışırken, herhangi bir yere kök salmamış durumdaki emek gücü yerli halka tehdit oluşturup birtakım etnik gerilimler yaratıyor. Buna verilebilecek bir örnek, Türkçe konuşan Müslüman Uygurların, hükümetin gözetiminde Guangdong'daki Xuri fabrikasında çalıştırılmak üzere üç bin mil kat ederek göçe zorlanmasıdır. Hanlardan [Han Çinlilerinin] çoğunluk olduğu bölgeye yerleştirilen Uygurlar, yerlerinden ettikleri Hanlar'dan çok daha az ücret almaktaydı. 2009 yılında yerli bir kadına tecavüz iddiaları nedeniyle ortaya çıkan eylemlerde, Hanlı bir grup iki Uygurlu'yu öldürdü. Haberler Uygur bölgesi Sincan'a ulaşınca, Sincan'ın başkenti Urumçi'de meydana gelen sokak gösterilerinde çok sayıda kişi öldü.

Söz konusu oyuncak fabrikası meselesi sadece bir kıvılcımdı aslında. Hükümet yıllar boyunca insanları düşük gelirli bölgelerden ihracat odaklı büyümenin cazibesine sahip varlıklı doğu bölgelerine göçe zorladı. Sincan bölgesinden sadece bir yıl içerisinde iki yüz bin kişi göç etti ve oldukça nemli fabrika yatakhanelerine yerleşmeden önce bir ila üç yıllık sözleşmelere imza attılar. Göç ve işe girme süreci inanılmaz derecede hızlı ilerlemekteydi. Gecekondu misali, bir gecede sanayi bölgeleri ortaya çıkıverdi. Bahsettiğimiz oyuncak fabrikası üç yıl önce meyve bahçesiydi. Göçmenler, kendilerini çabucak hazırlayabilen bir gruptu. Fabrika kapısının dışındaki elektrik direğinin dibinde sembolik bir şekilde, sponsorluğunu Pepsi'nin yaptığı dev bir TV ekranı vardı ve yüzlerce göçmen, çalışma saatlerinden sonra her gece burada bir araya gelip kungfu filmleri izlerdi.

Gezici bir iş gücünü sakinleştirmek kolay değil ancak işçi hareketinin ölçeği de birtakım gerilimler yaratmaya müsaitti. Hanlı bir işçinin bir gazeteciye söylediği gibi 'Sayıları arttıkça işler kötüleşiyor'. İşte bu eylemlerde Uygurlular, ölü sayısının mevcuttan az yansıtıldığını ve polisin kendilerini korumadığını dile getirdi. Gerçek ne olursa olsun şiddet, geçici işçilerin ta-

nışık olmadıkları kültürlerin içine kitlesel olarak göç etmesinden kaynaklanıyordu.

Çin'in yaşadığı iç göç, dünyada gelmiş geçmiş en büyük göç süreciydi ve küresel bir emek piyasası sisteminin gelişmesinin de bir parçasıydı. Bu göçmenler, dünyanın her yerinde emeğin organizasyonu ve ücretlendirilmesinde bir etkiye sahip.

Yeni emek ihraç rejimleri

Küreselleşmenin önceki dönemlerinin bir özelliği, Ortadoğu başta olmak üzere bazı bölgelerdeki gelişmekte olan ülkelerin, dünyanın diğer bölgelerinden göç çekmek konusunda adeta bir mıknatıs haline gelmesiydi. 2010 yılında Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki iş gücünün % 90'ı yabancıydı. Katar ve Kuveyt'te bu oran % 80, Suudi Arabistan'da ise % 50 idi. Ekonominin kötüye gittiği dönemlerde yetkililer, firmalara öncelikle yabancıları kovmalarını salık veriyor. Özel sektördeki işlerin % 80'ini yabancıların elinde bulundurduğu Bahreyn'de hükümet, çalışma vizesi için 530 dolar, her yabancı çalışan için de on dinar alıyor. 2009 yılından beriyse hükümet, yabancıların kendilerini destekleyen işverenden ayrılabilmelerinin önünü açtı. Böylece yabancı işçilerin Bahreyn'den ayrılmadan önce yeni iş bulmak için ellerindeki süre dört hafta oldu.

Bu tarz göç öylesine yayıldı ki en yoksul ülkelere mensup grupların, gelir düzeyinin daha yüksek olduğu ülkelerde baskı ve sıkıntı içerisinde çalıştıkları görülebiliyor. Bu süreç içinde bebek bakıcılığı, bulaşıkçılık, tesisatçılık ve liman işçiliği gibi işlerde çalışan milyonlarca işçinin, ülkelerine gönderdiği yardım, resmi yardım düzeyinin üzerine çıktı. Dünya Bankası tahminlerine göre zengin ülkelerdeki işçiler yoksul ülkelere 2008 yılında 328 milyar dolarlık yardım gönderdi ki bu, OECD ülkelerinin gönderdiği yardımın üç katı. Sadece Hindistan'a, diasporasından elli iki milyar dolarlık yardım geldi.

Ancak bu bir taraftan da yeni bir olgu, yani Çin, Hindistan ve Asya'nın diğer gelişmekte olan ülkelerinden örgütlü bir şekilde işçi göçü ortaya çıktı. Tarihsel açıdan söz konusu pratik

az da olsa yaşanmıştı. Hükümetler ve şirketler yurt dışında çalışmaları için az sayıda insanı kısa süreliğine yurt dışına gönderirdi. Küreselleşmenin önceki dönemlerinde Filipinli hizmetçilerin ve benzer nitelikteki işçilerin düzenli olarak ihraç edilmesinden çok fazla para kazanılmıştı. Bu tip işçilerin ülkeye dönüşünün garanti altına alınmasında kişisel bağlantıların rolü büyüktü. Bugün, dokuz milyon Filipinli işçi –toplam nüfusun onda biri– yurt dışında çalışmakta. Göçmenlerin ülkeye gönderdiği para, gayrı safi milli hasılanın onda biri. Başka ülkeler de bu durumun farkına varıp bundan faydalanmaya çalışıyor.

Çin'in önderliğinde hükümetler ve çeşitli şirketler, yüzbinlerce insandan oluşan geçici işçilerin sistematik bir şekilde ihraç edilmesine önayak oluyor. Bu 'emek ihraç rejimi', küresel çalışma piyasasının dönüştürülmesini sağlıyor. Hindistan bu süreci farklı bir şekilde yürütüyor. Ortaya çıkan sonuç ise işçi ordularının dünya etrafında mobilize olup, oradan oraya gitmesi.

Çin, finans sermayesine erişimi olan büyük devlet şirketleri ve meteliğe çalışmaya razı muazzam işçi arzının birleşiminden büyük avantaj sağladı. Çin, İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkmalarına destek olması amacıyla ABD'nin Batı Avrupa'ya sağladığı Marshall Yardımı'nın bir benzerini Afrika'da devreye sokuyor. Bu çerçevede Pekin, Çinli fabrikaların ihtiyaç duyduğu altyapıyı kurmaları için Afrika hükümetlerine düşük maliyetli borç veriyor. Ardından da işin çoğunu yerine getirmeleri için Çinli işçileri buralara ithal ediyor.

Çin başka yerlerde de elektrik santrali, fabrika, demir yolu, yol, metro hattı, toplantı merkezi ve stadyum yapımında çalışacak Çinli işçiler için ihalelere giriyor ve bunları kazanıyor. 2008 sonunda Çin Ticaret Bakanlığı'na göre yurt dışında (Angola, Endonezya, İran ve Özbekistan gibi çeşitli ülkeler) 740 bin Çinli istihdam ediliyordu. Üstelik bu sayı giderek artıyor. Çin Uluslararası Müteahhitler Birliği Direktörü Diao Chunhe'nin açıklamasına göre Çinli proje yöneticileri, idare edilmeleri daha kolay olduğu için Çinli işçileri tercih ediyor. Belki de korkutmak, idare etmekten daha yerinde bir sözcük.

Çinli işçi komisyoncularının önü de açılıyor. 2007 yılında Çin ve Japon hükümetleri arasındaki bir anlaşmanın ardından çok sayıda genç Çinli işçi artık komisyonculara büyük ücretler ödemek durumunda. Ayrıca Çinli işçilerin, Japonya'da çalışıp para kazanmaya başladıktan sonra da ödeme yapmayı taahhüt etmeleri gerekiyor. Hükümetlerinin onayladığı bir plan kapsamında çeşitli 'vasıflar' öğrenme vaadinin cezbettiği göçmenler, gıda işleme, inşaat, giyim ve elektrikli alet üreten fabrikalarda neredeyse kölelik koşullarında çalışıyorlar (Tabuchi, 2010). Dolayısıyla Çinli işçiler, varlıklarına dahi hoş bakılmayan bir ülkede, dikkate alınmayan bir düzenleme nedeniyle kurumsal desteğe sahip olmadan, asgari ücretin altında paralar alarak uzun hafta sonları boyunca çalışıyorlar.

Bu işçilerin çoğu uzak bölgelere gidip izole bir biçimde yaşıyor. Şirketlerin sağladığı yurtlarda kalan işçilerin iş yerlerinden fazla uzağa gitmelerine ve Japonca konuşmalarına da izin verilmiyor. Emeğin bir anlamda tuzağa düşmüş olmasından bahsediyoruz. Bu, işçilerin komisyonculara borçlarını ödeyecek para kazanamadan geri gönderilmekten korkması anlamına geliyor. Borçlarını geri ödeyemezlerse, ellerindeki bir malı kaybetmeleri söz konusu oluyor ki bu genelde komisyonculara garanti olarak gösterdikleri evleri oluyor. Bu göçmen işçilerin bazıları birtakım vasıflar kazanabilir ancak çoğu, başkalarının standartlarını düşürmek için kullanılan güvencesiz emek kaynağı durumundaki küresel prekaryaya dâhiller.

Japonya da bu süreçte tek başına duran bir ülke değil. Ancak bütün ülkeler arasındaki ikonik statüsü nedeniyle İsveç, 2010 yılı ortalarında dikkatleri üzerine çekti çünkü ülkenin kuzeyinde meyve toplayıcılığı ya da kozmetik, ilaç ve besleyici madde üretiminde çalıştırılmak üzere Çinli, Vietnamlı ve Bangladeşli göçmenlerin turist vizesiyle buraya getirildiği ortaya çıktı. Meyve toplayıcılarının ücretleri ve çalışma koşulları özellikle çok kötü ve şirketler de Asyalıları topluca getirmek amacıyla aracı firmaları kullanıyor. Ülkedeki göçmenlerin temel hijyenden dahi yoksun koşullarda, dondurucu gecelerde ve kıyafet ya da battaniye olmaksızın kaldıkları ortaya çıktı. Ücreti ödenme-

yen işçilerin bazılarının, yaşadıkları olumsuz koşullara dikkat çekmek için patronlarını kilitleme yoluna gittiği görüldü.

İsveç Göç Bürosu, dört bin Asyalı göçmene çalışma vizesi verdiğini kabul etti ancak işçilere kötü davranılmaması konusunda yetki sahibi olmadığından elinden de bir şey gelmediğini duyurdu. Belediye İşçileri Sendikası *Kommunal*, meyve toplayıcılarını örgütleme hakkı elde etse de, işçi ajansları Asya'da olduğu için, işçileri istihdam eden şirketlerle bir anlaşma yapamadığını kabul etti. Hükümet de benzer bir tutum sergiledi (Saltmarsh, 2010). Göç bakanlığından bir sözcü 'Yurt dışında imzalanan sözleşmeler için hükümetin harekete geçmesi zor' dedi. Belki de orta sınıf İsveçliler için meyvelerinden vazgeçmek o kadar kolay değildi.

Ancak meselenin genelinde bakıldığında bazı sıkıntıların olduğu görülüyor. Emek ihraç rejimi, gelecekte ortaya çıkacak küresel emek sisteminin habercisi olabilir. Bir taraftan protestolara ve Çinli işçilere karşı şiddet olaylarına neden olurken, Vietnam ve Hindistan gibi ülkeler Çinli işçilerin sayısının azaltılması amacıyla çalışma yasalarında reforma gidiyor. Diğer taraftan da Çinlilerin, sözleşmeleri dolduktan sonra da kalmaya devam edip dünyadaki ABD'li askeri cemaatler gibi kendilerini bir bölgeye sıkıştırdığı ve yerel nüfusun istihdam şansını azalttığı noktasını inkâr etmek de kolay değil.

Her ne kadar Vietnam vasıfsız işçi ithalatını yasaklasa ve yabancı şirketlerin inşaat işi için Vietnamlı işçi kiralamasını şart koşsa da, ülkede hâlihazırda otuz beş bin Çinli işçi bulunuyor. Bunların çoğu, Çinli firmaların hükümetten ihale aldığı yerlerdeki izbe yurtlarda kalıyor ve rüşvet ödenmesi suretiyle yasal uygulamaların da etrafından dolaşılmış olunuyor (Wong, 2009). Tamamında Çinli göçmenlerin yaşadığı köyler var. Haiphong limanındaki bir inşaat bölgesinde, yurt, restoran ve masaj salonlarıyla bir Çin kasabası belirdi bile. Bir tesisat ustası durumu şöyle özetledi: 'Beni buraya gönderdiler ve ben de vatani görevimi yerine getiriyorum'. Çinli işçilerin kaynakçı, elektrikçi ve vinç operatörü şeklinde mesleklere ayrılması da söz konusu. Yurtlardaki odalardan birinde şu yazıyor: 'Hepi-

miz dünyada oradan oraya giden insanlarız. Karşılaşsak da birbirimizi gerçek anlamda tanımayız'. Küresel prekaryadan işitilen bu mesajın daha dokunaklısını hayal etmek neredeyse imkânsız.

Vietnam hükümetinin, Çin'in Alüminyum Şirketi'ne Çinli işçileri kullanarak boksit madeni çıkarma izni vermesi, 2009 yılında sinirleri gerdi. Vietnam Savaşı'nın sembol isimlerinden doksan sekiz yaşındaki General Vo Nguyen Giap, Çin'in ülkede artan varlığını protesto etmek amacıyla parti liderlerine açıktan üç mektup yazdı. Hükümet, ülkedeki karışıklıklara cevap olarak muhalifleri gözaltına aldı, eleştirel blogları kapattı ve gazetelerin Çinli emeği kullanılmasına dair yayınlarına son vermesini istedi. Popülist bir adım atma anlamında vize ve çalışma iznine dair gereklilikleri sıkılaştıran hükümet, bir çimento fabrikasındaki 182 işçiyi de sınır dışı etti. Ancak daha sert adımlar atamadı çünkü Vietnam hükümeti de emek ihraç rejimi oluşturmaktaydı. Seksen altı milyonluk nüfusuyla ülkenin bunu gerçekleştirme potansiyeli oldukça fazla. Vietnam Genel İş Konfederasyonu'na göre hâlihazırda yarım milyon Vietnamlı on dört farklı ülkede çalışıyor.

Güneydoğu Asya oyunlarına ev sahipliği için Laos teklifte bulunduğunda, Çin, başkent Vientiane'ın dışında üstü kapalı yüzme havuzu yapma teklifinde bulundu ancak karşılığında da Çinli Suzhou Endüstriyel Park Deniz Aşırı Yatırım Şirketi'nin fabrika kurması için 1.600 hektarlık birinci derece toprak talep etti. Şirketin inşaat için üç bin Çinli işçiyi getirdiği duyulunca protestolar aldı başını yürüdü. Toprak miktarı iki yüz hektara düşürülse de Çinliler ülkeye adımlarını atmayı başarmıştı.

Bu emek ihraç rejiminde daha sinsi bir unsur daha var. Dünyanın en büyük hapishane nüfusu Çin'de. Bu nüfusun 2009'da 1.6 milyon olduğu tahmin ediliyordu. Çin hükümeti, Sri Lanka'daki binlerce suçlu örneğinde olduğu gibi, Afrika ve Asya'daki altyapı projelerinde mahkûmların emeğinden faydalanıyor (Chellaney, 2010). Çin, baraj yapma konusunda dünyanın önde gelen ülkesi ve özel nitelikli prekaryası da bunun önemli bir parçası. Mahkûmlar, bu tarz projeler için şartlı salı-

verilip kısa dönemli işçi olarak ve herhangi bir kariyer ihtimali olmaksızın kullanılıyor. Mahkûmlar bir taraftan yerel halkın girebileceği işlerin önünü kesiyor ama onları 'idare etmek' şüphesiz ki daha kolay.

Çin, emek ihraç rejimini Avrupa'ya taşımak için de harekete geçti. Finansal krizin ardından, muazzam döviz rezervlerinden faydalanarak Avrupa'da fiyatı düşen varlıkları satın alma yoluna gitti ve özellikle de Yunanistan, İtalya ve başka yerlerdeki limanlara odaklanarak Çinli işçi ve şirketlerin istihdam edileceği altyapı projelerini finanse etmek için milyarlarca doları tedarik etti. 2009 yılında Polonya'da girdiği bir otoyol ihalesinde Avrupalı firmalardan daha yüksek teklif veren Çin, hem Avrupa'dan yardım alıp hem de Çinli işçileri kullanarak bu projeyi gerçekleştirecek.

Hindistan da aynı havuza doğru ilerliyor. % 90'ı Basra Körfezi'nde olmak üzere beş milyondan fazla Hindistanlı yurt dışında çalışıyor. 2010 yılında Hindistan hükümeti, yurt dışında yaşayan işçilerinin döndükten sonra faydalanmaları için katkı temelli bir 'geri dönme ve yerleşme fonu' oluşturulacağına dair planlarını açıkladı. Hükümet ayrıca, on yedi ülkede zor durumdaki işçilerine acil durum yardımı sağlamak için Hindistan Cemiyet Refah Fonu da oluşturdu. Burada paralel bir sosyal yardım sisteminden bahsediyoruz. Daha önce eşi görülmemiş tehlikeli bir durum. Söz konusu fon gıda, barınak, ülkeye geri dönme yardımı gibi kalemler içeriyor. Her ne kadar sömürülseler ve baskı görseler de bu işçiler Hindistan'ın en yoksul işçileri değil. Dolayısıyla bu plan risk alan işçilere ve onları istihdam eden ülkelere destek niteliğinde. Bir taraftan firmaların kullanması için Hint emeğini daha ucuz hale getirirken, göçmenlere sosyal koruma sağlamaları konusunda hükümetlerin üzerindeki baskıyı da azaltıyor. Peki, başka ülkelerin Hindistan örneğini izlemesinin sonuçları ne olur?

Hindistan, sosyal güvenlik düzenlemelerini İsviçre, Lüksemburg ve Hollanda ile müzakere etti ve büyük bir Hindistanlı göçmen işgücüne sahip ülkelerle de görüşmelerini sürdürüyor. Malezya, Bahreyn ve Katar ile işe alma pratikleri, istih-

dam koşulları ve sosyal yardım alanlarında anlaşmaya varıldı. Bütün bunlar küresel emek sürecinin bir parçası ve hem ahlâki hem de ahlâkla bağlantısı olmayan birtakım tehlikeler içeriyor.

Emek ihraç rejimi içine çekilen milyonlarca göçmen, dış politika ve ticaret politikasının bir parçası olarak görülmeli. Bir yandan üretim maliyetini düşürürken, ülkelerine para göndermeleri nedeniyle sermaye akışını da kolaylaştırıyorlar. Maliyeti inanılmaz derecede düşük bir emek arzı teşkil eden bu muazzam büyüklükteki prekarya, çalıştığı ülkenin çalışma piyasalarını da benzer yönde şekillendiriyor. Bu durum Vietnam, Uganda, Laos, İsveç ve başka yerlerde de karşımıza çıkıyorsa, hızla büyüyen küresel bir olguyla karşı karşıya olduğumuzu kabul etmemiz gerekiyor. Emek ihraç rejimleri, alıcı ülkelerdeki çalışma koşulları üzerinde baskı uyguluyor. Dolayısıyla göçmenler, küresel prekaryanın büyümesini hızlandırmaya yarıyor.

Sonuç yerine

Göçmenler, küresel kapitalizmin hafif piyadeleri. Çok sayıda göçmen, iş için birbiriyle mücadele içine giriyor. Girdikleri işlerde kısa dönemli sözleşmeler, düşük ücretler ve çok az sosyal yardımla çalışmak zorunda kalıyorlar. Bu süreç rastlantısal değil sistematik. Dünya kısmi vatandaşlarla doluyor.

Ulus-devletin yayılması 'bireyin doğduğu topluma aidiyetini doğal bir şey olmaktan, ait olmamasını da bir seçim olmaktan' çıkardı (Arendt, [1951] 1986: 286). Bugünün göçmenleri yasal anlamda çoğu zaman devletsiz falan değil; insanlıktan tecrit edilmeleri gibi bir durum da yok. Ancak gittikleri ülkelere dâhil olma sürecinde güvenlik ve fırsatlardan yoksunlar. Bu göçmenlerin çoğu, Çin örneğinde görüldüğü gibi, kendi ülkelerinde bile 'vatandaşlıktan çıkarılmış vaziyette' fiili vatandaş olarak yaşıyorlar.

Pek çok göçmen 'neredeyse hiç tolerans gösterilmeyen misafir' olarak görülüyor (Gibney, 2009: 3). Bazı yorumcular ise vatandaşlar ve vatandaş olmayanlar arasındaki farkın, ulus-sonra-

sı insan hakları normları nedeniyle giderek belirginliğini kaybettiği görüşünde (Soysal, 1994). Ancak çoğu yorumcu, resmi yasal haklar ve toplumsal pratikler arasında giderek artan bir fark görüyor (Zolberg, 1995). Esnek ve açık bir sistemde, hakların gerçekleştirilmesi için iki meta-güvenlik biçimine ihtiyaç var. Temel vatandaşlık geliri ve 'Ses' güvenliği. Kısmi vatandaşların sesi çıkmıyor. Çok sıkıntılı oldukları dönemler dışında, başları önde yaşıyor ve hayatta kalabilmek amacıyla gündelik işlerini kendi hallerinde, başkalarınca fark edilmeden yürütmeye çalışıyorlar. Vatandaşların ise sürgüne gönderilmemek ya da sınır dışı edilmemek gibi paha biçilmez bir güvencesi var ancak orada da endişe verici aksilikler oluyor. Vatandaşlar kendi ülkelerine girip çıkabilirken, kısmi vatandaşlar bundan hiçbir zaman emin olamıyor.

Göçmenlerden müteşekkil bir prekarya, vergiye dayalı bir sosyal yardım sistemi ve daha çok ortalama gelir etrafında bulunanları hedef alan gelir vergisine dayalı bir vergi sistemi bir araya gelince, yabancılara ve göçmenlere düşmanlık da artıyor. Vergi mükelleflerinde, vergilerini yoksul göçmenler için ödedikleri hissi uyandıran yapı ırk temelli ön yargı olarak geçiştirilemez. Söz konusu durum, evrenselcilik ve sosyal dayanışmanın terk edilmesinden başka bir şey değil.

Hal böyle olunca toplumsal gerilimler de tırmanıyor. AB üyesi altı ülke ve ABD'de yapılan 2009 tarihli bir ankete göre göçmenlere karşı en yoğun düşman tavrın sergilendiği ülke, anketе katılanların % 60'ının 'Göçmenler yerel halkın işlerini elinden alıyor' dediği İngiltere olarak çıktı. Aynı ifadeye katılanların ABD'deki oranı % 42, İspanya'da % 38, İtalya'da % 23 ve Fransa'da % 18 çıktı. Hollanda'da çoğunluk, göçmenlerin suçu arttırdığına inanıyordu. 'Yasal göçmenlerin sosyal yardıma erişim hakkı olmamalı' diyenlerin İngiltere'de oranı % 44 iken, bu ülkeyi Almanya, ABD, Kanada, Hollanda ve Fransa izliyor. 2010 yılında yapılan anketlerde göçmenlere dair tavrın giderek olumsuz bir hale geldiği dikkat çekti.

Zengin OECD ülkelerinde göç özel bir güvencesizlik tuzağı içermekte. Reel ücretler ve kariyer yapma potansiyeli olan iş-

ler giderek azalırken, bu durumun kişide yarattığı statü sıkıntısı da artıyor. İşsizler, düşük ücret veren ve mesleki açıdan kişiyi fazla tatmin etmeyen işlerle karşı karşıya kalıyor. Söz konusu kişilerin bu durumda sıkıntı yaşamasını veya uzun dönemler boyunca edindikleri becerileri ve beklentileri bir kenara bırakmak istememesini eleştirmek adil olmaz. Bir taraftan da düşük ücretli işlerde çalışan ve düşük beklentilere sahip göçmenler var ki onlar yarı zamanlı, kısa dönemli ve mesleki açıdan kısıtlayıcı işleri kabul etmeye daha hazır. Siyasetçiler popülizm kartını oynuyorlar ve yerli vatandaşları tembellikle suçluyorlar. Böylece göçe dair sıkı kontrollerin artırılmasının yanında işsizlik yardımlarının kesilmesini de meşrulaştırmış oluyorlar. İki toplumsal grubu suçlu göstererek düşmanlaştıran bu durum, orta sınıfları memnun ediyor. Modern dönemin faydacılarının bürünebileceği en fırsatçı durumla karşı karşıyayız. Sıkıntı 'tembellik' ya da göç değil. Esnek çalışma piyasalarının doğası bu, yapacak bir şey yok.

Kamusal söylemde göçmenler giderek 'kirli, tehlikeli ve lanetli' olarak tanımlanıyor. Bu söyleme göre göçmenler hastalık getiren yabancılar olarak 'işlerimize, hayat tarzımıza' tehdit oluşturuyor. Göçmenler ayrıca kaçakçılık sonucu bir yere getirilen 'zavallı mağdur', fahişe veya insanlığın hüzünlü görüntüleri şeklinde de tanımlanıyor. Bu kaba tutumların sonucu sınırlara daha fazla güvenlik görevlisi yerleştirilmesi ve ülkeye girişlerin daha da zorlaştırılması oluyor. Ülkeye girişlerin zorlaştırılmasının, özellikle puan sistemli vatandaşlık kazanımının olduğu ülkelerde benimsendiğini görüyoruz. Bazı göçmenlerin düzenbazlık içeren bazı özellikleri, devletin azami derecede önlem alması gereken normal eğilimlermiş gibi tanımlanıyor. Dolayısıyla göçmenler de masumiyetlerini kanıtlayana kadar suçlu ilan edilmiş oluyor.

Arka planda olup bitense popülist siyasetçilerin körüklediği düşmanlık ve Büyük Ekonomik Durgunluk'un uzun vadeli bir düşüşe evrildiği korkusu. Bu meseleye, prekaryanın bir başka özelliğini, yani zamanın kontrolünü kaybetmesini tartıştıktan sonra döneceğiz.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Emek, İş ve Zamanın Sıkışması

Büyük Dönüşüm krizini ve onun prekarya üzerinde yarattığı baskıyı, küresel piyasa toplumunun zaman algımıza yönelik etkisini anlamadan kavramamız mümkün değil.

Tarihsel olarak her üretim sisteminin, kendisine kılavuzluk eden bir zaman kavramı olmuştur. Tarım toplumunda emek ve çalışma, mevsimlerin ritmine ve hava koşullarına göre ayarlanırdı. Bu toplumda düzenli bir şekilde on ya da sekiz saatlik çalışma günü fikri saçma olurdu. Yağmurlu havada tarla sürmek ya da hasat yapmanın bir anlamı olmaz. Zaman insan falan dinlemez ancak insanların zamanın ritmine ve ara ara gösterdiği değişikliklere saygısı vardı. Bugün dünyanın çoğunda da durum böyle.

Ancak sanayileşme ile beraber zamanın da sıkı bir şekilde disiplin altına alınması söz konusu oldu. Tarihçi E.P. Thompson'ın (1967) zarif bir şekilde anlattığı gibi yeni ortaya çıkmakta olan proletarya, saatle disipline edildi. Zamana, takvime ve saate saygıya dayalı ulusal çapta bir sanayi toplumu ortaya çıktı. Edebiyat alanında Jules Verne'in *80 Günde Devri Âlem* adlı kitabında da bu dönüşümü görmek mümkün. Kitabın zamanlaması ve 1870'lerin İngiltere'sinde yarattığı heyecan rastlantı olamaz. Bundan elli sene önce yazılsa tuhaf görünürdü. Elli yıl

sonra yazılsaydı da bu defa insanların hayal gücüne yeterince hitap edemediği düşünülürdü.

Kırsal toplumdan sanayi temelli ulusal piyasalara ve oradan da hizmetlere dayalı küresel piyasa sistemine geçilince zamana dair iki türlü değişim yaşandı. İlk olarak, yirmi dört saatlik vücut saati konusunda giderek artan bir hoşnutsuzluk meydana geldi. Örneğin 14. yüzyılda İngiltere'nin farklı bölgeleri, yerel zaman birimleriyle yaşardı ve hayat yerel tarım kültürüne dair geleneksel fikirlere uyarlanmıştı. Devletin ulusal bir standart oturtması nesiller sürdü. Standartlaşma sıkıntısı hâlâ mevcut çünkü küresel bir ekonomi ve toplumda ancak farklı saat dilimleri içinde yaşıyoruz. Mao devlet oluşturma sürecinin bir parçası olarak Çin'in tamamını Pekin saatine geçmeye zorladı. Başka yerlerde de iş verimliliği kapsamında benzer adımlar atılıyor. Rusya'da hükümet saat dilimlerinin sayısını on beşten beşe indirmeyi planlıyor.

Saat dilimlerinin işe yaraması, doğal olarak gün ışığına ve toplumsal olarak da iş günü fikrine alışmış olmamızdan kaynaklanıyor. Vücut ritmimiz, gün ışığı ve karanlıkla uyumlu olarak işliyor. Uyuyup rahatladığımızda günün yorgunluğunu da atmış oluyoruz. Ancak küresel ekonominin insan fizyolojisine hiç saygısı yok. Küresel piyasalar 7/24 çalışan bir makine; uyumuyor ya da dinlenmiyor. İnsanların gün ışığına, karanlığına, gecesine ya da gündüzüne saygısı yok. Zamana dair geleneksel alışkanlıklar, ticaretin ve çağın totemi olan rekabetçilik önündeki katı engeller olarak algılanıyor ve esneklik prensibine de aykırı görülüyor. Eğer bir ülke, firma ya da kişi 7/24 zaman kültürüne adapte olmazsa, bunun bir maliyeti olacaktır. Artık 'erken kalkan yol alır' sözü çok da geçerli değil zira uyumayanların başarılı olduğu bir toplumda yaşıyoruz.

Diğer değişiklik, zamanı nasıl ele aldığımızla ilgili. Sanayi toplumu, insanlık tarihinde yüz yıldan fazla sürmeyen ve hayatın zaman blokları şeklinde düzenlendiği kendine özgü bir dönemi başlatmıştı. Bu normlar sanayileşmiş toplumlarda yaşayan çoğunluk tarafından meşru kabul ediliyordu ve bütün dünyaya ihraç edildi. Bir anlamda bunlar aslında medeniyet göstergesiydi.

Toplum ve üretim, zaman blokları fikriyle işlerdi. Sabit işyeri ve ev de yine bu dönemin düşünceleriydi. İnsanlar kısa bir süre okula gider, daha sonra hayatlarının çoğunu çalışarak geçirir ve şansları varsa kısa bir emeklilik dönemleri olurdu. İnsanlar, 'çalışma yılları' esnasında sabah kalkar, daha sonra 10-12 saat çalışmak üzere işe gider ya da sözleşmelerinde genel hatlarıyla ne yazıyorsa onu yapar ve ardından 'ev'e dönerlerdi. Tatiller vardı ancak bunların süresi sanayileşme sürecinde kısaldı ve ardından yavaş yavaş kısa bloklar halindeki tatillere dönüştü. Zamanın nasıl örgütlendiği sınıf ve toplumsal cinsiyete göre değişse de mesele, zamanın bloklar halinde bölünmüş olmasıydı. Pek çok kişi için örneğin evde ya da işte on saat bulunmak ve kalan zamanda da sosyalleşmek akla yatan bir şeydi. 'İşyeri' ve 'ev'in birbirinden ayrışması mantıklı geliyordu.

Çalışma, emek ve oyun, yapıldıkları, başladıkları ve bittikleri zaman açısından farklı faaliyetlerdi. Bir kişi –sıklıkla erkekler– genellikle doğrudan kontrol altında olduğu işyerinden ayrıldığında, kendi kendisinin patronu olduğunu hissederdi. Belki ailesinden keyfi taleplerde bulunmak dışında bir şey yapamayacak kadar yorgun olurdu ama yine de iş bittiğinde kendi kendisinin patronu olduğu hissi yaygındı.

İktisat, istatistik ve sosyal politika sanayi toplumunun zemininin ve onun gerektirdiği düşünce biçimine göre şekillenmişti. O zamandan bu zamana çok fazla yol kat edildi ancak politikalar ve kurumları da dönüştürmemiz gerekiyor. Küreselleşme döneminde ortaya çıkan bir dizi enformel norm; toplumsal analiz, yasama ve politika üretimine halihazırda sirayet eden sanayi zamanının normlarıyla gerilim içerisinde. Örneğin standart çalışma istatistikleri, ortalama bir yetişkinin haftada beş gün ve 'günde 8.2 saat' (ya da artık kaç saatse) çalıştığını veya iş gücüne katılım oranının % 75 olduğunu gösteren, yani aslında yetişkin nüfusun günde ortalama sekiz saat çalıştığını ima eden gayet düzenli bilgiler sunuyor.

Prekaryanın ve başka kesimlerin zamanlarını nasıl ayarladığını düşündüğümüzde, bu tür rakamlar hem anlamsız oluyor hem de bizi yanlış yönlendiriyor. Dolayısıyla şöyle bir talebim

var: 'Hizmet sektörüne mahsus zaman' kavramını geliştirmemiz gerekiyor. Böylece tarım ya da sanayi toplumu yerine hizmet sektörü toplumunda zamanı nasıl kullandığımıza bakabiliriz.

İş nedir?

Neyin iş olup neyin iş olmadığı konusunda her dönemin kendine özgü birtakım özellikleri olmuştur. 20. yüzyıl da kendinden önceki yüzyıllar kadar ahmaktı. Antik Yunan'da işi köleler ve vatandaş olmayanlar (*banausoi*) yapardı. Çalışanların 'istihdam güvenliği' vardı ama Hannah Arendt'in (1958) de belirttiği gibi bu, Antik Yunan'da acınası bir durum olarak görülürdü çünkü sadece güvencesiz olan kişi özgürdü ki bu, modern prekaryanın da anlayabileceği bir duygu.

Birinci Bölüm'de yazdıklarımızı hatırlayacak olursak Antik Yunan'da iş, bir tür praksis olarak akrabalar ve arkadaşlarla ev etrafında, başkaları için (kendi başlarına vatandaş olabilsinler diye) ve sadece kullanım değeri göz önünde tutularak yapılırdı. Bu anlamda iş, arkadaşlık kurmakla ilgili bir şeydi. Oyun rahatlama amacıyla oynanırdı ama Yunanlarda oyundan ayrı bir de oyunu birleştiren ve şehir hayatına katılım ekseninde şekillenen *schole* kavramı vardı. Bilginin kaynağı tefekkür, katılım ve bir o kadar da durağanlıktı. Aristo, boş zaman için bir miktar tembelliğin gerekli olduğuna inanırdı.

Antik Yunan'da kısmi vatandaşlara vatandaşlık verilmezdi çünkü bu insanların şehir hayatına katılmaya zamanı olmadıkları düşünülürdü. Bu düzenin kadınlar ve kölelere muamelesinin ya da vatandaşlara uygun görülen işlere dair ayrımının savunulacak bir tarafı yoktu ama Antik Yunan'daki iş, emek ve boş zaman ayrımı faydalı bir ayrım.

Yunanlardan sonra merkantilistler ve Adam Smith gibi klasik ekonomi politikçiler neyin üretken emek olup olmadığını belirlemek konusunda pek de iyi bir iş ortaya koymadı (Standing, 2009). Ancak neyin iş olup neyin olmadığına karar verme ahmaklığı, bakım işinin ekonomik açıdan anlamsız bir mertebe-

ye itildiği 20. yüzyılda doruk noktasına ulaştı. Cambridge'li iktisatçı Arthur Pigou ([1952] 2002: 33) bu tuhaflığı şu sözlerle dile getiriyor: 'Böylelikle bir adam kapıcısıyla ya da aşçısıyla evlendiğinde, milli gelirde azalma oluyor'. Bir başka deyişle emek *ne yapıldığıyla* değil, *kim için* yapıldığıyla ilgiliydi. Bu da piyasa toplumunun ortak akla karşı galip gelmesi demekti.

20. yüzyıl boyunca değişim değeri olan emek el üstünde tutulurken, değişim değeri olmaksızın yapılan işler göz ardı edildi. Dolayısıyla sadece faydalı olduğu için yapılan işler, çalışma istatistiklerinde ya da siyasi retorikte yer bulamıyor. Cinsiyetçiliği bir yana, bu anlayışın başka nedenlerden dolayı da savunulacak bir tarafı yok. Kendi kapasitelerimizin yanı sıra gelecek nesillerin yeniden üretimini sağlayacak ve kendi toplumsal var oluşumuzu koruyacak faaliyetlerin de içinde olduğu en faydalı ve gerekli şeyleri değersizleştiriyor. İşi kullanım değeriyle sınırlandıran bu yaklaşımdan kaçınmalıyız ve bu yaklaşımın terk edilmesine en çok prekaryanın ihtiyacı var.

Hizmet sektöründe işyeri

Çalışma meselesinin inceliklerine daha da girmeden önce bununla bağlantılı bir tarihsel değişimin altını çizmemiz gerekiyor. İşyeri ve ev arasındaki klasik ayrım, sanayi çağında ortaya çıktı. Günümüzün çalışma piyasası düzenlemelerinin, iş hukukunun ve sosyal güvenlik sisteminin gelişmeye başladığı sanayi toplumunun normu, sabit işyeriydi. Söz konusu işyeri fabrika, maden, tersane gibi yerlerdi ve proletarya buraya sabah erkenden ya da çalışma saati ne zamansa o zaman giderken, maaşlı kesim de gün içinde biraz daha geç bir saatte giderdi. İşte bu model artık çatırdıyor.

Kitabın İkinci Bölümü'nde de dile getirildiği gibi bazı yorumcular günümüzün üretim sisteminde, emeğin artık fabrika dışına taştığı ve emek üzerindeki disiplinin de her yerde olduğunu ima ederek, bu sisteme'toplumsal fabrika' adını veriyor. Ancak elimizdeki politikalar, halen ev ve işyeri arasında, işyeri ve kamusal alan arasında sert ayrımlar olduğu varsayımıyla tasarla-

nıyor. Hizmet sektörüne dayalı piyasa toplumunda bu ayrımların artık bir anlamı yok.

'İş-hayat dengesi' arasındaki ayrımlara dair tartışmalar da benzer bir şekilde yapay tartışmalar. Ev artık kalbinizin de olduğu yer değil zira özellikle prekarya başta olmak üzere giderek daha fazla sayıda insan kendi başına, ebeveynleriyle ya da kısa dönemli ev arkadaşlarıyla yaşıyor. Fazla fark edilmese de bir zamanlar ev kapsamına giren şeyler işyerine daha fazla taşınıyor.

Pek çok modern ofiste, çalışanlar işe sıradan kıyafetlerle erken saatte gelip 'işte' duş alıyor, tıraş oluyor. Bu tarz pratikler, maaşlı kesimin sahip olduğu gizli avantalardan sayılıyor. Bu kesim, işyerinde kıyafetlerini bulundurduğu gibi ev hayatından birtakım anılarını da ofise taşıyabiliyor. Hatta bazı durumlarda küçük çocuklarının 'anne babalarını rahatsız etmemeleri şartıyla' oyun oynamalarına da izin veriliyor. Öğle yemeğinden sonra maaşlı çalışanların kısa süreli olarak uyumaları da mümkün ki uyku eskiden evde yapılan bir aktivite olarak düşünülürdü. İşyerinde iPod dinlemek artık çok da tuhaf görünen bir aktivite değil.

Bu arada iş artık işyerinin dışına taşınmış durumda. İnsanlar kafelerde, arabada ve evde çalışıyor. İşletme teknikleri de buna paralel gelişti. Nihayetinde mahremiyetin sınırları yeniden çizilirken, işin ücretlendirilmesi de bu değişimlerden etkilendi. Mesleki sağlık ve güvenlik konularını düzenleyen eski model, eski ayrımların artık kalmadığı hizmet sektörü dünyasında tuhaf kaçıyor. İmtiyazlı konumdaki maaşlı kesim ve profesyoneller, uzmanlık alanları ve bilgileriyle ne kadar çalıştıklarını gizleyip bu ayrımların belirsizleşmesinden faydalanabiliyor.

Prekaryaya daha yakın olanlar ise beklentileri karşılamaktan korktukları için, işte harcadıkları emek miktarını ve zamanı artırmak durumunda kalıyorlar. Aslında hizmet sektöründeki işyerleri, bir eşitsizlik biçimini daha da pekiştiriyor; prekaryanın daha fazla sömürülmesi ve maaşlı kesimin çalışma saatlerinin de rahatlatılmasına neden oluyor zira maaşlı çalışanlar uzun öğle yemekleri ve kahve molalarıyla işe ara verebiliyor ve

takım ruhu oluşturmaları için ayarlanan otellerde kalabiliyorlar. İşyerleri ve oyun alanları, alkol ve kahvenin birbirine gizlice karıştığı yerler oluyor.

Hizmet sektöründe zaman

Açık hizmet toplumunda, endüstriyel zamanın yanında büyük fabrikaların ve ofislerin bürokratik zaman yönetimi artık çökmüş durumda. Bu sistemin çöküyor olmasına değil, yerine gelen sabit bir sistem olmayışına hayıflanmamız gerekir. Bakım dâhil olmak üzere kişisel hizmetlerin metalaşmasıyla beraber insanların yaptığı pek çok faaliyetteki ayrım da ortadan kayboluyor.

Bu süreçte prekarya, sınırlı bir zaman aralığında ortaya çıkan sonsuz talebe cevap verebilmek için sürekli bir koşuşturma içinde ancak tek başına da değil. Özellikle bu durumun ortaya çıkardığı stres, sıkışıklığın çalışanları ne kadar zorladığını gösteriyor. Dolayısıyla yaşananları bilgi, etik ve zaman üzerindeki kontrolün kaybolması olarak özetleyebiliriz.

Şu ana kadar hizmet sektörüne özgü zaman fikrinin ne olduğunu tam olarak netleştiremedik ama buna çok da uzak değiliz. Zamanın kullanımının bölünemez olması bunlardan birisi. Belli bir aktiviteyi tanımlanabilir bir zaman kapsamında yapmak artık giderek daha az mümkün olur hale geldi. Sabit bir işyeri ve aktivitelerin nerede yapıldığına göre sınıflandırılması fikrinin aşınması da madalyonun diğer yüzü. Ev aktivitesi olarak adlandırılan pek çok şey artık ofislerde yapılıyor ya da ofislerde yapıldığını düşündüğümüz şeyler evlere taşınıyor.

Zamanı, ona dair taleplerin perspektifinden düşünün. İktisat ders kitaplarında, hükümet raporlarında, medyada ve yasama alanlarındaki standart sunum hem ikili bir dil kullanır hem de 'çalışma' ile 'boş zaman'ı birbirinden net bir şekilde ayırır. Yani bu söylem içerisinde çalışma denildiğinde, piyasada değişime uğrayan, sözleşme üzerinden ya da doğrudan karşılığı verilen emek biçimi kast edilmektedir. Bu yaklaşım bırakın emekle doğrudan bağlantısı olmayan biçimleri, çalışmaya ayrılan za-

manı ve hatta gelir elde etmek için gerekli çalışmayı ölçmek açısından da doğru bir yöntem değil. Çalışmanın karşıtı olarak düşünülen boş zaman kavramı da bir o kadar yanıltıcı. Yunan atalarımız bu ayrımı görse bizi ayıplardı.

Emeğin yoğunlaşması

Hizmet sektörüne dayalı toplumun ve prekarya varlığının bir özelliği, emeğe yönelik muazzam baskıdır. Prekarya, kısmen ücretlerin düşüyor olmasından dolayı kısmen de sigorta ve risk yönetimi katkısı olsun diye aynı anda birkaç işte birden çalışabilir.

Çocuklara, yaşlılara bakıp bir de işte çalıştığı için üç taraftan baskı altında olan kadınlar, bir işe daha girmesi durumunda dördüncü taraftan da sıkıntı altına girecektir. ABD'de giderek daha fazla sayıda kadının birden fazla yarı zamanlı işte çalıştığını düşünün. Japonya'da da erkekler gibi kadınlar da birden fazla işe girmek zorunda kalıyor ve tam zamanlı bir işin yanına çalışma saatleri dışında ya da evde enformel yollardan yapabilecekleri ek iş edinmek durumunda kalıyor. Bu durumda sekiz saatlik iş gününe, her gün 8-10 saat iş daha eklendiğini düşünebiliriz. Bu şartlarda yaşayan bir kadın, New York Times'a verdiği mülakatta, bunun bir tür sigortadan başka bir şey olmadığını dile getirdi: 'Asıl işimden nefret ettiğimden değil. Ancak tamamen şirkete bağımlı olmadan sabit bir gelir sahibi olmak istiyorum' (Reidy, 2010).

Japonya'da 2010'da yapılan bir araştırmada, 20-50 yaş arasındaki erkek ve kadınların % 17'sinin ek bir işi olduğu ortaya çıkarken bir başka araştırmada bir işi olanların yarısının, aynı zamanda ek iş yapmaya istekli olduğu belirlendi. Bunun arkasındaki temel sebep, daha yüksek bir gelir elde edip riskleri azaltmaktı. Yani bir anlamda devlet yardımlarının olmadığı bir ortamda iş, kariyer yapılan değil risk azaltılan bir alan olarak karşımıza çıkıyor. İnsanlar, bir işten elde ettikleri gelir ve faydanın hem az hem de riskli olmasından dolayı bir başka işte çalışmak istiyor.

Ancak fazla çalışmanın sağlık için olumsuz sonuçları var. İngiltere'de on bin memurun katıldığı uzun dönemli bir araştırmaya göre günde üç ya da dört saat mesai yapanların kalplerinde sorun yaşama ihtimali, günde yedi saat çalışanlara göre % 60 daha fazla (Virtanen vd., 2010). Uzun çalışma saatleri ayrıca stres, depresyon ve diyabet riskini artırıyor. Stres, toplumsal anlamda izolasyona, evlilik ve cinsel alanda sorunlara ve bir umutsuzluk döngüsüne neden oluyor.

Bir başka çalışmada 'çalışma çılgınlığı' adlı bir olgudan bahsediliyor (Working Families, 2005). Avrupa Çalışma Süresi Direktifi'nde çalışma süresinin maksimum haftada kırk sekiz saat olduğu belirtiliyor. İngiltere'de bu süreyi zaman zaman aşanlar oluyor ama onların dışında bir milyondan fazla kişi işlerinde kırk sekiz saatten fazla çalışıyor. Ulusal İstatistik Bürosu ise 600 binden fazla kişinin altmış saatten fazla çalıştığı görüşünde. % 15'lik bir kesimin ise 'antisosyal' saatlerde çalıştığı belirtiliyor.

İşverenler, güvencesizlik üzerinden emek sürecinin yoğunlaşmasını talep etmiyor, sadece bunu teşvik ediyorlar. Emek sürecinin yoğunlaşmasının, esnek hizmet sektörü toplumuna içkin baskı ve güvensizlikler nedeniyle gerçekleşmesi daha muhtemel. Politika yapıcılar, emek sürecinin yoğunlaşmasının toplumsal açıdan sağlıklı, gerekli veya kaçınılmaz olup olmadığını tartışmak zorunda. Bu, yasal düzenleme değil, sadece insanların zamanı kontrol etmelerini artırmaya dair teşvikleri düşünme çağrısı olarak düşünülmeli.

Değişim değeri olmayan emek

Yaptığımız bütün işler, doğrudan değişim değeri için yapılmıyor. Hizmete dayalı esnek emek toplumunda değişim değeri olmayan ama yapılması gerekli olan ya da tavsiye edilen işler de var ki bunlar oldukça zaman alıyor.

Prekaryanın başka toplumsal gruplara göre daha fazla yaptığı bu tür faaliyetlerden birisi çalışma piyasasında gerçekleşiyor. Hayatını geçici işlerle idame ettiren bir kişi, iş bakmak, bürokrasi veya onun günümüzdeki özelleştirilmiş versiyonlarıyla

uğraşabilmek için oldukça fazla zaman harcar. Sosyal güvenlik sistemleri, insanların gayet mütevazı düzeydeki haklarını alması ya da koruması için daha karmaşık hale geldiğinden, prekaryanın zamanına dair oluşan taleplerin oldukça fazla ve gerilim dolu olduğunu söyleyebiliriz. Sıraya girmek, sıraya girmek için seyahat etmek, form doldurmak, sürekli daha fazla soruya cevap vermek, bir şeyi kanıtlamak amacıyla sertifika almak çok zaman alan ancak genelde göz ardı edilen aktiviteler. Emeğin hareketliliğini hayatın ana unsurlarından biri haline getiren ve kimin ne hakka sahip olacağının belirlenmesine dair kurallarda bir dizi ahlâki tehlike yaratan esnek bir emek piyasası, prekaryayı zamanı kullanmak konusunda öylesine zor bir duruma sokuyor ki insanlar bitap düşüyor ve başka aktiviteler yapmaya dönük kapasiteleri azalıyor.

Değişim değeri taşımayan ama kişinin bu faaliyetleri yapmasını kolaylaştıran diğer şeyler arasında, çalışma saatleri dışında bağlantılar kurmak (*networking*), işe gidip gelmek, 'evde', 'akşamları' veya 'hafta sonları' şirket raporlarını okumak da sayılabilir. Bütün bunlar aslında tanıdık şeyler ancak bu faaliyetlerin çapının ne kadar olduğu konusunda elimizde gösterge ya da istatistik yok. Ancak şunu biliyoruz ki daha fazla kişi, piyasa toplumuna katılabilmek için çabalıyor. Toplumsal, ekonomik ve mesleki güvencesizliğin artmasıyla beraber 'sigorta maksatlı iş' pratikleri daha da artacak. Bu pratiklerin bazıları, 'eldeki seçenekleri açık tutmak' düşüncesi üzerine kurulu. Bazıları ise stratejik; yani enseyi karartmama çabası ile ilgili.

Doğrudan değişim değeri ile ilgili olmayan faaliyetlere verilecek bir örnek de 'çalışma amaçlı eğitim'. Bir işletme danışmanı *Financial Times*'a yaptığı açıklamada, vasıfların giderek kısa dönemli olarak kullanılmasından dolayı, insanların her yıl zamanlarının % 15'ini eğitime ayırmaları gerektiğini söyledi. Bu zaman miktarı muhtemelen kişinin yaşına, deneyimine ve iş piyasasındaki konumuna göre değişecek. Bu anlamda prekaryadakilere, özellikle de genç yaştakilere, karşılarındaki seçenekleri artırmak veya korumak için eğitime daha fazla zaman ayırmaları tavsiye ediliyor.

Hizmet sektörü vasıfları

Ekonomik faaliyetlerin çoğunun fikirlerin, sembollerin ve hizmetlerin manipülasyonu üzerine kurulu olduğu toplumlarda, mekanik süreçler ve işler önem kaybediyor. Bu durum, vasfın teknik bir nosyon olarak düşünülmesini boşa çıkarıyor. Hizmet sektörü toplumunda vasıf, yıllarca okulda öğrenilen formel beceriler, kalifikasyonlar ve çıraklık süreçleri kadar 'vücut dili' ve 'duygusal emek' gibi noktaları da içeriyor.

Genelde prekarya için herhangi bir alanda eğitim alma masrafı, eğitimin getirisinden fazla oluyor. Maaşlı ve profesyonel kesimden birisinin kariyer yolu daha açıktır ve alacağı eğitimden net bir getiri bekleyebilir. Aynı zamanda neyle vakit kaybetmemesi gerektiğini de bilir. Emeğin esnekleşiyor ve güvencesizleşiyor oluşunun sapkın bir sonucu, kişinin kendi isteğiyle aldığı eğitimden alınan *ortalama* geri dönüşün düşmesidir.

Çalışma için girilen ve giderek yaygınlaşan eğitim süreçlerinden birisi, ahlâki eğitimdir. Doktorlar, mimarlar, muhasebeciler ve başka meslekten insanlar, profesyonel çevrelerinde doğru ve etik davranış olarak değerlendirilen süreçleri öğrenmeye zaman ayırmak zorunda. Bu durum başka mesleklerde de yaygınlaşacak ve hatta küresel bir akreditasyon sisteminin parçası olarak zorunlu hale gelebilir ki aslında, iyi de olur.

Prekaryayı daha yakından ilgilendiren şey ise meslek içi eğitim değil, 'meslek *için* eğitim'. Kişisel gelişim, istihdam edilebilirlik, bağlantılar kurmak (*networking*), pek çok farklı alanda mevcut düşünce biçimleriyle bağlantı halinde kalabilmek için bilgi toplama becerisi, bu tarz faaliyetlerden bazıları. 'Vaktinizin % 15'ini, alanınızla ilgili eğitime ayırın' diyen bir danışman ayrıca 'Özgeçmişinizi her yıl tekrar yazın' tavsiyesinde de bulunuyordu. Başkalarını etkileme, kendini pazarlama ve olabildiğince farklı alanı kapsaması beklenen ve kişiyi yeterince yıpratan bu CV yenileme süreci oldukça zaman alıyor. Bir taraftan ne kadar özel olduğumuzu göstermeye çalışırken, diğer taraftan da herkesin yaptığı standart şeyi yapmamız, aslında yabancılaşmaya neden oluyor. Prekarya ne zaman bunlara dur diyecek?

'Standart istihdam ilişkisi'nin mahalli olarak sanayi dönemi işyerinin aşınması; disiplin, kontrol, mahremiyet, sağlık ve güvenlik sigortası ve pazarlık kurumlarının hangilerinin uygun olduğu gibi konularda önemli sorular doğurdu. Ancak sanayi modelinin çözülmesindeki temel nokta, 'vasıf' kavramının giderek belirsizleşmesi. Pek çok yorumcu bu kavramı gelişigüzel kullanıyor ve ortada bir 'vasıf açığı' olduğundan bahsediyor. Hizmetlere dayalı bir toplumda bu tarz ifadelerin anlamı ve faydası yok. İnsanın yapabileceklerinin bir sınırı olmadığı sürece ortada sürekli bir vasıf açığı olacak. Ancak dünyada hiçbir ülkenin elindeki vasıf envanterini ölçme gücü yok. Eğitimde geçen süre gibi standart göstergeler de oldukça yetersiz. Bir bahçıvan ya da tesisatçı ortaokula ya da üniversiteye gitmediği için vasıfsız mı sayılacak? Güvencesiz bir dünyada hayatta kalmak için gerekli olan vasıfların formel eğitim kapsamında anlaşılması mümkün değil.

Aslında modern piyasa toplumunda vasıf açığından ziyade vasıf fazlası olduğu, yani milyonlarca insanın uygulama fırsatı olmayacak kadar bir dolu beceriye sahip olduğu da iddia edilebilir. İngiltere'de yapılan bir araştırmada iki milyon kişinin, yaptıkları işle uyuşmayan becerilere sahip oldukları ortaya çıktı. Ancak bu, buz dağının görünen yüzü gibi. Çok sayıda insanın, kullanmadığı ve beyinlerinde öylece paslanan bir diploması var.

İktisat ve kalkınma dergilerinde yıllar boyunca 'gönüllü işsizlik' üzerine bir tartışma yürütüldü. İşsizlerin çoğunun, iş sahiplerinden daha fazla eğitimli olduğu ve dolayısıyla da işsizliğin çoğunluğunun aslında gönüllü bir işsizlik olduğu dile getirildi. Eğitimin beşeri sermaye ürettiği, bu sermayenin de insanları daha istihdam edilebilir kıldığı varsayılıyordu. Beşeri sermaye sahipleri işsizse, bu aylak olmayı seçmeleriyle ve daha üst düzey bir iş beklemeleriyle ilişkilendiriliyordu. Bu basmakalıp düşünüşe uyan birkaç örnek olabilir ancak bu düşünce tarzı, meseleyi oldukça basite indirgiyor. Gerçekten de eğitim, güvencesiz bir ekonomik sistemde hayatta kalmak için gerekli vasıfların geliştirilmesini engelleyebilir. Zor durumlarla

başa çıkabilmek de aslında bağlantılar kurmak ve güvene dayalı ilişkileri geliştirmek gibi bir vasıftır. Bunlar, prekaryanın sahip olduğu vasıflardır.

Hizmet sektörüne dayalı toplumda gereken diğer bir beceri de kişinin kendi kendisini sömürmesinin sürdürülebilir bir düzeye çekilmesidir. Örneğin her ne amaç için olursa olsun, internette bilgi toplamak, e-posta göndermek, bilgilerin tasnifi ve karşılaştırmasını yapmak, sonu olmayan ve çok zaman alabilecek aktivitelerdir. Bunlar insanda bağımlılık yapan ancak aynı zamanda aşırı yorgunluğa neden olan süreçlerdir. Kişinin kendini kontrol edebilmesi ve hevesini sürdürülebilir katılım ile sınırlandırması sayesinde kendi kendimizi sömürmemizin önüne geçebiliriz. Dikkat dağınıklığı varsa ve kişi karmaşık sorunlarla başa çıkmakta sıkıntı çekiyorsa, ekrana yalnızca bir amaç için odaklanmak iyi gelebilir.

Hizmet sektörüne dayalı toplumda gerekli bir başka vasıf için sosyologlar 'duygusal emek' kavramını kullanıyor. İyi görünme, çekici bir gülümseme, yerinde yapılan espriler, mutlu bir 'iyi günler' ifadesi, kişisel hizmetlere dayalı bir sistemde gerekli olan vasıflar olarak karşımıza çıkar. Bu vasıflarla eğitim ve gelir durumu arasında bir korelasyon olabilir zira varlıklı ailelerden gelenler, bu tarz becerileri geliştirmeye daha yatkın oluyor ve daha fazla eğitim alıyorlar. Ancak bu beceriler eğitim yoluyla elde edilmiyor. Pek çok ülkede kadınların kazancı, eğitim, ayrımcılık karşıtı yasalar ve yaptıkları işlerdeki değişiklerle bağlantılı olarak kısmen arttı. Tabii tersinden cinsiyetçiliğin de bunda önemli bir rolü oldu. Müşteriler güzel yüzleri sevdiği gibi, patronlar da güzel yüzlere bayılır. Bunu beğenmeyebiliriz ama inkâr etmek zor. İyi görünümlü gençler de o kadar iyi görünmeyen orta yaşlılara göre daha avantajlı oluyor.

'Güzelleşme' tedavilerindeki patlama bu anlamda şaşırtıcı değil. Prekaryada olanlar ya da prekaryaya dâhil olmaktan korkanlar burunlarında yaptıracakları estetik operasyon, göğüs büyütme, botoks ya da yağlarını aldırmanın hayat tarzlarını iyileştireceği gibi, gelirlerini de potansiyel anlamda artıracağını biliyor. Bir anlamda kişisel 'tüketim' ve 'yatırım' arasındaki

ayrım belirsizleşiyor. Gençlik ve güzellik kısmen elde edildiği gibi tekrar elde edilmesi gereken şeyler halini alıyor. Bunu sadece narsisizm ya da gösteriş olarak düşünmemek lazım. İlgilerin metalaşması bir rekabet iklimini destekliyorsa, davranışsal ya da kozmetik adaptasyon akılcı davranışlar olur. Ne var ki, bu vasıflar o kadar da güvenli değil. İyi görünümler zamanla solar ve bunların yeniden yaratılması da kolay değildir. Cazibeli tavırlar zamanla yorucu ve bayat hale gelebilir.

Sanayi döneminde gençler bir zanaat öğrendiklerinde, bu vasıfların on yıllar içerisinde bir geri dönüşünün olacağından, belki de hayat boyu kazanç kapısı yaratacağından hemen hemen emindi. Artık böylesi istikrarlı bir ortam olmadığı için, bir iş dışında zamanın nasıl kullanılacağına dair karar almak, bir dizi başka riskli karar almayı da beraberinde getiriyor. Prekarya içinse bu durum, birkaç kazanan dışında bir dizi kaybedenin ortaya çıktığı piyangoya benziyor. Prekarya içinden birisi dışarıdan bir ders alsa ya da üniversiteye gitse, bunun ne getireceğinden emin olamaz ancak maaşlı kesimden birisi bir ders aldığında, bunu net olarak belirlenmiş bir kariyer planı çerçevesinde yapar. Prekarya için bir dizi vasfa sahip olup bunları kullanamamak da statü konusunda sıkıntılara yol açacaktır.

Hizmet sektörüne dayalı toplumda insanların sorduğu tipik sorular şunlardır: Bunu öğrenmeye daha fazla zaman ayırmalı mıyım? Bunun faydası var mı? Geçen sene bir sürü para harcayıp bir işe yaramayan bu şeyi tekrar yapmaya değer mi? Geçen sene öğrendiklerim artık bir işe yaramadığına göre aynı masraf ve sıkıntılı deneyimi bir başka derste yaşamak ne kadar mantıklı?

Bazı mesleki becerilerde güvencesizlik daha fazla oluyor. Söz konusu mesleklerde insan yıllarını birtakım becerileri edinmeye harcadıktan sonra bunların artık yetersiz ya da hepten gereksiz olduğunu görebiliyor. Mesleki becerilerin modası hızlı bir şekilde geçerken, prekaryadaki pek çok kişi bu durumdan yakından etkileniyor. Burada bir çelişki söz konusu. Bir iş ne kadar vasıflı olursa, vasıfların geliştirilmesi ve yeniden eğitim süreçlerinin yaşanması çok daha muhtemel. Ya da şöyle de

diyebiliriz. Ne kadar eğitimli olursanız, ehli olduğunuz alandaki vasıflarınızın zamanla aşınması ihtimali de o kadar artar. Belki de bu süreci vasıfsızlaşma olarak tanımlayabiliriz. Bu da, vasıf fikrine tuhaf bir zaman boyutu katıyor. Yani dün ne kadar iyi olduğunuzdan çok yarın ne kadar iyi olmanız gerektiği önem kazanıyor. Vasıflarla ilgili olarak kişinin duyduğu güvencesizlik, sürekli kendini güncelleme çılgınlığı ya da iradenin felce uğraması şeklinde kendisini dışa vuruyor zira bu durumlarda insan, alacağı herhangi bir dersin geri dönüşü olmayacağını düşünüyor. Sürekli daha fazla eğitim çağrısı yapan ya da ekonomide vasıf açığı olduğunu vurgulayan yorumcular, aslında varoluşsal bir krize katkı yapıyorlar. İçinde bulunduğumuz dönem, kapasite geliştirilmesine uygun bir toplumsal iklime sahip değil. Bilakis, sürekli olarak hoşnutsuzluk ve stres üreten bir iklim içerisindeyiz.

Yeniden üretim için çalışma

Değişim değerine dönüşen çalışma biçimlerine katkı yapan pratiklerle bağlantılı bir dizi farklı iş var. Bunlardan bazıları doğrudan sözleşmeli çalışmayla alakalı, bazıları ise çalışma ilişkisinin zorunlu bir parçası. Ancak 'yeniden üretim için çalışma' alanında da bir büyüme var. Yeniden üretim için çalışma derken, akla iki çağrışım geliyor. Bunlardan esas olanı, koşulları dâhilinde insanların hayatlarını mümkün olan en iyi şekilde yaşayabilmeleri için yaptığı ya da yapması gereken bir dizi aktiviteyi içeriyor. Bunların, değişim değerine dönüşen iş faaliyetlerinden ayrı tutulması gerekir. Daha zorlayıcı bir iş var ki o da finansal yönetimle ilgili. Maaşlılar ve profesyonel kesim, finansal yönetim konusunda muhasebecilerden faydalanıp, aynı zamanda da yardım ve tavsiye için bankacılık hizmetlerinden yararlanabilir. Bunların bir maliyeti olsa bile, kazançların ve profesyonel yardımın yanında mütevazı kalacaktır.

İnişli çıkışlı olan kazançlar, prekarya için ciddi sorunlar yaratabilir, gerçi hem finansal anlamda alacakları yardım sınırlıdır hem de bunun onlara getireceği mali yük daha fazladır. Ço-

ğu bu durumda kendi başınadır. İhtiyaç duyduğu hizmetleri alacak durumda değildir ya da almaya istekli değildir. Prekarya içindeki bazı kişiler ise finansal meselelerle ilgilenmeye ve bu konuda endişelenmeye mecbur kalacaktır. Bazıları ise meseleyi çalışmaktan doğrudan kaçınarak çözme yoluna gider. İngiltere'de yapılan bir araştırmada dokuz milyon yetişkinde finans fobisi olduğu ve para yönetimi alanında rasyonel karar almanın karmaşıklığından korktuğu belirlendi. Hizmet sektörüne dayalı toplumda finans fobisi, özellikle finansal sıkıntı dönemlerinde, ortalama rahatlık ve yoksulluk arasında bir fark yaratacak kadar önemli olabilir. Bunun maliyeti toplumda rastgele paylaşılmaz. Söz konusu olan gizli bir eşitsizlik biçimidir ve prekarya bu eşitsizliği olumsuz bir şekilde hisseder.

Prekarya, giderek önem kazanan yasal bilgi alanında da dezavantajlı durumdadır. Yabancıların oluşturduğu toplum, sözleşmelere dayanır. Bağlayıcı düzenlemeler toplumun her noktasına sirayet etmiştir. Karmaşık kanun ve düzenlemelerle yönetilen bir toplumda vatandaş olarak iş yapabilmek için kanunları bilmemiz ve güvenilir bilgi ve tavsiye alabileceğimiz kaynaklara erişebilmemiz gerekir. Belki çok az kimse kendilerinin tabi olduğu kanunun her unsuruna hâkimdir ancak prekarya bu anlamda özellikle dezavantajlı konumda. Maaşlıların ve profesyonellerin ekonomik avantaja dönüşen konumsal avantajları var. Prekarya bu alanda bilgi sahibi olmak konusunda daha yetersiz olduğu gibi küçük işletme kuracak bilgiye de sahip değil.

Yeniden üretim için çalışmanın bir başka biçimi de tüketimle ilgili. Self-servis patlamış durumda. İşleri artık bizzat tüketiciler yapıyor. İnsanlar telefon hattı yerine internet sitelerine yönlendirilirken, alışveriş yaptıktan sonra hesabı kasaya değil makineye ödüyor. Perakende, turizm ve sağlık firmaları self-servis teknolojilerine milyarlarca dolar harcıyor ve bu alana yatırım her yıl % 15 artıyor. Şirketler, bu durumu 'müşterinin güçlenmesinin yarattığı mutluluk' olarak tanımlarken gerçekte olup biten aslında işi müşterinin yapması. Pigou, bu ironiyi net olarak görürdü: Ulusal gelir ve işlerde azalma var ama işler çoğalıyor!

Yeniden üretim için çalışma ya da bir başka deyişle bakım için gerekli zamanın ölçülmesi zor çünkü bu alana çok fazla aktivite giriyor ve mevcut zamanı doldurmak açısından sürekli genişleme eğiliminde. Birbiriyle çatışma halinde baskılara maruz kalan bir zaman kullanım alanından bahsediyoruz. Pek çok toplumda çocuk bakımı, bakım ücreti üzerinden zaman yoğunluklu hale geldi ve piyasalaştı. Örneğin 2009'da İngiltere'nin Ulusal Çocuk Bürosu tarafından yaptırılan bir araştırmaya katılan ebeveynlerin yarısından çoğunun, çocuklarıyla oyun oynamaya zaman ayıramayacak kadar hayatı çok hareketli ve karmaşık buldukları ortaya çıktı (Asthana ve Slater, 2010). Uzun çalışma saatleri, işe gidiş gelişler, 'kaçınılmaz vaatler' ve ev ödevleri nedeniyle milyonlarca insan sıkıntı çekmekteydi. ABD'de yapılan bir araştırmada ise ebeveynlerin dörtte üçünün çocuklarıyla oynamak için yeterli zamana sahip olmadığı belirlendi. Bu sonuçlar, sürekli daha fazla çalışmaları yönündeki toplumsal baskıyı yansıtıyor olabilir. Ancak çalışmanın getirdiği yük nedeniyle çocukların bakımdan yoksun kalmasının maliyeti, onların uzun vadede, nesiller arası bilgi, deneyim ve yakınlaşma gibi sosyalleşmenin getirdiği değerlerden mahrum olarak yetişmesi olacaktır.

İnsanların giderek 70'li, 80'li ve hatta 90'lı yaşları görmeye başladığı bir dönemde, yaşlı bakımı da zamanın kullanımı konusunda önemli bir unsur olarak ortaya çıkıyor. Bir yandan yaşlı bakımı, bakım evleri gibi ticari alanlar üzerinden piyasaya açılıyor ve bu süreçte nesiller arası karşılıklı ilişkiler ve sorumluluklar zayıflıyor. Ne var ki, çok sayıda insan başkalarının bakımı için kayda değer bir zaman harcamak durumunda kalıyor ve çok sayıda kişi de, zaman kısıtlılığı nedeniyle başkaları için istedikleri kadar çaba sarf edemiyor.

Yükün çoğu, genellikle bir işe anında koşturması istenen kadınların üzerinde olsa da, erkekler de artık bakım işlerinde yer almaya başladı. Her ne kadar bazı yorumcular bunun bir iş olduğunu inkâr etse de, birçok insan için fırsat maliyet açısından ekonomik değeri olan bir yükümlülükten bahsediyoruz. Bakım hizmetini alan kişinin kapasitelerinin yeniden üretimi ve bakı-

mın ekonomik maliyetinin azalması söz konusu olduğu gibi, bu sorumluluğun devlete yıkılması ya da bakımın savsaklanması uzun vadede sağlık harcamalarının artmasına yol açıyor.

Prekarya içindekiler, aslında istediklerinden daha fazla bakım işi yapmak zorunda olabilir zira 'daha fazla zamanları olduğu' yönünde bir algı var ve finansal ya da başka tür yardıma ihtiyaçları olması halinde çevrelerindeki insanların iyi niyetine muhtaç olabilirler. Yine görüyoruz ki prekarya aslında kendi zamanını kontrol edemiyor. Güvencesizliğin iyice kişiselleştiği bir ortama uyum sağlamak zorundalar.

Yeniden üretim için çalışmaya dair bir alan daha var. 19. yüzyılın sonlarında kapitalizmin dönüşüm krizi sırasında genişleyen bu alan, küreselleşme ile tekrar büyümeye başladı. İnsanlar, endişeleri ve hastalıklarıyla başa çıkmak için danışmanlara gitmeleri ve güvencesiz hayatlarının sıkıntılarıyla başa çıkmak için özellikle bilişsel davranışsal terapiye başvurmaları teşvik ediliyor.

Prekarya içindekiler bir ikilemle karşı karşıya. Ne yapmaları konusunda belirsizlik içindeyseler, kısa süre içinde 'istihdam edilebilirlik eğitimi' dâhil olmak üzere birtakım danışmanlık hizmetleri almaya başlıyorlar. Ne yapmak istediğini bilmemek ya da düzenli bir işe girip yerleşememek, insanların 'anormal' olarak değerlendirilmelerine ya da 'istihdamı neredeyse imkânsız' şeklinde etiketlenmelerine neden oluyor. İnsanlara yapıştırılan, diziler ve siyasetçilerin de söylemleriyle yaygınlaştırılan etiketleri hepimiz yakından biliyoruz. Bütün bu söylemlere bakıldığında, hayat tarzının çeşitlendirilmesinden ziyade insanların davranışları ve kişiliklerinin değiştirilmesine vurgu yapıldığını görüyoruz.

Zamana –emek, nihayetinde değişim değeri getiren çalışma, yeniden üretim için çalışma– dair bu talepler kişide strese neden olduğu gibi, herhangi bir son öngörülmeksizin, insanın muazzam bir heves göstermesini ve çaba sarf etmesini gerektirmekte. Bu işlerin ve emeğin çoğu güvencesiz koşullarda, belli bir ekonomik getiri olmaksızın ve yüksek bir fırsat maliyetiyle yapılmakta zira paraya duyulan muazzam bir ihtiyaç var.

Bu sıkıntıya verilen tepkiler, günün tamamına yayılıp aşırı yorgunluk ve kaygıyla sonuçlanabilir. Bir taraftan da kişinin hayatındaki belirsizlikler bunaltıcı boyutlara ulaşıp kişinin zihnen tıkanmasına ve kendine zarar verecek derecede bir uyuşukluğa yol açabilir. Ancak bu durumun yol açtığı en yaygın sonuç belki de hissedilen baskı nedeniyle, kişinin işe istediğinden daha fazla zaman ayırması oluyor.

Sürecin sonuçlarından birisi de aileyle harcanan zaman gibi sosyal ve kişisel değeri olan aktivitelere yer kalmaması. Zamanın böyle çoklu amaçlarla kullanılmasında yeni bir şey yok. Yeni olan, bunun artık norm halini alması. Bu durum, teknolojik gelişmelerin, refahın, hayatın ticarileşmesinin ve belli işlevler için sabit mekânlarda bulunan bir hayatın çökmeye başlamasının bir sonucu.

Birden fazla işin aynı anda yapılması (*multitasking*) konusunda çok fazla şey söyleniyor. Halk arasında kadınların bunu erkeklerden daha iyi yaptığı söylenir. Her ne kadar bu biraz şaka yolla söylense de burada kast edilen, kadınların aynı anda birkaç işi bir arada yapması ve zor işlerin üstesinden daha iyi gelip, yeterince iyi kararları daha kolay vermesi. En son dillere düşen ifade 'çoklu-çoklu iş' (*multi-multitasking*). Peşinden gelen ifade ise şu: Çoğu azla nasıl yapabiliriz! Araştırmalara göre birden fazla işi aynı anda yapanların odaklanma ve dikkat dağıtıcı bilgiyi engelleme konusunda sıkıntıları oluyor. Üstelik insanlar bir şeye kafa yormak zorunda kaldığında, onu daha iyi hatırlıyor. Halbuki aynı anda birden fazla şeyi yapmak zorunda kaldığımızda, herhangi bir şeye kafa yormak da imkânsızlaşıyor. Prekaryanın buna ek olarak bir de zamanlarını iyi idare edememe sorunu var ve bunun da farkındalar.

Gençlik ve bağlantıda olma hali

Bazı aktivistler, internetin ve sosyal medyanın sağladığı bağlantının prekaryayı tanımlayan özelliklerden birisi olduğu görüşünde. Bugünün gençleri, geçmiş nesillerin hayal dahi edemeyeceği şekillerde birbiriyle bağlantı halinde ve hayat tarzları

arasında da büyük farklar var. Türlü şekillerde internete bağlanan gençler ve bizler, başkalarıyla bağlantı kurmak ve bu bağlantıları korumak için daha fazla zaman harcıyoruz. Sabitlik ve sessizlik tehlike altında. Bağlantıda olma hali, boş zamanlarımızı dolduruyor.

2010 yılında Facebook kullanıcı sayısı yarım milyardan fazlaydı. Bu kullanıcıların yarısından fazlası her gün siteye girerken, küresel düzeyde Facebook'ta ayda harcanan zaman yedi yüz milyar dakika olarak karşımıza çıkmaktaydı. Twitter'da ise 175 milyon kullanıcı günde doksan beş milyon tweet atıyor. Cep telefonu kullanıcılarının sayısı beş milyardan fazla ve bazı ülkelerde nüfusun tamamından daha fazla cep telefonu var. ABD'de gençlerin üçte biri günde yüzden fazla mesaj gönderiyor.

Teknolojinin iyi ve kötü sonuçlarına dair tartışmalar muhtemelen yıllar boyu sürecek ve herhangi bir sonuca da bağlanmayacak. Ancak bazı endişelerin altını çizmekte fayda var. Bunlardan en çok tartışılanı 'kolektif dikkat eksikliği sendromu'. Sürekli bağlantı halinde olmak, zayıf bağları güçlendirirken güçlü bağları zayıflatıyor. Cep telefonuna gelen bir arama ya da mesaj, kişisel sohbetleri ve başka aktiviteleri sekteye uğratıyor. E-postaları kontrol etmek ya da cevaplamak, konsantrasyonu bozuyor. İnsanların daha çok tanışmamış olduğu 'arkadaşlarıyla' Facebook ve başka sosyal medya aracılığıyla kurdukları bağlantı, özel hayata saldırı halini alıyor. Huzursuzluk tetiklenirken sabır ve kararlılık gibi özellikler giderek aşınıyor.

İnternette çok fazla zaman harcamak prekarya varoluşunun bir parçası haline gelmiş durumda ve araştırmalara göre bunun depresif etkileri olabiliyor zira sosyal ağlar üzerinden kurulan bağlantılar, insanlarla kurulan fiili ilişkinin yerini alıyor. İngiltere'de internet bağımlılarının sayısı, geleneksel kumar bağımlılarından daha fazla. Catriona Morrison'ın (2010) yaptığı bir araştırmaya göre internet bağımlılığı konusunda en korunaksız kesim gençler ve ortalama bağımlılık yaşı yirmi bir. Morrison, çalışmasında şunu söylüyor: 'İnternet bazı insanlar için uyuşturucu gibi. Onları sakinleştiriyor. İnsanlar bağımlı hale geldiğin-

de bu, kişinin çalışma yetisini etkilediği gibi insanlar internete girdiği zamanlarda gündelik işlerini aksatabiliyor'.

Sürekli bağlantı halinde olmak sadece prekaryalaşmış bir zihin üretmekle kalmıyor. Zaman kontrolü ve düzenli bir takvimi olmayan prekarya, internetin bağımlılık yaratan ve dikkat dağıtan özelliklerine daha duyarlı hale geliyor. Bağlantıyla ilgili genel olarak sorun yok; sorun bunun hangi bağlamda gerçekleştiği.

Boş zamanın daralması

Emeğin, doğrudan değişim değeri ile ilgili olmayan faaliyetlerin ve yeniden üretim için çalışmanın gelişimi de boş zaman miktarını azaltıyor. Giderek piyasalaşan toplumun doğurduğu en kötü sonuçlardan birisi, boş zamana ve yeniden üretime dayalı 'aylaklığa' yönelik saygının kaybolmasıdır. Yoğun olarak çalışan kişiler, zihinlerinin ve bedenlerinin 'bitap' düştüğünü görüyorlar ve pasif 'oyun' dışında bir şey yapmaya çok fazla enerjileri ve istekleri kalmıyor. Bitap durumdaki kişiler, 'oyun'la rahatlamak istiyorlar ki bu da genelde bir ekrana bakma veya birkaç ekranla konuşma biçimini alıyor. Tabii ki hepimizin bir biçimde oyuna ihtiyacı var ancak iş çok yoğunsa, daha aktif boş zaman faaliyetlerine katılmaya enerjimiz de hevesimiz de kalmaz.

Mark Aguiar ve Erik Hurst (2009) iş gücündeki artan katılımlarına rağmen Amerikalı kadınların 1965'e kıyasla dört saat, erkeklerin de altı saat daha fazla boş zamanı olduğunu tespit etti. Ancak boş zaman, ücretli emekte harcanmayan zamanla aynı şey değil. Her ne kadar başka toplumsal gruplar da birtakım baskılarla karşı karşıya olsa da prekarya, piyasanın alt kesimlerinde var olabilmek için, doğrudan piyasada değişim için yapılmayan faaliyetlerde bulunmak zorunda.

Gerçek anlamda boş zaman, üç taraftan kuşatma altında. Boş zaman biçimlerinden birisi, insanın kendisini adadığı kültürel ve sanatsal aktivitedir. İyi müzik dinlemek, tiyatroya gitmek, önemli edebiyat eserlerini okumak, dünyanın ve içinde oldu-

ğumuz çevrenin tarihini öğrenmek, popüler tabirle 'kaliteli zaman' geçirmek anlamına geliyor. Kaliteli zaman geçirmek ise, güvencesizliğin verdiği endişe ve uykusuzluğun yanı sıra çalışmayla da bölünmeyen zaman demek oluyor. Prekarya içinse boş zaman açığı söz konusu. Zaman bir türlü yetmiyor ya da prekarya içindekiler bu tür boş zaman aktiviteleri yaptıklarında kendilerini suçlu hissediyor ve bunun yerine sosyal ağlarını genişletip beşeri sermayelerine yatırım yapmaları gerektiğini düşünüyor.

Peki, boş zamana zaman ayırmaya dair teşvikler nerede? Piyasanın mesajını üniversiteler de almış durumda. Hükümetler, üniversite ve fakültelerin daha çok işletme gibi davranması ve kâr amacı gütmesi gerektiğini söylediğinde, hedef alınan ilk alanlar kâr amacının kesinlikle olamayacağı bölümler oluyor. Örneğin, 2010 yılında İngiltere'nin Middlesex Üniversitesi felsefe bölümünü kapatma kararı aldı. Felsefe bölümü olmayan bir üniversite, büyük bir çelişki olarak büyük usta eğitimcileri şaşkına çevirecektir.

Asıl can sıkıcı olan ise antik Yunan'da gerçek boş zaman denilen şeyin, yani kamusal hayata katılım ve vatandaşlık alanının giderek daraltılması. Prekaryadakiler ve başka vatandaşlar siyasal hayattan kopuyor. Zaman zaman karizmatik bir aday için oy verebilir ya da ilgi çeken bir olaya katılabilirler ancak bu katılım sürekli olmuyor. İşte kamusal hayata katılıma dair boş zaman, zamanın emek-çalışma-oyun üçlüsü tarafından kolonize edilmesi nedeniyle iyice daralıyor. Çok sayıda insan, 'uzmanlara bırakılması gerektiği' söylenen karmaşık konuları anlamak için gerekli olan kaliteli zamandan yoksun kalıyor. Hal böyle olunca da insanlar kendi kabuklarına çekilmeyi rasyonalize ediyor ve eğitim yerine duygu ve önyargılara savruluyor. Her ne olursa olsun prekarya, en insani faaliyet olan siyasete daha az zaman harcıyor. Siyasete zaman harcamaya dair teşvikler nerede?

Zamanın daralmasının bir diğer yönü de, zamanın kontrolündeki derin eşitsizlikle ilgili. Bu aslında hizmet sektörüne dayalı piyasa toplumundaki genel eşitsizliğin de bir parçası çünkü

zaman üretken bir varlık. Prekarya, onun emeğini kullanacakların her arzusunu yerine getirmeye hazır olmak durumunda. İnternet kafelerde, evlerinde, barlarda ya da sokak köşelerinde vakit geçirenler, dışarıdan bakıldığında zamanı kontrol ediyor gibi görülebilirler. Ancak zamanı farklı kullanmak konusunda genelde bir strateji geliştirme ya da bu stratejiyi sürdürebilme becerileri yok. Prekaryanın size aktarabileceği bir anlatısı yok ve sonuç olarak çalışmadıkları dönemlerde zamanı öylece harcıyorlar. Zamanın görünürde aylaklık şeklinde kullanılması, esnek çalışma piyasalarının bir yansıması. Esnek piyasalar, prekaryanın 'hazır ol'da beklemesini istiyor ve zamanın yapılandırılması konusunda prekaryanın elinden bir şey gelmiyor.

Boş zamanın, özellikle de işçi sınıfı boş zamanının değerinin azalması, işçicilik doktrininin bırakmış olduğu en kötü miraslarından birisi. Değerlerin yeniden üretilmesini sağlayan eğitimin giderek aşınması, gençlerin kültürlerinden soğumasına ve içinde bulundukları toplulukta bir toplumsal hafıza kaybına neden olmakta. Günümüzde, kente dair imgelemde 'sokak köşesi toplumu' kavramı ön plana çıkmış durumda. İnsanların zamanlarını geçirme biçimlerinden birisi olan 'takılmak' baskın hale geldi. Artık zamanı doldurmak bir mesele ve buna 'boş zaman fakirliği' diyenler var. Maddi yoksulluk, genç prekaryanın hayatını sınırlıyor; prekaryanın elinde para ya da mesleki aidiyet olmadığı gibi zamanı kontrol edebilmek için gereken istikrar da yok. Hal böyle olunca, çalışma dâhil her türlü aktiviteye karşı kuralsızlığı ilke edinen bir tavır sergileniyor. İşte bu, güvencesizliğin tuzaklarından birisi. Sırf hayatta kalmaya yetecek kadar kamusal alana ihtiyaç duyulur ve bu alanlar da kemer sıkma politikaları nedeniyle yok ediliyor. Nihayetinde neoliberal akıl, bütün bunları, doğrudan ekonomik büyümeye katkısı olmadığı gerekçesiyle, bir lüks olarak görüyor. Ancak prekarya neoliberal düzene bir tehdit oluşturduğu takdirde bu hesap yeniden değerlendirilebilir.

Kaliteli kamusal alanlar prekarya açısından daraldıkça, saldırgan davranışlar artacaktır. Küreselleşme ve elektronik teknoloji, kimliği yerel biçimlerinden uzaklaştırabilir (Forrest ve

Kearns, 2001) ancak bu hareket ve etkileşim için gerekli fiziksel mekâna duyulan ihtiyacın yerini alamaz. Mekânsallık hissi, genlerimizin bir parçası. Bunu kısıtlayıp mekânın gelişimsel anlamını boşaltırsak sonuç hiç de iyi olmaz.

Sonuç olarak işçi sınıfına boş zaman bırakan istihdam yapıları, sadece para sıkıntısı nedeniyle değil toplumsal kurumların aşınması yüzünden de ortadan kayboldu (MacDonald ve Shildrick, 2007). İngiltere'de bu kurumlar işçi erkeklerin gittiği kulüpler ve kamusal alanlardı ve bu alanlar Thatcher'ın neoliberal radikalliği yüzünden yok oldu. Fransa'da ise Balzac'ın 'halkın parlamentosu' adını verdiği küçük restoranlar da yavaş yavaş kayboluyor.

İşçi sınıfının eğitim olanakları ve bu insanlara boş zaman bırakan işlerin azalması, insanları suça ve uyuşturucuya yönlendiriyor çünkü insanlar bu şekilde zaman geçirip statü edinmeye çalışıyor. Küçük çaplı suçlar, öylece 'takılma'ya kıyasla insana daha fazla heyecan verebilir. Başarının tüketimle ölçüldüğünü salık veren neoliberal doktrin, bir yandan hırsızlığa da vesile oluyor çünkü uzun süre başarısızlık hissiyle boğuşan insanlar hırsızlık aracılığıyla az da olsa bir başarı duygusu hissediyor. Bu da yine genç erkeklerin içinde olduğu güvencesizlik tuzağının bir parçası. Erkek olmanın güvencesizlikleriyle karşı karşıya kalan bu gençler, bu sayede kısa süreliğine ve az da olsa 'saygı' kazanıyor (Collison, 1996). Ancak tabii ki bunun uzun vadeli sonuçları oluyor.

Sınıfı oluşturan unsurlardan birisi 'yapılması ya da yapılmaması gereken şeyler'i tanımlayan hayat alanı ve yaşama biçimi, arzu duyulan ya da duyulmayan şeyler bütünü, yani habitustur (Bourdieu, 1990: 53). Prekaryanın hayat tarzı, esnek çalışma biçimiyle de örtüşüyor ve bu anlamda ileriye dönük inşa etmekten çok fırsatçı bir yapıya sahip. İnsanlar korku ve endişe nedeniyle dar bir çevre içine sıkışabilir ancak bu öfkeli ve kural tanımayan bir sıkışma olacaktır. Esneklik ve güvencesizlik üzerine kurulu bir toplumda insanlar zamanı, gelişmeye dayalı bir davranış biçimi oluşturmak yerine gelişigüzel kullanıyor.

Bu da bizi, prekaryanın hayat şansını azaltan, işyeri kavramı-

nın ortadan kalkması noktasına geri götürüyor. Prekarya için işyeri normu, her yerde, her an ve neredeyse her zaman çalışmayı öngörüyor. İşyeri dışında çalışmak özerkliğin ya da kişinin kendi kendisini kontrol etmesinin işareti olarak görülmemeli ve istatistikler de doğruyu söylemiyor. 'İşte geçen saatler', her zaman 'çalışılarak geçirilen zaman' demek olmuyor. Zaman ve mekânın belirsizleşmesi nedeniyle emeğin özgürleştiğini düşünmek yanıltıcı olur. İşverenler nasıl işçileri ücretsiz olarak değişim değeri için yapılmayan iş faaliyetlerini yapmaya sevk edebiliyorsa, işyerinin dışından çalışmaya da yönlendirebilir.

Dolayısıyla burada bir iktidar ilişkisi söz konusu. Söz konusu emek biçimi ücretsiz ve özerk bir şekilde icra edilmiyor. Hardt ve Negri (2000) etkili analizlerinde hizmet sektörü emeğinin ücretsiz, 'gayrı maddi' ve 'ölçülemez' olduğunu dile getirmişti. Ancak emeğin miktarı ölçülebilir ve ölçülen emeğin sınırları, istihdam ilişkilerini müzakere edenlerin pazarlık kapasitesinden etkilenebilir. Prekarya, güvencesiz ve esnek çalışma kültürü nedeniyle şu anda zayıf durumda. Doğrudan değişim değeri olmayan emek biçiminin meyvesini işverenler topluyor. Belirsiz bir alan içerisindeyiz ancak hizmet sektöründe emek 'ölçülemez' demekle doğrudan değişim değeri olmayan iş faaliyetlerinin ölçülmesinin zor olduğunu söylemek arasında fark var.

Sonuç yerine

Prekarya zamanın yarattığı stresin altında. Ekonomik güvence ya da mesleki bir gelecek olmamasına rağmen ücret almadığı bir dizi iş yapmak zorunda. Emeğin yoğunlaşması ve zaman yönünden artan talepler nedeniyle prekarya sürekli olarak bitap düşme ya da bir kadının da dile getirdiği gibi 'kafanın sürekli olarak dalgın' olması riskiyle karşı karşıya.

Hizmet sektöründeki hayat tarzı, zamanın kullanımına dair bir anlatı olmaksızın ve geleceği görme yetisinden yoksun bir şekilde birden fazla işi aynı anda yapmayı gerektiriyor. Prekaryalaşmak demek, herhangi bir mesleki gelişme hissi olmaksızın

performans odaklı hayat tarzlarıyla bağlantı halinde olmak anlamına gelir. Dikkatimizi bir oraya bir buraya yönlendiren sinyallere tepki veriyoruz. Birden fazla işi aynı anda yapmak, aslında her aktivitenin üretkenliğini azaltıyor. Bütünsel olarak düşünememek alışkanlık haline geliyor. Yaratıcı işleri yapmanın yanı sıra yoğunlaşma, tefekkür ve sürekli çaba isteyen boş vakit aktivitelerine katılmak da zorlaşıyor. Boş zaman alanı giderek daraldığı için, insanlar zihinsel anlamda pasif bir şekilde dinlenirken bile rahatlıyor. Bira ve cin içmek nasıl sanayi proletaryasının afyonuysa, sürekli etkileşim halinde olmak da prekaryanın afyonu.

İşyeri artık tek bir mekân değil; sınırları ve tanımı belirsizleşen bir güvencesizlik alanı halini almış durumda. Belki prekaryanın bazı mesleki becerileri olabilir ancak bu vasıflar zamanla kaybolabileceği gibi kişiye güvenli bir kimlik ya da uzun vadede sürdürülebilir onur dolu bir hayat sağlamakta yetersiz kalabilir. Bütün bunlar, fırsatçılık ve siniklik üretebilecek sağlıksız bir bileşim ortaya çıkarıyor ve prekaryanın riskleri orantısız biçimde üzerine almak zorunda kaldığı bir piyango toplumuyla karşı karşıya kalıyoruz.

Bir yandan da zamanın giderek sıkışması nedeniyle boş zaman giderek daralırken, insanlar kısa bir dönemliğine motive olmaları, karizmatik bir kişiden ya da ciddi bir olaydan etkilenmeleri haricinde, siyasetten uzaklaşıyor ve zayıf bir demokrasi ile karşı karşıya kalıyoruz. Şimdi bu meseleyi inceleyeceğiz.

ALTINCI BÖLÜM

Cehennem Siyaseti

Neoliberal devlet, rekabetçiliği ve bireysel sorumluğu desteklemesi, piyasa güçlerini engelleyen toplumsal herhangi bir şeye karşı durması açısından aynı zamanda Darwinci bir devlet. Neoliberal düzende devletin rolü, hukukun üstünlüğünü kurmak ve güçlendirmek olarak belirleniyor. Ancak hukukun üstünlüğü, bazı neoliberallerin tanımlamasına göre hiçbir zaman minimalist olmamıştır. Bilakis, hukuk müdahale etmeyi amaçlar; kolektif eylem ve kuralsızlığın azaltılmasına yöneliktir. Hukukun müdahale alanı, Wacquant'ın (2008: 14) 'sapkın kategorilerin kamusal olarak aforoz edilmesi' dediği sürece kadar uzanır. Sapkın kategorisine 'sokak serserileri', 'işsizler', 'hırsızlar', karakter sorunu ve davranış bozukluğu sergileyen kaybedenler girmektedir.

Piyasa, Darwin'in 'güçlü olanın hayatta kalması' metaforunun vücut bulmuş halidir. Ancak bir taraftan sorunlarla mücadele edenlerin suçlanıp hapse atılmasına dair bir eğilim de sergiler. Politikalar ve kurumlar, herkesi potansiyel olarak uyumsuz ve suçlu olarak göstermek üzerine inşa edilir. Örneğin 'yoksul' kesimden, 'tembel' olmadığını veya çocuklarını düzenli devlet yardımı almak için okula göndermediğini kanıtlaması istenir.

Prekarya sınırda yaşamakta. İçinde bulunduğu koşullar, prekaryayı mücadele insanı olmaktan çıkararak sapkın kategorisine sokup, popülist siyasetçilerle demagogları dinlemeye meyilli serseri mayınlara çevirebilir. Kitabın Altıncı Bölümü'nün ana konusu da bu.

Gözetim toplumu

Prekaryanın hayatının nasıl oluşturulduğunu anlamak açısından 'toplumsal fabrika' kavramı yeterli değil. 'Gözetim toplumu', güncel durumu daha iyi anlatıyor. Gözetim toplumunda bütün alanlar, Jeremy Bentham'ın 1787 tarihli panoptikon üzerine yazdığı yazılarında öngördüğü şekli almakta (Bentham, 1995). 'Serbest piyasa' toplumunda hükümetlerin *ne* yaptığından çok neyin yapılmasına *izin verdiğine* de bakmamız gerekiyor.

Bentham'ın düşüncelerini bir hatırlayalım. Bentham, hükümetin görevinin toplumda mümkün olabilecek en çok sayıda kişinin mutluluğunu sağlamakla yükümlü olduğunu savunan faydacılığın fikir babası olarak bilinir. Bu görüşten faydalanan birtakım çevreler, çoğunluğun mutluluğunu muhafaza etmek için azınlığın hayatının perişan edilmesini rasyonalize edebiliyor. Bentham, faydacılığı uç ve korkucu bir noktaya taşıyarak ideal bir hapishane tasarımında kullandı. Bu hapishane yapısında ortada bir kule ve kulede de bir muhafız bulunuyor. Muhafız, konumu sayesinde etrafında bir daire şeklinde sıralanmış hücrelerde tutulan mahkûmları rahatça gözetleyebiliyor ancak mahkûmların muhafızı görme şansları yok. Muhafızın gücü, mahkûmların izlenip izlenmediklerini bilmemesinde ve izleniyor olma korkusuyla kendilerini disiplin altına almalarında yatıyor. Bentham bu yapıya 'seçenek mimarisi' adını vermişti ve bundan mahkûmların yetkililer tarafından istenilen şekilde yönlendirilebileceği kast ediliyordu.

Bentham için temel mesele, mahkûma görünürde bir seçim şansı veriliyor olmasıydı. Mahkûm eğer seçimini doğru yapmaz ve sıkı çalışmazsa, 'kötü ekmek yemek zorunda kalıp kendi suyunu içecek ve kimseyle de konuşamayacaktı'. Böylece mahkûmla-

rın izole edilmesi sağlanarak 'akıl birliği' yapmaları da engellenecekti. Tıpkı neoliberaller gibi Bentham da kolektif eylemin gözetim toplumu projesini tehlikeye düşürebileceğini anlamıştı.

Michel Foucault bu fikri 1970'lerde alıp uysal bedenler yaratılmasında bir metafor olarak kullandı. Bentham, panoptik tasarımının hastane, akıl hastaneleri, okul, fabrika, atölye ve diğer bütün toplumsal kurumlarda kullanılabileceğini düşünüyordu. Bentham'ın tasarımı dünyada kabul gördü ve bugün şirketlerin hayatı şekillendirdiği yerlerde yaygın bir şekilde kullanılıyor. Bunun en feci örneği altı milyon işçinin kameralarla izlendiği, davranış ve karakterlerinin Amerikan ordusunun geliştirdiği teknolojilere dayalı veri bankalarına konduğu Shenzen. Sosyal bilimcilerin eskiden Fordizm ve Toyotizmden bahsetmesi gibi bugün de Shenzenizm'den bahsedilebilir. Shenzenizm, davranışsal teşvikler ve cezalar üzerinden istenmeyen kişilerin belirlenip ayıklanması amacıyla görsel gözetimi, verilerin gözetim altına alınması metoduyla bir araya getiriyor. Bu teknolojik sistem ayrıca, konformist işçilerin belirlenerek otoritelerin istediği şekilde düşünüp hareket etmesini de amaçlıyor.

Mahremiyetin işgali

Gözetim teknikleri iyice yaygınlaşmış durumda. Meseleyi incelemeye hayatın en önemli unsurlarından birisiyle, yani sırlarımızın, en değerli duygularımızın ve mekânlarımızın içinde bulunduğu mahrem alanla başlayalım zira mahremiyet dünyadan hemen hemen yok olmak üzere.

Mahrem olarak meşrulaştırılmış pratikler, yasal yoruma açıktır ve söz konusu yasal yorumlar, mahremiyet alanını giderek daraltma eğiliminde. Fakat gözetim pratikleri her yerde. Nereye baksanız, sadece polis değil özel güvenlik şirketleri, işletmeler ve bireylerin de kullandığı güvenlik kameralarını görüyorsunuz. Üstelik alınan görüntüler sadece özel kullanım amaçlı da değil. Şu örneği bir düşünün. San Francisco'nun çok da güvenli olmayan bir bölgesinde Adam Jackson adlı bir vatandaş, sokak güvenliğinden endişe duyduğu için Adam's Block adlı bir inter-

net sitesi kurdu ve penceresine koyduğu web kamerasının sokaktan aldığı kayıtları bu siteye yükledi. Site, mahremiyetin ihlaline dair şikâyet ve tehditlerin ardından kapatıldı. Ancak bu defa başka vatandaşlar, 'suçla mücadelede vatandaşları güçlendirmek ve hayat kurtarmak' amacıyla farklı isimler kullanarak sokağı kayıt altına almaya devam etti. ABD'de benzer pratiklerin uygulandığı pek çok mahalle olduğu söyleniyor.

2007'de uygulamaya geçen Google Street View, yasa dışı yollardan ve güvenlikli olmayan kablosuz ağlardan kişisel verileri topladığı için ABD ve Avrupa'da verilerin korunması konusunda düzenleme yapmakla yükümlü kişilerin dikkatini çekti. Street View, insanların evlerini, araçlarını ve aktivitelerini bütün dünyanın gözü önüne seriyor ve görüntülerin flulaştırılmasını kibarca talep etmek dışında bir itiraz mekanizması yok. İnsanların Street View'un neyi kaydettiğine baktıklarını varsaysak bile bunların çok azı itiraz yoluna gidecektir.

Facebook gibi sosyal medya platformları da mahremiyet alanını daraltıyor zira çoğu gençlerden oluşan kullanıcılar, bilerek ya da bilmeyerek, en mahrem bilgilerini arkadaşlarıyla ve başkalarıyla paylaşıyor. Lokasyon temelli uygulamalar bunu bir adım ileri götürüyor ve nerede olduğunuzu arkadaşlarınıza (haliyle şirketlere, polise, suçlulara ve başkalarına) bildirmenizi sağlıyor. Facebook'un kurucusu Mark Zuckerberg, Silikon Vadisi'nin girişimcilerine şöyle dedi: 'İnsanlar sadece daha fazla bilgi paylaşmak konusunda daha rahat olmakla kalmadı. Bunu aynı zamanda giderek daha fazla sayıda kişiyle ve açıktan yapıyorlar... Bu toplumsal norm zamanla ortaya çıktı'.

Gözetim, akla 'polis devleti' imgesini getiriyor. Tabii gözetim polisle başlıyor ve bu nedenle polisle gözetlenen arasındaki ayrımı da güçlendiriyor. Gözetimin bir başka boyutu da gözetleyenlerin gözetlenmesi. Londra'da 2009 yılında düzenlenen G20 toplantısında bir polisin, sokakta masum bir şekilde yürüyen birisini dövme anı amatör kamerayla çekildi. Polisin dövdüğü vatandaş öldü. Bu kamera görüntüsüyle polisin, aslında bizi korumaktan başka şeyler yaptığını da görmüş olduk. Gözetleyenlerin gözetlenmesi arttıkça, polis gözetimi daha da önleyici ha-

le gelecek. Yani polise tehdit oluşturduğu için polisi gözetleyenler artık mücadele edilmesi gereken kişiler olarak kodlanacak.

Mahremiyetin işgal edilmesi ve teknolojinin hayatlarımıza iyice girmiş olması, bir taraftan gözetim pratiklerinin iyice genişletilmesi için temel de oluşturuyor. Bedenlerimizin içinin dahi takip edilmesi mümkün. ABD'li ilaç şirketlerinin ürettiği yeni ilaçlar, vücudumuzun içinden doktorlara veri sağlayacak. Bazıları bunun faydalı ve kişinin iradesine bağlı olduğunu söyleyecektir ancak böyle bir operasyona izin vermediğimizde sağlık ya da başka sigorta primlerinden faydalanmamız gibi bir durum pekâlâ ortaya çıkabilir. Dolayısıyla böylesi teknolojileri kullanmak sigorta şirketleri tarafından zorunlu kılınabilir.

İnternette gözetim artık tam anlamıyla bir işletme halini almış durumda. İnsanların internette yaptığı arama sonuçları ve diğer aktiviteler rutin bir şekilde firmaların ticari faaliyetleriyle bağlantılandırılıyor. Sosyal ağlar 'arkadaş canlısı dikizleme' maksadıyla başlamış olsa da artık ticari ya da daha kötü niyetli amaçlar için kullanılıyor. Yavaş yavaş internet-gözetim toplumu oluşturulmasıyla karşı karşıyayız.

ABD'deki Ulusal Geniş Bant Planı'nın da belirttiği gibi 'internet arama sonuçları, girilen siteler, nerelere tıklandığı, e-mail bağlantıları ve içeriği, harita aramaları, coğrafi bölge ve hareketler, takvim içeriği, cep telefonu rehberi, sağlık kayıtları, eğitim geçmişi, enerji kullanımı, resim ve videolar, sosyal ağlar, ziyaret edilen yerler, yeme-içme ve okuma alışkanlıkları, eğlence tercihleri ve satın alma tarihi' gibi bilgiler aracılığıyla tek bir şirketin kişisel dijital kimlik profilleri oluşturması mümkün. Pek çok insan, kendisi hakkında ne tür bilgiler toplandığını ya da bu bilgilere kimin erişimi olduğunu bilmiyor.

Facebook, 2007 yılında üyelerin arkadaşlarının internette yaptığı alışverişlerin detaylarını otomatik olarak gönderme özelliğine sahip olan Facebook Beacon'ı uygulamaya soktuğunda, MoveOn.org üzerinden bir kampanya başlatıldı ve uygulamanın zorunlu olmaktan çıkarılıp isteğe bağlı olması talep edildi. 2009 yılında ise Beacon, özel hayatın ihlali konulu bir davanın ardından kapatıldı. Tabii Facebook, üyelerinin ga-

zete kullanımı, mesajlaşma ve blog aktiviteleri aracılığıyla bilgi toplamaya devam ediyor ve bunu yaparkenki iddiası 'size daha faydalı bilgi ve kişiselleştirilmiş bir deneyim sağlamak'. Pek çok kişi, atalet ya da cehaletten, Facebook'un önceden saptanmış ayarlarını kabul ediyor ki bu ayarlar geniş bir biçimde bilgi paylaşımına olanak tanıyor. ABD'deki bir araştırmaya göre işverenlerin % 45'i, potansiyel işçi adaylarının sosyal ağlardaki kimliklerini kontrol ettiğini ortaya koydu. ABD dışındaki Facebook kullanıcıları da farkında olmadan kişisel bilgilerinin ABD'ye aktarımına ve burada işlenmesine rıza gösteriyor. Verilerinin ne zaman ve nasıl kullanıldığı konusunda ise kullanıcılara bilgi verilmiyor.

İnternet sitelerinin mahremiyet ayarlarının çok iyi işlediği söylenemez. Elektronik sistemler mahremiyeti aşındırdığı gibi gözetim sistemi kurması açısından devlete inanılmaz derecede güçlü araçlar da sundu. Prekarya içindekiler ise bu durumda en korunaksız olanlar çünkü yaptıkları faaliyetler gözetim ve değerlendirmeye çok açık ve haliyle bunların sonuçlarıyla daha fazla karşı karşıya kalıyorlar.

İzinsiz dinleme de giderek yaygınlaşıyor. 'Terörle savaş', gözetim toplumunu iyiden iyiye yakınımıza getirdi. ABD Ulusal Güvenlik Ajansı, dijital takip ve izleme sistemlerini küresel bir sistem olarak iyice ilerletti (Bamford, 2009). Ajans artık elektronik ortam ya da telefonda yaptığımız her şeye yasadışı bir biçimde erişim sağlayabiliyor. Gözetim-sanayi bileşkesi artık küresel bir yapıya sahip. Çinliler ABD'yi yakalamak üzere. Ulusal Halk Kongresi 2010 yılında Pekin'de toplandığında, şehirde görev yapan güvenlik personelinin sayısı yedi yüz bindi. Kongre sırasında gelen haberler, delegelerin internet kafelerin devlet kontrolüne geçmesi ve bütün cep telefonlarına güvenlik kamerası takılması yönünde teklifler sunduğu yönündeydi.

Gözetime dayalı eğitim

Gözetime dayalı eğitim sisteminde okul erken saatte başlar. Okullar ve üniversiteler eğitim, disiplin ve değerlendirme için

elektronik yöntemler kullanmakta. İsveçli bir işadamı binlerce İsveçli çocuk için otomasyona dayalı büyük bir okul modeli yarattı ve sistem elde ettiği büyük ticari başarının ardından şimdi ihraç ediliyor. Çocuklar bir yandan sıkı bir şekilde takip ediliyor ancak öğretmenlerinin yüzünü haftada sadece on beş dakika görebiliyorlar. İngiltere eski başbakanı Tony Blair, Londra'daki akademi okulları için de bu sistemi uygulamayı düşünmüştü.

ABD'deki bazı okullar, öğrencilerine güvenlik yazılımı yüklü bilgisayarlar veriyor ve bu kameralar uzaktan komutla çalıştırılabildiğinden, öğrenciler bilgileri olmaksızın her an izlenebiliyor. Öğrencilerden birini 'evde uygunsuz davranış'la suçlamasının ardından Philadelphia'da bir okula 2010 Şubat'ında öğrenciler tarafından dava açıldı. Burada medeni hakların açıkça ihlaliyle karşı karşıyayız. Bu teknolojiler şantaja kapı araladığı gibi, gözetim teknikleri ile uysal bedenler ve zihinler yaratılmasına da neden oluyor. New York'ta Güney Bronx'ta bir ortaokul, diz üstü bilgisayarlara yüklediği yazılımla ekranda olup bitenin takip edilmesini sağladı. Okulun müdür yardımcısı, günün bir kısmını, web kamerasını kullanarak ekranı sanal bir aynaya dönüştürebilen Photo Booth adlı program üzerinden öğrencileri izlemekle geçiriyordu. Bir belgesel programcısına yaptığı açıklamada, 'Onlarla kafa bulup resimlerini çekmek her zaman hoşuma gidiyor' dedi.

Benzer pratiklerle karşı karşıya olup olmadığımızın farkında değiliz. Philadelphia'daki çocuklar durumun farkında değildi. Bildiğimiz bir gerçek var ki o da davranışlarımızı izleyebilen teknikler mevcut ve insanlar yetişkinliğe girerken birtakım verilere erişim sağlanıp kullanılabiliyor. Olup biten bundan ibaret.

İşe alma, işten atma ve işyeri disiplini

Gözetim aygıtının, şirketlerin işe alma, işçi disiplini, terfi ve işten çıkarma süreçlerinde de son sürat kullanıldığını görüyoruz. Bu stratejiler özellikle prekaryanın hayatını alttan alta ve çeşitli yollardan zora sokuyor.

Neoliberal devlet, ideal düzeyde çalışma pratiklerinde ayrımcılık yapılmamasını ve liyakatin özü olarak fırsat eşitliğini savunur. Ancak elektronik gözetim, sigorta piyasaları ve davranışsal psikolojide sübvanse edilen araştırmaya dayalı ayrımcı pratik ve teknikler konusunda neoliberal devletin söyleyecek sözü yoktur. Bu durumda karşılaşılan ayrımcılık çok daha ince görünse de toplumsal cinsiyet, ırk, yaş ve eğitimle gelen geleneksel ve doğrudan ayrımcılık biçimleriyle benzer şekillerde işliyor. Ayrımcılık biçimlerine son olarak genetik sınıflandırma eklendi. Otoriter Singapur yönetiminde bu alanda çalışmalar yapıldığını biliyoruz. Orada yapılan bir çalışmada belli tip bir gene (HTR2A) sahip insanların daha az aksi ve haliyle daha uysal işçi olma potansiyeli taşıdığı belirlendi. Bu muazzam araştırmanın bize verdiği mesaj nedir? Geçici işçilere biraz HTR2A yüklemesi yapılması ya da bunu taşımayanların elenmesi mi?

İşçi seçiminde hormonlar da rol oynuyor. Japonya'da yapılan araştırmaya göre düşük miktarda stres hormonu kortizol bulunanların, ileride daha fazla gelir elde etme beklentisiyle şu an daha az parayla çalışmayı kabul etmeye daha hazır oldukları belirlendi. Dolayısıyla, geçici bir işte çalışmak üzere birisini işe almanız halinde, hormon seviyelerini bilseniz kimi işe alırsınız? Bir tarafta da testosteron konusu var. Yüksek testosteron, baskı kurma ve risk alma arzusunu beraberinde getiriyor. Pek çok iş ve özellikle de güvencesiz işler söz konusu olduğunda işverenler, düşük statü ve fazla kontrol nedeniyle işçilerin sıkıntı yaşamasını istemiyor. Singapur'daki araştırmalar, yüksek testosteron oranlarının kişinin uyum sağlamaya istekli bir ekip elemanı olma kapasitesini azalttığını ortaya koydu. Birisinin testosteron düzeyini öğrenmek hiç de zor değil. Ağızdan bir kür alınması bunun için yeterli. Firmalar, işçi adaylarının tamamlaması gereken 'karakter testleri' de tasarlayabilir.

Prekaryanın dikkatli olması gerekiyor zira kişinin hayat tarzı testosteron seviyelerini etkiliyor. Eğer heyecanlı bir hayatınız varsa, testosteron seviyesi artıyor. Edilgen bir hayat yaşıyorsanız bu seviye düşüyor. İş bulmak, bu seviyeyi düşük tutmaya

bağlı olabilir! Bazıları bu senaryoları felaket tellallığı olarak değerlendirebilir. Peki ama bütün bu genetik araştırmaların maksadı ne? Eğer bu araştırmalara dair birtakım denetim mekanizmaları olmazsa, insanların davranışsal açıdan ayrıştırılması daha da artacak. *The Economist* (2010) bu araştırmaların 'işletmeyi gerçek bir bilim' yapacağı düşüncesiyle umutlu yayınlar yapıyor. Tam tersine, bu araştırmaların toplum mühendisliğini artırması daha muhtemel.

Bu gelişmelerin ötesinde giderek daha fazla Amerikalı firma, kredi geçmişi kötü adaylara iş vermeme yoluna gidiyor çünkü bu adayların iyi işçiler olmayacağı düşünülüyor. Dolayısıyla iş dışında geçmişte yapmış olduğunuz kötü davranışlar size karşı kullanılabilir. Sosyal ağ siteleri üzerinden karakter analizi ve geçmiş değerlendirmesi yapan şirketler, bunu sistematik olarak yapıyor ancak bunlar ayrımcılıktan başka bir şey değil. Bir kişinin 'kötü kredi geçmişi' olması için hastalık ya da bir aile trajedisi yaşamış olması gibi bir dizi sebep var. İnsanların geçmişinin tahminler üzerinden yakından izleniyor ve anlaşılmaya çalışılıyor olması hiç de adil değil.

Daha önce şirketlerin, adaylardan hazırlaması zaman alan özgeçmişlerle gelmelerini istediğini ve buna karşı bir ara direniş olacağını söylemiştik. Bu, şirketlerin taleplerine boyun eğmemeyi öngören kural tanımaz bir protesto mu yoksa insanların şirketlere dandik başvurular göndermesini ilke edinen 'ilkel bir başkaldırı' mı olacak? Yoksa örgütlü bir direniş halini alıp kimlik sorgulanmasına sınır getirilmesini talep eden ve şirketlerin ne yapıp ne yapamayacağını kurallara bağlayan bir kampanya halini mi alacak? İşte örgütlü bir protesto, prekaryanın koşullarını anlamaya çalışanların saygı duyacağı bir eylem biçimi olur ve aynı zamanda özel hayata yönelik müdahalelerin reddedilmesi anlamına da gelir.

Gözetim pratikleri, hizmet sektöründe işe alınma sürecinin de ötesine geçmiş durumda. Ulusal ölçekli sanayi kapitalizminde şirket şehirleri ortaya çıkmıştı ve bu tarz yerleşim yerlerinin sayısı ABD'de iki bin beş yüzü geçmişti (Green, 2010). Farklı biçimlerde de olsa bu paternalist kavram varlığını sürdürerek

geniş işletmelere de sirayet etti. Dolayısıyla IBM ve PepsiCo kuş uçmaz kervan geçmez yerlerde kasaba büyüklüğünde kampüsler inşa etti. Çin, Shenzen'le daha da ileri gitti. Bugün Foxconn küresel düzeyde lider. Bütün bu şirketler gözetime dayalı piyasa ekonomisinin farklı veçheleri.

2010 yılının başlarında Wall Street'teki bazı firmaların, müdürleri 'taktiksel davranış değerlendirme' teknikleri alanında eğitmesi için aktif CIA ajanlarına iş teklif ettiği ortaya çıktı. Firmalar bu sayede sözel ve davranışsal açıdan potansiyel işçilerin 'doğruyu söylemek gerekirse' gibi ifadeler kullanıp kullanmadığına veya vücut hareketlerine bakarak dürüstlüklerini sınama şansına sahip oluyorlar.

İşlerdeki mahremiyet buharlaşıyor. ABD'deki pek çok şirket, işe alınanların elektronik haberleşme politikalarını imzalamasını ve şirket bilgisayarlarındaki içerikle ilgili olarak herhangi bir mahremiyet ya da mülkiyet hakkına sahip olmadıklarını kabul etmelerini istiyor. Dolayısıyla şirket bilgisayarındaki her şeyin sahibi şirket olarak belirleniyor. Çalışan, bütün kişisel notlar, fotoğraflar ve taslaklara yabancılaşmış oluyor. Üstelik şirketler birisini işten çıkardıklarında önceden haber vermek yerine bunu hemen o an yapıyorlar ve böylece işten çıkarılan kişinin herhangi bir bilgiyi ya da iletişim listesini indirmesini engellemeye çalışıyorlar.

2010 yılında Amerikalı İşletmeler Birliği ve Politika Enstitüsü'nün yaptığı bir araştırmaya göre Amerikalı işverenlerin üçte ikisi çalışanlarının internet kullanımını izliyor. Bu aslında uzaktan kontrol demek oluyor çünkü çalışanlar izlenip izlenmediklerini bilmiyorlar. Çalışanlar, cinsel taciz, patronu küçük düşürme veya ticaret sırlarının başkalarıyla paylaşılması gibi konularda takip altında.

İşletmeler artık şirket ekranlarını izleyip, klavyede hangi tuşlara basıldığını gözetleyip işçilerin en çok ziyaret ettiği internet sitelerini belirleyebiliyor ve GPS ile çalışan mobil telefonlarla, web kameraları ve küçük kameralarla işçinin bulunduğu yeri tespit edebiliyor. Lewis Maltby, *Bunu Yapabilirler mi?* (2009) adlı kitabında işçilerin sıklıkla takip edilmesini, şirketlerin his-

settiği mali baskıya bağlıyor. Söz konusu baskı nedeniyle şirketler kontrolü artırmayı ve maliyetleri düşürmeyi amaçlıyor ve bunu eskiye göre daha kolay yöntemlerle yapıyor. Şirketler artık yerel bir dükkândan ya da internetteki satıcılardan makineleri takip eden yazılımlar veya işçileri gözetleyen kameralar satın alabiliyor. Bu iş bu kadar kolay.

İzleme sistemi satan firmalardan Smarsh, ABD'de on binden fazla şirkete hizmet veriyor. Şirketin CEO'su 'Çalışanlar izleneceklerini varsaymalı' diyerek övünüyordu. Ulusal düzeyde yapılan bir araştırmaya göre iki çalışandan birisi, e-posta ya da internetin yanlış kullanımı gibi bir nedenden dolayı kovulan birini tanıyordu. Çok sayıda kişi de cep telefonunu kullanımı, kısa mesajların yanlış veya uygunsuz kullanımı nedeniyle kovulan birini tanıdıklarını dile getirdi. Dolayısıyla işçilerin izlenmesine, işe alma ve disiplin kadar işten çıkarma amaçlı da başvuruluyor. Gözetim doğrudan, kişisel ve oldukça müdahaleci boyutlara ulaşmış durumda ve bu durum daha da artacak.

İngiltere'de İşçi Partisi hükümetinin severek kullandığı işçi gözetim yöntemlerinden birisi, hizmet sağlayanların müşteriler tarafından internet üzerinden değerlendirilmesiydi. Bu isim vererek utandırmadan başka bir şey değil ve işçiyi yaftalama yoluyla kontrol etmeye dönük kötü bir yöntem. Ülkenin sağlık bakanı da hastaların doktora not verebileceği bir planı uygulamaya koydu. Sürekli geri bildirim talep eden bir toplum, profesyonel çalışanlarına profesyonel oldukları konusunda güvenmiyor demektir. Doktorların değerlendirildiği internet sitesi, öğretmenlerin değerlendirildiği internet sitelerine benzer bir yöntem izledi. Öğretmenler, herhangi bir hesap verme durumu olmadan kendilerini aşağılamaktan hoşlanan öğrencilerden yakalarını bir türlü kurtaramasın mı? Bu denetleme mekanizmaları, profesyonellerin zarar görmesine dair bir risk taşıyor ve onları prekaryaya dâhil olmaya itiyor. Neden işinizi iyi yapıp internette küçük düşürülesiniz ki? Hizmet ettiklerinize ne istiyorlarsa verin. Hizmet alanların güçlendirilmesi yanılsamasıyla, sorumluluk ve profesyonellik ayaklar altına alınıyor. Yakında herkes birbirine not verecek.

Libertaryan paternalist devlet

Sosyal ve ekonomik politika konusunda, libertaryan paternalizmi ortaya çıkaran davranışsal iktisat, yeni bir perspektif olarak karşımızda. Barack Obama'nın Chicago'dan arkadaşları Cass Sunstein ve Richard Thaler'in (2008) yazdığı etkili kitap *Nudge*'da, ana fikir olarak insanların çok fazla bilgiye sahip olduğu ve rasyonel karar vermediği dile getiriliyor. Kitaba göre en iyi kararı verebilmeleri için insanlara yol gösterilmesi ve insanların dürtülmesi gerekir. Yazarlar bu fikri Bentham'a bağlamıyorlar ancak devletin 'bir seçenek mimarisi' yaratması gerektiğini dile getiriyorlar.

Başkan olduktan sonra Obama, Sunstein'ı Beyaz Saray'daki Enformasyon ve Düzenleme Bürosu'nun başına atadı. Bu arada İngiltere'de David Cameron parlamento üyelerinden kitabı okumalarını istedi. 2010'da Başbakan olmasından sonra da Başbakanlık Ofisi bünyesinde Davranışsal Görüş Ekibi'ni oluşturdu ve bu ekibe kısa zamanda 'Nudge Birimi' adı takıldı. Ekibin amacı, 'toplum' çıkarları adına insanları daha iyi kararlar vermeye yönlendirmekti.

İnsanları yönlendirmek her zaman tartışmalıdır. Bizi yönlendirenlerin, kişi için neyin en iyi olduğunu bildiklerinden nasıl emin olabiliriz? Bugünün kabul gören gerçekleri, yarının yanlışı olacaktır. Akla yatkın görülmeyen politikalar ve pratikler daha sonra norm haline gelebiliyor veya norm olarak gördüğümüz politikalar daha sonra yanlış kabul edilebiliyor. Yön verilerek alınan kararlar yanlış çıkarsa veya bir soruna yol açarsa bundan kim sorumlu tutulacak?

İnsanları yönlendirmenin pratikte nasıl yaşandığını görmek açısından şu örneğe bakabiliriz. 2010 yılında İngiltere'de Ulusal Sağlık Hizmetleri, insanlara bir mektup göndererek onlara tıbbi geçmişlerini içeren 'özet bakım kaydı' önerisinde bulundu. Söz konusu kayıt bütün sağlık işçilerine verildi. Mektubu alanlar, önceden tasarlanmış bir 'seçim ortamı'yla karşılaştılar. Sistemden çıkmak veya otomatik olarak dâhil edilmek arasında bir seçim yapılması gerekiyordu. Ancak sistemden çıkmak iste-

yenlere form gönderilmemişti. Dolayısıyla bunu tercih edenlerin bir siteye girip oradan bir form indirip bastıktan sonra doldurması ve işleme konulması umuduyla hekimlerine göndermeleri gerekiyordu. Bu tür bürokratik engeller, sisteme girmeme maliyeti artsın diye bilinçli olarak ortaya çıkarılmıştı.

Sistemin dışında kalma ihtimalleri az olan gruplar eğitimsiz, yoksul, dijital dünyadan dışlanmış olan yaşlı kesimdi. 2010 yılı itibarıyla İngiltere'de 65 yaş üzeri nüfusun % 63'ü internet erişimi olmayan bir evde yaşamaktaydı. Daha fazla kişinin erişime sahip olması için hükümet tarafından 'dijital alanda genişleme' savunuculuğu altında büyük baskı var. İnternete erişiminizin olmamasının maliyeti bilinçli olarak artırılıyor. Bir bakıma erişiminiz yoksa cezalandırılıyorsunuz.

Eski moda devlet paternalizmi hükümetlerin sevdiği bir yaklaşım. Vatandaşları çocuklaştıran bu paternalist yaklaşım, prekaryanın bazı kesimlerini de günah keçisi yapıyor. 2009 yılında İngiltere'nin İşletme, İnovasyon ve Vasıf Bakanlığı, ailelerine bağlı işsiz gençlerin bizzat ebeveynlerine yönelik *Ebeveynleri Motive Etme Yolları* başlıklı bir rehber hazırladı. Bu, gençlerin kendi adına basit kararları almaktan aciz olduğu varsayımına dayalı aşağılayıcı bir yaklaşımdı. Bir yorumcu, ilk defa yirmili yaşlardaki eğitimli yetişkinlere 'resmi olarak çocuk gibi yaklaşıldığı' ve böylesi bir yaklaşımın, modern dönemde alınan diplomalara dair artan şüpheyi dağıtmakta muhtemelen başarısız olacağı yorumunda bulundu (Bennett, 2010). Pedofili ile mücadelede *Acil Duruma Hazırlık, Salgın*, iyi bir baba olmak için de *Isı Dalgası* ve *Baba Kartı* gibi rehberler hazırlandı. *Hayat için Kahvaltı* gibi paketler de devreye sokuldu.

Kamu kaynaklarıyla uzman psikologlar tarafından hazırlanan *Ebeveynleri Motive Etme Yolları*, çocuklarının işsizliğinden kısmen ailelerinin sorumlu olduğunu ve ailelerin çocuklarını 'hem sevip hem dövmesi' gerektiğini ima ediyordu. Yazarlardan birisi, 'Hayat evde çok rahatsa, neden işe girsinler ki?' diye soruyordu. En azından bu soru işlerin çok çekici olmadığını kabul ediyordu. Ancak burada devlet, bir yandan paternalist bir şekilde vatandaşları yönlendirirken bir yandan da pre-

karyanın bazı kesimlerinin günah keçisi yapılmasını hızlandırıyor. Devletin kendisi ise bir türlü doğru düzgün davranmayı öğrenemiyor!

Davranışsal iktisat ve libertaryan paternalizmin prekaryanın hayatını nasıl etkilediğine dair pek çok örnek verilebilir. Bunların başında, sunulan bazı seçeneklere 'evet' ya da 'hayır' deme ikilemi yaratılması geliyor ki hayır demek bilinçli olarak zorlaştırılıyor ve katılım neredeyse zorunlu hale getiriliyor. Bu sürecin yeni havalı sözcüğü 'şartlılık'. Şartlı nakit transferlerinde gözle görülür bir artış meydana geldi. Bu alanda *Progresa*'nın (artık yeni adı *Oportunidades*) öncülük ettiği örneklere, Latin Amerika'da rastlanıyor. Meksika'da ve 2010 itibarıyla elli milyon katılımcıyı aşan *Bolsa Familia* programıyla Brezilya'da da benzer örnekler söz konusu. Şartlı nakit transferi programı olan on yedi Latin Amerika ülkesi var. Bu planların özünde şu mantık var. Devlet, kendi istediği gibi davranmaları şartıyla insanlara ufak çaplı yardımlar veriyor.

Şartlılık, ABD'nin de dâhil olduğu zengin ülkelere ithal ediliyor. Orta ve Doğu Avrupa'da da bu tarz programlar uygulamada. Bu tarz programların en detaylılarından birisi *Fırsatların New York'u - Aile Ödülleri* adlı deneysel programda, bazı şeyleri yapmak ya da yapmamak üzerinden inanılmaz derecede karmaşık cezalar ya da ödüller öngörülüyordu. Şartlı nakit transferlerinin temelinde, insanların kendileri ve 'toplum için' en iyi şekilde davranmaları konusunda ikna edilmeleri gerektiği düşüncesi yatıyor. Böylelikle Dünya Bankası da 'sürekli olarak yanlış yönlendirilme' meselesini alt edebileceğine inanıyor (Fiszbein ve Schady, 2009). Banka, yoksulluğu nesiller arasında yoksunluğun yeniden üretimi ile açıklıyor ve şartlı nakit transferlerinin insanları sorumlu davranmaya sevk ederek bu döngüyü yok edebileceğini dile getiriyordu.

Bu yaklaşımın şüpheli bir ahlâki boyutu var. Bentham'ın 'seçim mimarisi' yaratmaya dair projesinin, özgürlüğün yanında kişisel sorumluluğu da sınırlandıran bir başka örneğiyle karşı karşıyayız. Bunların prekarya ile bağlantısı şuradan kaynaklanıyor. Genç yetişkinlere dair ikinci nesil şartlı nakit transfer-

lerinden bahsediliyor. Şartlı nakit transferlerinin çoğunda zaten pek çok koşul var ve bunlar giderek sıkılaştırılıyor. Örneğin İngiltere'de doktorlar artık, engelli yardımı almaları halinde hastalarının istihdam edilebilirlik derecesine dair rapor vermek zorunda. Bu durum, gizliliğe dayalı doktor-hasta ilişkisinin toplumsal denetime açılması anlamına geliyor.

Böylesi eğilimlerin nereye varacağı bizi endişelendirmeli. Libertaryan paternalizmin izinden giden Hindistan'da, ekonomik açıdan güvencesiz kadınları hedef alan bir nakit transferi planı ortaya çıktı. Plan, ikinci çocuğun doğmasının ardından kendilerini kısırlaştırmaları kaydıyla kadınlara, ilk çocuklarının yetişkinliğe eriştiği zamana kadar nakit yardımı yapılmasını öngörüyor. Bu da bir 'seçim mimarisi' yaratıyor.

Prekaryayı mutlu kılmak

Sosyal politika alanına 1990'lardan bu yana hâkim olan paternalist siyasetçiler, insanları mutlu etme arzusuna dayalı faydacı bir zihniyeti iyice geliştirdi. Bu arzu artık neredeyse kısmen dini bir hale geldi ve 'mutluluk bilimi' tarafından da yüceltiliyor. Fransa ve İngiltere'nin de aralarında olduğu bazı ülkelerde insanların mutluluğunu ölçmek için resmi istatistikler toplanıyor.

Siyasetçilerin ve danışmanlarının insanları mutlu etmek istediği bir topluma sahip olduğumuzu düşünelim. İşçilerin daha fazla çalışmasını sağlamaya dair faydacı akıl, iyice karmaşık bir hal aldı. Calvin, ortaya iyi bir iş koyanların kurtuluşa erdiğini söyleyerek kapitalizmi kutsallaştırmıştı. İçinde yaşadığımız toplum ise, bizi mutlu kılanın iş olduğu iddia edilen ilk toplum olma niteliği taşıyor.

İşlerin bizi mutlu etmesi gerektiğini, tanımladığını ve tatmin ettiğini söylediğimizde aslında bir gerilimin kaynağını yaratmış oluyoruz çünkü çoğumuz, en nihayetinde beklentileri karşılamayacağımız işlerde çalışıyoruz. Prekarya stres altında yaşayacak. Mutlu olmamız gerekiyor. Peki ama neden mutlu değiliz? Bu soruya verilecek mantıklı cevap, 'işlerin bizi mut-

lu etmek için var olmadığı' şeklinde olmalı. Dolayısıyla bizim işe, gelir elde etmek amacıyla sadece araçsal açıdan yaklaşmamız gerekiyor. Mutluluğumuzun temel kaynağı iş değil, işle beraber gelen gelir güvencesi, emek zamanı dışındaki oyun ve boş zamandır.

Bütün bunlar sosyal politikanın temel dayanağı olarak kabul edilseydi, zamanı kullanışımız konusunda da bir denge sağlanabilirdi. Prekaryaya dâhil olan çoğu kimse bunu sezgisel olarak kavrıyor aslında. Sosyal ve ekonomik politikalar temel güvenlik ve zamanın denetiminde olma hissini sağlamadığından, prekarya içindeki kişiler de istikrarlı ve tatmin edici bir hayata geçiş yapamıyorlar.

İş ve oyuna dayalı hazcı mutluluk tehlikelidir. Sürekli oyun oynamak sıkıcıdır. Haz geçicidir ve insanın zamanından alır. Yeteri kadar haz aldığımızı düşündüğümüzde dururuz. Oyundan alınan zevk geçici olduğundan, buna dayalı olarak yaşayan insanların başarısız olması neredeyse kaçınılmazdır. Hazcılık başarısızlığa mahkûmdur. Hazcılar sıkıntıdan korkar. Büyük felsefeci Bertrand Russell, *Aylaklığa Övgü* adlı harikulade eserinde sıkıntının önemini anlatır. Paul Martin'in *Seks, Uyuşturucu ve Çikolata: Hazzın Bilimi* (2009) adlı kitabında da belirttiği gibi, oyun ve boş zamanla elde edilen hazcı mutluluk, nihayetinde bağımlılık ve zevk dışında kalan her şeye karşı hoşgörüsüzlük yaratır.

Memnuniyet, kişinin kendisi ve hayatıyla ilgili genel olarak şikâyetinin olmaması durumudur. Ancak mutluluğu fetiş haline getirmek, medeni bir toplum için reçete olamaz. Prekaryanın, devletin sözde-bilim ve yönlendirmelerin üzerine kurmaya çalıştığı geçici çözümlere dayalı bir varoluşun farkında olması gerekiyor.

Terapi devleti

Libertaryan paternalizm ve onu besleyen faydacılık düşüncesi, bir yandan insanları mutlu kılma amacı gütse de, diğer yandan bir terapi kültünü de beraberinde getirmiş oldu. Bu durum,

19. yüzyılın sonundaki toplu güvencesizlik dönemine oldukça benziyor (Standing, 2009: 235-8). Günümüzün hegemonik aracı ise ABD kökenli olup inanılmaz bir ticari hızla yayılan bilişsel davranışsal terapi.

2008'deki finansal krizden sonra İngiltere hükümeti, stres ve depresyonun yapısal nedenlerini araştırmaktan ziyade bilişsel davranışsal terapi yöntemlerini harekete geçirdi. Sanki ikisi de aynı şeymiş gibi, milyonlarca kişinin endişe veya depresyonla mücadele ettiğini iddia etti. Bilişsel davranışsal terapi ile uğraşan uzmanlardan, insanlara nasıl yaşamaları, nasıl tepki vermeleri ve davranışlarını nasıl değiştirmeleri gerektiğini öğretmesi bekleniyordu. Hükümet, Psikolojik Terapiye Erişimi Geliştirme programını hayata geçirdi. Bu program sayesinde herhangi birisi, doktordan alınacak sevkle bilişsel davranışsal terapi için Ulusal Sağlık Hizmetleri'ne gidebilecekti. Buna bir de, akıl sağlığı koordinatörlerinin İş Merkezlerinde görevlendirilmesini öngören 'konuşarak tedavi' programı ile destek verildi. Bilişsel davranışsal terapi ile istihdamın artacağı iddia ediliyordu zira iş merkezlerinin, işsizleri ülkenin çeşitli yerlerindeki terapi merkezlerine göndermesi öngörülüyordu. Dolayısıyla doktora danışmaya falan gerek kalmamıştı. Çare biliniyorsa, teşhis için neden uğraşılsın ki?

Hükümet ilk sekiz seansı karşılaması için gerekli fonları ayırmış ve beş yıl içerisinde isteyenlerin tedavi amacıyla kendilerini sevk edebilmesini planlıyordu. Sekiz seansın ardından iddia edildiği üzere İngiltere'nin işe nasıl koyulacağı belli değildi. Amaç, zorlukların kökenini anlamak yerine mağdurların ekonomik alandaki yanlış hesaplarını tedavi etmek ve onları terapiye ihtiyaçları olduğu konusunda teşvik etmekti.

Güvencesiz bir hayat yaşıyorsanız endişeli olmanız normal zira iş bir vardır bir yoktur. Yiyecek almak için yeterli paranız olup olmadığı ya da gelecek ay nerede kalacağınız konusunda sıkıntı duyarsınız. Neden böylesi normal endişeler yüzünden bir insan pahalı tedaviler için terapiye gönderilsin? Tedavi endişeyi çok daha kötü bir hastalığa, yani depresyona dönüştürebilir. Belki de burada turnusol kâğıdı işlevi görecek olan şey,

paternalistlerin 'seçme hakkı' ilkesini hayata geçirmekten geçiyor. İşsizlere sekiz seanslık bilişsel davranışsal terapi ile buna denk düşen para miktarı arasında bir seçim şansı sunulsun. Çoğu kişi neyi seçer tahmin etmek isteyen var mı? Sorun şu ki 'seçim mimarisi', bu şekilde tasarlanmış değil.

İşçi Partisi hükümeti bir ara, engelli yardımı verilen bazı kişilerin 'istihdam destek yardımlarını' almadan önce bilişsel davranışsal terapisi alıp almaması gerektiğini gündeme getirdi. Partiden bir yetkili, bunun 'insanları uzun dönemli engelli olmaktan koruyacak sekiz haftalık bir periyod' olarak tanımladı. Peki, kimin bilişsel davranışsal terapiye ihtiyacı olduğuna kim karar verecek? Yakında iktidar sahipleri, bilişsel davranışsal terapi dersi almayanların sosyal yardım hakkından mahrum kalacağını da söyleyecek. Ayrıca terapi alanların kimliği nasıl gizli tutulacak? Peki 'zayıf olmaları nedeniyle' terapi aldıkları bilgisi potansiyel işverenlerle paylaşılacak mı?

Terapinin kendisinde herhangi bir sorun yok. Ancak terapinin devlet tarafından sosyal politikanın bir parçası olarak kullanılması şüphe uyandırıyor. Söz konusu terapiler, gözetim devletinin bir parçası olmuş durumda ve 'uysal zihinler' yaratmanın yanı sıra işsizlere sunulan düşük statülü güvencesiz işlerin reddedilmesine dair radikal düşüncelerin önlenmesi için kullanılıyor. Buradaki bağlantının sebebini ise şöyle açıklayabiliriz. İşverenler ancak ve ancak insanlar bu tip işleri reddettiğinde, bunları iyileştirme ya da böylesi işleri insan emeğine layık olmadığı için toptan kaldırma yoluna gitme konusunda baskı hissedecekler.

Çalıştırma programları ve şartlılık

Libertaryan paternalizmin gündemindeki şeylerden birisi de sosyal politikayı birtakım koşullara bağlamak ve yardımın ancak devletin belirlediği şekilde davranan vatandaşlara verilmesini sağlamak. Bunlar arasında insanların birtakım işler yapmayı, kısa bir süre yardım aldıktan sonra eğitimden geçmeyi kabul etmesini öngören, kabul etmemeleri halinde de aldıkları yar-

dımlardan mahrum kalmasına ve sicillerinde bunun kara bir leke olarak kalmasına neden olan programlar yer alıyor.

Prekaryaya bu süreçte birtakım çalıştırma programları öneriliyor. Bunlardan birisi, yardım almayı o kadar cazibesiz hale getiriyor ki insanlar yardım almak yerine herhangi bir işte çalışmayı tercih ediyor. Bu bakış açısı, 2010'da seçildikten sonra İngiltere Başbakanı'na danışmanlık yapmak üzere İngiltere'ye davet edilen Amerikalı faydacı düşünür Lawrence Mead'e ait. Mead (1986: 10) şöyle diyor: 'Hükümetler, kendilerini *suçlamaları* konusunda insanları ikna etmeli'. Başka bir düzlemde de birkaç aylığına işsiz kalan birisine, bir iş teklifi yapılıyor ve teklifi reddederse kişi, aldığı işsizlik yardımlarından oluyor. Bu fikirler aslında uzun zamandır ortalıkta ve geçmişteki Speenhamland, Poor Law ve çalışma evlerini anımsatıyor.

Dil, insanların algısını şekillendirmek için kullanılıyor. İngiltere'deki koalisyon hükümeti, çalıştırma planlarıyla insanların 'çalışmama alışkanlığı'nı değiştirmeyi amaçladığını iddia etti. Ancak işsizlerin ya da ihtiyaç sahiplerinin böyle bir alışkanlığı olup olmadığını kimse kanıtlayabilmiş değil. İnsanların işsiz ya da emek piyasalarının kenarlarında olmalarının böyle bir alışkanlıkla hiçbir alakası olmadığını gösteren bir yığın kanıt var. Aslında bakıma muhtaç yaşlı insanlara ve çocuklara bakmak gibi insanların yaptığı ancak 'iş' olarak görülmeyen birçok şey var. Bu insanların çoğunda, sürekli olmayan engellilik hali mevcut.

Bu sözde alışkanlığın kırılması için, iş arayanların dört hafta boyunca haftada zorunlu olarak otuz saat çalışması şart koşuldu. Bunu reddedenlere ya da yeteri kadar çalışmayanlara, sosyal yardım verilmesine üç ay süreyle ara verilecekti. Bununla amaçlanan, işsizliğin sözleşmeli bir düzenlemeye tabi tutulmasıydı; yani devletle yapılan sözleşmeye bağlı olarak yardım alabilmek için çalışmak gerekiyordu. Bütün bu sürecin altındaki mantık, işsizlerin yapması gereken işler ifşa olunca daha da netleşti: Çöp toplamak ya da duvar yazılarını silmek.

2010 yılında hazırlanan *Resmi Refah Raporu*'nda, dört buçuk milyon kişinin çalışmadığı için yardım aldığı gerekçesiy-

le, insanların sosyal yardıma bağımlı olması nedeniyle 'ulusal bir kriz' olduğu iddia edilmekteydi. Çalışma ve Emeklilik Bakanı Ian Smith, çok sayıda İngiliz vatandaşının sosyal güvenlik yardımlarına bağımlı olması nedeniyle son on yılda üç milyon işin artık göçmenler tarafından yapıldığını iddia etti. Burada aslında iki iddianın bir çıkarım olarak sunulduğunu görüyoruz. Göçmenler belli vasıflara sahip oldukları için ya da düşük ücretle çalışmaya hazır olduklarından dolayı bu işleri almış olabilirdi. Belki de esnek çalışma piyasası ortamında doğru zamanda doğru yerdeydiler. Bazıları belki de tam da vatandaş olmadıkları için işe girebilmişti, zira işten çıkarılmaları kolay olduğu gibi yaptırıma maruz kalmaksızın bu insanlara kötü davranılabiliyordu. Bazı göçmenler, birtakım İngiliz işçilerin genç oldukları için edinemediği deneyime sahip olabilirdi. Bazı göçmenler belki de işverenlerin daha az verimli olduğunu düşündüğü yaşlı işçilerin işlerini almıştı. Bütün bu hipotezlerin geçerli olma ihtimali var. Sosyal yardımların varlığını göçmenlerin 'İngilizlerin işini elinden almasına' doğrudan bağlamak, önyargıdan başka bir şey değil.

Milyonlarca İngiliz vatandaşının devlet yardımlarına 'bağımlı' olduğunu iddia etmek de bir başka önyargı. Milyonlarca insan, yüksek işsizlik, engellilik, hastalık ve zayıflık nedeniyle yardım alıyor ki bunlar aslında geçici ve yarı zamanlı işlerde çalışanlara –prekarya– göre düşük kalıyor. Halbuki hükümetin, pek çok insanın karşı karşıya olduğu yoksulluk, işsizlik ve güvencesizlik tuzaklarına bir şekilde cevap vermesi gerekiyordu zira bütün bunlar sosyal yardıma bağımlı olduğu iddia edilen kişilerin suçu değil.

Geçim testi uygulamada kaldığı sürece, sosyal yardımların azalmasıyla gelen gelir kaybı biraz hafifletilse bile herkesçe bilinen 'yoksulluk tuzağı' ortadan kalkmayacak. 'İşsizlik tuzağı' da var olmaya devam edecek. Emek piyasasının alt tabakasındaki ücretler ne kadar düşerse, kazanç ikamesi oranları da – tabii eğer işsizlik yardımları, insanların hayatta kalmasına yetecek seviyede kalacaksa– o kadar yükselir. Bu sırada güvencesizlik çıkmazı giderek kötüleşiyor. Bir bölgede istihdam ar-

tarken bir başka yerde işsiz insanlar bazı şeylerden mahrum bir şekilde yaşıyorsa ve mevcut işler de hem geçici hem de düşük ücretliyse, sosyal yardım alan insanların bu tip işlere girmesi de onlar için risk niteliği taşır. Söz konusu işlere girmek, insanların işe gidip gelmesi demektir ki bu da masraflara neden olur. Aynı zamanda prekarya içindekiler bu işlere girdiklerinde, hayatlarına anlam veren aile, arkadaş ve mekânların geleceği de riske girer. Güvencesiz işlere girmek, aynı zamanda elde etmesi aylar süren sosyal yardımlardan vazgeçmek anlamına gelir. Üstelik sadece birkaç hafta süren işlerden bahsediyoruz.

Güvencesizlik tuzağı kısmen, bazı kişilerin girmek zorunda olduğu işlerin, işe karşı genel anlamda bir düşmanlık yaratmasıyla da ilgili. İşsizlerin girmek zorunda olduğu işlerin iyi çalışma alışkanlıkları ve işe bağlılık yarattığı düşüncesi, aslında bir orta sınıf önyargısından başka bir şey değil.

İngiltere'deki çalıştırma programları, prekaryayı daha da genişletecek ve yüzbinlerce kişinin, insanların uzun süreli olarak kalmasının bilinçli olarak engellendiği geçici işlere yerleştirilmesine neden olacak. Halbuki insanlar doğru düzgün işlere yerleştirilse, benzer işler için üç beş kuruş ödeme yapmak başkaları için de daha zor hale gelebilir. Ancak bütün çalıştırma programlarında olduğu gibi İngiltere'de de girilen işlerin 'doğru düzgün' olması konusunda bir ön kabul olmamalı. Tabii dört haftalık bir işin çalışmama alışkanlığını nasıl 'kıracağı' da meçhul. Tam tersi bir etki yaratıp insanları daha da küskün ve öfkeli hale getirebilir. Üstelik zorla tam zamanlı bir işte çalıştırılıyor olmak, insanların iş aramasını da engelleyecektir.

Çalıştırma programları şemaları kamu harcamalarını da azaltmıyor. Söz konusu şemalar pahalı, idari maliyeti fazla ve daha çok düşük verimliliğe dair işlerle ilgili. Bu programların temel amacı işsizlik oranını hafif de olsa düşürmek ancak bunu istihdam yaratarak değil, işsizlerin sosyal yardım talebinde bulunmasını engelleyerek yapıyor. ABD'de yapılan araştırmalara göre benzer çalıştırma programlarının 1990'larda uygulamaya konmasından sonra sosyal yardım alanlardaki düşüş, insan-

ların herhangi bir işte çalışmadan emek piyasasından çekilmesiyle alakalıydı. Bir anlamda uygulamaya sokulan politikalar, insanları yoksullaştırmaktaydı.

Çalıştırma programlarının savunucuları iktisadın temellerini görmezden geliyor. Piyasa ekonomisi, verimlilik ve enflasyon karşıtı nedenlerden dolayı bir miktar işsizliğe ihtiyaç duyar. Beklentilerini ve arzularını değiştirenler, iş arayanlardan ziyade hayatlarını iyileştirmek için birbiriyle rekabet eden ya da farklı alanlar bulmaya çalışan işsizlerin varlığına bağlı olarak davranışlarını adapte eden kişiler oluyor.

Sosyal demokratlar ve işçici siyasetçiler çalıştırma programlarının temelini atmış olsa da, birebir uygulanması halinde feci sonuçlar doğuracak bir başka fikrin de sahibiler. Onlara göre işsizlere iş garantisi verilmeli ve böylesi bir garanti, 'çalışma hakkı'na bir anda gerçek anlamını kazandıracak. Aslında amaçları, mutluluğa erişmenin ve toplumsal entegrasyonun aracı olarak gördükleri işleri maksimize etmek. Halbuki bu bakış açısı, aslında çok az kişinin işten zevk aldığı gerçeğiyle hiç uyuşmuyor. Tam tersine, pek çok insan tekrara dayalı ve anlamsız yahut pis ve zor işlerde çalışıyor ve tek bir amaçları var: Geçinmek ve yakınlarına bakmak için gelir elde etmek.

İngiltere Hükümeti'nin çalıştırma programlarına cevap veren İşçi Partisi'nin gölge Çalışma ve Emeklilik Bakanı Douglas Alexander, kapasite yetersizliği nedeniyle alınan desteklerin daha sıkı bir şekilde belgelendirilmesini, iş garantisi verip insanların işe girmemesi halinde sosyal yardımların kesilmesini öngören Danimarka modelini ortaya attı ve şunları söyledi: 'Bu, koşullu bir refah sistemi. Gerçek anlamda iş garantisi var ama iş teklifi kabul edilmezse, yaptırımlar da bir o kadar gerçek'. Alexander'a göre kendi önerisi ve hükümetin önerisi arasındaki fark şuradan kaynaklanıyordu. Hükümet, iş garantisi sunmaksızın sosyal yardımların ortadan kalkmasını öngören Amerikan modelini benimsemişti. Alexander, İşçi Partisi'nin eski genel sekreterinin, partinin 'giderek daralan çalışkan orta sınıf' yerine 'sorumsuz yoksullar'ın yanında olduğuna dair eleştirisine de cevap vermekteydi. Halbuki önerilen politikala-

rın prekarya açısından ne anlama geldiğini düşünmek, daha ilkeli bir siyaset anlamına gelirdi.

Çalıştırma programlarını savunanlar emeği, işin üstünde tutuyor. Halbuki herkesi çalışmaya itmek, Sovyetler'deki tuzağa sürüklüyor. Sonuç olarak işsizlere parazit yakıştırması yapılırken, öfkeli işçiler de işte harcadıkları çabaları azaltma yoluna gidiyor. Ortaya da şu acı espri çıkıyor: 'Onlar bize para veriyormuş gibi yapıyorlar, biz de çalışıyormuşuz gibi yapıyoruz'. Uzun zaman önce Alexis de Tocqueville 1835 yılında meseleyi çok net bir şekilde özetlemiş ve herkese iş garantisi verilmesinin, ekonominin hükümetin eline geçmesi anlamına geleceğini ya da baskıyla sonuçlanacağını söylemişti. Herhalde bugün olup bitenleri görse, gidişatın ne olduğunu kolayca anlayabilirdi.

Prekaryayı şeytanlaştırmak

2008 krizinden bu yana hükümetler, küresel piyasa ekonomisinin kurbanlarını şeytanlaştırmaya tam gaz devam ediyor.. Ortada dört grup var: 'Göçmenler', 'sosyal yardım alanlar', 'suçlular' ve 'engelliler'.

Göçmenleri sanki bir tür uzaylıymış gibi şeytanlaştırma eğilimi, bütün dünyada geçerli. En kötü senaryo, popülist siyasetçilerin yerli prekaryanın korkularını körüklemesi ve neticesinde göçmenlerin topluca sınır dışı edilmeleri olur. Tabii insan böylesi bir şeyin engellenebilmesi için yeterince sağduyulu olunduğunu umuyor. Neyse ki böyle bir olayın yaşanması sonucunda doğacak yüksek maliyetler, göçmenlere karşı bağnaz bir tutum takınan kişilerin iştahını kaçırıyor. Bir araştırmaya göre ABD'deki 'yasadışı' göçmenlerin topluca ülkeden gönderilmesi, Irak ve Afganistan savaşlarının toplamından daha masraflı. Ancak sınır dışı edilme korkusu nedeniyle kayıt dışı göçmenler, düşük ücret ve olumsuz çalışma koşullarını kabul etmek zorunda kalıyor.

Pek çok ülkede olduğu gibi İngiltere'de de ulusal gazeteler göçmen karşıtı hisleri körüklüyor. Bu gazetelerin tirajı ye-

rel gazetelerden fazla olduğundan, insanlar kendi bölgelerinde hiç göçmen olmasa bile sürekli göçmen haberleri okuyor. Ülkedeki göçmenlerin toplam nüfusa oranı % 10 olsa bile vatandaşlar, bu oranın % 27 olduğunu düşünüyor. Ulusal medya sürekli olarak istisnai durumları cımbızlıyor. Bir vaka seçiliyor; bütün ülke bunu okuyor ve benzer bir durumun kendi bölgelerinde de hemen yarın yaşanacağına inanıyorlar. Sadece *yerel* gazeteleri okusak, bu olaylardan haberdar olmazdık veya bunları genelleştirmezdik. İletişimin küreselleşmesi ve metalaşması, başkalarını şeytanlaştırmak isteyen odaklara güç veriyor. Dolayısıyla bir hükümet, birkaç örneğe atıf yapıp işsizlerin çoğunun 'çalışmama alışkanlığı'na sahip olduğunu iddia ediyor ve okuyucular da bu örneklerin milyonları temsil ettiği düşüncesine kapılıyor.

Şeytanlaştırılan bir başka grup da 'suçlular'. Devletin giderek daha fazla insanı kriminalize ettiğini daha önce gördük. Bu insanların çoğu aslında piyasa toplumunda iyi bir şekilde işlevini yerine getiremeyen kişiler. Diğerleri ise kazara kriminalize ediliyor. Kamu istihdam hizmetleri, uyum sağlama ve toplumsal disiplinin temsilcisi halini almış durumda ve bazı işsizlerin birtakım kuralları ihlal etmesine neden olabilmekte. Şöyle ki; doktorlar işçilerin disiplin altına alınmasında kullanılıyor zira hastalarının istihdam edilebilir olup olmadığına onlar karar veriyor. Bu tip mekanizmalar, tembellik ya da sahtekârlık konusunda birtakım 'kanaatler'in oluşmasına neden oluyor. Prekarya, nahoş ve güvencesiz ücretli emek koşullarına maruz kalıyor ve haliyle bu koşullardan uzaklaşmak ya da bunlara isyan etmek isteyebilir. Giderek daha karmaşık izleme yöntemlerinin de gündeme gelmesiyle, daha çok sayıda kişi yakalanıp toplumsal açıdan damgalanabilir.

Bazı ülkelerde mahkûmların seçimlerde oy kullanması yasaklanmış durumda. İngiltere'nin İşçi Partisi hükümeti zamanında bu yasağı kaldırma taahhüdü verse de bunu sürekli erteledi. Halbuki bu yasak AB yasalarına aykırı. Üstelik yasağın kaldırılması sonradan koalisyon hükümeti tarafından da feci bir şekilde reddedildi. Mahkûmların oy vermesini yasaklayan bir-

kaç ülke daha var. ABD'nin pek çok eyaletinde eski mahkûmların dahi oy vermesi yasak. Bir anlamda vatandaşların siyasi hayata katılımının ömür boyu engellenmesi söz konusu.

Genel olarak toplumsal grupların şeytanlaştırılması, sistematik olarak güvencesizlik ve endişenin hâkim olduğu yerlerde daha kolay. Güvencesizlik, insanların korkuları ve 'bilinmeyen bilinmeyenler' üzerine oyun oynanmasını kolaylaştırıyor. Görsel sanatçıların yarattığı ve manipüle ettiği imajlar tam da bu işe yarıyor. Bütün bunlar da bizi, korkuların en büyüğüne götürüyor.

Zayıflayan demokrasi ve neofaşizm

Siyasetin metalaşmasının yanı sıra, demokratik değerlere ve özgürlüğe inananları en çok endişelendirmesi gereken şey, demokrasinin giderek zayıflıyor oluşu. Giderek daha az sayıda insan kendisini merkez partilere ait hissediyor ve seçimlere katılım da düşük. Demokratik alanın zayıflaması, özellikle soldaki partileri daha da vuruyor.

İngiltere'de 2010 yılı başlarında vatandaşların siyasetle ilgisine dair yapılan bir araştırmaya göre potansiyel seçmenlerin sadece onda birinin 'siyasi olarak bir partiye bağlı' olduğu çıktı. Onda birlik bir başka kesimin de 'siyasete yabancı ve düşman' olduğu belirlendi (Hansard Society, 2010). Dörtte birlik en geniş grup ise kendisini 'alakasız ve siyaset kurumuna güvensiz' olarak tanımladı. Katılımcıların sadece % 13'ü meclisteki temsilcisini tanıyordu. Siyasetle alakasız olarak belirlenen gruptakilerin çoğu genç (otuz beş yaş altı) ve işçi sınıfı –prekarya– kökenliydi. Anket sonuçlarına göre 'siyasete yabancı ve düşman olan kesim, siyasetle ilişkilenmesi en zor olanlardı ve bu grubun seçimlere katılımını ummak hiç gerçekçi değildi'. Sıkkın ve duyarsız olanların çoğu, Muhafazakârlardan ziyade İşçi Partisi'ne meyilliydi ancak İşçi Partisi'nin o dönemki vaatlerinden dolayı keyifleri iyice kaçtı.

Demokrasinin zayıflaması, gençlerin sadece zaman zaman oy vermesi ve sağa kayması iç içe geçmiş süreçler. AB'de 2009 se-

çimlerine katılım % 43'tü ve bu oran, 1979'dan bu yana en düşük katılım oranı olarak kayıtlara geçti. Merkez-sol partiler hemen her ülkede başarısız oldu. İngiltere'de İşçi Partisi % 16 oy aldı. Sağ partiler ise bütün ülkelerde zafer yaşadı. Aşırı sağcı Jobbik'in seçimi ezici çoğunlukla kazandığı Macaristan'da sosyalistler hezimete uğradı. Polonya'da ise iktidardaki merkez sağ seçimi tekrar kazandı. Merkez sol İtalya'da, 2008 krizinden hemen önceki seçimlerdeki oy oranına göre % 8 geriledi ve oyların % 26'sını alabildi. Aynı seçimde Berlusconi'nin Halkların Özgürlüğü Partisi ise % 35 oy alabildi. Almanya'da 2009'da yapılan ve sağ partilerin kazandığı seçimlerde katılım, rekor seviyede düştü ve % 71 olarak belirlendi. Sosyal demokratlar her yerde geriliyordu.

Sorunlardan birisi şu ki siyasetçiler marka gibi satılıyor. Sınıf temelli siyaset de gözden düştü. Bunun sebebi kısmen de olsa sosyal demokrat projenin küreselleşme sürecinden sağ çıkamamasıyla alakalı. Geriye, neoliberal ekonomik çerçevenin herkesçe kabul gördüğü gösteri temelli bir siyaset anlayışı kalıyor. Bütün bunlar sosyal demokrasiyi zayıflatacaktır.

Bunlar arasında bir istisna var gibi gözüküyordu. 2008 yılında Barack Obama, daha ilerici bir gündem etrafında gençleri birleştirip harekete geçirdi. Obama maalesef ambalajlanıp gereğinden fazla satılmıştı. Sosyal medya danışmanı Facebook kökenliydi. Bir başka danışmanı da logo (yıldızların ve çizgilerin üzerinden doğan güneş), ustaca pazarlama teknikleri (Obama telefon çağrı sesleri), ürün yerleştirme (video oyunlarda Obama reklamı) ve otuz dakikalık reklam ve stratejik marka ittifakları (kitlelere ulaşmada Oprah, ağırbaşlılık için Kennedy ailesi, sokak dilini konuşma anlamında da hip hop) gibi akıllıca araçlarla bir 'Obama markası' yarattı. En sonunda Ulusal Reklamcılar Derneği'nin Yılın Pazarlamacısı ödülüne layık görüldü. Şirketlerin reklamlarında da Obama'nın izleri görülüyordu. Pepsi 'Değişimi Seç', IKEA da 'Değişimi Benimse' sloganıyla tüketicinin karşısına çıktı.

Oradan oraya taşınan görüntü ve sözcüklerin alınıp satılması ve içerik yerine sembollerin tercih edilmesi metalaşmış siyaseti

ortaya koyuyor. Yüksek maliyetli halkla ilişkiler ve reklam faaliyetleri aracılığıyla, özgürlük ve içerikten yoksun değişim imgeleri içeren bir adamı marka olarak soyut bir kampanya çerçevesinde satmak derin bir yabancılaşmadan başka bir şey değil.

Feci bir savaş ve tükenmek üzere olan bir ekonomik ortamda Obama, zayıf bir Cumhuriyetçi muhalefeti yendi. Neoliberal projeye saldırma riskine girebilirdi ancak Obama, ülkenin içinde bulunduğu kibrin baş aktörlerinden olan IMF'yi desteklemeyi tercih etti. Bankaları iflastan kurtardı ve konut krizi politikasının baş sorumlusu olan Larry Summers'ı ekonomi başdanışmanı yaptı. Her ne kadar prekarya içindeki pek çok kişi Obama'nın kendilerine ulaşacağı konusunda umutlu olsa da Obama bu yönde bir adım atmadı. Bir başka deyişle, sosyal demokrat imgelem, gerçek koşullarla bir türlü bütünleşemiyordu.

ABD'de ve başka ülkelerde küreselleşmenin çürümüş bazı unsurlarına karşı tepki giderek artmaktaydı. Sübvansiyonların sistematik olarak kullanılmasını bir hatırlayın. Naomi Klein, küreselleşme dönemini 'serbest piyasa' yanlısı değil, siyasetçilerin destek karşılığında özel sektör aktörlerine kamu kaynaklarını peşkeş çektiği bir 'eş-dost kapitalizmi' olarak tanımlamıştı. İronik bir şekilde aşırı sağ gruplar şirketlere karşı tepkiyi iyi yakaladı. Eğer devlet 'eş-dost' tarafından ele geçirildiyse, neden 'güçlü devlet'i savunmak gereksin ki? Eski tarz sosyal demokratlar buna cevap veremiyor zira onlar da neoliberal kurguyu kabullendi ve onun gölgesinde genişleyen prekaryayı desteklemek yönünde hiçbir şey yapmadı. Gerçek şu ki sermayeye yönelik sübvansiyonlar, siyasi ve ekonomik amaçlar için kullanıldı. Buradaki kaba mantık da şuydu: Bir siyasetçi ya da parti 'medya baronları' gibi güçlü çıkar odaklarına sübvansiyon vermiyorsa bir başkası elbet verecektir. Siz finansal yatırımcılara veya vergi nedeniyle başka yerlere giden zenginlere destek sağlamazsanız, bir başka ülke bunu illa ki yapacaktır. Bir dizi sosyal demokrat işte bu kaba fırsatçılığın pençesine düştü ve bu süreçte bütün inanılırlıklarını yitirdi.

Ancak son nefesini veren sosyal demokrat projeye nazaran daha endişe verici başka eğilimler mevcut. Güvencesiz insanlar

aynı zamanda öfkeliler. Öfkeli olduğunuzda da dengesiz olursunuz ve düşmanlık ve nefrete dayalı siyasetlere destek verirsiniz. Avrupa'da seçmen, merkez sol partileri, bir taraftan çalıştırma programlarına gidilirken eşitsizlik ve güvencesizliğin artmasını engellemediği için cezalandırdı. Bu süreçte de güçlenen, en güvencesiz konuma itilen kişilerin korkularına cevap veren aşırı sağ partiler oldu.

İtalya bu yoldan gitti. Berlusconi'nin liderliğini yaptığı ittifak İtalya'daki prekaryayı hedeflemişti. Bu siyasi ortama 'neofaşizm' adı yakışıyor. Bu ittifakı oluşturan gruplara bakıtığımızda, ülkenin en önemli medya patronlarından ve ayrıca en zengin adamı Berlusconi gibi elitleri, alt orta sınıfları ve prekarya içine düşmekten korkan vatandaşları görebiliyoruz. 2008'de tekrar seçildikten bir gün sonra Berlusconi, 'şer ordusunu' defetme amacını dile getirdi. Burada kast ettiği, 'yasadışı göçmenler'den kurtulmaktan başka bir şey değildi. İnsanların hukuk ve düzene dair korkularına oynayan Berlusconi, bir dizi otoriter önlemi hayata geçirdi. Romanların kaldığı çadırlar yerle bir edildi ve bu insanların parmak izleri alındı. Meclis, insanların gönüllü polislik yapmasını yasalaştırırken iltica talebinde bulunanların 'kimlik belirleme ve sınır dışı etme merkezleri'nde tutulma süresi altı aya uzatıldı. Akdeniz'de bulunan ve henüz karaya varmamış göçmenlerin geri gönderilip Libya'daki kafesli tutsak merkezlerine konulması için bir yasa gündeme geldi. Berlusconi ve meslektaşları yargı sistemini bir 'kanser' olarak nitelerken meclisin de 'faydasız bir şey' olduğunu dile getirdi. İtalya'nın özgürlükçü olmayan bir demokrasi olarak adlandırılmasına şaşırmamak lazım.

Eski bir neofaşist eylemci olan Gianni Alemanno'nun 2010 yılında yeniden belediye başkanı seçilmesi, Roma'da artan ırkçı saldırılara meşruiyet sağladı. Bazı sosyal bilimciler, saldırıları gerçekleştiren gençlerin, 1930'lardaki öncüllerine göre daha az ideolojik olduğunu, kişisel kimlik ve farklı gördükleri herkese karşı olma peşinde sürüklendiğini dile getirdi. Bir başka değişim de, 'iyi iş çıkarmaya' dair aşırı duyarlılıktan kontrolün kaybedilmesiyle ilgili tuhaf bir gurura doğru gidişatla ilgili al-

kol vurgusuydu. Siyasal sağın yükselişiyle ilgili *The Taking of Rome* (Roma'nın Alınması) kitabının yazarı Clauido Cerasa'ya göre Alemanno, neofaşizmin sebebi değil sonucuydu. Alemanno'nun seçilmesinden bir yıl önce 2007 yılında Roma'da okuyan öğrencilerin dörtte biri aşırı sağcı CasaPound'la bağlantılı olan Blocco Studentesco için oy verdi. O dönemin ruh hali işte böyleydi.

İtalya'da olup bitenler başka yerlerde de yaşanmaktaydı. Fransa'da dönemin Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy, zaten içişleri bakanıyken göç meselesine, özellikle de 2005'te banliyölerdeki protestolara karşı takındığı katı tutum ile biliniyordu ve Berlusconi'nin izinden gitmekte hiç vakit kaybetmedi. 2009 yılında binlerce göçmen apar topar sınır dışı edilirken 2010 yılında da çok sayıda Roman, Romanya ve Bulgaristan'a gönderildi. Cumhurbaşkanı Sarkozy, kemik seçmen kitlesine oynuyordu. Prekaryanın bir kısmı da aşırı sağ partilere ilgi duymaktaydı. 2010'daki bölgesel seçimlerde beyaz işçi sınıfı ve prekaryanın daha yaşlı kesimi oyunu Ulusal Cephe'ye verdi. Ulusal Cephe, ikinci turda aday çıkardığı on iki bölgede oyların % 17.5'ini aldı. Sarkozy, partisinin (UMP) oldukça dağınık bir merkez sol koalisyona kaybetmesinin ardından daha da sağa kaydı. 2010'da yapılan bir ankette, UMP seçmeninin üçte biri, Ulusal Cephe ile girilecek seçim ittifaklarını destekleyeceklerini dile getirdi.

Aşırı sağ siyaset, pek çok Avrupa ülkesine farklı yollardan girmeyi başardı. Merkez siyaset en büyük şoku, 2010 sonlarında aşırı sağcı İsveç Demokratları'nın oylarını büyük oranda arttırdığı ve siyasete egemen Sosyal Demokratların uzun zamandan beri en kötü sonucu aldığı İsveç'te yaşadı. Bu sonuçlar bir anlamda ünlü 'İsveç modeli'nin sonu anlamına gelmekteydi. Aşırı sağ gruplar, yabancı düşmanlığına dair mesajlarıyla başka ülkelerde de güçleniyordu. Çirkin Jobbik partisi siyah üniformaları ve botlarıyla Macaristan'da mevzi kazanmaktaydı. Hollanda'da Özgürlük Partisi Haziran 2010 seçiminde göçün sınırlandırılmasını, küçük işletmeler için bürokrasinin azaltılmasını, vergilerin düşürülmesini ve yaşlılara bakım hizmetlerinin artırılmasını talep ediyordu. Gerek Hollanda'da gerekse popü-

list Danimarka Halk Partisi'nin göçü daha da sınırlandıran sert yasalarla seçimleri kazandığı Danimarka'da, liberallerin liderlik ettiği hükümet hayatta kalmak için göç karşıtı yasalara bel bağlamıştı. Avusturya'nın aşırı sağcı Özgürlük Partisi, Viyana'daki Ekim 2010 yerel seçimlerde oyların dörtte birinden fazlasını alarak 2005'teki oylarını ikiye katlamıştı.

İngiliz Ulusal Partisi 2009'daki AB seçimlerinde bir korku rüzgârı yaratarak başarılı olmaya çalıştı ancak liderlerinin ahmaklığı nedeniyle sonuca ulaşamadı. Ancak bu partinin popülerliğinin artmasına neden olan genel havanın yok olacağını düşünmek çok iyimser bir tahmin olur. Yine bir o kadar sevimsiz İngiliz Savunma Birliği gibi gruplar da kamusal alanda görünür olmaya başlarken, merkezci bazı figürler de göçmen karşıtı hislerin oluşmasına karşı durmadı.

Avrupalı pek çok hükümetin izlediği politikalar, popülizme çanak tutan bir atmosfer yarattı. İngiltere de bu konuda istisna değil. Esnek çalışma piyasalarını destekleyen hükümet, korkularına ya da güvencesizliklerine cevap vermeksizin prekaryanın büyümesine izin verdi. Sosyal koruma alanında ibreyi, önceliği ihtiyaç sahiplerine veren ancak bir yandan da yoksulluk sınırının yakınında olup yardım için uzun zamandır bekleyen vatandaşları, ev dâhil olmak üzere yardım sırasının en sonuna iten geçim testine kaydırdı.

Sanayisizleşmenin belini büktüğü düşük gelirli ve sosyal haklardan yoksun bölgeler anti-sosyal davranış üretir zira bu tip bölgelerde yaşayan vatandaşlar bakımsızlıkla çevrilidir ve görece mahrumiyet içerisinde yaşamaktadır. Böylesi bölgeler aşırı miktarda göçmen ve düşük gelirli etnik azınlıkları çektiğinden, 'beyaz'lar veya 'vatandaş'lar farklı türde korkular yaşamaktadır ve temel olarak sahip oldukları az miktarda şeyi kaybetme endişesi taşımaktadırlar. Mevcut koşulları esnek çalışma piyasaları ve geçim testi yaratıyorken, davranışlarından ve verdikleri tepkiden dolayı bu insanları suçlamak ahlâki açıdan doğru değil. Sorumluluk, gerilim ve aşırı uçlarda tepkilere yol açan politikaları üretenlerde.

İngiliz İşçi Partisi hükümeti de birtakım popülist yöntemle-

re başvurarak işsiz göçmenlerin tek yön uçak biletleri karşılanmak suretiyle ülkelerine dönmesi için pilot uygulamalar başlattı, suç konusunda özel bir şirketle anlaştı ve son olarak da 'geleneksel topluluklar, yani düşük gelirli beyaz mahalleler için örtmece niteliğindeki bir planın duyurusunu yaptı. Başka ülkelerin hükümetleri de birtakım popülist yaklaşımlar geliştirdi.

2009 yılında ABD'li televizyon yorumcusu Rick Santelli'nin Başkan Obama'nın finansal planlarına karşı bir protesto çağrısı yapmasının ardından ülkede Çay Partisi adında bir toplumsal hareket baş gösterdi. Harekete katılanlar serbest piyasa yanlısı hükümet karşıtlarından oluşmaktaydı ve düşük vergi talebini dile getiriyorlardı. Asıl hedefleri Demokratlardı ancak Cumhuriyetçiler de vergi indirimi ve devletin küçültülmesi konusunda yeterli görülmüyordu. Cumhuriyetçi Ulusal Komitesi, 2010 yılında verdiği talimatla, parti liderlerinin sağ ilkelere itimadını gösteren adayları desteklemeye ve Çay Partisi tarafından hazırlanan on kriteri onaylamaya mecbur kaldı.

Elitlerin çıkarları bir süre Çay Partisi ile yakınlaştı. Petrol şirketleri ve Wall Street'le bağlantısı olanlar Çay Partisi'ne destek verdi (Fifield, 2010). Elitlerin bir kısmı, giderek daralan işçi sınıfı ve prekarya ile beraber hareket etti. Bir taraf parasal taban ve medya desteğini sağlarken, diğer taraf da seçmen ve destekçi sağlamaktaydı. Merkez partiler prekaryaya ekonomik güvenlik ve toplumsal hareketlilik veremezse, prekaryanın önemli bir kısmı giderek tehlikeli uçlara doğru savrulacak.

Çay Partisi'nin ilk ulusal kongresine yasadışı göç ve 'çok kültürcülük kültü' ile beraber 'İslâmîleşme'ye karşıtlık konuları damga vurdu. İnsanların giydiği tişörtlerde 'Özgürlüğüme, silahıma ve parama dokunma' gibi sloganlar yazıyordu. Obama'nın ABD vatandaşı olmadığını savunanlar da bu kongredeydi. İngiltere'deki İngiliz Ulusal Partisi gibi Çay Partisi de göçmenleri, ülkedeki Hıristiyan değerleri mahvetmekle suçluyordu. Delegelerden birisi, kongre üyelerine 'Burası bizim ülkemiz. Onu geri alın' diye sesleniyordu. Delegenin yakınlarında ülkeye kimsenin el koymadığını söyleyecek birileri yoktu.

Çay Partisi, sosyal devletin küçülmesini ve otoriter devle-

tin gelişmesini isteyen neofaşist bir örgüt. İstihdamdaki daralma ve yaşam standartlarındaki düşüşten etkilenen 'kızgın beyaz erkek ve kadınlar'dan oluşuyor. 2008 krizinden sonraki iki yılda yok olan işlerin üçte ikisi, erkeklerin çalıştığı mavi yakalı işlerden oluşuyordu. Kızgın beyazlar, başka insanlara 'para verilmesi' konusunda oldukça peşin hükümlüler. Anketler, beyaz erkeklerin giderek muhafazakârlaştığını gösteriyor. Silah bulundurma hakkına dair destek 2008'de % 51 iken 2010'da % 64'e ulaşmıştı.

Amerikan sağının severek izlediği Fox sunucusu Glen Beck, eski bir kokain bağımlısı ve alkolik. Kendisini 'şizofreni sınırında' olarak tanımlıyor. Eğitimsiz ve siyasi bilgisi az olan nüfusa hitap ediyor. Yazmış olduğu *Glen Beck'in Sağ Duyusu* adlı çok satan kitabında şunları söylüyor:

> Sanırım kim olduğunu biliyorum. 'Güçlü inançlar'ın var ve 'iyi kalpli'sin. Çok çalışıyorsun, para konusunda ihtiyatlısın ve ekonominin ailen için ne anlama geldiği konusunda endişelisin. Sabit fikirli birisi değilsin ancak hassas meselelerde fikir beyan etmeyi bıraktın zira değerlerini ve ilkelerini savunduğunda ırkçı ya da homofobik damgası yemek istemiyorsun. Bankacılar ve siyasetçiler faydalansın diye hükümetin senden nasıl da daha fazla fedakârlık istediğini anlayamıyorsun. Sevgili okuyucu, Glen Beck sana yardım edebilir. Glen Beck, seninle beraber olup 'Artık bam telime basmayın' diyecek.

Beck bugün itibarıyla mülti-milyoner ve meşhur. Kenarda olan artık merkeze taşınmış durumda. Eski ana akım siyasetin, ekonomik büyüme ve istihdam umut etmek dışında önerdiği alternatif bir anlatısı yok. Artan güvencesizlik ve eşitsizliğe çare sunamıyor. Ana akım siyasetten umudu kesen prekaryanın ilerici kesimleri de bu nedenle 2010'daki Kongre seçimlerinde sandığa gitmedi.

Prekarya Japonya'da da bölünmüş durumda. Çoğu gençlerden oluşan çok sayıda öfkeli insan, medyanın Aşırı Sağ Ağı adını verdiği gruplara dâhil oluyor. Gruba bu ismin verilmesinin sebebiyse, internetten örgütlenip sadece gösteriler için bir

araya geliyor olmaları. Bu insanların çoğu düşük ücretli, kısa dönemli veya yarı zamanlı işlerde çalışıyor. Sosyoloji profesörü Kensuke Suzuki'ye göre 'Bu insanlar, kendi toplumlarında dezavantajlı konumda olduklarını hisseden erkeklerden oluşuyor. Suçlayacak birilerini arıyorlar ve yabancılar da en belirgin hedef' (Fackler, 2010). 2010 yılında dokuz binden fazla üyeyle en büyük grup olma niteliği taşıyan *Zaitokukai** gibi gruplar, göçmenleri hedef alan düşmanca gösteriler düzenliyor ve ABD'deki Çay Partisi'ni model aldıklarını dile getiriyorlar.

Siyasetin metalaşmasına dur denmediği sürece demokrasinin, özellikle de prekaryanın ilerici kesimlerinde giderek zayıflamasına tanık olacağız. Siyaset şu anda piyasa yanlılarının egemenliği altında. Buna verilebilecek ürkütücü bir örnek, ülkenin oligarklarının yanında hem hırsızlık hem de saldırganlıkla suçlanan çevrelerle ilişkili Victor Yanukovich'in kazandığı Ukrayna devlet başkanlığı seçimleridir. Oligarklar, Yanukovich'in seçmenlere pazarlanması için bir firmayla anlaşmak üzere para topladı. İşin başında, firmasıyla bazı Amerikan başkanlarına daha önce danışman olarak çalışan Cumhuriyetçi Parti stratejisti Paul Manafort vardı. Beraber çalışmaya başlamadan önce Yanukovich, anketlerde gerideydi. Üstelik 2004'teki seçimin mağlubuydu. Manafort'un firması, Yanukovich'i yeni bir ambalaja soktu. Bu arada Obama'nın siyasi danışmanı David Axelrod ve John Anzalone de diğer adaya yardımcı oluyordu.

Elli milyon nüfuslu bir Avrupa ülkesinde yaşanan bu tuhaf seçimle ilgili dikkat çeken üç şey var. Siyasetin metalaşması, küreselleşmenin şekil değiştirmiş bir biçimiyle uyum gösteren yabancı müdahalesi ve suça karışmış bir elit sınıfın bir aday üzerinden çıkarlarını savunması. Bir taraftan da çok sayıda Ukraynalı, oylarını internette satılığa çıkarmıştı. Sonuçta ABD'nin Cumhuriyetçi şirketi, Demokratların şirketini mağlup etti.

Siyasetin küresel düzeyde metalaşması en çok da prekaryayı endişelendirmeli. ABD'de ve onun yasal alandaki küresel hâkimiyeti nedeniyle dünyada yaşanan belki de en gerici geliş-

(*) Japonya'daki Korelilere Verilen İmtiyazları Affetmeyecek Olan Vatandaşlar.

me, 2010 yılında Yüksek Mahkeme'nin Birleşik Vatandaşlar - Federal Seçim Komisyonu davasında verdiği karar oldu. Mahkeme, herhangi bir şirket, sendika ya da ticaret örgütünün siyasi kampanyalara sınırsız bağış yapabileceğine karar verdi zira mahkeme, şirketlerin de bireylerle aynı haklara sahip olduğu görüşündeydi. Kongre ara seçimlerinin, kampanya bağış paralarının nereden geldiğini ortaya çıkaran 'saldırı reklamları'yla dolup taşması bu anlamda şaşırtıcı olmadı. Bu seçimlerde bağışların çoğu, vergi indirimi talep eden, şirketlere daha fazla sübvansiyon yapılmasını isteyen, çevre düzenlemelerinin azaltılmasını savunan, sağlık reformuna karşı çıkan ve göçmenlere karşı sert tutum sergileyen adaylara gitti.

ABD Üst Mahkemesi'nin bu kararı geçer geçmez, aslında her vatandaşın demokratik süreçte eşit güce sahip olması ve eşit oy hakkı ilkesi ihlal edilmiş oluyordu. Buradan en çok zarar görense prekarya oldu. Şirketler elitler ve maaşlılar için seçim kampanyalarına destek verirken, zayıf durumdaki sendikalar kendileri açısından önem taşıyan işçileri destekliyor. Prekaryayı temsil edecek güçlü bir grup ise henüz yok.

Sonuç olarak prekarya, neofaşizmin yükselişinden ve neoliberal kesimin daha küçük bir sosyal devlet taleplerinden endişe duymalı. Şu an prekarya direniş gösteremiyor. Sosyal ve ekonomik durumları nedeniyle prekaryaya dâhil olanlar siyasi açıdan iyice güçsüz hale getirildi. O kadar endişeli ve güvencesiz haldeler ki tehdit olarak kurgulanan çevrelere karşı popülist ve otoriter eylemlere destek olmaya hemen ikna edilebiliyorlar. Prekarya içindeki pek çok kişi, sahip oldukları az sayıda şeyi kaybetti ya da kaybetme korkusuyla yaşıyor zira kendilerini daha iyi yönlere çekebilecek bir cennet siyasetine sahip değiller.

Sonuç

Prekaryanın akla, terapiye ve işe girmek konusunda baskıya ihtiyacı olduğu yönünde betimlemeler hâkim. Ancak libertaryan paternalist çözüm önerilerinin, insanların uzun dönemli mes-

leki kariyerler yapabilmesini engellemesi gibi terapinin de sosyal politika aracı olarak kullanıldığında böyle bir etkisi oluyor. Zihinsel yetersizlik ve terapi teşhisi bir araya gelince güvencesizlik duyguları daha da güçlendirilmiş oluyor. Bunlar prekaryanın öfke ve huzursuzluğuna hitap edebilecek politikalar olmadığı gibi tam tersi yönde sonuçlara da yol açabilir.

Gözetim pratikleri, toplumun tamamına yayılmış durumda ve her noktada gözetleyenlerin de gözetlenmesine veya karşı kültürün ortaya çıkmasına neden olacak. Bu da sonuç olarak gözetimin daha da sıkılaşmasına neden olacak. Bir defa meşrulaştıktan sonra gözetim sona ermez. Ancak ve ancak aktif direniş ve sınıf temelli eylemle durdurulabilir.

Gözetim, saldırganlığı ve bir yandan da insanların niyetlerinin sorgulanmasını besliyor. Kamera kayıtlarında bir adam genç bir kızı yanağından okşarken görüldüğünde bunu bir kibarlık belirtisi olarak mı yoksa cinsel amaçlı bir eylem olarak mı okumak gerekir? Eğer ortada bir şüphe varsa, bir önlem olarak gözetim, denetimi meşrulaştıracaktır. Hiçbir zaman aşırı güvende olamazsınız. Toplumu korumakla yükümlü olanlar, denetimci olmaktan hiçbir zaman çok uzakta değildir. Bu gözetim durumunun bir sonucu, normal arkadaşlık ilişkilerinden çekilmek olacaktır. Aynı ikirciklilik ve kişinin araya mesafe koyma eğilimi işletmelerin işine yarıyor. Zamanın, işyerine gidip gelmenin denetim altına alınması ve verimlilik değerlendirmeleri, 'uyumsuz' kişilerin cezalandırılması için kullanılan araçlardan bazıları. Halbuki bu tarz kişiler aslında bir yandan en yenilikçi ve yaratıcı zihinler. Gözetim her şeyden öte, arkadaşlık ve güven ilişkilerine zarar veriyor ve insanların daha fazla korku ve endişe içinde olmasına yol açıyor. Söz konusu korku ve endişenin en çok etkilediği grup ise prekarya.

Neoliberal devlet mantığının altındaki faydacılık, en nihayetinde çoğunluğu mutlu yapmakla alakalı. Bu arada azınlıkta kalanlar, yaptırım, teşvik ve gözetim aracılığıyla çoğunluğun normlarına uyum sağlamak zorunda kalıyor. Dolayısıyla çoğunluğun tiranlığının bir üst seviyeye taşınmasına tanık oluyo-

ruz. Sınıf altı kitle sayıca az, toplumun alt kesimlerindeki ücretler de en kötü ihtimalle durgun olduğu sürece faydacı kesimin kafası rahattı. Ancak prekarya genişleyip çalışanların gelirleri de ciddi bir şekilde düşünce, faydacı gündeme ve artan eşitsizliklere dair öfke elbette patlayacaktı.

YEDİNCİ BÖLÜM

Cennet Siyaseti

Prekarya açısından ilerici bir gündem oluşturabilmek için yüce üçlüyü –özgürlük, kardeşlik ve eşitlik– gözden geçirmekte fayda var. Cumhuriyetçi reformun ve beraber hareket edebilme yetisinin canlandırılması bu konuda iyi bir başlangıç olur. Özgürlük, ortak eylemle beraber ortaya çıkan bir şey.

Prekarya özgürlük ve temel güvenlik talep ediyor. Teolog Kierkegaard'ın da belirttiği gibi endişe de özgürlüğün bir parçası. Endişe, özgürlük için ödediğimiz bedel ve özgür olduğumuzun bir işareti de olabilir. Ancak endişe ılımlı bir hale getirilmediği; güvenlik, istikrar ve düzenle sabitlenmediği sürece irrasyonel korkulara savrulmanın yanında iş yapamama, hayat ve çalışma açısından da tutarlı bir anlatı geliştirememe riski ortaya çıkar. İşte prekaryanın bugün bulunduğu nokta bu. Yani prekarya bir yandan hayat boyu aynı işte çalışma garantisi ve devletin korumacılığını reddederken, hayata dair kontrol, toplumsal dayanışmanın canlandırılması ve sürdürülebilir özerklik talebinde bulunuyor. Aynı zamanda prekarya, havanın temizlenmesini, kirliliğin azaltılmasını ve canlı türlerinin artırılmasıyla beraber geleceğin ekolojik olarak korunmasını istiyor. Çevrenin tahrip edilmesinden en çok zarar görecek olan prekarya ve prekaryaya mensup kişiler, metalaşmış olanın yabancılaştırıcı

ve bireysel özgürlüğünden ziyade cumhuriyetçi özgürlük düşüncesini canlandırma peşinde.

Prekarya her ne kadar kendisi için sınıf olmasa da oluşum sürecindeki bir sınıf. Giderek neyle mücadele etmek istediğini ve neyi kurmak istediğini belirleyebiliyor. Toplumsal dayanışma ve evrenselci anlayış gibi faydacıların reddettiği değerleri prekaryanın yeniden canlandırması gerekiyor. *Financial Times*'da (2010b), bu anlayışın ne kadar kendini beğenmiş bir duruşu olduğu, faydacı siyasetçilerin bir lideri tarafından şöyle dile getirildi: 'Evrensellik ziyankâr bir ilke'. Halbuki hiç de öyle değil. Eskisinden çok daha önemli. Artan eşitsizlikleri ve ekonomik güvencesizliği tersine çevirebilecek tek ilke. Geçim testi, koşulluluk ve paternalist tavsiyeleri bloke edebilecek tek ilke evrensellik. Dünya, sanayileşmiş coğrafyalarda yaşayan çoğunluğun hayat standartlarında düşüşe neden olan küreselleşme krizine adapte olurken evrensellik, siyasi istikrarı koruyabilecek tek ilke.

20. yüzyılın emek odaklı anlayışı, prekarya için cazip değil. Kendi koşulları açısından bakıldığında sosyal demokrasi, ilerici bir projeydi ancak inatçı Üçüncü Yol ile beraber miadını doldurdu. Bırakın eşitsizlikle mücadeleyi, sosyal demokrat siyasetçiler bu konuya değinmekten bile korkuyor; esnek ve güvencesiz emeği benimseyip özgürlükleri görmezden geliyor ve gözetimci devleti daha da derinleştiriyordu. Üçüncü Yolcular kendilerine bir de 'orta sınıf' deyince prekaryanın gözünde inandırıcılıklarını yitirdiler ve bu söylemle beraber toplumda uyum sağlamayan bireylerin hayatını daha da zorlaştırmış oldular. Artık ileriye bakmanın zamanı geldi.

Kısmen ütopik bir duruşu olan ve bundan da gurur duyan yeni bir cennet siyasetine ihtiyaç var. Bunun için zaman ve şartlar olgun zira her yüzyılın ilk dönemlerinde yeni bir ilerici vizyon ortaya çıkıyor gibi. 19. yüzyılın başında yeni özgürlükler talep eden radikal romantikler vardı. Sanayi proletaryası için 20. yüzyıl başlarında özgürlük talep eden ilerici düşünce akımları söz konusuydu. Artık biraz geç ancak emek odaklı anlayışa dair güven bunalımının yanında neoliberal küreselleşme mo-

delinin ahlâki açıdan iflası, prekaryaya dair özgürlükçü bir eşitlikçilik geliştirilmesi açısından umut vaat ediyor.

Bu siyasetin nasıl olacağını düşünürken, bugün imkânsız görünenlerin sadece mümkün değil aynı zamanda son derece uygulanabilir hale gelme alışkanlığı olduğunu hatırda tutmak gerekiyor. Monetarizm ve neoliberalizm ile hâlâ dalga geçilen bir zamanda, 1962 yılında yazdığı *Kapitalizm ve Özgürlük* adlı kitabında Milton Friedman şöyle diyor: 'Temel işlevimiz, mevcut politikalara alternatifler geliştirmek ve siyasi açıdan imkânsız olanı siyasi açıdan kaçınılmaz kılana değin bunları canlı ve mevcut kılmaktır' (Friedman, 1982: ix). İlerici düşüncenin bugün durduğu yer işte bu.

Önümüzdeki ilk görev, işçici güdenlerin ve neoliberallerin inkâr ettiklerini talep etmek. İnsanların kendi çıkarları açısından en iyiyi akıl edip bu yönde hareket edebileceklerine ve birbirlerine de saygı duyacaklarına inanmak gerekiyor. Libertaryan paternalistlere 'siz işinize bakın' denilmeli; bu kesimlerin 'seçim mimarisi' ve gözetimci çözümleri tesirsiz hale getirilmeli. İnsanların kendi kararlarını verebilmesi için düzgün bir eğitim ve 'kaliteli zaman' olmazsa olmaz. Libertaryan paternalistlerin söylediklerinin aksine, insanlar fazla bilgiden dolayı en iyi kararı veremiyor falan değil. İnsanların en iyi kararı verememesi, gerekli bilgiyi gereksizden ayıracak zaman ve enerjiden yoksun olmalarının yanında uzman tavsiyesine yetecek maddi güçlerinin ve kendi seçimlerini hayata geçirecek güçte seslerinin olmamasından kaynaklanıyor.

Aynı şey işler için de geçerli. İnsanların mevcut işlere yüz çevirmesi çalışmak istememelerinden kaynaklanmıyor. Hemen herkesin çalışmak istediği konusunda muazzam derecede kanıt var. Ancak bu, herkesin çalışıyor olması gerektiği ya da çalışmayanların 'çalışmama alışkanlığı'dan mustarip kişiler şeklinde değerlendirilmesi anlamına gelmemeli.

Prekarya, sistematik bir güvencesizlikle karşı karşıya. Bu anlamda prekaryayı 'iyi' ve 'kötü' prekarya şeklinde basitçe ikiye ayırmak doğru olmaz. Ancak prekaryanın bir kısmı, topluma güvenliği tekrar dağıtmak ve yeteneklerini geliştirmeye dönük

imkânlar sağlamak için politikalar ve kurumlar üzerinden yaşadıkları güvencesizliğe karşı koyuyorlar. İşte prekaryanın genelde gençlerden oluşan bu kısmı, küreselleşme döneminin hayat boyu istihdam garanti eden çalışma biçimlerine çok da özlemle bakmıyor.

Buna karşın 'kötü' prekarya, hayal edilen bir altın çağa özlem duyuyor. Hükümetlerin banka ve bankacıları iflastan kurtardığını, elitlere ve maaşlı kesimlere sübvansiyon sağladığını ve eşitsizliği giderek artırdığını gördüğü için çok öfkeli. Hükümetler tarafından kayrıldığını düşündükleri grupları suçlayıp neofaşizme meylediyorlar. 'İyi' prekaryanın arzuları bir şekilde gündeme getirilmediği takdirde, daha fazla kişi 'kötü' prekaryanın içine çekilecek. İşte bu gerçekleşirse, toplum da tehdit altında olacak ve bunlar yavaş yavaş oluyor.

Prekaryanın en önemli ihtiyacı ekonomik güvenlik. Buna ek olarak prekarya geleceğe dair adımları biraz olsun kontrol edebilme ve anlık gelişmeler ve tehlikelerin idare edilebileceği hissine sahip olmak istiyor. Bunlara ulaşılması, gelir güvencesinin sağlanmasına bağlı. Ancak kırılgan durumdaki toplumsal grupların da 'özne' olmaya ve çıkarlarını ortak ve bireysel temelde temsil etmeye ihtiyacı var. Bu nedenle prekaryanın bu iki zorunluluğu hesaba katan bir strateji geliştirmesi gerekiyor.

Kısmi vatandaşlık tarih olsun

Prekarya içinde çok farklı kısmi vatandaş türleri var. Söz konusu kısmi vatandaşlar, farklı ancak sınırlı haklara sahip. Eşitsizliklerin azaltılması ve mevcut hakların düzgün bir şekilde savunulması, prekarya için çok iyi olurdu. Birtakım siyasi gruplar, başka grupları birbirine düşürmeye çalışsa da diğer kısmi vatandaşların haklarının iyileştirilmesi, prekaryanın her kesiminin işine gelir. 'Kısmi vatandaşlar birleşin!' fena bir slogan olmazdı aslında. Üstelik kısmi vatandaş statüsüne sahip olanların sadece göçmenler olmadığını hatırlamak çok önemli. Devlet kendi vatandaşlarını da giderek kısmi vatandaşlara çeviriyor.

İşin en kötü yanı, devletin 'kriminalize' edilen kişilerin haklarını elinden alması. Burada iki taraflı bir tehlike var. Bir suç açıktan siyasi olmadığı ya da birisinin oy vermemesi için ortada yasal bir süreç bulunmadığı sürece insanların siyasi veya sosyal haklarının elinden alınmasının dayanağı yok. Devletin daha çok sayıda insanı hapse atma ve kriminalize etme eğilimi düşünüldüğünde, bu meselenin kamusal alanda daha fazla tartışılması gerektiği netleşir.

Göçmenler kısmi vatandaşların başını çekiyor. Onların haklarına tam olarak sahip olacağı –vatandaşlık verilmesi dâhil– bir süreç başlatılması ve statülerinin ulusal tabiiyetlerinden koparılması konusunda çeşitli teklifler oldu. Örneğin 'oturma izni temelli vatandaşlık' kavramı aslında göçmenlerin entegrasyonu açısından iyi olur zira belli bir süre sonrasında otomatik olarak vatandaş olmaları mümkün olabilir. Böylesi bir süreç, 'sürekli oturma izni' ile bir karşıtlık teşkil ediyor çünkü 'sürekli oturma izinleri', keyfi olarak sınır dışı etme pratiklerine karşı insanları korusa da bir yandan da kısmi vatandaşları yabancı olarak kodluyor. Evrensellik, küreselleşen bir dünyada bu tarz ayrımların ortadan kaldırılması demektir. Ancak mevcut duruma baktığımızda hükümetlerin, kısmi vatandaşlık statüsünü alma koşullarını bile zorlaştırdığını görüyoruz. Bir ülkeye yerleşmek isteyenler için 'vatandaşlık testi' uygulanan yerlerde, prekaryanın siyasi göreve talip olan da aynı testi geçmesi gerektiğini talep etmesi gerekiyor. Tabii daha iyisi, bunları düzmece ilan edip toptan kaldırmak olabilirdi çünkü ülkeye girişi zorlaştırmaktan başka bir işe yaramıyor.

Kısmi vatandaşları ilgilendiren reformlardan birisi de kişinin yetenekleriyle ilgili alanda çalışabilmesiyle alakalı. Sertifikalandırma ve başka araçlar üzerinden milyonlarca insan bu haktan mahrum bırakılıyor. Meslekleri serbestleştirmek, normalde prekaryaya ayrılmış işlerin göçmenlere de açılması anlamına gelecektir. Burada Almanya'nın başı çektiği söylenebilir. Ülkenin çalışma bakanı 2010 yılında, yabancı ülkede edinilen vasıfların tanınmasına dair bir yasa geçirerek ülkeye vasıflı göçmenleri çekmeyi amaçladıklarını söyledi. Bu aslında küresel düzey-

de ülkelerin karşılaştığı zorluklara verilmiş anlık bir tepkiydi. Halbuki asıl ihtiyaç duyulan şey, hükümetlerin ve meslek odalarının yeterlilik ve bunların devletler arasında karşılıklı olarak tanınması konusunda uluslararası bir akreditasyon sisteminin oluşturulması. Böylece bir ülkede belli bir alanda vasıflı sayılan bir kişi başka bir ülkede de çalışabilir. Pek çok meslekte sertifikalandırmaya gerek de yok. Oluşturulacak akreditasyon sistemiyle meslek sahipleri, hizmetlerini satın alanlara sertifikalarını gösterecek ve böylece 'alıcının aldığı şeyden haberdar olması' (*caveat emptor*) ilkesi adil bir şekilde uygulanabilecek.

Göçmenler ve en çok da iltica talebinde bulunan kişiler, çıkarlarını temsil edecek mekanizmalardan mahrum. Eşitliğe dayalı bir strateji, temsil niteliği olan kurumlara iş yapabilmesi için mekân ve finansal yardım verilmesini öngörür. 2010 yılında Yabancılar Vatandaş Olsun adlı bir kampanya, İngiltere'de beş yıldan fazla kalan kayıt dışı kişiler için 'kazanılmış af' talebinde bulundu. Bu insanların, kayıt altına girdikten iki yıl sonra bir iş bulup İngilizce konuşmaları durumunda otomatik olarak vatandaşlık almaları öngörülüyordu. Bu konuda lafı çevirenler olabilir ancak devletin meşruiyet sağladığı yapıların, yasal ve fiili hakları alma mücadelesinde bütün kısmi vatandaşları temsil etmesi gerekir.

Öte yandan da pek çok insan geçmişte sergiledikleri bir davranış ya da karakterlerinin lekelenmesine neden olan bir eylemin yol açtığı gizli bir kayıt nedeniyle ekonomik ve sosyal haklarını kaybediyor. Üstelik bu durumun farkında olmadıkları gibi iddiaları çürütme pozisyonuna da sahip oldukları söylenemez. Tony Blair bir defasında yanlış bir şey yapmış olmayanların gözetim pratiklerinin artmasından endişe duymasına gerek olmadığını söylemişti. Bu acınası bir bakış açısı. Bir defa bizimle ilgili neyin toplandığını ya da bunların doğru olup olmadığını bilmiyoruz. En fazla korumaya ihtiyaç duyan ise fiili kısmi vatandaşlık pratiklerinden vazgeçilmesini talep etmesi gereken prekarya.

Kimlikleri tekrar kazanmak

Prekarya, çok kültürcülük ve kişisel kimliklere dair karmaşanın tam ortasında. Kısmi vatandaşların tamamını tanımlayan şeylerden birisi haklarının olmamasıdır. Vatandaşlık, bir kimlik sahibi olma, kişinin kim olduğunu ve kiminle ortak değerler ve arzulara sahip olduğunu bilme hakkıdır. Prekaryanın güvenli bir kimliği yok. Ancak küreselleşen bir dünyada çok kültürcülük ve çoğul kimliklerden kaçış yok.

Devletlerin çoğul kimliklere izin vermesi gerekiyor. Herkes, birtakım sınırlandırılmış kimlikler çerçevesinde bazı haklara sahip olup bazı haklara sahip olamamak açısından aslında kısmi vatandaş sayılır. Dolayısıyla bir dine bağlı olan birisi ya da ateist birisi, kimliği çerçevesinde başkalarının sahip olmadığı birtakım haklara (belli tatiller, ibadet etme ya da etmeme) sahiptir. Kimliklerin gerekli saygıyı görüp görmediği, hiyerarşi, baskı ve aforoz pratiklerinin yanında bir cemaatin haklarının başkalarının kimliğine ya da haklarına baskı oluşturmaması ilkesinin hayata geçirilip geçirilmediğine bakılarak belli olur.

Prekarya için belli bir mesleki gruba ait olmak üzerinden gelen haklar daha da önemlidir. Eğer bir kişi hemşire ya da tesisatçıysa, kalifiye olduklarını ve meslektaşları tarafından onaylandıklarını dile getirmek de dâhil olmak üzere herkesin sahip olduğu haklardan yararlanabilmeli. Ancak meslektaşlarınca kabul görmeyen birisinin o işini yapmaması gerektiğini söylemek başka bir şey zira çok sayıda insan bu şekilde prekaryaya dâhil oluyor. Dolayısıyla mesleki kimlik tam da bu yüzden rekabete dayalı sertifikalandırma yerine akreditasyon sistemiyle belirlenmeli ve yine bu yüzden ilgili herkesin katılım gösterebileceği demokratik yönetişim yapılarına dayalı olmalı (Standing, 2009). Mesleki demokrasi, 21. yüzyılda özgürlük için hayati önem taşıyor.

Kimliğin siyasi boyutuna dönecek olursak, modern neofaşizmin başkalarının kimliği ve kültürünün kabul edilmesine şiddetli bir şekilde karşı çıktığını görüyoruz. Neoliberaller de pi-

yasa toplumunda bireylerin ortak kimliği olmadığı düşüncesiyle kimlik fikrine karşı çıkıyor. ABD ve Fransa anayasalarında olduğu gibi ortak bir kişilik ve bir erime potası varsayılıyor. Kibar bir şekilde dile getirecek olursak bu her iki duruş da hiçbir işe yaramıyor. Çoğul kimliklere sahip olabileceğimizi ve olduğumuzu, bunların korunması ve geliştirilmesi için kurumlar ve politikalar oluşturulması gerektiğini dile getirmek daha iyi bir adım olacaktır.

Prekarya çok derin bir kimlik kriziyle karşı karşıya. Çok kültürcülük veya çoğul kimliklerin meşruiyeti düşüncesini bırakmamalı. Ancak daha fazlasını yapmalı ve bütün kimlik yapıları ve kurumlarında kendi çıkarlarının temsilini sağlamalı. Bu yeni bir tür korporatizm talebi değil, prekaryanın kendi için sınıf olması çağrısı.

Eğitimin kurtarılması

Eğitimin metalaşmasıyla, prekaryaya dâhil olma sürecindekiler de mücadele etmeli. Demokratik ve şeffaf düzenlemeler aracılığıyla, gözetime dayalı tekniklerin desteklediği öğretmensiz üniversite hayaleti ortadan kaldırılmalı ve bu sürece yüksek öğretimin öğretmensiz olmaması gerektiğini net olarak ortaya koyan dernek ve yasalar doğrudan dâhil olmalıdır.

'Müşteriler', yani öğrencilerin eğitimin yapısı ve amaçlarında söz hakkı olmalı ancak içeriğin belirlenmesi öğretmen ve akademisyenlere bırakılmalı. Prekarya sadece beşeri sermaye biriktirilmesi amacıyla değil, sürekli olarak özgürleştirici eğitim alabilmeli. Bunu söylemek naiflik ya da idealistlik olarak düşünülmemeli. Tabii ki öğrenciler, kendileri için neyin en iyi olduğunu bilmiyorlar. Hiçbirimiz bilmiyoruz. İhtiyaç duyulan şey, süreci şekillendiren güçleri dengeleyen bir yönetişim sistemi. Şu anda kontrol, piyasacıların elinde ve bu çok korkutucu bir durum.

İnsanları aptallaştıran 'beşeri sermaye'ye dayalı eğitime artık dur denilmesi gerekiyor. Örneğin ABD'de uzmanlar okuma yetisinde kayıp yaşandığından ve kitlesel düzeyde dikkat

eksikliği sendromu olduğundan bahsediyor. Bunların görüldüğü tek yer ABD değil. Eğitimin özgürleştirilmesi kendi başına bir amaç olmalı ve piyasa yanlılarına karşı direnilmeli. Bu perspektife sahip olanları toptan ortadan kaldıramayız ancak daha kamusal bir eğitime dönük dengenin kurumsal düzeyde sağlanması şart.

Üniversitelerin girişimcilik ve işletmelere hizmet etmesi gerektiğini savunan kişiler, geçmişin entelektüellerine kulak vermeli. Felsefeci Alfred North Whitehead şöyle diyor: 'Üniversitenin varoluş nedeni, bilgi ve hayat arzusunun yanı sıra eski ve yeni arasındaki bağlantıyı, öğrenmenin yaratıcı boyutu temelinde korumasına dayalıdır'.

John Stuart Mill de St. Andrew Üniversitesi'ne rektör olduğu 1867 yılında şunu söylemişti: 'Üniversitelerin asıl amacı, insanların geçinmesine yönelik bilgilerin öğretilmesi değildir. Amaç yetenekli avukatlar, doktorlar ya da mühendis yetiştirilmesi de değil. Asıl amaç, yeterli ve kültürlü insanlar yetiştirilmesidir'. Prekarya, eğitimin ticarileştirilmesi ilkesini reddetmeli. Kültürsüz insanların durdurulması şart.

Meselenin pragmatik bir yanı da var. Gençlerin mevcut işler karşısında fazla eğitimli olmalarından kaynaklı statü sıkıntısına, diplomaların yatırım malı olmaktan ziyade 'boş zaman malı' olarak kurgulanmasıyla kısmen cevap verilebilir. İnsanlar, daha uzun süreye yayılmış bir şekilde eğitim almak için teşvik edilmeli. Bu, liseden sonra doğrudan üniversiteye geçilmesine dair vurgudan ziyade, yetişkinlikleri sırasında insanlara araştırma izni verilmesinin kolaylaştırılmasıyla mümkün kılınabilir.

Prekarya, hayatın bir nevi 'üniversiteleştiği', yani insanın istediği zaman ve seçme şansına sahip olarak sürekli bir şeyler öğrendiği dünya hayalini kurabilir. İşte bunun için prekaryanın, kendi zamanını daha iyi kontrol etmesi gerektiği gibi eğitimi yavaş ve tefekkürün hâkim olduğu bir süreç olarak kurgulayan bir kamusal alana erişim şansı olmalı.

Çalışmak, sadece ücretli emek değil

> Bütün emek biçimlerinin kendi içinde iyi olduğu fikri, modern ahlâkın inançlarından birisi halinde geldi. Bu, özellikle başkalarının emeği üzerinden yaşayanlar için uygun bir düşünce.
>
> – William Morris (1885), *Useful Work Versus Useless Toil*

Çalışmak ve bir iş eylemek, istihdam ve ücretli emeğe dair bütün kategorilerden kurtarılmalı. Çalışma biçimlerinin tamamına eşit derecede saygı gösterilmeli; bir yerde istihdam edilmeyen birisinin çalışmadığı yahut bugün çalışmayan birisinin boş gezenin boş kalfası olduğu varsayımından kaçınılmalı. Topluma zarar veren şey aylaklık değil. Gerçek anlamda aylak olan insanlar, eğer bütün hayatlarını boşa geçirirse, kendilerine zarar verebilirler. Halbuki küçük bir azınlığın peşine düşüp onları cezalandırmak, bu azınlığı düşük verimliliğe dayalı bir iş yapmaları için zorlamaktan daha masraflı bir iş. Üstelik az miktarda bir aylaklığın kimseye zararı olmaz. Bir kişinin dışarıdan bakıldığında aylaklık yapıyor gibi göründüğü anda aslında istirahat ya da tefekkür halinde olmadığını nereden bilelim? Tarihteki en önemli beyinlerin bazılarının, aylaklıkla sıkı bir ilişkisi vardır. Bertrand Russell'ın *Aylaklığa Övgü* kitabını okuyan hemen herkes, başkalarının çılgınlar gibi çalıştırılması talebinden utanç duymalı.

Burada tabii ölçüyü kaçırmamak lazım. Ücretli emeğe ve işe ihtiyaç var. Ancak 'onlar yoksa hayat da yok' şeklindeki anlayış da sorunlu. Farklı çalışma ve zamanı kullanma biçimleri de bir o kadar önemli.

21. yüzyılın en büyük iktisatçısı John Maynard Keynes, içinde bulunduğumuz dönem itibarıyla zengin toplumlarda insanların haftada on beş saatten fazla çalışmayacağını tahmin etmişti. Ondan önce ise Karl Marx, üretkenlik düzeyi insanların maddi ihtiyaçlarına cevap verecek düzeye eriştikten sonra, geriye kalan zamanımızı insani yetilerimizi geliştirmeye harcayacağımızı dile getirmişti. William Morris de öngörülü romanı *Hiçbir Yerden Haberler*'de insanların stresli olmadığı, kendi heveslerini gerçekleştirmeye odaklandığı, doğayı yeniden üret-

mek için istekli olduğu ve komşularıyla yakın ilişkiler geliştirdiği bir gelecek tasvir ediyordu. Ancak bu yazarların hiçbirisi, piyasa sisteminin önümüze koyduğu bitmek tükenmek bilmez tüketim ve sınırsız büyüme dürtüsünü göremedi.

Herkesin işe girmesini sağlamanın yanlış soruya verilen bir cevap olduğunda ısrar etmenin tam zamanı. Hepimizin, ücretli emek olmayan çalışma ve oyun olmayan boş zaman sağlayan yeni yöntemler bulmamız gerekiyor. Çalışmaya dair daha zengin ve doyurucu bir kavram bulunmasında ısrar etmediğimiz sürece, bir kişinin değerini yaptığı işle ölçmek veya istihdam yaratmanın başarılı bir ekonominin emaresi olduğunu düşünmek gibi yanlış düşüncelerin etkisinde kalmaya devam edeceğiz.

Bunların gerçekleşmesinden en çok prekarya kazançlı çıkar. Prekaryadakiler ücrete dönüşmeyen birçok iş yaptığı gibi ne üretken ne de insanın hoşuna giden işlerin çoğunu da yine prekarya yapıyor. Ne kadar iş yapıldığına dair daha iyi istatistiklere ihtiyacımız var. İşte o zaman tanımlanabilir bir 'iş'te çalışmayanların tembel ya da sosyal yardım paraziti olduğunu iddia edenlerle dalga geçebiliriz. Önce prekaryanın devlet bürokrasisi ve başka kurumlarla ilgilenirken ne kadar zaman harcadığına bir bakalım.

Emeğin tamamen metalaşması

İşçici taraflar her ne kadar 'Emek meta değildir' dese de emeğin tamamen metalaşması şart. İnsanları zorla çalışmaya itmek, maaşlarını düşürmek ve onların maaşlarıyla beraber başkalarının da maaşlarını düşürmektense, insanların uygun teşviklerle cezbedilmesi gerekiyor. İddia edildiği gibi etrafta girilebilecek işler var ve kimse o işlere girmiyorsa, o zaman bırakın işin ücreti, işveren doldurmaya çalıştığı pozisyonun ödemeye hazır olduğu ücrete değmediğini anlayıncaya kadar ya da insanlar o işe girmeye heveslenene kadar yükselsin. Hükümetler başka piyasalar için uyguladığını iddia ettiği kuralları çalışma piyasaları için de uygulasın. Doğru dürüst bir metalaşma için fiyatın şeffaf

olması ve tamamen paraya tahvil edilmesi gerekir. Bu, çalışılan şirketin sağladığı yardımların aşama aşama kesilip piyasa seçimiyle satın alınacak yardımlara dönüştürülmesi anlamına gelir. Toplumsal dayanışma ilkelerine saygı duymak ayrı bir şekilde ele alınabilir. Parasal olmayan yardım biçimleri de önemli eşitsizlik biçimleri doğurabilir ve verimli çalışma piyasalarına karşıt bir nitelik taşır. Prekaryanın bu tarz yardımlar alma ihtimali hiç yoktur. Söz konusu yardımlar maaşlılara ya da sayıları giderek azalan imtiyazlı bir çekirdek çalışan grubuna gider. Piyasalaşmayı teşvik etmek için bu tip yardımların maddi gelirlere göre daha fazla vergilendirilmesi gerekir. Halbuki şu anda parasal olmayan yardımlar vergiden kaçma yollarından birisi. Ayrıca vasfın uygulanması, emek ve zamanla bağlantılı olarak ödeme sistemlerinin şeffaf olması gerekir. Bu anlamda saatlik ücret alan işçilerin daha mutlu olduğunu gösteren araştırmalar mantıklı zira bu ödeme biçimi en şeffaf olanı.

Düzgün bir metalaşma, *ilerici* bir adımdır. Sosyal eşitlik perspektifi ve prekaryanın bakış açısından doğum iznini bir düşünün. İzne ayrılan kadın maaşlı olarak çalışıyorsa, maaş alıp izne ayrılabildiği gibi ücretinin çoğunu da hükümet öder. İngiltere'de kadınlar otuz dokuz haftaya kadar ücretlerini alıp bir yıla kadar izne ayrılabiliyor. Erkeklerin de iki haftalık izne ayrılma hakkı var ve çocuk beş yaşını doldurana kadar ebeveynlerden herhangi birisi ücretsiz izne ayrılabiliyor. Çalışanların doğum ücretlerinin çoğunun hükümet tarafından karşılandığını düşünecek olursak, bu sosyal yardım aslında gerici bir yapıya sahip ve maaşlıları kayırırken, prekaryanın aleyhine oluyor. Her ne kadar işçici anlayışa sahip olanların hoşuna gitse de, böylesi bir yardımı kaç düşük gelirli alabilecek durumda? İngiltere'nin Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonu bu hakka sahip olabilmek için belli bir süre çalışmış olma şartını kaldırmayı ancak 2009 yılında önerdi. Halbuki prekaryaya dâhil olan kadınlar hamilelikleri döneminde bir süre işsiz kalıyor. Daha sonra iş bulmaları pek muhtemel olmadığı gibi doğum izni hakları da bulunmuyor. Oysa prekarya da herkesin sahip olduğu haklardan yararlanmalı. Evrensellik önemli.

Bu da bizi bir sonraki talebe götürüyor: İşe *araçsal* yaklaşılmalı ve düzgün bir ticari işlem muamelesi yapılmalı. İşin temel mutluluk kaynağı olduğunu ve çalışmanın güzelliklerini tatmayı reddedenlerin çalışmaya zorlanması gerektiğini söyleyenlere kendi işlerine bakmaları gerektiği mesajı verilmeli. Prekaryadaki çoğu kişi için iş nirvanaya ulaşma anlamına gelmiyor. İşin mutluluk kaynağı olduğunun söylenmesi, onu aslında hiç olmadığı bir şey olarak sunmak demektir. İşler, birisi bir şey yapılmasını istediği için yaratılır. En azından bunun böyle olması gerekir. Bırakalım bari düzgün bir şekilde metalaştırılsınlar. Eğer piyasa ekonomisinin kuralı buysa, bu kural emek dâhil bütün metalar için geçerli olsun.

Mesleki özgürlük

Prekarya, kişisel gelişim ve tatmin sağlayacak şekilde farklı iş ve çalışma biçimlerini bir araya getirerek bir meslek hissi geliştirmek ister. İşlerle gelen talepler giderek yoğunlaşıyor. Pek çok değerli çalışma biçiminin stresli koşullarda yapılması da söz konusu. Dolayısıyla oyun giderek boş zamanın yerini doldurur hale geldi. Hizmet sektörüne dayalı toplumdaki en önemli şeylerden birisi *zaman*.

İşe araçsal yaklaşmak yerine, hayatın en önemli unsuruymuş gibi yaklaşmamız söyleniyor. İş dışında daha tatmin edici ve toplumsal olarak değerli çalışma biçimleri de var. İş sahibi olmanın gerekli olduğunu ve kimliğimizi tanımladığını söylersek, iş sahibi kimseler strese girecektir zira sadece işlerini kaybetmekten değil, onunla gelen toplumsal değer, statü ve hayat standardını kaybetmekten de korkmaktadırlar.

2009'un son döneminde ABD Merkez Bankası eski başkan yardımcılarından Alan Blinder *Wall Street Journal*'da şöyle yazmıştı: 'Amerikalıların aklında şu an sadece üç şey var. İş, iş, iş'. Blinder, bu görüşünü desteklemek amacıyla herhangi bir öngörüsünden bahsetmiyordu. Ancak insanların çoğunluğu işlerine sıkı sıkıya tutunarak kendini güvende hissediyorsa, o zaman işlerin hayati derecede önemli ve stresli olması kaçınılmaz olur.

Bunun sağlıksız ve gereksiz olduğunu söylemek ütopik değil. İşlerden bir fetiş yaratmayı artık bırakmamız gerekiyor.

'İstihdamsız büyüme' ve hatta 'istihdam azalmasıyla büyüme'nin de gösterdiği gibi zengin ülkelerdeki ekonomik büyümenin daha fazla işe ihtiyaç duyduğu o kadar da açık değil. Üstelik suni bir şekilde istihdam yaratılması ile büyümeyi artırmak, ekolojik açıdan yıkıcı olabilir. Sonuç olarak ücretli emeğe dayalı istihdam, kaynakların tüketilmesini gerektirir. Halbuki yeniden üretmeye ve kaynakların korunmasına yönelik çalışma biçimleri de mevcut.

İş değiştirme süreçlerinde *çalışma* hakkı daha da kuvvetlendirilmeli. Bu, insanların doğrudan piyasaya tabi olmayan işler yapmasının kolaylaştırılması ve buna dair fırsatların eşitlenmesiyle mümkün olabilir. Bir yandan bu tarz işlere yönelik ihtiyaç artsa da, bunları yapmaya en uygun kişiler varlıklı olanlar zira bunu yapmaya zamanları ya da doğrudan satın alabilme güçleri var. Bu aslında bir yandan gizli bir eşitsizlik biçimi çünkü hâlihazırda avantajlı olan kişiler, daha fazla avantaj elde etmek için de elverişli bir konumdalar.

ABD'de 2008 sonrasındaki ekonomik durgunluk, doğrudan ücretli emek olmayan çalışma biçimlerini de artırdı ancak bu ironi çok da fark edilmedi. Örneğin binlerce kişi, gönüllü işlerle ilgili Volunteernyc.org sitesine üye oldu. Bu kısmen Başkan Obama'nın toplumsal ruhu canlandırması amacıyla yaptığı kamusal hizmet çağrısına bir cevap niteliği taşıyordu. Biz bunun öyle olmasını umsak da böylesi işler için inisiyatif ya da fırsat yaratmak konusunda hiçbir partinin stratejisi yok. Dolayısıyla insanların gönüllülüğe hevesli olması, toplumsal açıdan değerli işler yapmaya dair bir arzu olduğunun da göstergesi. İşten çıkarılmak özgürleştirici olabilir. Bu anlamda prekaryada olmak aslında çift yönlü bir deneyim. Hannah Arendt'in (1958) de korktuğu gibi bir işe bağlı olmak, istihdam toplumunun aslında kâbusu. Organik aidiyet, bir yandan da insanın geleceğini engeller hale geliyor. Ancak ekonomik güvencesizlik de daha iyi koşullar anlamına gelmiyor ve prekaryayı gönüllü işler ya da sosyal hizmetler yapamaz ha-

le getiriyor zira prekaryanın borçları ve güvencesiz hali buna izin vermiyor.

İnsanların gönüllülük için sıraya girmesi, on yıllar boyunca 'çalışmak eşittir iş' anlayışına maruz kalmasaydık, iş olarak gördüğümüz şeyleri gönüllü olarak yapmak konusunda bir arzunun varlığını gösteriyor. Hem Polanyi ([1944] 2001) hem Arendt bunu anlamış ancak bunu politika alanına taşıyamamıştı. Polanyi metalaşmadan sıkıntı duyuyor Arendt ise insanın bir işin esiri olmasına veryansın ediyordu ancak ikisinin de çalışma ve boş zaman toplumuna nasıl ulaşabileceğimiz konusunda bir vizyonu yoktu. Küreselleşmenin ardından şimdi ilerleyebilmek için önümüzde bir fırsat var.

Yeni kurulan sivil toplum örgütlerinin isimleri umut veriyor: New York Umursuyor, 'Ablalar ve Abiler', Anakök Vakfı. Yetenek ve heveslerinin ancak bir kısmını kullandıkları işten çıkan profesyoneller, atıl durumdaki yeteneklerini ve ilgilerini değerlendirecek alanlar buldular. Uzmanların düşük ücretli işçilere finansal konularda yardımcı olduğu Mâli Klinik adlı örgütü düşünün. Bunlar, öbür türlü prekaryaya düşme ihtimali olan profesyoneller.

Hükümetin de kendine özgü bir rolü oldu. Genç gönüllülerle bir yıllığına çalışan AmeriCorps, üniversite mezunlarını düşük gelirli yerleşim bölgelerine öğretmenlik yapmaya gönderen Teach for America ve Volunteernyc.org bunlara verilebilecek örneklerden bazıları. 2009 ortalarında ABD'deki kâr amacı gütmeyen kurumların 9.4 milyon çalışanı ve 4.7 milyon da gönüllüsü vardı. Üstelik şirketler, çalışanlarının kamu hizmeti için izne ayrılmasına müsaade ediyordu. Bunlar, yeni bir toplumsal eğilime işaret ediyor olabilir ancak işten çıkarma etkisinin olması kaçınılmaz gibi. Örneğin 2009'un ilk çeyreğinde ABD'de on bin avukat işten çıkarıldı ve nominal ücretlerle kamu çıkarı gözeten gruplarda karşılıksız iş yapmak durumunda kaldılar. Mart 2009'da ABD Kongresi Edward Kennedy Amerika'ya Hizmet Yasası'nı çıkardı ve 1993'te başlatılan ulusal hizmet programının kapsamlı bir reforma tabi tutulmasını sağladı. Yasayla AmeriCorps üç kat büyüdü ve yedi milyon kişi bir son-

raki yıl toplum gönüllüsüne dönüştü. Yasa net bir şekilde 'bir daha bursu' ile yaşlı Amerikalıları mobilize ederek onlara eğitim, sağlık ve kâr amacı gütmeyen kurumlarda işletme alanlarında 'ikinci kariyer' şansı verdi. Elli yaşın üzerindeki Amerikalıları temsil eden AARP'nin Ocak 2009'da yaptığı ankette yaşlı nüfusun dörtte üçünün vaktini paradan ziyade sosyal hizmetler için harcamak istediğini ortaya koydu.

Gönüllülük dışında mahalle ve bakım hizmeti temelli başka gönüllülük biçimleri de var. Modern toplumdaki pek çok insan akrabaları, arkadaşları ve tanıdıklarıyla fazla ilgilenemediklerini ve gerektiğinde de onlardan çok az yardım alabildiklerini hissediyor. Bunun adını çalışma koyalım ve meslek fikrimizin içine yerleştirelim.

Özetle mesleki özgürlük, prekarya için fırsat eşitliğini gerektirir. Ayrıca başka insanların, devletin aralarında ahlâki ya da ekonomik olarak karşılaştırma yapmadığı birtakım iş ve çalışma pratiklerini mesleki kariyer algılarına inşa etmesi de mesleki özgürlüğün oluşma şartlarından birisidir.

Çalışma hakları

Prekarya, 'emek hakları' denilen hakların enstrümanlarının, çalışma haklarının geliştirilmesi ve savunulmasının araçlarına dönüştürülmesini talep etmelidir. İşi yapan insanların giderek çalışan kategorisinde olmadığı bir dönemden geçiyoruz. Haliyle sırf emek temelli hakları olsun diye çalışanları karmaşık şekilde tanımlamak doğal bir duruş değil. Çalışma haklarının 'emek' ve 'sermaye' arasındaki ilişki dışında işçiler ve mesleki gruplar arasında kabul edilebilir pratiklere dair kurallar getirmesi lazım. Bu açılardan bakıldığında prekarya dezavantajlı konumda ve prekaryaya ses verecek bir 'işbirliğine dayalı sözleşme' rejiminin, işveren ve çalışanların temsilcileri arasındaki toplu sözleşme rejimine ek olarak kurulması gerekiyor. Bu konuya daha sonra döneceğiz.

Prekarya uluslararası çalışma hakları rejimi kurulmasını da talep etmeli ve buna Uluslararası Çalışma Örgütü'nün baştan

aşağı reforma tâbi kılınmasında başlanmalı. Bunun nasıl yapılabileceğini daha önce yazmıştım (Standing, 2010). Düzgün bir küresel kurum olmadığı sürece, prekaryanın sesi ya kısılacak ya da hepten görmezden gelinecek.

Doğrudan ücretli emek olmayan çalışma pratiklerinin, çalışma hakları kapsamına girmesi gerekir. Örneğin insanların devletin paternalist öğütleriyle hareket etmektense parasal ve finansal idare konusunda kararlarını kendilerinin vermesi bekleniyorsa, o zaman bu insanların bilgiye ve profesyonel yardıma ucuz yollardan erişiminin sağlanması ve bu insanların kararlarını verebilecekleri kaliteli zamana sahip olması gerekir.

Bakım hizmeti, henüz yasa ve diğer sosyal koruma pratikleriyle desteklenen bir hak sahası değil. Bu, başkalarına bakma işi açısından üç cephede birden prekaryadaki kadınlar için özellikle önem taşıyor. Ancak aynı zamanda başkalarına bakıyor olmanın önemini kavrayan erkekler için de önemli. Dolayısıyla çalışma haklarının kazanılmasına dair bir gündem içerisinde bakım hizmeti verenlerle alanların yanı sıra bütün aracıların düşünülmesi gerekiyor zira bütün bu insanlar sömürü, baskı ve kendi kendini sömürme pratikleri nedeniyle sıkıntı yaşayabilir.

Bir toplumsal faaliyet olarak çalışmanın aynı zamanda bir hak alanı olması gerekiyor. Özellikle 2008'den bu yana gönüllü ve toplum temelli işlerin nasıl yaygınlaştığını gördük. Ancak bu tip işlerin bir azınlık için imtiyazlı bir faaliyet, başkaları için de bir çalıştırma programı aracı olması riski var. Üstelik emekliler ve eksik istihdam edilen işçiler, gelir elde etmek açısından bir işe bağımlı işçilerin de verdiği hizmetlerin sağlandığı piyasaya girdiğinde, etkin bir şekilde destek almış oluyor. Bu durumda gönüllülerin varlığı, prekaryanın ekonomik fırsatlarını azaltıyor.

Son olarak çalışma haklarının birtakım etik kodlar içerdiğini söyleyelim. Her mesleki grubun bu tarz kodları olmalı ve üyelerinin bu kodları uygulamasını sağlamalı. Maalesef muhasebeciler gibi güçlü meslek gruplarında bu tarz kodlar yok ve dolayısıyla bu tip meslek gruplarının içerisindeki açgözlü elitler, etik kaygıları bir kenara bırakıp büyük paralar kazanıyor ve da-

ha alt kademelerdeki meslektaşlarını küçük düşürüyor. Bankacılık gibi kolektif bir etik geleneğinden yoksun olan meslek grupları, çok açık bir şekilde finansal krizi derinleştirdi. Prekarya, etik kodların her meslek grubunun ve ekonomik faaliyetin bir parçası olmasında ısrarcı olmalı.

Çalıştırma programları ve şartlılıkla mücadele

Prekarya, içinde olduğu durumla alakalı olarak insanlara rahatsızlık vermezse, hayata dair kaygıları faydacı demokrasilerde görmezden gelinecektir. Prekarya örgütlü olmadığından çoğunluğun tiranlığına dayalı bir yönetim sistemi hayata geçirilebilir veya insanların birbirinden kopuk olmasından ve siyasi süreçte sesleri çıkmadığından dolayı görmezden gelinebilir. Şu an durum bundan ibaret. Sonuç olarak, ortalama seçmenleri veya siyaseti finanse edenleri mutlu eden politikalar genelde hüküm sürüyor. Bununla mücadele etmek için prekaryanın kurumsal düzeyde temsil ediliyor olması ve politikaların etik ilkeler çerçevesinde yapılmasını talep etmesi gerekir. Şu anda, birkaç yürekli sivil toplum örgütünün ancak zaman zaman doldurmaya çalıştığı kurumsal bir boşluk var.

ABD, İngiltere, İsveç, Avustralya, Almanya ve başka ülkelerde uygulamaya geçirilen çalıştırma programlarını bir düşünün. Özü itibarıyla işsizlerin kendileri için tasarlanan işlere girmesi veya mevcut sosyal yardımlardan vazgeçmeleri bekleniyor. Üstelik muhtemelen bir tür veri toplama sisteminde hayatlarının geri kalan kısmında 'beleşçi' olarak kodlanıyorlar. İstihdam edilen çoğunluk bunun adil olduğunu düşünebilir ancak benzer bir pratiğin kendilerine ya da çocuklarına uygulanmasını kabul etmezler. Maalesef faydacılığın hâkim olduğu bir durumda eşitsizlik görmezden gelinir ya da doğrudan reddedilir ve çoğunluk mutlu olur.

Devlet, insanların işe yerleştirilmesini ticari firmalara bırakmış durumda. Söz konusu şirketlere, işe yerleştirilen işsiz sayısı ya da iş talep edenlerin sayısındaki azalma üzerinden ödeme

yapıyor. Bir zamanlar kamu hizmeti olan bu pratiğin ticarileşmiş olması, ahlâki açıdan tehlikeli. Zira şirketlerin devreye girmesiyle bunun artık ne hizmet ne de kamusal olma niteliği kalıyor. Aracı bir şirket söz konusu ve piyasa ekonomisinde şirketin varlık sebebi kâr etmektir.

Şu senaryoyu bir düşünün. Bir iş bulma bürosu, kendi gelirini artırmak için birisinin çabucak bir işe girmesini istiyor. Şehrin öte tarafında asgari ücret veren bir iş var. İş çok güzel değil ama yine de kişi işe gidip gelme ve başka masraflar nedeniyle işi kabul edemiyor çünkü yolda geçen zaman nedeniyle ailesiyle vakit geçirmesi zorlaşıyor ya da bütün hayatını geliştirmek için harcadığı vasıflarla iş arasında bir bağlantı yok. Dolayısıyla bu adam hemen 'iş istemiyor' diye kodlanır. ABD'yi taklit eden İngiltere'deki yeni yasalar çerçevesinde birisi böyle üç iş reddederse, üç yıl boyunca yardım alamıyor. Bu karar adil bir oturumdan sonra falan değil, sürecin savcısı, hâkimi ve jürisi konumundaki iş bulma bürosu tarafından alınıyor. Devlet burada mutlu çünkü sosyal yardımlarda kesintiye gidilmiş oluyor. Adamınsa kendine verilen cezayı temyiz hakkı falan yok. Bu da bir vatandaş olarak geleceğini tehlikeye soktuğu gibi adamı da güvencesizlik tuzağına itiyor.

Azıcık adalet bilinci olan hiç kimse böylesi bir süreci ne kendisi ne de akrabaları için ister. Ancak sorun bizzat insanın kendisinin olmadıkça yahut böylesi kurallar mevcut adaletsizlikleri düşünmeleri için dikkatlerine sunulmadıkça bu işler böyle sürüp gidiyor.

Benzer bir şekilde İngiltere'de hükümet, kapasite yetmezliğine dair tıbbi testleri Atos Origin adlı bir şirkete verdi. Şirket de anında, sosyal yardım talep edenlerin dörtte üçünün çalışabilecek durumda olduğuna ve bu yüzden aldıkları yardımların üçte bir oranında azaltılmasına karar verdi. Yardım talep edenlerin çoğunun itiraz konusunda gözü korkmuş olsa da bazı bölgelerde temsilciler seçildi. Birkaç ay içinde temyiz başvuruları oldu ve bunların % 40'ı başarıya ulaştı. Doktorlar, BBC'ye verdikleri demeçte düşük fatura yazmak ve hastaları sağlıklı göstermek konusunda yoğun baskı gördüklerini söyledi.

İngiltere'nin yoksul mahallelerinden Islington'da gönüllülerden oluşan Islington Hukuk Bürosu'na göre temyiz başvurularında % 80'lik bir başarı var (Cohen, 2010). Bu tarz oluşumlar, kamu politikalarının bir parçası haline gelmeli. Ayrıca, korunaksız bireylere kötü davranılmasının engellenmesi için, temyiz başvurusu yapanların istihdam bürolarında da temsil edilmesi şart. Sonuçta temyize gitmek riskli, masraflı ve vakit alan bir süreç. Ayrıca her yer, yerel düzeyde avukat ve aktif gazetecilerin olduğu Islington gibi değil.

Prekarya, demokratik şeffaf ilkelerin, politikaların geliştirilmesi ve uygulanmasının her anında hayata geçirilmesini talep etmeli. Koşulluluğa dayalı ticarileşmiş sosyal politikalardan, özgürlük ve evrensellik ilkesine karşı olduğu gerekçesiyle geri adım atılmalı. İşler o kadar mükemmel olsa, insanlar iteklenmek yerine zaten doğal olarak harekete geçerlerdi. Aynı şekilde hizmetler o kadar hayatiyse, o zaman bırakalım insanlar eğitim ve ucuz yollardan bu hizmetlere erişebilsinler.

Örgütlenme özgürlüğü: Prekaryanın özneliği

Bu mesele bizi doğrudan özgürlüğün doğasına götürüyor. Özgürlük, başkalarına zarar vermeme uyarısına kulak asılarak da olsa, istediğimizi yapma yetisinden ibaret bir şey değildir. Özgürlük, onu gerçekleştirmek için girilen bir toplumun parçası olmaktan ileri gelir. Eylemlerle *açığa çıkar*, yüksekteki bir otoriteyle ya da kutsal taş tabletlerle değil. Prekarya, aslında neoliberal anlamda özgür. Birbiriyle rekabet etmek, tüketmek ve çalışmak açısından serbest. Ancak kendisine ne yapması gerektiğini sürekli salık veren paternalist anlayışa sahip olanlar ya da rekabet düşkünlerinin azarlanabileceği mesleki bir yapı içerisinde değil.

Prekaryanın ortak bir sese ihtiyacı var. Avrupa Bir Mayıs hareketi, basit düzeyde muhalefetin daha kolektif bir eylemi öncelemesi açısından aslında bir işaret fişeği. Artık prekaryanın işverenlerle, aracılarla ve her şeyden önce hükümet temsilcile-

riyle sürekli olarak pazarlık etmesini sağlayacak örgütlerin zamanı geldi.

Önümüzdeki ilk görev, özel alanın kontrolünün tekrar ele geçirilmesi. Prekarya kamusal alanlarda yaşıyor ancak gözetim ve demokrasi dışı yönlendirmelere karşı korunaksız. Bu anlamda prekaryanın, herhangi bir kurumun kişiye karşı kullanabileceği bilgilerin görülmesine ve bu bilginin düzeltilmesine olanak tanıyan düzenlemeler talep etmesi, firmalardan herhangi bir güvenlik ihlalini eski çalışanlara bile bildirmesini istemesi gerekiyor. Ayrıca kurumların üçüncü bir tarafça bilişim güvenliği denetiminden geçirilmesinin yanında bilgilerin saklanmasının belli süreyle sınırlandırılması ve sadece bazı davranışlara dayanarak veri profillemesi yapılmasının engellenmesi de prekaryanın talepleri arasında olmalı. Veri koruması ve bilgi özgürlüğü yasaları doğru yönde atılan adımlar ancak yeterli değil. Prekaryanın güçlü ve aktif bir şekilde sesini duyurması şart. Prekaryanın, özel alanın korunması ve güçlendirilmesinin yanında yanlış bilginin düzeltilmesi hakkı gibi bir gündem etrafında mobilize olması gerekiyor.

Prekarya, etrafta meydana gelen ekolojik yıkımla ilgili olarak giderek öfkelenecek. İnsanların neden olduğu iklim değişikliğini reddedenler, aşırı sağ ve popülizmi kullanan hükümetlerin kirliliği bahane ederek devletin gücünü artırmayı planladıklarına dair söylemi güçlendirdi. Prekarya bu konuda uyanık olmalı. Ancak gelir güvencesinin kaynağı olarak gösterilen işlerin giderek azalması ihtimali ve ucu kendilerine dokunduğu söylenen düşük büyüme oranı nedeniyle korkuyor. Zengin ülkelerde ise prekaryaya, artan üretim maliyetleri nedeniyle istihdamın yoksul ülkelere kaymasının hızlanacağı söyleniyor. Gelişmekte olan ülkelerde ise enerji kullanımını azaltmaya yönelik önlemlerin, istihdam yaratılmasını yavaşlatacağı iddia ediliyor. Yani prekaryaya her yerde statükoyu kabullenmesi söyleniyor. Prekaryanın dünyada önceliğin çevreye değil istihdama verildiğini anlaması şart. Bu durumu geri çevirmek için, istihdam artırılmasına daha az bağımlı olmamız gerekiyor.

Çalışma ve boş zaman alanlarında prekaryanın sesi güçlü

değil. İlkesel olarak sendikalar, prekaryanın çıkarlarını temsil edebilme maksadıyla yeniden düzenlenebilir. Ancak bunun çok da muhtemel olmadığını düşünmek için birkaç neden var. Sendikalar daha fazla iş ve üretimden daha fazla pay için mücadele ediyor. Yani ekonomik pastanın daha büyük olmasını talep ediyorlar. Sendikalar tanım gereği mücadeleci ve ekonomi odaklıdır. İşsizlere, bakım hizmetini ücretsiz yapanlara ve çevre meselelerine dair de sözleri vardır. Ancak ne zaman üyelerinin çıkarları ve sosyal ya da ekolojik meseleler arasında bir çatışma olsa, tavırlarını sendika üyelerinden yana koyar. Bu nedenle ilerici kişilerin, sendikaların işlevlerine zıt bir rol üstlenmesini ummaktan vazgeçmesi gerekiyor.

Yeni bir kolektif yapının 'işbirliğine dayalı sözleşme'nin getirdiği zorlukla yüzleşmesi gerekiyor (Standing, 2009). Böylesi yapıların prekaryanın yapmak zorunda olduğu bütün emek ve çalışma biçimlerinin yanında toplumsal arzularını da göz önüne alması gerekiyor. Yine söz konusu yapıların işveren, aracılar, geçici istihdam büroları ve özellikle toplumsal hizmetler ve gözetim faaliyetlerine bakan devlet kurumlarına karşı bir pazarlık kapasitesi geliştirmesi şart. Aynı zamanda bu tip yapıların başka işçilerle olan meselelerde prekaryayı temsil edebilmesi gerekiyor. Zira prekaryanın çıkarlarıyla, sendikayla temsil edilmesi muhtemel maaşlıların ya da esas çalışanların çıkarları bir değil. Bu bahsettiğim yapıların ayrıca toplumsal hareketliliği kolaylaştırması ve şu anki halinden daha düzenli ve uygulanabilir kılması gerekiyor.

Ancak, hizmet sağlayıcılarının kolektif olmasının piyasayı bozduğu ve tekelleşme karşıtı temellere dayalı olarak engellenmesi gerektiğine dair neoliberal tuzaktan kaçmamız gerekiyor. Neyse ki bazı ülkelerde ortaya çıkan ve ümit verici modeller var. Bunlardan birisi, daha fazla esnek katılımı mümkün kılmaları için modernize edilen işçi kooperatifleri.

Polanyici bir mesaj şöyle söylerdi: Küreselleşmenin krizinden sonra ekonomiyi topluma tekrar yerleştirmeyi amaç edinmiş oluşumlar, bir yandan eşitlikçiliği geliştirirken prekaryayı da düşünmek açısından uyumsuzluğa izin verebilmelidir.

Bu bakımdan kooperatifçiliğin ilkelerinin sağlayabileceği birtakım şeyler var. İlginçtir ki İngiltere Başbakanı David Cameron, polis, mahkemeler ve hapishane hizmetleri dışındaki kamu hizmetinde çalışan işçilerin ilgili hükümet birimiyle sözleşme yaparken kendi örgütlerine sahip olabilmeleri ihtimalinden bahsetmişti. Böylesi bir adım, lonca sosyalizminin modern biçimini getirebilir ve mesleklerin yönetimini meslek odalarına bırakabilir. Karşılaşılacak zorluklarsa şeffaflık, ihalede yüksek teklif verilmesi, kabul edilen sözleşmelerde hesap verilebilirlik, gelir dağılımı kurallarının yönetişimi, çalışma imkânları ve şirket içi terfiler olacaktır. Yetki alanında ve başka hizmetlerle ilişkilerde birtakım problemler çıkacaktır. Bir hizmet, işten tasarruf sağlayan teknik bir değişimle nasıl başa çıkardı acaba?

Şubat 2010'da bu fikri gündeme getiren David Cameron, çağrı merkezlerini, toplum sağlığı ve hemşire ekiplerini, hastanelerin patoloji departmanları ve hapishanelerdeki rehabilitasyon ve eğitim hizmetlerini örnek verdi. Bu liste birtakım soruları da beraberinde getiriyor. 'İşçi kooperatifi' olarak tanımlanan grubun büyüklüğü ne olmalı? Örneğin yerel bir bölgedeki Ulusal Sağlık Hizmeti hastaneleri bir grup olarak seçilse, farklı gelir ve teknik becerilere sahip gruplara gelirin ne kadarının gideceğinin belirlenmesinde sorun yaşanır. Mesela alınan pay, orantılı olarak mı belirlenecek? Yoksa paylar, vasıf veya işe harcanan zamandan bağımsız olarak eşit mi dağıtılacak? Kooperatif birimi sadece doktorlar, hemşireler ya da patoloji bölümleriyle sınırlı ve haliyle küçük olursa, o zaman kurallar da daha kolay belirlenir ancak içeride yapılacak herhangi bir değişikliğin, grup içindeki bireyler açısından sonuçları da olacaktır. Haliyle daha iyi ya da daha ucuz bir hizmet sunulmasına dair değişikliklere direnilmeli ya da en baştan hiç gündeme alınmamalı.

Entegre sosyal hizmetlerle ilgili sorun, bütünü oluşturan parçaların parasal değerini belirlemekte yatıyor. Yani mesela tıbbi hizmetlerin değerinin % 70'ini doktorlar ve kalan % 30'unu da hemşireler mi hak ediyor? Yoksa 60-40 veya 80-20 şeklinde mi belirlenmeli? Hükümet departmanlarının kooperatiflerle pazarlık edeceği düşünüldüğünde, alınan payla-

rın demokratik olarak belirlenmesi gerektiği söylenebilir. Ancak bunu söylerken, işlem maliyetleri dâhil olmak üzere müzakerelerin olası alanlarını düşünmemiz gerekiyor. Zira birbiriyle bağlantılı meslek grupları arasında meşru gerilimler olacaktır. Hemşirelik hizmetleri % 70'e 30 şeklinde kadrolu hemşirelerin işine gelecek şekilde tahsis edildiğinde, hemşire yardımcılarının nasıl tepki vereceğini bir düşünsenize. Ancak tartıştığımız bu öneri, ideal anlamda işbirliğine dayalı sözleşme modeline doğru bir adım niteliği taşıyor. Ayrıca, hizmet sektörüne dayalı bir toplumda sadece bireyler olarak değil, bir gruba gönüllü olarak katılmış ve kimlik hissine sahip insanlar olarak var olduğumuz fikrine dayanıyor. Tarihsel olarak 19. yüzyıldaki arkadaş canlısı toplumlara, ortak yaşam alanlarına ve meslek loncalarına kadar gidiyor.

İyi çalışabilmek için bir dizi hak olmalı ki insanların, kendi profillerinde ya da çalıştığı işyerlerindeki değişikliklere uyum sağlayabilmeleri için gerekli esneklik ve gelir güvenliği sağlanabilsin. Eski istihdam güvenliği modelinin yeterince anlaşılamayan sorunlarından birisi şuydu. Şirket yardımları ve kişinin elde ettiği gelir, firmada kalınan süreye bağlı olarak artıyordu ve bu nedenle insanlar, başka bir yere geçmeleri kişisel ya da organizasyonel açıdan daha avantajlı olduğunda, işlerine yapışıp kalıyordu. Dolayısıyla altın kafes ağırlaşıyordu. İşbirliğine dayalı kooperatif övgüye değer ancak mesleki hareketliliği kontrol etmeye dair bir başka araç haline gelmemeli.

Kooperatifler dışında prekaryaya hizmet edebilecek bir başka kurum da geçici işçiler derneği. Bunun farklı farklı çeşitleri var. New York'taki Serbest Çalışanlar Sendikası, üyelerine bir dizi hizmet sağlıyor. Kanada'da da yasal mevzuat konusunda yardım sağlayan bir dernek var (Standing, 2009: 271-3). Hindistan'daki SEWA (Kendine Çalışan Kadınlar Derneği) da bir üçüncü model olabilir. Ortaya başka oluşumlar da çıkıyor ve ilerici siyasetlerin bunları desteklemesi gerekir zira bu dernekler mesleki özgürlüğe yeni bir anlam verecek.

Her şeyden öte, esnek çalışma piyasaları ve her şeye karışmaya çalışan devlet, prekaryanın politika üretilen kurumlar-

da bir sese ihtiyacı olduğunu gösteriyor. Maaşlı kesim kendisini bürokrasi ve karmaşık idare prosedürlerine karşı nasıl koruyacağını biliyor ve kendini savunabilir. Ancak prekarya dezavantajlı durumda. Gerçi prekarya içindeki çoğu kişi güvencesiz konumda ancak başkalarının bunların yanında bazı dezavantajları da var. Örneğin İngiltere'de kapasite yetersizliği yardımı alan her beş kişiden ikisinin zihinsel olarak hasta olduğu söyleniyor. Buna bir de eğitimsiz kişileri, yeterince dil bilmeyen göçmenleri eklediğinizde, bu insanların politika üreten yapılarda kendilerini duyuracak baskı gruplarına ne kadar ihtiyacı olduğu anlaşılır. Bütün bu insanların adil olmayan işten çıkarmalara ve ücretsiz ya da yeteri kadar karşılanmayan yardımlara karşı çıkabilmesi, borçla mücadele edebilmesi ve sosyal yardım almayı adeta zorlaştırmak için tasarlanmış karmaşık süreçleri müzakere ederken bir yandan da mevcut sorunlarını çözebilmesi gerekiyor.

Eşitliğin canlandırılması

20. yüzyılda eşitsizlik, kâr ve ücretler açısından ele alınırdı. Sosyal demokratlar ve başkaları, yeniden dağıtımın, üretim araçlarının kontrol edilmesi, millileştirme veya vergilendirme ile yapılması görüşündeydi.

Bu model gözden düştü ve sosyalistler ümitsiz durumda. Üretim araçlarının Çin'e gittiğini gören Amerikalı sosyalistlerin hazırladığı *Sosyalizmi Yeniden Hayal Etmek* adlı kitapta Barbara Ehrenreich ve Bill Fletcher (2009) şöyle diyordu: 'Ey insanlar, bir planımız var mı? Buradan demokratik ve sürdürülebilir (en sevdiğiniz sıfatları ekleyin) bir geleceğe doğru çıkış var mı? Eğri oturup doğru konuşalım: Bize göre yok'.

Daha cesaretli olmaları gerekiyor. Eşitlikçi değerler artık bugün farklı bir yerde. Bayrak, üretim araçlarının net bir şekilde görülmediği ve dağınık olduğu hizmet sektörüne dayalı toplumun yükselen sınıfı prekaryanın elinde. Her büyük dönüşüm, o dönemin önemli varlıklarına dair mücadelelere sahne olmuştur. Feodal toplumlarda köylüler ve serfler, toprakla suyu kon-

trol etme mücadelesi vermişti. Sanayi kapitalizminde mücadele üretim araçları, fabrikalar, gayrimenkul ve madenleri ele geçirmek için yapıldı. İşçiler, idareyi müdürlere bırakmanın karşılığı olarak düzgün çalışma koşulları ve kârdan pay talep ederdi. Bugünün hizmetlere dayalı toplumunda mücadele, beş değerli şeye eşitsiz erişim ve bu şeylerin kontrolü üzerinden şekilleniyor.

Bu beş değerli şeyi şöyle özetleyebiliriz: Ekonomik güvenlik, zaman, kaliteli mekân, bilgi ve finansal sermaye. İlerici mücadele bu beş unsur için olacak. Elitlerin ve maaşlıların finansal sermayenin çoğuna sahip olduğunu ve kendilerinden önceki nesillerden daha çalışkan ya da disiplinli olduklarına dair herhangi bir emare olmaksızın çok daha fazla gelir elde ettiklerini zaten biliyoruz. O kadar varlıklılar ki liyakat iddialarının hiçbir gerçekliği kalmıyor. Finansal sermayeden edindikleri gelirin denetimi, daha fazla özelleştirilmiş kaliteli mekân alabilecekleri ve vakitlerini ancak başkalarının hayal edebileceği şekilde kontrol edebilecekleri anlamına geliyor.

Bütün bu varlıkların yeniden bölüşümü konusunda sihirli bir formül yok. Her durumda kurumsal değişiklikler, düzenlemeler ve pazarlıklar gerekecek. Ancak yıllar boyunca tartışılmış bir politika, pek çok bakımdan faydalı olacaktır. Prekaryanın bu beş şeyden daha fazla nasıl pay alacağını tartışmadan önce ana meseleyi ve bunun etik rasyonelini tanımlayalım.

Temel gelir

Temel gelir önerisi, prekaryanın düzenlediği gösterilerin çoğunda ön plana çıktı. Önemli taraftarları olan bu önerinin uzun bir tarihi var. Şimdiye kadar pek çok isimle anıldı. En meşhuru 'temel gelir' oldu ancak buna ek olarak 'vatandaşlık hibesi', 'sosyal pay', 'dayanışma hibesi' ve 'demografik gruba bağlı hibe' gibi isimler de kullanıldı. Ben temel gelir ifadesini kullanacağım ancak şu ana kadar tartışmalara pek de konu olmayan arzu edilir nitelikteki iki amacı da hesaba katan biraz daha farklı bir versiyonunu dile getireceğim.

Temel gelir önerisinin özünde, bir ülkenin ya da toplumun her yasal sakinine, çocuklara ve yetişkinlere aylık mütevazı bir gelir verilmesi önerisi var. Bu öneriye göre her birey, istediği gibi harcayacağı, engellilik gibi özel ihtiyaçlara göre de şekillendirilebileceği bir miktar nakit paranın bulunduğu bir karta sahip oluyor. Pek çok zengin ülke için bu öneri göründüğünden daha az radikal olacaktır çünkü aslında mevcut transfer planlarının konsolide edilmesi ve karmaşık, keyfi koşulluluğa bağlı diğer planların yenisiyle değiştirilmesi anlamına geliyor.

Temel gelirin aile ya da hane gibi büyük bir gruba değil, her bireye ödenmesi öngörülüyor. Yasal olarak ikamet edenlere ve pragmatik nedenlerle bekleme süresinde olan göçmenlere de ödeme yapılması evrenselliğin gereği. Ödeme, kupon ya da önceden belirlenen yöntemlerle paternalist bir şekilde değil, kişinin nasıl kullanabileceğine kendisinin karar vermesini sağlaması açısından nakit olarak yapılır. Dolayısıyla elde edilen temel gelir, paranın nasıl kullanılacağına dair tepeden bir öneriden ziyade özgürce seçim yapma fikrine dayanır. Kişi yasal statüden çıkmadığı ya da cezası özel olarak belirlenmiş bir suç işlemediği sürece devlet temel gelir hakkına el uzatamamalı. Ayrıca 'irade zayıflığı' tartışmalarına neden olan İngiltere'deki Çocuk Bakım Fonu'ndaki gibi tek kalemde değil, düzenli ve mütevazı miktarlarda ödeme yapılmalı (Wright, 2006).

Hibe, davranışa bağlı olarak koşullu olarak verilmemeli. Soru işaretleri uyandıran davranışlara dair her zaman yasalar, mahkemeler ve yasal süreçler vardır. İnsanlara temel güvenlik sağlayan bir politikayla karıştırılmamalı. Şayet öyle olursa ortada ne güvenlik ne adalet kalır. Prensip olarak nakit transferleri, insanlara nasıl yaşayıp kapasitelerini nasıl geliştirecekleri konusunda seçim yapabilmeleri açısından özgür bir alan sağlar. Yoksulluk mahrumiyet kadar yeterince beslenememek, giyinememek ve yaşayacak düzgün bir yer olmamasıyla da ilgilidir. Davranışsal anlamda ya da temel geliri alan kişinin ne alıp alamayacağına sınırlamalar getirilmesi, özgürlüğün kısıtlanması demektir. Temel gelir kabul edildikten sonra bir sonraki aşamayla ilgili olarak politika yapıcıları ne durdurabilir ki? Düşük

gelirli ve eğitimsiz birisi için neyin iyi olduğuna kolayca karar verebilirler. Sosyal yardımın bazı koşullara bağlı olarak verilmesinden yana olanlar, bu koşullar insanları cezalandırma boyutuna gelene kadar bunları sınırlandırma eğilimi gösterecektir. Halbuki temel gelir başka yönlü olacaktır.

Temel gelir, sürekli karşılaştırıldığı gelir vergisinin negatif hali gibi olmayacak. Gelirin artmasıyla elde edilen sosyal yardımların azaldığı ve insanların çalışma inisiyatifini azaltacak bir yoksulluk tuzağı da yaratmayacak. Kişinin, çalışarak elde ettiği gelirden bağımsız olarak temel gelire erişimi sağlanacak. Yine aynı şekilde temel gelirin ödenmesi, medeni durumdan bağımsız olacak. Kazanılan bütün gelirler standart düzeyde vergilendirilecek. Devlet, varlıklı kesimlere giden vergileri sınırlandırmak isterse, daha yüksek gelirlere daha yüksek vergi koymak suretiyle bunu yapabilir.

Temel gelire dair itirazlar, 1986'da bu meseleyi görüşmek için oluşturulan uluslararası ağ başta olmak üzere çeşitli platformlarda esaslı bir şekilde tartışıldı. Esas adı BIEN (Temel Gelir Avrupa Ağı) olan bu oluşum, gelişmekte olan ülkeler ve Avrupa dışındaki diğer ülkelerden sayısı giderek artan üyelerinin görüşlerini de yansıtması açısından adını Barselona'da BIEN (Temel Gelir Dünya Ağı) olarak değiştirdi. 2010 yılına geldiğinde BIEN Avrupa'nın yanı sıra Brezilya, Kanada, Japonya, Meksika, Güney Kore ve ABD'de ulusal ağlarını iyice geliştirmişti.

Koşulsuz temel gelire dair itirazların temelinde, emek arzını düşürmesi, enflasyonu tetiklemesi, pahalı olması, popülist siyasetçiler tarafından kullanılma ihtimalinin olması, tembelleri ödüllendirirken çalışanları cezalandırması gibi noktalar yatıyor. BIEN'in kendi literatürü ve diğer bilimsel çalışmalar bu iddialara aslında yanıt verdi. Ancak temel gelirin, daha önce bahsettiğimiz beş önemli şey ve bunların bedelinin nasıl karşılanacağı konusunda prekaryaya sağladığı avantajları düşünmek babında bu eleştirilerin bazılarına burada cevap vereceğiz.

Felsefi açıdan temel gelir, geçmişte yapılan bir yatırımın geri dönüşü veya toplumsal pay olarak düşünülebilir. Temel gelire karşılıksız bir şey verdiği gerekçesiyle karşı çıkanlara baktı-

ğınızda, aslında karşılıksız olarak çok şey alan kişiler olduğunu görürsünüz. Genelde az ya da çok miktarda mirasa konmuş kişilerdir. Bu da bizi Tom Paine'in (2005) 1795'te yazdığı *Tarımsal Adalet* kitabında dile getirdiği noktaya götürüyor. Bir toplumdaki her müreffeh kişi, rahat hayatlarını çoğunlukla kendilerinden önce gelenlerin çabalarına ve özellikle de kendilerinden daha az müreffeh insanların çabalarına borçludur. Herkese kendi kapasitelerini geliştirmeleri için temel gelir sunulsa, kendilerinden önce yaşayanların şans ve çabalarından oluşmuş bir pay ortaya çıkar. Böyle bir katkı payına herkes kadar prekaryanın da ihtiyacı var.

Temel gelirin hayata geçirilmesinde arzu edilen adımlardan birisi vergi ve sosyal yardım sistemlerinin bütünleştirilmesidir. İngiltere'nin 2010 yılında temel gelir sistemine geçmesine dair bir adım, kimsenin pek de düşünmediği bir yönden geldi. Koalisyon hükümetinin vergi-yardımı sisteminin radikal bir şekilde reformdan geçirilmesine dair planları, önceki hükümetin hayata geçirdiği '51 sosyal yardım sistemi'nin kafa karıştırıcı olmasının yanında yoksulluk ve işsizlik tuzaklarıyla dolu olduğunu fark etti. Devletten gelen sosyal yardımların ikiye indirilmesiyle –Evrensel Çalışma Kredisi ve Evrensel Hayat Kredisi– vergi-yardımı entegrasyonunu ilerletmek ve gelirin artmasıyla beraber alınan yardımın daha düzgün bir şekilde azaltılması mümkün olacaktı. Sistemdeki entegrasyon sayesinde temel gelirin ortaya çıkma koşulları da yaratılacaktı. Ancak Katolik olan iş ve emeklilik bakanı, sosyal yardım alanların çalışmaya zorlanması hususunda ikna edildi ve haliyle ticari istihdam bürolarının kontrolü ele geçirmesinin önü açılmış oldu. Halbuki entegrasyon, toplumsal koruma sistemini daha evrensel bir temelde yeniden kurma yönünde atılan bir adım olabilirdi.

Güvenliğin yeniden bölüşümü

Güvenlik denildiğinde bunun sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi ve daha pek çok başka boyutu var. Ancak biz ekonomik boyutuyla ilgileniyoruz. Kronik güvencesizlik kendi başına zaten

kötü; insanın kişiliğini ve kapasitesini geliştirebilme olanaklarını olumsuz etkiliyor. Eğer bunu kabul ediyorsak, o halde temel güvenliği sağlamak açısından bir strateji de olmalı. Prekarya giderek huzursuzlaşıyor çünkü sistematik olarak güvencesiz bir konumda.

İnsanın güvenliği ya çok fazla ya da çok az olur. Eğer güvenlik duygusu azsa irrasyonellik, fazlaysa umursamazlık ve sorumsuzluk galip gelir. Güvenlik duygusuna yapılan vurgu gerici bir hal alıp değişime ket vurabilir ve geriletici nitelikte denetimleri meşrulaştırabilir. Ne var ki temel ekonomik güvenlik, varoluşsal güvenlik (sevdiklerimiz, güvende olma duygusu ve sağlık vs.) ve gelişmeye dair güvenlik (kapasitemizi geliştirip daha rahat bir hayat yaşamak isteriz ancak risk almamız gerekir) gibi kategorileri yine de kapsamaz. Ayrıca rasyonel, hoşgörülü ve merhametli olmak için bir istikrar hissi gereklidir. Temel güvenliğin kesinlikle sağlanması gerekir. Adilane ve meşru bir sebep olmaksızın insanlardan bu geri alınamaz.

Faydacılar ve neoliberaller, insanların ilkeli davranış biçimlerini içselleştirmesini sağlaması açısından evrensel ekonomik güvenlik ihtiyacını göz ardı ediyor ve insanları kolektif bir 'öteki' olarak piyasa ekonomisinin arızası olarak görüyor. 'Yoksul' denilen bir grup insanı hedef göstermeyi düşünmek, onlara acımak ve hemen hemen aynı ölçüde onları kınamak anlamına gelir. 'Yoksullar' yardımı hak eder, hak etmez, sınırlarını ihlal eder. Biz iyi insanların yargılarından hareketle, yoksullara yardım etmek, onları yeniden şekillendirmek veya cezalandırmak gerekir. David Hume'un da dediği gibi 'yoksul'u konuşmak, bir yandan da nefrete yakın bir duygu olan acıma duygusundan bahsetmek demektir. 'Onlar' 'biz'e benzemez. Prekaryanın verdiği sert karşılık ise şu: Yoksullar bizden başkası değil ya da her an biz olabilirler.

Dolayısıyla evrensel temel güvenlik, vurguyu birilerine acımaktan sosyal dayanışma ve merhamete kaydırıyor. Sosyal sigorta, sanayi toplumunda güvenlik yaratılmasıyla ilgili bir şeydi. Bugün artık çok işe yaramıyor ve aslında o dönemde de pek de iyi işlemiyordu. Ancak dayanışma temelli güvenlik ilkesi öv-

güye değerdi. Üstelik bu ilke, yardımı 'hak etmeyenlerin' başkalarından ayrılmasını amaçlayan bir dizi plan nedeniyle artık yitirilmiş durumda. İnsanların % 0.5'i tembel olsa ne olacak ki? Politikalar bu % 0.5'lik kesim göz önüne alınarak mı yoksa toplum daha rahat ve endişesiz bir hayat yaşasın diye geri kalan % 99.5'lik kesime güvenlik ve özgürlük verme kaygısıyla mı düzenlenmeli? Siyasetçiler, onların danışmanları ve bürokratların oluşturduğu denetim politikalarının çoğu ön yargılı zihinlere cazip gelebilir ve oy amaçlı olabilir. Ne var ki bu politikalar masraflı ve genellikle de istenilen sonucun aksini doğuruyor. Üretken olmayan birkaç kişiyi –şayet istedikleri buysa– öylece kendi hallerine bırakmaktansa üretken olmayan işlere yönlendirmek, vergi mükellefleri açısından daha masraflı. Alttan alta yaptırım olarak değil bir hizmet olarak tarafsızca tavsiyede bulunmak daha iyi bir yöntem olabilir.

Toplumun çoğunluğu, yalnızca temel gelir ile yaşamaktan mutlu olmaz. İnsanlar çalışmak ister ve gerek maddi gerek sosyal hayatlarını geliştirme ihtimali onları mutlu ediyor. 'Tembellikleri' nedeniyle küçük bir azınlığın peşini bırakmamak başarımızın değil, zayıflığımızın işareti. Bu anlamda 2010 yılında Londra'nın arka sokaklarında yapılmış küçük bir deneyin sonuçları insanın içini ısıtacak cinsten. Bölgedeki bazı evsiz vatandaşlara en çok neyi istedikleri sorulduğunda, hayallerinin, içinde bulundukları duruma uyan bir şekilde mütevazı olduğu ortaya çıktı. Bu hayallerini gerçekleştirmeleri için koşulsuz olarak evsizlere para verildiğinde, hemen hemen hepsi birkaç ay sonra artık evsiz değildi ve yerel yetkililere yük olmaktan çıkmıştı. Evsizlere bu paranın verilmesinin vergi mükelleflerine dönük maliyeti ile yapılan tasarruf, evsizlere sürekli bakılmasının maliyetinin elli katına denk düşüyordu.

Temel düzeyde güvenliğe sahip olmak, muazzam derecede değil ortalama düzeyde *belirsizlik* demektir. Yine temel düzeyde güvenliğiniz olduğunda bir sıkıntı yaşanması durumunda, bununla başa çıkmak için makul fiyatlı ve davranışsal olarak da kabul edilebilir birtakım yollar olduğunu bilirsiniz. Üçüncü olarak da yaşadığınız bir şok ya da bir tehlikeyi, gücünü-

zün maddi olarak yettiği ve davranışsal olarak hoş görülebilir yollarla atlatabileceğinizin farkındasınızdır. Koşula bağlı sosyal yardım planlarının, masraflı özel seçeneklerin ve toplumsal hareketliliğin az olduğu piyasa toplumunda, insanların kendini güvende hissetme koşulları yoktur ve bu koşulların yaratılması gerekir. Prekarya için başlangıç noktası, belirsizlikle mücadele etmekten geçer zira prekaryanın sigortası 'bilinmeyen bilinmeyenler'dir.

Bir sıkıntı yaşandıktan sonra değil, o sıkıntı yaşanmadan önce çok katmanlı bir güvence olması, geleceğin iyi nitelikli toplumunda koşulsuz temel gelir olmasını istemek açısından yeterli bir sebep. Bütün hayatları boyunca özel sosyal güvenlik ile yaşayan şanslı siyasetçilere, 'hayat boyu sosyal güvenlik sadece sizin değil herkesin hak ettiği bir şeydir' denmeli. Hepimiz başkalarına bağımlıyız ya da daha doğru söylemek gerekirse, 'birbirimize bağımlıyız'. Bu bir hastalık ya da bağımlılık falan değil, insanlık halinin doğal bir parçası. Dolayısıyla insanlara temel düzeyde güvenlik sağlanması koşula ya da ahlâki olarak önceden belirlenmiş bir davranışa bağlı olmamalı. Bir davranış kabul edilemezse, bu hukukun alanına girmeli. Toplumsal korumanın koşula bağlanması, ideal anlamda herkese eşit uygulanması gereken hukukun es geçilmesi demektir.

Temel güvenlik neredeyse evrensel bir insan ihtiyacı ve devlet politikalarının bunu hedeflemesine değecek önemde. İnsanları mutlu etmeye çalışmak manipülatif bir oyun ancak esaslı bir güvence ağı ile insanların kendi mutluluklarının peşinden koşmasının koşulları yaratılabilir. Temel ekonomik güvenlik açısından ve araçsal olarak faydalı. Güvencesizlik strese neden oluyor ve özellikle de beynin hafızaya dayalı kısmıyla iş yapanlar açısından konsantrasyon ve öğrenme sorunlarına neden oluyor (Evans ve Schamberg, 2009). Dolayısıyla fırsat eşitliği yaratmak açısından güvencesizlik konusundaki farkları azaltmamız lazım. Esasen psikologlar, güvenli hayatları olan insanların daha hoşgörülü ve fedakâr olduklarını kanıtladılar. Küreselleşmenin neden olduğu ancak bu belirtilerin geç baş gösterdiği zengin ülkeler hayat standartlarındaki düşüşle mücade-

le ederken buralarda neofaşizmi körükleyen şey, kronik sosyo-ekonomik güvencesizlik.

Dolayısıyla bu bizi, temel gelir önerisinin nasıl düzeltilebileceğine dair olası bir adıma götürür (Standing, 2011). Küresel ekonominin daha fazla ekonomik güvensizlik yarattığını ve istikrarsızlığa açık olduğunu ve yine prekaryanın ekonomik güvensizlik ortamında telafisi mümkün olmayan iniş çıkışlar yaşadığını biliyoruz. Bu durum, gelir istikrarını ve ekonomiyi otomatik olarak istikrara sokan mekanizmaları gerekli kılıyor. Söz konusu mekanizmaların rolünü eskiden işsizlik sigortası veya başka sosyal güvenlik yardımları oynardı ancak bunlar artık geçersiz konuma düştü. Eğer temel gelir 'ekonomik istikrar hibesi' şeklinde algılansa, ekonomik istikrarsızlığın azaltılması konusunda eşitlikçi bir yöntem işlevi de görebilir. Temel gelir önerisi ayrıca, geleneksel para politikaları ve mali politikaların yanında verimsizliği artıran içler acısı sübvansiyonlardan da daha etkin ve eşitlikçi olacaktır.

Temel gelir kartlarının değeri şöyle belirlenebilir. İnsanların para kazanmasına dair fırsatlar fazlaysa, kartın değeri de azaltılabilir. Ekonomik durgunluk söz konusuysa, kartın değeri yükseltilebilir. Kartın politik olarak kötüye kullanımından kaçınmak için kartın değerini, bünyesinde prekaryanın ve başka grupların temsilcilerinin bulunabileceği bağımsız bir kuruluş belirleyebilir. Bu kuruluş, son yıllarda oluşturulan yarı bağımsız para kurumlarına benzer bir şey olabilir. Söz konusu kuruluşun amacı, temel gelirin ana değerini ekonomik büyüme ve ekonominin dönemsel durumuna göre şekillenen tamamlayıcı değerle bağlantılı olarak belirlemek olacaktır. Maksat, temel güvenliği 'çok fazla' olanlardan alıp az olanlarla ya da hiç olmayanlarla paylaştırmak.

Finansal sermayenin yeniden bölüşümü

Temel gelir ya da istikrar hibelerinin ödenmesinin birçok yöntemi var. Eşitsizliğin, uzun zamandır eski dönemlere göre daha yoğun yaşandığını ve pek çok ülkede de en üst seviyeye ulaştı-

ğını unutmamak lazım. Böylesi bir eşitsizliğin kaçınılmaz ya da gerekli olduğuna dair elimizde bir delil yok. Ancak bu eşitsizliğin çoğu, finansal sermayenin yüksek getirisiyle alakalı. Prekaryanın finansal gelirlerden pay alması gerekiyor.

Zengin ülkelerin hükümetleri, bankacılık sisteminin aldığı darbeden sonra eşitsizliğin azaltılması konusunda önemli bir fırsatı kaçırdı. Vatandaşların parasıyla bankaları iflastan kurtaran hükümetler, bu esnada öz kaynaklardan sürekli vatandaş payı alabilirdi ve bütün bankaların ya da en azından kamu yardımı alan bankaların mütevelli heyetlerinde kamu çıkarını gözetecek bir temsilci bulundurulmasını şart koşabilirdi. Böyle yapılmış olsaydı, bankalar tekrar kâr etmeye başladığında, bu kârların bir kısmı tekrardan parasını yoğun bir şekilde bankaya yatıran halka gidebilirdi. Şimdi böyle bir şey yapmak için artık çok geç.

İki reform özellikle işe yarayabilirdi. Öncelikle sermaye ve emeğe yönelik yardımların yavaş yavaş kaldırılması gerekiyor. Bu tip yardımlar eşitlikçi değil ve prekaryaya yaramıyor. Şayet bankaların iflastan kurtarılması için harcanan paranın onda biri ekonomik istikrar hibeleri için kullanılsaydı, yıllar boyunca her vatandaşa doğru dürüst bir miktarda aylık para ödenebilirdi (Standing, 2011). Başka tarzdaki sübvansiyonların iyi sonuçları olmuyor ve verimsizliği de artırıyor.

İkinci olarak ise geri dönüşü yüksek olan finansal sermayenin, özellikle de küresel ekonomideki mevcut stratejik pozisyonundan dolayı bir şekilde yüksek geri dönüş alan kesimlerin emeğiyle hiç alakası olmayan sermaye dönüşlerinin bir kısmının yeniden bölüşümünün yolları bulunmalı. Neden bazı vasıflara sahip insanlar –bunların vasıf olduğunu kabul edecek olursak– farklı vasıflara sahip insanlardan ekonomik açıdan çok daha iyi hayatlar yaşamak zorunda olsun ki?

Zengin ülkelerin *rantçı ekonomiler* olduklarını kabul etmesi gerekiyor. Gelişmekte olan piyasalara sermaye yatırımı yapmak ve yatırımdan makul paylar almakta bir sorun yok. Küreselleşmenin bu tarafının, ancak ve ancak payların vatandaşlara ve yatırım yapılan ülkenin kısmi vatandaşlarına yeniden pay-

laştırılması halinde herkesin kazandığı bir durumu ortaya çıkarması gerekiyor.

Hâlihazırda kırk ülkede mevcut olan egemen servet (veya sermaye) fonları, bu amaca ulaşılması açısından umut veriyor. Bu tarz fonlarla gelen gelirler paylaşılabilse, prekarya da kendi hayatında kontrol sahibi hale gelebilir. İktisatçılar açısından, işlerin ticareti yapılamayan sektörlerde ortaya çıkacağını iddia etmekte bir sorun yok. Ancak görüyoruz ki pek çok aktivite aslında ticareti yapılabilir nitelikte. Eşitsizliğin işler aracılığıyla azaltılmasını ummak hiçbir işe yaramaz. İşler ortadan kaybolmayacak. Bunun aksini düşünmek, piyasadaki iş sayısının sabit kalacağına dair yanlış anlayışı kabullenmek olur. Ancak işlerin önemlice bir kısmı düşük ücretli ve güvensiz olacak.

Finansal geri dönüşlerin birikimi için sermaye fonları kullanılarak temel gelirlerin ödemesi yapılabilir. Bu daha önceleri yapılmış bir şey. 1976'da kurulan Alaska Süreklilik Fonu, petrol üretiminden elde edilen kârların bir kısmını Alaska'da yasal olarak ikamet eden kişiye dağıtmak için kullanıldı. Hâlâ da bu amaçla kullanılıyor. Kusursuz bir model değil zira yönetişimi, prekaryanın ya da yarının Alaskalılarının bugünkülere nazaran kısmen ihmal edilmesiyle sonuçlanabilir. Ancak Norveç Fonu gibi, mütevazı bir temel geliri finanse etmede kullanılacak bir sermaye fonu mekanizmasının çekirdeğini oluşturuyor.

Spekülatif sermaye hareketlerine getirilen 'Tobin vergileri' de prekaryaya yardımcı olabilir. Kısa dönemli sermaye akışlarını azaltmanın her halükârda faydalı olacağına dair argümanlar da var. Bunlara ek olarak kirliliğin yol açtığı sorunları telafi etmek ve kaynakların tüketimini yavaşlatmak yahut geri çevirmek amacıyla hazırlanmış çevre vergileri de mevcut. Kısacası, evrensel temel gelirin aşırı pahalı olduğunu düşünmek için hiçbir sebep yok.

Uluslararası alanda kalkınma yardımı olarak nakit transferlerinin son dönemde meşrulaştırılması da ümit verici bir gelişme. Bunlar önceleri deprem ya da sel gibi afetler sonrasında kısa dönemli çözüm planları olarak kabul edilmişti. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi sonraki dönemlerde nakit transferle-

ri, baştan aşağı Latin Amerika'ya yayıldı. Saçma sapan bir koşula bağlı olma durumundan kurtulan nakit transferleri temel yardım biçimi olmalı ki böylece hayat standartları yükselsin ve gerici, yozlaşmış amaçlar için kullanılmasın.

Gelirin küresel düzeyde yeniden dağıtımını tekrar düşünmemiz gerekiyor. Hâkim Ayelet Schachar (2009) *Birtright Lottery* (Vatandaşlık Hakkı Piyangosu) adlı kitabında, zengin ülkelerde bir vatandaşlık vergisi olması ve bunun yoksul ülkelerdeki insanlara dağıtılması gerektiğini savunuyor. Dolayısıyla vatandaşlıkla gelen maddi faydalar miras değil mülkiyet muamelesi görüyor. Bu, aslında Paine'in argümanına yakın bir tutum. Hemen şu anda uygulanması çok ütopik olabilir ancak vatandaşlığın doğal bir hak olmadığı iddiasına dayanıyor zira ülkelerin sınırları keyfiyete bağlı olarak çizilmiş durumda. Özel olarak bir kenara ayrılmış olan vergiler ve yeniden bölüşüm arasında bir bağlantı kuruluyor ve basit nakit transferleri aracılığıyla dünyanın düşük gelirli bölgelerinde doğacak kadar 'şanssız' olan kişilere yardım edilmesi sağlanıyor. Bunun ütopik olduğunu düşünmek için ortadaki tek sebep, küresel toplumda küresel vatandaş değil, bireyci insanlar olmamızın istenmesi.

Dolayısıyla hem zengin hem de gelişmekte olan ülkelerde temel gelire geçişin gerçekleşmesi yönünde birtakım adımlar atılabileceğini söylemekte sorun yok. Asıl mesele siyasi. Ancak ve ancak prekarya siyasi sürece baskı uygulayabilirse bu ihtimaller gerçek olabilir. Neyse ki prekarya bu baskıyı uygularken, yalnızca birkaç yıl önce temel gelirin imkânsız görüldüğü yerlerde temel nakit transferlerinin faydalı etkilerini yavaş yavaş görüyoruz.

Zamanın kontrolünü ele geçirmek

Temel gelirle insanların zamanlarını daha fazla kontrol edebilmesi de mümkün olabilir ve bu durum, libertaryan paternalistlere bir cevap niteliği taşıyabilir. Libertaryan paternalistler, insanların çok fazla bilgiyle karşı karşıya olduklarından rasyonel kararlar veremediklerine inanıyor. Durum gerçekten dedikleri

gibiyse, insanlara rasyonel kararlar verebilecekleri zamanı sağlayacak politikalardan yana tavır koymaları gerekir. İnsanların da yine gerek *değişim değerine* katkı sağlayacak veya hiç değişim değeri olmayan işler yapmak konusunda zamana ihtiyacı var. Yavaş Gıda Hareketi (Slow Food Movement) gibi bir de Yavaş Zaman hareketine ihtiyacımız var. Bu tarz hareketlerin ikisi de yerelcilikle bağdaşıyor.

İnsanların yavaşlamasını sağlayacak fazla mekanizma yok. Tam tersine, çalışmayı 'ödüllendiren' ve daha az çalışmayı seçenleri cezalandıran mali ve sosyal politikalar var. Daha az çalışmak isteyen insanlar üstelik iki türlü cezalandırılıyor. Hem kazançları azalıyor hem de emeklilik gibi 'sosyal haklar'a erişimlerini kaybediyorlar.

Emekten bağımsız olarak verilen temel vatandaşlık gelirinin metalaşma süreçlerinden bağımsız olma gibi bir durumu olur zira insanların piyasa dışında yaşayabilmelerinin alanını genişletir ve çalışma baskısını daha az hissetmelerini sağlar. Ancak insanların çalışma piyasasına giriş çıkışını sağlayarak daha fazla emek elde edilmesini de sağlar. Bir başka deyişle, daha fazla emek ortaya çıkar ancak bunun gerçekleştiği ortam daha güvenli ve piyasa baskılarından daha bağımsız olur. Temel gelir vatandaşların daha düşük ücretleri kabul etme *ve* daha güçlü pazarlık etmelerini de sağlar. Potansiyel bir işverenin verebileceği ücretin ancak belli bir miktar olduğu kanısına varırlarsa, yaşayabilmelerine yetecek paraları olduğu sürece o işi kabul edebilirler.

Ancak şunu unutmamalıyız ki zamanın kontrol altına alınması ihtiyacı çok önemli. Risk yönetimine dair karar alabilmek için zamana ihtiyacımız var. Bazı libertaryan paternalistler insanlara müdahale edebilmeyi sürdürmek adına, eğitimin insanların iyi kararlar alabilme yetisini geliştiremediğini iddia ediyor. Ancak İngiltere'deki bir araştırmada yatırımcılar, risk yönetimindeki en büyük engelin zaman yetersizliği olduğunu söylüyordu (Green, 2009). İnsanların rasyonel kararlar alabilmesi için risklerin açıklanması gerekir. Doktorlar, 'bilinçli tercih' yapılması sürecinin bir parçası olarak riskleri hastalarına

iletebiliyor. Birtakım istatistikler insanların dikkatine sunulabilir. Finansal hizmet sağlayan çalışanlar, daha geniş bir risk tanımını kabul etmeye zorlanabilir ve 'risk iletişimi ve onayı mekanizması' aracılığıyla müşterilerinin daha rasyonel kararlar almasına yardımcı olmaya teşvik edilebilir. Yani şunu söylemeye çalışıyorum. Doğru bilgi sağlandığı sürece insanların riskleri tartabilmek için zamana ihtiyacı var.

Bu da bizi güvencesizliğe dair en kötü tuzaklardan birine götürüyor. Prekarya, çalışmalarının karşılığında aldığı ücretin düşmesinin getirdiği zaman baskısından dolayı ve ödeme güçleri olmadığından, daha fazla ücretsiz çalışma ya da toplumsal hayatın yeniden üretimine dair işleri yapma baskısıyla karşı karşıya. Prekarya, neredeyse mahvolma duygusuna kadar varan endişe ve güvencesizlik nedeniyle doğrudan değişim değeri olmayan işleri yapmak zorunda kalıyor ve önlerine çıkan bilgiyi değerlendirme ve kullanma konusunda sıkıntı yaşıyor. Halbuki temel gelirleri olsa, zamanlarını daha iyi kullanıp daha rasyonel kararlar alabilirler.

Ortaklık fikrinin hatırlanması

Son olarak kaliteli kamusal alanın yanlış dağıtımıyla ilgili sorunlara değinmek gerekiyor. Bunun bizi ilgilendiren iki boyutu var. Bilgi sahibi pek çok kişi küresel ısınma, kirlilik ve türlerin yok olmasının getirdiği korkutucu ekolojik tehdidin farkında. Ancak elitler ve maaşlı kesimin üst kısmının cidden umurunda değil zira varlıkları ve bağlantıları sayesinde kendilerine bir şey olmamasını sağlayabilirler. Tertemiz ve masmavi deniz suyuyla çevrili adalarına veya dağlara gidebilirler. Gelirlerini ve servetlerini artırmak için ekonomik büyüme isterler ancak kaynakların tüketilmesinin yol açtığı ekolojik yıkım kimsenin umurunda olmaz. Paylaşım, toplumsal yeniden üretim ve kaynakların korunmasına dair aktivitelerin öncelik verildiği daha eşitlikçi bir toplum talep eden yeşil sınıf, doğal olarak prekarya. Hızlı büyüme, küreselleşmenin ürettiği grotesk eşitsizlikleri sürdürmekten başka bir şeye yaramaz. Çılgınca çalışmak ve tüketme-

nin getirdiği stresi azaltmamamız gerektiği gibi doğayı da yeniden üretmemiz gerekiyor.

Prekaryanın yaşanabilir bir kamusal hayat mücadelesi vermesi gerekiyor. Prekaryanın zengin bir kamusal alana ihtiyacı var. İngiltere eski Başbakanı Tony Blair ve mevcut Başbakan David Cameron'ın aşırı saygı duyduğu neoliberalizmin mimarı Margaret Thatcher döneminde atılan adımlardan belki de en açıklayıcı olanı, sosyal konutların, oyun alanlarının ve devlet okullarıyla alakalı başka tesislerin toplu satışıydı. Bu adımlarla düşük gelirli vatandaş ve kısmi vatandaşların kamusal alanı yok edildi.

Thatcher'dan otuz yıl sonra 2010'a geldiğimizde, şimdi de başka türlü kemer sıkma politikalarıyla karşı karşıyayız. ABD'de olduğu gibi yüzlerce halk kütüphanesinin kapatılması gündemde. Bu kütüphaneler prekarya için çok önemli kamusal alanlar. Devlet okullarına yapılan spor yardımlarında büyük kesintiler söz konusu. Okul sonrası spor kulüpleri de yok olmakla karşı karşıya. Diğer kamusal tesisler de ya kapatılıyor ya da ücretleri insanların gücünün yetebileceği miktarın dışına çıkıyor. Şehirlerdeki meskûn mahallerin bölgelere ayrılması da giderek sistematikleşiyor. Kiraların artması, düşük gelirli vatandaşlara yapılan kira yardımını da artırdı. Ancak mali harcamalarda kesinti yapmak istendiğinde, hükümetin ilk hedefi kira yardımı oluyor. Bu anlamda hükümet kira yardımını, bir bölgedeki en ucuz evlerin % 30'uyla sınırlandırmayı ve bir ailenin alabileceği yardıma üst sınır belirlemeyi planlıyor. Söz konusu reformlar düşük gelirli insanları, muhafazakâr Londra Başbakanı'nın 'toplumsal temizlik', Başpiskopos'un da 'toplumsal bölgelere ayırma' adını verdiği süreçle birlikte yüksek maliyetli ve hayat standartlarının yüksek olduğu bölgelerden atmış olacak.

Ancak amaçlananın aksine, bu adımlar çalışma piyasasını çok daha kaotik hale getirecek. Düşük gelirli ve görece eğitimsiz kişiler düşük gelirli bölgelere yoğunlaştıkça, iş fırsatları da yüksek gelirli bölgelere kayacak. Yoksulluğun ve işsizliğin azar azar bulunduğu bölgeler *gettolaşacak.* Tıpkı Paris banliyölerinin güvencesizlik, yoksunluk, işsizlik, hayatta kalmak için suç

işlenen yerlerin merkezi olması ve ırk ayrımcılığı üzerinden bölgelere ayrılan Güney Afrika'daki şehirlerin sıkı güvenlikle korunan bölgeler ve bunlara karşı diş bileyen mahalleler şeklinde ayrılmış olması gibi.

Prekaryanın bir araya gelip kamusal içerikli medeni ilişkiler geliştirebileceği daha güvenli kamusal mekânlara ihtiyaç var. Kamusal alanın canlandırılması gerekiyor. Kamusal alanın parçalanmasından dert yanan sosyolog ve filozof Jürgen Habermas, çare olarak Londra'daki kafelerin yanı sıra Paris'le Almanya'nın 'masa sohbetleri'ni adres göstermişti. Habermas'ın nostalji yüklü görüşüne göre refah devleti, kitle iletişim araçları, halkla ilişkiler ve siyasi partiler nedeniyle parlamenter siyasetin yok olması, kamusal alanı da tarihe karıştırdı. Burada alttan alta, kafelerde bilinçli kısmi vatandaşlar olması halinde demokrasinin de hayatta kalabileceği görüşü var.

Prekaryanın modern kafelerde, barlarda, internet kafelerde ve sosyal ağlarda ortaya çıkmakta olan sınıfı teşkil etmesi açısından burada bir gerçeklik payı var. Ancak bir *tefekkür* açığı söz konusu. Habermas'a göre internet, kamusal alan üretemeyen anarşik ve parçalanmış iletişim dalgaları yaratan bir yer. Haklılık payı olsa da Habermas aşırı derecede kötümser. Prekaryaya parçalı bir kamusal alan önerilebilir ancak prekaryanın esaslı bir demokrasinin canlandırılabileceği kamusal alan mücadelesi vermesi gerekiyor. Bu anlamda temel vatandaşlık gelirinin bir faydası olabilir.

Boş zaman hibeleri

İstihdama dayalı toplumların endişe verici yanlarından birisi de Yunanca anlamıyla boş zamana (*schole*) dair duyulan saygının azalmasıdır. Söz konusu saygının azalması, maddiyatçılığa bağlı gelişen bireycilikle el ele gidiyor. Toplumun sağlığı ve kendi sağlığımız için bu eğilimi geri çevirecek mekanizmalara ihtiyacımız var.

Demokrasinin zayıflaması, siyasetin metalaşması, halkla ilişkilerin ve elitlerin parasal gücü, çoğunluğun tiranlığını güçlen-

dirmenin yanında toplum nezdinde genel geçer kurallara karşı koymanın inanılmaz bir şekilde gözden düşmesi riskini artırıyor. Buna karşı bir hareket olarak prekaryanın *müzakereci* demokrasiyi yaratacak mekanizmalara ihtiyacı var. Böylesi bir hareket evrensellik ve fedakârlık değerlerini ön plana çıkarır. Zira hareket, insanları kendi ekonomik ve sosyal konumlarından sıyrılarak düşünmeye teşvik eder. Ne var ki, müzakereci demokrasi aktif katılımı gerektirir ve aktif katılım da basmakalıp sözlere maruz kalan dikkati dağınık insanlarla yapılamaz. Aktif demokratik katılım tartışma, göz teması, vücut dili, başkalarını dinleme ve düşünmeyi gerektirir.

Antik Yunan'da *kleroterion* adında bir taş alet, elli bin vatandaş arasından beş yüz kişinin rastgele seçilip politika yapması için kullanılırdı. Kadınlar ve kölelerin katılamadığı bu süreç demokratik değildi. Ancak yine de müzakereci demokrasiyi andırıyor. James Fishkin, Bruce Ackerman ve başkalarının yaptığı araştırmalar, kamusal alanda yapılan tartışmaların, insanları popülist görüşlerden uzağa götürmek gibi bir işlevi olduğunu gösteriyor. Krizin vurduğu Michigan'da yapılan bir deney, gelir vergisinin % 27'den 45'e kadar çıkmasına dönük desteğin artmasıyla sonuçlandı. Böylesi deneylerde insanların fikirlerindeki en büyük değişiklikler, en fazla bilgi edinenlerde meydana geliyor. Buradan söz konusu değişikliklerin her zaman arzu edilebilir yönde olduğu sonucuna varamayız. Ancak katılım ve tartışmanın fark yarattığını anlayabiliyoruz. Erken dönem yapılan psikoloji deneylerinde temel ekonomik güvenliğe sahip olanların bundan yoksun olanlara göre daha fedakâr, hoşgörülü ve eşitlikçi olmasının yanı sıra boş zaman hibesine benzer tekliflerle ilgili olarak grup içerisindeki görüşmelerin insanlardan, garanti altına alınmış bir güvenlik sağlanması açısından daha fazla destek gördüğü tespit edildi (Frohlich ve Oppenheimer, 1992).

Bazıları internet anketleri üzerinden sanal âlemde müzakereci demokrasinin hayata geçirilebileceğini savunuyor. Bu yöntem Yunanistan ve Çin'de denendi. Örneğin Çin'de Zeguo'da yerel bir altyapı fonunun nasıl kullanılacağı bu şekilde belirlendi. İnternette anket yöntemi, toplumsal baskı açısından bir güvenlik

supabı olarak düşünülüyor. Ancak her ne kadar internetin toplumsal katılım için kullanılması ilginç gelse de insanların kamusal alana fiziksel katılımının verdiği yoğunluğun yerine geçemez.

Dolayısıyla temel gelirin geçici olarak uygulamaya konulabilecek bir çeşidini düşünmekte fayda var. Bu şekilde prekarya popülizme savrulmaktan kurtulabilir. Temel gelir alma hakkı olan herkesin, ulusal ve yerel seçimlerde oy kullanmak için ahlâki bir taahhütte bulunması ve önemli siyasi meseleleri tartışmak üzere her sene yapılan yerel bir toplantıya katılma sözü vermesi beklenmeli. Bu taahhüdün yaptırımlar getirebilecek yasal bir bağlayıcılığı olmamalı. Ancak böylece insanların medeni sorumluluklarının herkesçe tanınması sağlanabilir ki bu, özgürleştirici eşitlik eksenli değerler sistemine uyar.

Temel vatandaşlık geliri, ahlâki taahhüt boyutu olmasa bile katılımcı demokrasiyi teşvik etmesi açısından bir araç işlevi görür. Zayıf bir demokrasi elitlerin ve popülist gündemlerin esiri olur. Uluslararası Şeffaflık kurumunun tahmin ettiği gibi demokrasiler demokrasi dışı yönetimlerden daha az çürümüşse, katılım yanlısı önlemler demokrasiyi güçlendirecektir. Demokrasi seviyesi ve yolsuzluk arasında çizgisel bir ilişki olduğunu varsayarsak, o zaman yolsuzluk da azalacaktır. Seçimlere katılım az olduğunda, koltuklarına yapışmış adaylar tekrar tekrar başa gelir. Prekarya ve profesyonel sınıfın, bir şekilde güvendikleri siyasetçiler arasında sürekli hayat tarzlarını da yansıtan değişik seçimler yapması daha muhtemel. Pek çok seçimi belirleyen, oy vermeyenler oluyor. Buradan iyi bir sonuç çıkmaz.

Çalışma ve boş zaman hibeleri, 'yerelcilik'le ilgili duyulan heyecanla ilişkilendirilebilir. Sosyal demokratlar ve muhafazakârların dolaşıma soktuğu 'bürokrasi sonrası' dönem söylemi insanı cezbediyor. İngiltere'de muhafazakârlar akıllı bir şekilde gerek yerelciliği gerekse gönüllülüğü kucaklayan kısmen müphem Büyük Toplum kavramını icat ettiler. Demos adlı düşünce kuruluşu *Liberal Cumhuriyet* (Reeves ve Collins, 2009) adlı broşüründe yerelciliği vurgulamıştı. Broşürde yerelcilik, 'kişinin kendi hayatının yazarı' olması fikriyle ilişkilendiriliyor ve bütün bunlarda bireysel özerkliğin önemli olduğu vurgulanıyordu.

Ancak önümüzde sorunlar da var. Yerelcilik, mekânın sosyal sınıflara göre ayrıştırılması yani zengin bölgelerin diğerlerinin aleyhine olacak şekilde oluşması ile de sonuçlanabilir. Aynı şekilde yerelcilik bireysel özerklikten ziyade mesleki özgürlük ihtiyacını gözden kaçırıyor ki bu prekaryayı dezavantajlı bir konumda bırakıyor. Yerelciliğin neticesinde zenginler ve bağlantıları kuvvetli kişiler kent hayatına egemen olabilir. Yerelcilik ayrıca daha fazla paternalizm de tetikleyebilir ki hâlihazırda 'sosyallik yanlısı davranış'ları teşvik edecek yöntemlerle ilişkilendirilmekte. Bunun altında yatan fikir, gönüllü iş veya toplantılara katılma karşılığında bir mahallede paranın nasıl harcanacağı konusunda vatandaşlara söz hakkı verilmesi. Ancak böylesi bir koşulluluk, demokrasinin ilkelerini tehdit ediyor. Oy vermek evrensel bir hak ve amaç 'içeridekiler ve dışarıdakiler' kategorisi yaratmaktan ziyade müzakereci demokrasiyi geliştirmek olmalı. Üstelik yerelcilik ancak insanlar sosyal hayata girdiğinde başarılı olabilir ve bir hibeden faydalanma hakkını demokratik faaliyetlere katılmaya dair kişinin vereceği ahlâki taahhütle ilişkilendirmek daha iyi bir yöntem olacaktır.

İlerici kesimlerin ilgisini çekmesi gereken bir amaç olarak oy verme düzeyinin arttırılması söz konusu zira bunun gerçekleştiği yerlerde liberal ya da ilerici değerleri destekleme eğiliminin arttığını hatırda tutmak lazım. Brezilya'da oy vermek zorunlu. Belki de bu yüzden neoliberalizm burada kendine fazla destekçi bulamıyor. Fazla vergi vermeyip devlet yardımlarından pay alan yoksul vatandaşlar, siyasetçilerin sosyal politika alanında sola kaymasını sağlıyor. Dolayısıyla ilerici kesim, boş zamana bağlı hibelerin desteklenmesi açısından, seçime katılım oranını artırmayı amaçlamalı. Oy vermenin zorunlu olması nedeniyle belki de Brezilya temel vatandaşlık gelirini diğer ülkelerden önce hayata geçirecek ve yine belki de bu yüzden bu taahhüt 2004 yılında yasalaştı.

Siyasi katılımın temel gelirle ilişkilendirilmesinin tarihsel öncülleri var. Milattan önce 403 yılında şehir (polis) hayatına katılımları karşılığında insanlara az miktarda bir hibe verilirdi. Bu hibeyi almak, hem bir onur nişanı hem de kamusal işle-

rin yerine getirilmesinde sorumluluk alma açısından teşvik görevi görüyordu.

Sonuç

Prekarya yakın zaman içerisinde çok daha fazla dostu olduğunu görebilir. 1930'larda Almanya'da Nazilerin yükseldiği dönemde din adamı Martin Niemöller'e atfedilen meşhur uyarıyı hatırlamakta fayda var:

> Önce komünistleri aldılar. Komünist değilim diye sesimi çıkarmadım.
>
> Sonra sendikacıları almaya geldiler. Sendikacı olmadığımdan itiraz etmedim.
>
> Ardından Yahudileri tutukladılar. Yahudi değildim, ses etmedim.
>
> En son beni almaya geldiklerinde, beni savunacak kimse kalmamıştı.

Bu uyarı fazlasıyla yerinde çünkü Berlusconi gibi demagoglar, Sarah Palin gibi kendini özgür ruhlu olarak tanımlayan tehlikeli kişiler ve neofaşistler tehlikeli bir sınıf olan prekaryayı kendilerine çekiyor. Merkez sağdaki partiler seçmenlerini kaybetmemek için giderek sağa kayarken, merkez sol mevzi ve kan kaybettiği gibi bir nesle dönük inandırıcılığını yitirmek üzere. Merkez sol uzun süre boyunca 'emek' cephesinin çıkarlarını temsil ettiği gibi yok olmak üzere olan bir hayat tarzının yanında ölmekte olan bir emek biçimini de savundu. Artık yeni sınıf prekarya ve dünyadaki ilerici kesimler bir cennet siyaseti önermediği sürece bu sınıf, toplumu tepetaklak çakılmaya sürükleyen çağrıları dinlemeye daha meyilli. Merkeze yakın kişiler yeni bir ilerici konsensüsü destekleyecektir zira başka gidecek yerleri yok ve bu konsensüse ne kadar kısa sürede katılırlarsa o kadar iyi. Prekarya ne bir kurban, ne bir hain ne de kahraman – sadece içinde hepimizden bir şeyler var.

KAYNAKÇA

Aguiar, M. ve Hurst, E. (2009), *The Increase in Leisure Inequality, 1965-2005*, Washington, DC: AEI Press.

Amoore, L. (2000), "International Political Economy and the Contested Firm", *New Political Economy*, 5(2): 183-204.

Arendt, H. [1958], *The Human Condition*, Chicago, IL: University of Chicago Press. [Hannah Arendt, *İnsanlık Durumu*, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul]

Arendt, H. ([1951] 1986), *The Origins of Totalitarianism*, London (Londra): [Hannah Arendt, *Totalitarizmin Kaynakları*, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul]

André Deutseh. Asthana, A. ve Slater, C. (2009), "Most Parents Can't Find Enough Time to Play with Their Children", *Observer*, 2 Ağustos, s. 17.

Atkins, R. (2009), "Europe Reaps the Rewards of State-Sponsored Short-Time Jobs", *Financial Times*, 29 Ekim, p. 6.

Autor, D. ve Houseman, S. (2010), "Do Temporary-Help Jobs Improve Labor Market Outcomes for Low-Skilled Workers: Evidence from 'Work First'", *American Economic Journal: Applied Economics*, 3(2): 96-128.

Bentham, J., ([1787] 1995), *Panopticon; or The Inspection-House*, reprinted in M.

Bozovich (cd.), *The Panopticon Writings*, London (Londra): Verso, s. 29-95. [*Panoptikon: Gözün İktidarı*, Su Yayınları, haz. Barış Çoban ve Zeynep Özarslan].

Bernstein, R. (2009), "Don't Trust Anyone Under 30?", *New York Times*, 14 Ocak,

Beveridge, W. (1942), *Social Insurance and Allied Services*, London: HMSO.

Blinder, A. (2009), "How Washington Can Create Jobs", *Wall Street Journal*, 17 Kasım, s. 16.

Bloomberg BusinessWeek (2005), "Embracing Illegals", *Bloomberg BusinessWeek*, 18 Temmuz

Bourdieu, P. (1990), *The Logic of Practice*, Cambridge, UK: Polity Press.

Bourdieu, P. (1998), "La précarité est aujourd'hui partout" ["Precariousness is Everywhere Nowadays"], in *Contre-feux*, Paris: Raisons d'agir, s. 96-102. Browne, J. (2010), *Securing a Sustainable Future for Higher Education*, London (Londra): The Stationery Office.

Bryceson, D. B. (ed.) (2010), *How Africa Works: Occupational Change, Identity and Morality*, Rugby: Practical Action Publishing. Bullock, N. (2009), "Town Halls Find Fresh Angles to Meet Recession", *Financial Times*, 23 Aralık, s. 2.

Carr, N. (2010), *The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains*, New York: Norton. Centre for Women in Business (2009), *The Reflexive Generation: Young Professionals' Perspectives on Work, Career and Gender*, London (Londra): London Business School.

Chan, W. (2010), "The Path of the Ant Tribe: A Study of the Education System That Reproduces Social Inequality in China", paper presented at the Seventh East Asia Social Policy Conference, Seoul (Seul), 19-21 Ağustos.

Chellaney.B. (2010), "China Now Exports Its Convicts", *Japan Times Online*, 5 July. Available at http://search.japantimes.co.jp/print/eo20100705bc.html [accessed 2 Aralık 2010].

Choe, S.-H. (2009), "South Korea Fights Slump through Hiring, Not Firing", *International Herald Tribune*, 2 Aralık, s. 1, 4.

Coase, R. H. (1937), "The Nature of the Firm", *Económica*, 4(16): 386-405. Cohen, D. (2009), *Three Lectures on Post-Industrial Society*, Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology Press.

Cohen, N. (2010), "Now, More than Ever, the Poor Need a Voice", *Observer*, 7 Ekim, s. 33.

Coleman, D. (2010), "When Britain Becomes 'Majority Minority'", *Prospect*, 17 Kasım.

Collison, M. (1996), "In Search of the High Life", *British journal of Criminology*, 36(3): 428-43.

Crawford, M. (2009), *Shop Class as Soulcraft: An Enquiry into the Value of Work*, New York: Penguin.

Dench, G., Gavron, K. ve Young, M. (2006), *The New East End: Kinship, Race and Conflict*, London: Profile Books.

De Waal, F. (2005), *Our Inner Ape*, London (Londra): Granta Books.

Dinmore, G. (2010a), "Tuscan Town Turns Against Chinese Immigrants", *Financial Times*, 9 Şubat, s. 2.

Dinmore, G. (2010b), "Chinese Gangs Exploit Niche Left by Mafia", *Financial Times*, 29 Haziran, s. 5.

Doerr, N. (2006), "Towards a European Public Sphere 'from Below'? The Case of MultilingLialism within the European Social Forums", C. Barker ve M. Tyldesley (eds.), *Conference Papers of the Eleventh International Conference on 'Alternative Futures and Popular Protest'*, cilt II, Manchester: Manchester Metropolitan University.

Dvorak, P. ve Thurm, S. (2009), "Slump Prods US Firms to Seek a New Compact with Workers", *Wall Street Journal*, 20 Ekim, s. 14-15.

The Economist (2007), "Changing How Japan Works", *The Economist,* 29 Eylül, s. 70.

The Economist (2009), "Public Sector Unions: Welcome to the Real World", *The Economist,* 12 December, s. 46. The Economist (2010a), "Too Many Chiefs", *The Economist,* 26 Haziran, s. 72. The Economist (2010b), "Dues and Don'ts", *The Economist,* 14 Ağustos, s. 62. The Economist (2010c), "The Biology of Business: Homo Administrans, *The Economist,* 23 Eylül.

Ehrenreich, B. (2009), *Smile or Die: How Positive Thinking Fooled America and the World,* London (Londra): Granta.

Ehrenreich, B. ve Fletcher, B. (2009), "Reimagining Socialism", *The Nation,* 23 March. Elger, T. ve Smith, C. (2006), 'Theorizing the Role of the International Subsidiary: Transplants, Hybrids and Branch Plants Revisited", A. Ferner, J. Quintanilla ve C. Sánchez-Runde (eds.), *Multinationals, Institutions and the Construction* of Transnational Practices: Convergence and Diversity in the Global Economy içinde, Basingstoke: Palgrave Macmillan, s. 53-85.

Environmental Justice Foundation (2009), *No Place Like Home: Where Next for Climate Refugees?* London: Environmental Justice Foundation, Equality and Human Rights Commission (2010), *Inquiry into the Meat and Poultry Processing Sectors: Report of the Findings and Recommendations,* London (Londra): EHRC.

Esping-Andersen, G. (1990), *The Three Worlds of Welfare State Capitalism,* Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Evans, G. W. ve Schamberg, M. A. (2009), "Childhood Poverty, Chronic Stress, and Adult Working Memory", *Proceedings of the National Academy of Sciences,* 106(16): 6545-9.

Fackler, M. (2009), "Crisis-Hit South Koreans Living Secret Lives with Blue-Collar jobs", *International Herald Tribune,* 8 Temmuz, s. 1.

Fackler, M. (2010), "New Dissent in Japan Is Loudly Anti-Foreign", *New York Times,* 29 Ağustos, s. A6.

Fauroux, R. (2005), *La lutte contre les discriminations etbniques dans le domaine de l'emploi [Combating Ethnic Discrimination in Employment],* Paris: HALDE.

Federal Communications Commission (2010), *National Broadband Plan; Connecting America,* Washington, DC: Federal Communications Commission.

Fifield, A. (2010), "Tea Party Brews Trouble for Both Sides as Protest Recoils on Right", *Financial Times,* 28 Ocak, s. 5.

Financial Times (2010a), "Britain's Growing Inequality Problem", *Financial Times,* 28 Ocak, s. 14.

Financial Times (2010b), 'Osborne Preaches One Nation Austerity', *Financial Times,* 5 October, p. *16.*

Fiszbein, A. ve Schady, N. (2009), *Conditional Cash Transfers: Reducing Present and Future Poverty,* Washington, DC: World Bank.

Florida, R. (2003), *The Rise of the Creative Class, and Plow It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life,* London: Basic Books.

Florida, R. (2010), "America Needs to Make Its Bad Jobs Better", *Financial Times,* 6 Temmuz, s. 11.

Forrest, R. ve Kearns, A. (2001), "Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood", *Urban Studies,* 38(12): 2125-43.

Foucault, M. (1977), *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, London (Londra): Penguin. [Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi].

Freeman, R. (2005), "What Really Ails Europe (and America): The Doubling of the Global Workforce", *The Globalist*, 3 Haziran. Available at http://www.theglobalist. eom/storyid.aspx?Storyld=4542 [erişim tarihi: 6 Aralık 2010].

Friedman, M. (1982), *Capitalism and Freedom*, Chicago, IL: University of Chicago Press. [Milton Friedman, *Kapitalizm ve Özgürlük*, Plato Film].

Friedman, M. ve Kuznets, S. (1945), *Income from Independent Professional Practice*, New York: National Bureau of Economic Research.

Frohlich, N. ve Oppenheimer, J. A. (1992), *Choosing Justice: An Experimental Approach to Ethical Theory*, Berkeley, CA, and Los Angeles, CA: University of California Press.

Gibney, M. J. (2009), *Precarious Residents: Migration Control, Membership and the Rights of Non-Citizens*, New York: Human Development Reports Research Paper 2009/10, United Nations Development Programme.

Giridharadas, A. (2009), "Putting the Students in Control", *International Herald Tribune*, 7-8 Kasım, s. 2.

Goldthorpe, J. H. (2007), *On Sociology*, 2. baskı, Stanford: Stanford University Press.

Goldthorpe, J. H. (2009), "Analysing Social Inequality: A Critique of Two Recent Contributions from Economics and Epidemiology", *European Sociological Review*, 22 Ekim. Available at http://esr.oxfordjournals.org/content/early/2009/10/22/esr. jcp046.abstract [erişim tarihi: 2 Aralık 2010].

Goos, M. ve Manning, A. (2007), "Lousy and Lovely jobs: The Rising Polarisation of Work in Britain", *Review of Economics and Statistics*, 89(1): 118-33.

Gorz, A. (1982), *Farewell to the Working Class: An Essay on Post-Industrial Socialism*, London: Pluto Press. [Original published as *Adieux an proletariat*, Paris: Galilee, 1980.]

Green, H. (2010), *The Company Town: The Industrial Edens and Satanic Mills That Shaped the American Economy*, New York: Basic Books.

Grene, S. (2009), "Pension Investors Fail to Get the Message", *FT Report - Fund Management*, 27 Temmuz, s. 3.

Grimm, S. ve Ronnebergcr, K. (2007), *An Invisible History of Work: Interview with Sergio Bologna*, Available at http://www.springerin.at/dyn/heft_text. php?textid=1904&lang=en [erişim tarihi: 2 Aralık 2010].

Haidt, J. (2006), *The Happiness Hypothesis*, London: Arrow Books.

Hankinson, A. (2010), "How Graduates Are Picking Up the Tab for Their Parents' Lives", *The Observer*, 31 Ocak.

Hansard Society (2010), *Audit of Political Engagement 7: The 2010 Report*, London (Londra): Hansard Society.

Hardt, M. ve Negri, A. (2000), *Empire*, Cambridge, MA: Harvard University Press. [Hardt, M. and Negri, A. *İmparatorluk*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul).

Harris, P, (2010), "Can Geoffrey Canada Rescue America's Ailing Schools? Barack Obama Hopes So", *The Observer*, 10 October.

Hauser, M. D. (2006), *Moral Minds; How Nature Designed Our Universal Sense of Right and Wrong*, New York: Harper Collins.

Hewlett, S. A., Jackson, M., Sherbin, L., Shiller, P., Sosnovich, E. ve Sumberg, K. (2009), *Bookend Generations: Leveraging Talent and Finding Common Ground*, New York: Center for Work-Life Policy.

Hinojosa-Ojeda, R. (2010), *Raising the Floor for American Workers: The Economic Benefits of Comprehensive Immigration Reform*, Washington, DC: Center for American Progress, Immigration Policy Center.

Hinsliff, G. (2009), "Home Office to Unveil Points System for Immigrants Seeking British Citizenship", *Observer*, 2 Ağustos, s. 4.

Hobsbawm, E. J. (1959), *Primitive Rebels: Studies in Archaic Forms of Social Movement in the 19th and 20th Centuries*, Manchester: Manchester University Press.

House, F. (2009), *The Business of Migration: Migrant Worker Rights in a Time of Financial Crisis*, London (Londra): Institute for Human Rights and Business.

Howker, E. ve Malik, S. (2010), *Jilted Generation: How Britain Fias Bankrupted Its Youth*, London (Londra): Icon Books.

Human Rights Watch (2010), *From the Tiger to the Crocodile: Abuse of Migrant Workers in Thailand*, New York: Human Rights Watch.

Internal Displacement Monitoring Centre (2010), Available at http://www.internal-displacement.org [erişim tarihi: 2 Aralık 2010].

Izzo, P. (2010), "Economists Believe Many jobs Won't Return", *Wall Street Journal Europe*, 12-14 Şubat, s. 7.

Johal, A. (2010), "Precarious Labour: Interview with San Precario Connection Organizer Alessandro Delfanti", 11 Eylül. Available at http://www.rabble.ca/blogs/bloggers/amjohal/2010/09/precarious-labour-interview-san-precario-connection-organizer-alessan [erişim tarihi: 3 Aralık 2010].

Kellaway, L. (2009), "Why My Friend's Job Delivers without Paying a Packet", *Financial Times*, 13 Temmuz, s. 10.

Kerbo, H. R. (2003), *Social Stratification and Inequality*, fifth edition, New York: McGraw Hill.

Kingston, j. (2010), *Contemporary japan: History, Politics and Social Change since the 1980s*, Hoboken, Nj: Wiley-Blackwell.

Knox, M. (2010), "Union Takes on Labor Over 'Cheap' Foreign Workers", *Sydney Morning Herald*, 12 Şubat, s. 1.

Kohn, M. (2008), *Trust: Self-interest and the Common Good*, Oxford: Oxford University Press.

Kosugi, R. (2008), *Escape from Work: Freelancing Youth and the Challenge to Corporate Japan*, Melbourne: Trans Pacific Press.

MacDonaid, R. ve Shildrick,T. (2007), "Street-Corner Society: Leisure Careers, Youth (Sub)Culture and Social Exclusion", *Leisure Studies*, 26(3): 339-55.

Maher, K. (2008), "More in US Are Working Part-Time Out of Necessity", *Wall Street Journal Europe*, 10 Mart, s. 10.

Maliet, V. (2009), "Soup Kitchen Queues Lengthen as Families Ignore Plight of Jobless", *Financial Times*, 14 Mayıs, s. 4.

Maltby, L. (2009), *Can They Do That? Retaking Our Fundamental Rights in the Workplace*, New York: Portfolio.

Marcuse, H. (1964), *One Dimensional Man: The ideology of Industrial Society*, London: Sphere Books. [Herbert Marcuse, *Tek Boyutlu Insan*, Idea Yayıncılık].

Martin, P. (2009), *Sex, Drugs and Chocolate: The Science of Pleasure*, London: Fourth Estate.

May hew, L. (2009), *Increasing Longevity and the Economic Value of Healthy Ageing and Working Longer*, London: Cass Business School, City University.

McGovern, P., Hill, S. ve Mills, C. (2008), *Market, Class, and Employment*, Oxford: Oxford University Press.

Mead, L. (1986), *Beyond Entitlement: The Social Obligations of Citizenship*, New York: Free Press.

Mitchell, T. (2010), "Honda Presses Staff not.to Strike", *Financial Times*, 31 Mayıs, s. 1.

Morrison, C. (2010), "The Relationship between Excessive Internet Use and Depression: A Questionnaire-Based Study of 1,319 Young People and Adults", *Psychopathology*, 43(2): 121-6.

Mouer, R. ve Kawanishi, H. (2005), *A Sociology of Work in Japan*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Nairn, G. (2009), "Telework Cuts Office Costs", *FT Report - Digital Business*, 12 Mart, s. 4.

National Equality Panel (2010), *An Anatomy of Economic Inequality in the UK: Report of the National Equality Panel*, London: Centre for Analysis of Social Exclusion and the Government Equalities Office.

Needlcman, S. (2009), "Starting Fresh with an Unpaid Internship", *Wall Street Journal*, 16 Temmuz, s. Dl.

Nink, M. (2009), 'It's Always about the Boss', *Gallup Management Journal*, 2-5 Kasım.

Obinger, J. (2009), "Working on the Margins: Japan's Precariat and Working Poor", *Electronic Journal of Contemporary Japanese Studies*, 25 Şubat.

OECD (2010a), *International Migration Outlook 2010*, Paris: OECD.

OECD (2010b), *A Profile of Immigrant Populations in the 21st Century,- Data from OECD Countries*, Paris: OECD.

Paine, T. (¡"1795] 2005), *Common Sense and Other Writings*, New York: Barnes & Noble, s. 321-45.

Parliamentary and Health Service Ombudsman (2010), *Fast and Fair? A Report by the Parliamentary Ombudsman on the UK Border Agency* (fourth report), London: The Stationery Office.

Peel, Q. (2010), "German Popular Perception Fuels Furious Debate on Immigration", *Financial Times*, 1 Eylûl, s. 4.

Pigou, A. C. ([1952] 2002), *The Economics of Welfare*, New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.

Polanyi, K. ([1944] 2001), *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*, Boston, MA: Beacon Press.

Ramford, J. (2009), *The Shadow Factory: The Ultra-Secret NSA from 9/11 to the Eavesdropping on America*, New York (New York): Doublcday. Bennett, C. (2010),

'Do We Really Need Advice on How to Deal with Boomerang Kids?' *Observer*, 3 Ocak, s. 25.

Reeves, R. (2010), "Why Money Doesn't Buy Happiness", *Observer Magazine*, 25 Eylül, s. 48.

Reeves, R. ve Collins, P. (2009), *The Liberal Republic*, London: Demos.

Reidy, G. (2010), "Young, Single and Labouring Round the Clock", *NYT Business*, 7 Eylül, s. 13.

Richtel, M. (2010), "Hooked on Gadgets, and Paying a Mental Price", *New York Times*, 7 Haziran, s. 1.

Rigby, R. (2010), "The Careerist: What You Know Has a Shorter and Shorter Lifespan", *Financial Times*, 22 Şubat, s. 12.

Royle, T. ve Ortiz, L. (2009), "Dominance Effects from Local Competitors: Setting Institutional Parameters for Employment Relations in Multinational Subsidiaries: A Case from the Spanish Supermarket Sector", *British Journal of Industrial Relations*, 47(4): 653-75.

Saltmarsh, M. (2010), "Far from Home and Miserable in Sweden", *International Herald Tribune*, 8 Eylül, s. 3.

Sawhill, I. ve Haskins, R. (2009), *Creating an Opportunity Society*, Washington, DC: Brookings Institution.

Schachar, A. (2009), *The Birthright Lottery*. Harvard, MA: Harvard University Press.

Sen, A. (1999), *Development as Freedom*, Oxford: Oxford University Press. [Amartya Sen, *Özgürlükle Kalkınma*, çev. Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları).

Sennett, R. (1998), *The Corrosion of Character: The Personal Consequences of Work in the New Capitalism*, New York: Norton. [Richard Sennett, *Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmin Kişilik Üzerindeki Etkileri*, çev. Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları].

Shildrick,T., MacDonaid, R., Webster, C. ve Garthwaite, K. (2010), *The Loiv-Pay, No-Pay Cycle: Understanding Recurrent Poverty*, York: Joseph Rowntree Foundation.

Si, L. (2009), *The Ant Tribe: An Account of the Agglomerate Settlements of University Graduates*, Guiiin: Guangxi Normal University Press.

Simonian, H. (2010), "Adecco Rejects Slowdown Fears", *Financial Times*, 12 Ağustos, s. 11.

Sklair, L. (2002), *Globalization: Capitalism and Its Alternatives*, Oxford: Oxford University Press.

Soysal, Y. (1994), *The Limits of Citizenship*, Chicago, IL: University of Chicago Press.

Standing, G. (1989), "Global Feminization through Flexible Labor", *World Development*, 17'(7): 1077-95.

Standing, G. (1990), "The Road to Workfare: Alternative to Welfare or Threat to Occupation?", *International Labour Review*, 129(6): 677-91.

Standing, G. (1999a), "Global Feminization through Flexible Labor: A Theme Revisited", *World Development*, 27(3): 583-602.

Standing, G. (1999b), *Global Labour Flexibility: Seeking Distributive Justice*, Basingstoke: Macmillan,

Standing, G. (2009), *Work after Globalisation: Building Occupational Citizenship*, Cheltenham, UK, ve Northampton, MA: Edward Elgar.

Standing, G. (2010), "Global Monitor: The International Labour Organization", *New Political Economy*, 15(2): 307-18.

Standing, G. (2011), "Responding to the Crisis: Economic Stabilisation Grants", *Policy & Politics*, 39(1): 9-25.

Tabuchi, H. (2010), "Japan Accused of Violating Migrant Workers" Human Rights', *New York Times*, 21 Temmuz, s. Bl.

Tavan, C. (2005), *Les immigrés en France: une situation qui évolue immigrants in France: An Evolving Situation]*, INSEE Première, No. 1042, Eylûl. Thaler, R. ve Sunstein, C. (2008), *Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness*, New Haven and London: Yale University Press.

Thompson, E. P. (1967), "Time, Work-Discipline and Industrial Capitalism", *Past and Present*, 38(1): 58-97.

Tomkins, R. (2009), "The Retreat of Reason", FT *Weekend*, 23-24 Mayıs, s. 24-29.

Tutgan, Ii. (2009), *Not Everyone Gets a Trophy: How to Manage Generation Y*, San Francisco, CA: jossey-Bass.

Turque, W. (2010), "D. C. Students Respond to Cash Awards, Harvard Study Shows", *Washington Post*, 10 Nisan, s. Bl.

Uchitellc, L. (2006), *The Disposable American: Layoffs and Their Consequences*, New York: Alfred Knopf.

Ueno, T. (2007), "'Precariat' Workers Arc Starting to Fight for a Little Stability", *Japan Times Online*, 21 Haziran.

UKBA (2010), *Points Based System Tier 1: An Operational Assessment*, London; The Stationery Office.

Virtanen, M., Ferrie, j. E., Singh-Manoux, A., Shipley, M. J., Vahtera, j., Marmot, M. G. ve Kivimaki, M. (2010), "Overtime Work and Incident Coronary Heart Disease: The Whitehall II Prospective Cohort Study", *European Heart Journal*, 31: 1737-44.

Wacqtiant, L. (2008), 'Ordering Insecurity: Social Polarization and the Punitive Upsurge', *Radical Philosophy Review*, 11[1): 9-27. Weber, M. ([1922] 1968), *Economy and Society*, Berkeley, CA, and Los Angeles, CA: University of California Press.

Wilkinson, R. ve Pickett, K. E. (2009), *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Ahvays Do Better*, Londra: Allen Lane.

Willetts, D. (2010), *The Pinch: How the Baby Boomers Took Their Children's Future - and Why They Should Give It Back*, London: Atlantic.

Willsher, K. [2010], "Leaked Memo Shows France's Expulsion of Roma Illegal, Say Critics", *Guardian*, 14 Eylûl, s. 20.

Wong, E. (2009), "China Confronts Backlash from Its Mass Exports of Labor", *International Herald Tribune*, 21 Aralık, s. 16.

Working Families (2005), *Time, Health and the Family*, London: Working Families.

Wright, E. O. (ed.) (2006), *Redesigning Distribution: Basic Income and Stakeholder Grants as Cornerstones for an Egalitarian Capitalism*, London: Verso.

Zolberg, A. (1995), "Review of Y. Soysal, Limits of Citizenship", *Contemporary Sociology*, 24(4): 326-9.

ABD 37, 50, 53, 54, 62, 63, 65-68, 71, 73, 74, 76, 77, 800, 85-87, 91, 92, 94-98, 101, 104, 105, 112, 115, 121-127, 129, 132, 133, 140, 141, 143, 144, 147, 149, 150, 153, 156, 157, 159-163, 167, 176, 187, 189, 193, 202, 211, 214, 224-227, 229, 230, 231, 234, 237, 241, 243, 245, 247, 251, 253, 254, 264, 265, 269, 270, 271, 274, 275, 284, 295
Çocuk bakımı 211
Eğitim 62, 74, 112, 115, 121-127, 129, 132, 143, 149, 150, 156, 226, 264, 265, 284, 295
Emeklilik 80, 91, 94, 95, 98, 140, 141, 143, 144, 147, 149
Etnik azınlıklar 150
Finansal kriz 53, 65, 67, 94, 98, 141, 144, 156, 274
Geçici istihdam 62, 65-67
Gençler 121, 129, 132, 133, 144, 167, 214
Göçmenler 66, 86, 87, 143, 156, 157, 160-163, 167, 176, 187, 189, 193, 243, 251, 253, 254
Gönüllü çalışma 143, 270, 271
Kadınlar 37, 67, 112, 115, 140, 141, 143, 202
Kamu sektörü 94-98
Kriminalizasyon 153
Neofaşizm 245, 254
Sübvansiyon 68, 98, 101, 147, 149, 150, 247, 254
Toplumsal hareketlilik 104, 251
Ücretler ve sosyal haklar 63, 76, 77, 94, 95, 193
Vergiler 193, 284
Yaşlılar 141, 143, 144, 147, 149, 150, 202
Ackerman, Bruce 297
Adecco 63, 64, 90
Aguiar, Mark 215
Aile 11, 27, 28, 30, 36, 41, 43, 49, 52, 65, 68, 78, 81-83, 90, 92, 103, 111-116, 118-120, 124, 126, 130, 134, 135, 145, 150, 178, 182, 183, 207, 213, 229, 233, 234, 241, 246, 253, 275, 283, 295
Alemanno, Gianni 248, 249
Alexander, Douglas 242
Almanya 24, 34, 47, 57, 66, 71, 76, 87, 101, 102, 111, 128, 129, 140, 143, 156, 163, 168, 172, 173, 193, 246, 261, 274, 300
Emeklilik 57, 140, 143
Geçici istihdam 24, 66

Gençler ve çıraklık 128, 129
Göçmenler 66, 87, 156, 163, 168, 172, 173, 193, 261
Gölge ekonomi 102
Kadınlar 34, 111, 140, 143
Ücretler 57, 76, 101, 193
Sanayisizleşme 71, 102
Alternatif tıp 125
Anzalone, John 253
Arendt, Hannah 13, 192, 198, 270, 271
Arizona Kanunu 168
Atipik emek 61
Atos Origin 275
Avrupa 1 Mayısı 12-16
Avrupa Birliği 12, 74, 141
Avustralya 73, 156, 163, 176, 179, 274
Avusturya 250
Axelrod, David 253
Aydınlanma 48, 122, 125
Aylaklığa Övgü (Russell) 236, 266
Ayrımcılık 109, 147, 151, 174, 207, 228, 229
Engellilik 151
Genetik 228, 229
Göçmenler 174
Toplumsal cinsiyet 109, 228
Yaş 147, 151, 228

Baby boomers 119
Bağımlı-bağımsız yüklenici firma 34
Bakım emeği 110, 153, 177
Banausoi 30, 198
Beck, Glen 252
Belçika 74, 144, 152
Bentham, Jeremy 222, 223, 232, 234
Berlusconi, Silvio 123, 166, 246, 248, 249, 300
Beyin 163, 179, 206, 266
BIEN 284
Bilgi 39, 40, 46, 61, 67, 72, 123-125, 128, 148, 182, 197, 198, 200, 201, 205, 207, 210, 211, 213, 224-227, 230, 232, 252, 259, 265, 273, 277, 282, 292, 294, 297
Birden fazla iş 12, 40, 88, 202, 213, 219, 220
Bireysellik 14
Birleşik Vatandaşlar – Federal Seçim Komisyonu davası 254
Blair, Tony 227, 262, 295
Blinder, Alan 269
Borç ve gençlik 119, 130, 131, 188
Bosson, Eric 167
Boş zaman 30, 31, 111, 198, 201, 202, 214-218, 220, 236, 265, 267, 269, 271, 277
Boş zaman hibesi 296-299
Brezilya 176, 234, 284, 299
Brown, Gordon 177
Bunu Yapabilirler mi? (Maltby) 230
Büyük Buhran 18, 86, 113

Cameron, David 232, 279, 295
Cerasa, Claudio 249
Chrysler 80
Coase, Ronald 57
Cohen, Daniel 104, 119, 124
Crawford, Matthew 124

Çağrı merkezi 35
Çalışma piyasası esnekliği 240
Çalışma-hayat dengesi 200
Çalıştırma programları 238, 239, 241-243, 273, 274
Çay Partisi hareketi 168, 251, 253
Çevre mültecileri 160
Çıraklık 26, 46, 108, 128-130, 205
Çin 17, 18, 53-55, 81, 130, 135, 145, 153, 156, 175, 182-189, 191, 192
Eğitim 130, 183
Gençlik 135
Göçmenler 16-18, 156, 182-189, 191-193
Kriminalizasyon 153, 154
İtalya'daki göçmenler 248
Mahremiyetin işgali 223, 225
Shenzen 81, 223, 230
Sözleşmeleştirilme 184, 189
Ücretler 53-57, 76, 184, 186, 188
Yaşlılar 135, 145
Zaman 76
Çin Artı Bir 54
Çindistan 54, 77, 100, 145

Çocuk bakımı 89, 110, 135, 211
Çokuluslu şirketler 38, 182

Danimarka 104, 144, 242, 250
De Tocqueville, Alexis 243
Değişim değeri olmayan emek 199, 203, 204, 219, 294
Delfanti, Alessandro 137
Diğerkâmlık 49
Dikkat eksikliği sendromu 124, 214
Din ve batıl inanç odaklı duygusal bir düşünme biçimi 125
Dinleme 11, 200, 215, 222, 226, 297, 300
Duncan Smith, Ian 240
Durkheim, Emile 41
Düzenleme 18, 22, 26, 52, 55, 57, 69, 72-75, 81, 95, 109, 119, 134, 151, 180, 185, 188, 191, 199, 203, 210, 224, 232, 239, 254, 264, 277

Eğitim 25, 52, 62, 74, 75, 88, 89, 99, 100, 107, 109, 112, 115, 119-130, 132, 134, 138, 143, 149, 150, 156, 173, 177, 183, 204-207, 209, 212, 216, 218, 226, 228, 233, 238, 252, 264, 265, 279, 281, 284, 293, 295
Ehrenreich, Barbara 43, 281
Ekonomik durgunluk bkz. Büyük Ekonomik Durgunluk 38, 65, 80, 87, 91, 97, 113, 132, 136, 139, 142, 144, 145, 149, 158, 175, 176, 194, 270, 289
Ekonomik güvenlik 51, 251, 260, 282, 286
Elitler 22, 44, 49, 75, 127, 138, 248, 251, 254, 260, 273, 282, 294, 296, 298
  Etik 273, 282
  İtalyan 138
  Ve Çay Partisi (ABD) 251
  Ve demokrasi 296, 298
Emeğin meta olmaktan hayali olarak çıkması 77
Emeğin yoğunlaşması 79, 202, 219
Emek 11,19-26, 28-37, 41, 42, 44, 45, 47, 48, 51, 52, 54-63, 65-70, 72, 76-81, 84-87, 90, 91, 93-95, 98, 99, 101, 103, 108-111, 114, 116-120, 128, 129, 133-136, 138-144, 146-149, 151, 153, 157, 164, 165, 172, 173, 175-177, 180, 181, 183, 185-192, 195, 197-201, 203-205, 207, 212, 215, 216, 219, 236, 239, 240, 242, 244, 258, 266-270, 272, 273, 278, 284, 285, 293, 300
Emek esnekliği 11, 19, 47, 59, 63, 90, 118, 120
Emeklilik 31, 57, 78, 79, 80, 91, 93-95, 98, 119, 135, 136, 138-144, 147-149, 197, 240, 242, 285, 293
Empati 46
Enformel statü 20
Engelli insanlar 144, 151, 152, 154, 238-240, 283
Erkeklik-erillik 114
Erken gelen oturur modeli 97
Esaslı demokrasi 296
Esneklik 19, 38, 47, 48, 60, 67-69, 71, 72, 75, 79, 88, 90, 97, 98, 117, 119, 196, 218, 280
Esping-Andersen, G 77
Etik 29, 43, 46, 47, 73, 183, 201, 205, 273, 274, 282
Etnik azınlıklar 150, 178, 250
Evin reisi 112, 113, 115
Evlilik 116, 158, 203
Evrensellik 258, 261, 268, 276, 297
Evsiz barksız yoksul kadın (bag lady) 42

Facebook 214, 224-226, 246
Faydacılık 236, 255
Filipinler 187
Financial Times 83, 100, 204
Finans sermayesi 19, 187
Finansal kriz (2008-2009) bkz. Büyük Buhran 17, 34, 65, 67, 82, 90, 113, 141, 156, 166, 191, 237, 274
Fishkin, James 297
Fletcher, Bill 281
Ford motor 79
Foucault, Michel 13, 71, 152, 223

Foxconn (ayrıca bkz. Shenzhen) 55, 56, 81, 180, 230
Fransa 71, 102, 105, 111, 117, 123, 140, 143, 152, 153, 164, 167, 173, 174, 176, 193, 218, 235, 249, 264
Boş vakit 111, 218
Eğitim 123, 143, 173, 218, 264
Emeklilik 140, 143
Gençlik 117, 140, 167, 173, 218
Göçmenler 143, 164, 167, 173, 174, 176, 193, 249
Gölge ekonomi 102
Kriminalizasyon 153
Neofaşizm 249
Sanayisizleşme 71, 102
Yaşlılar 111, 143, 249
Freeter 25
Friedman, Milton 73, 259

Geçici göçebe 155
Geçici istihdam 24, 25, 33, 34, 60-62, 64-66, 76, 90, 138, 187, 278
Büroları 66, 278
Gençler 24, 117, 138
Japonya 25, 33, 62, 64, 65, 76, 110
Kamu sektörü 93, 96
Sayısal esneklik 60, 61, 67, 102
Yaşlılar 110, 111, 175, 240
Gelir güvenliği 26, 280
Gelişmekte olan ülkeler 28, 76, 117, 140, 164, 180, 181, 183, 186, 284, 290 292
Gençler 12, 14, 24, 25, 35, 45, 84, 99, 108, 116-121, 126, 128-133, 135-140, 144-148, 150, 154, 167, 207, 208, 213, 214, 217, 218, 224, 233, 245, 246, 248, 252, 260, 265
Bağlantıda olma hali 213, 214
Eğitimin akışkanlaşması 128
Eğitimin metalaşması 120, 126
Güvencesizlik tuzakları 130
Nesle dayalı gerilim 135
Ve kriminalite 154
Ve yaşlılar 14, 99, 108, 118, 139, 144, 145, 147, 148, 150, 207
General Motors (GM) 79
Genetik sınıflandırma 228
Glen Beck'in *Common Sense* adlı kitabı 252
Google Street View 224
Gorz, Andre 21
Göçmenler 12-14, 16-18, 49, 66, 87, 107, 154-158, 160-163, 165-169, 171-189, 191-194, 240, 243, 244, 248, 251, 253, 254, 260-262, 281, 283
Gölge ekonomi 102, 103, 157
Gönüllü çalışma 143, 149, 270-273, 298
Gönüllü işsizlik 206
Gözetim 152, 173, 185, 222-231, 238, 255, 259, 262, 264, 277, 278
Gözetim toplumu 222
Gözetleyenlerin gözetlenmesi 255
Güney Afrika 64, 157, 169, 296
Güney Kore 100, 102, 110, 134, 135, 176

Habermas, Jürgen 13, 296
Haidt, J. 47
Haklar 20, 22, 25, 28, 30, 31, 32, 61, 63-66, 76, 77, 79-81, 85, 93-96, 99, 100, 108, 114, 128, 137, 143, 152, 153, 157, 161-165, 169-171, 174, 178, 181-183, 193, 204, 227, 250, 254, 260-263, 268, 272, 273, 293
Halkların Üniversitesi 122
Hamburg (Almanya) 15
Hardt, M. 13, 219
Hayek, Friedrich 73
Hayır kurumu 115
Hiçbir Yerden Haberler 266
Hindistan 17, 51, 53, 54, 91, 145, 153, 164, 175, 186, 187, 189, 191, 235
Hizmetler 8, 31, 40, 52, 53, 67, 71, 72, 74, 75, 77, 93, 95-97, 99, 102, 103, 114, 123, 152, 166, 178, 196, 201, 206, 207, 209, 210, 212, 232, 237, 244, 249, 262, 270, 273, 276, 278-280, 282
Hizmetler sektörü işyeri 71, 97
Hizmetler sektörü vasfı 207
Hizmetler sektörü zamanı 67, 71, 93, 96, 201, 207

Hobsbawm, Eric 15
Hollanda 74, 101, 140, 144, 153, 191, 193, 249
Hormonlar 228
Howker, Ed 117
Hurst, Erik 215
Hyatt Otelleri 62

IBM 72, 230
Irkçılık 168, 173

İngiltere 33, 65, 71, 74, 88, 90-92, 96-98, 100, 102, 104, 111, 112, 115-117, 119-124, 127, 132, 134, 140, 143, 144, 152, 153, 156, 161, 164, 170, 171, 175-179, 193, 195, 196, 203, 206, 216, 218, 227, 231-233, 235, 237, 239, 241-246, 250, 262, 268, 274-276, 279, 281, 283, 285, 293, 295, 298
Boş zaman 111, 175, 216, 218, 298
Emeğin yoğunlaşması 203
Emeklilik 91, 98, 119, 140, 143, 144, 242, 285, 293
Engelliler 152, 243
Finansal kriz 65, 90, 98, 144, 156, 237, 274
Geçici istihdam 33, 65, 88, 90, 96, 111, 117, 134, 175, 241
Gençler 116, 117, 119-121, 132, 140, 144, 218, 233, 245, 246
Göçmenler 143, 156, 161, 164, 170, 171, 175-179, 193, 243, 244, 250, 262, 281, 283
Gölge ekonomi 102
İşyeri disiplini 227
Kadınlar 111, 112, 115, 116, 119, 140, 143, 170, 235, 268
Kamusal mekân 71, 218
Koşulluluk 276, 283
Kriminalizasyon 152, 153, 244
Neofaşizm 245
Paternalizm 233, 235
Refah sistemi/rejimi 102, 242
Sanayisizleşme 71, 102, 119, 250
Terapi devleti 237
Ve eğitim 74, 88, 100, 112, 115, 119-124, 127, 132, 134, 143, 156, 177, 206, 216, 218, 233, 279, 281, 293, 295
Ve kamu sektörü 96-98
Ve sübvansiyonlar 98, 100, 102, 111
Ve toplumsal hareketlilik 104
İnternet 39, 95, 97, 122, 123, 137, 153, 210, 213-215, 217, 225, 226, 230, 231, 233, 252, 253, 296, 297, 298
İrlanda 96, 136, 164
İspanya 66, 100, 102, 103, 120, 136, 137, 140, 153, 163, 193
BBVA 92
Geçici istihdam 66, 103
Göçmenler 66, 163, 193
Gölge ekonomisi 102, 103
Emeklilik 136, 140
Ve kamu sektörü 103, 140
İstihdam büroları/ajansları 66, 88, 97, 276, 278, 285
İstihdam güvencesi 27, 36, 60, 61, 65, 68
İsveç 104, 122, 140, 188, 189, 192, 227, 249, 274
İş güvenliği 26, 27, 94, 145
İşçi kooperatifleri 278-280
İşçi kovmak 60, 66, 186
İşçi sınıfı 18, 20, 21, 24, 26, 45, 47, 84, 109, 115, 120, 128, 175, 177, 178, 217, 218, 245, 249
İşle alakalı intihar 105
İşletmenin metalaşması 75
İşlevsel esneklik 27, 59, 68, 69, 71, 72, 74, 94, 97
İşsizlik 17, 33, 52, 67, 68, 83-88, 91, 100, 101, 103, 113, 119, 120, 133, 136, 150, 163, 169, 171, 174, 182, 194, 206, 239-241, 285, 289, 295
Ekonomik durgunluk sonrası gençler 86, 87, 91, 113, 136, 150, 194, 289
Gönüllü işsizlik 206
Sigortası 85, 289
Yardımı 84-86, 101, 133, 163, 171, 174, 182

İşsizlik avantası (İngiltere) 84
İşten çıkarmalar 26, 60, 227, 231, 271, 281
İşyeri 12, 55, 64, 69, 71, 72, 88, 97, 183, 197, 199, 200, 206, 218-220, 227, 255
İtalya 16-18, 24, 64, 96, 97, 102, 115, 120, 123, 137, 138, 140, 144, 153, 166, 167, 176, 191, 193, 246, 248, 249
  Eğitim 115, 120, 123, 138
  Emeklilik 138, 140, 144
  Gençlik 138
  Gölge ekonomi 102
  Neofaşizm 249
  Prato 16-18
  Ve geçici istihdam 24, 64
  Ve kamu sektörü 96, 97

Japonya 23, 25, 26, 33, 36, 37, 54, 57, 62, 64, 65, 76, 105, 107, 110, 118, 135, 136, 140, 147, 179, 188, 202, 228, 252, 253, 284
  Emeklilik 57, 135, 136, 140, 147
  Maaşlı kesim 36
  Neofaşizm 252
  Sübvansiyon 147
  Şirketlerin metalaşması 57
  Ve Çinli göçmenler 176, 188
  Ve Geçici istihdam 25, 33, 62, 64, 65, 76, 110
  Ve göçmenler 107, 176, 188, 253

Kadın 15, 26, 30, 34, 37, 41, 42, 67, 68, 72, 89, 108-116, 119, 139-143, 145, 154, 158, 170, 180, 181, 185, 198, 202, 207, 213, 215, 219, 235, 252, 268, 273, 280, 297
Birden fazla işte çalışma 202, 219
Koşullu nakit transfer programları 235
Tersinden cinsiyetçilik 207
Ve bakım emeği 273
Ve göç 140, 143, 154, 158, 180, 181, 185
Kamu sektörü 93-98
Kanada 64, 140, 193, 280, 284
Kapitalizm ve Özgürlük (Friedman) 259
Kardeşlik 14, 257
Karınca Kabilesi 130
Kartopu teorisi 138
Kayıt dışı göçmenler 156, 157, 162, 163, 166, 174, 181, 243, 262
Kellaway, Lucy 146
Kendi işinde çalışma 143, 144
Kendi kendini sömürme 273
Keynes, John Maynard 266
Kısmi vatandaş (denizen) 29, 31, 32, 152, 161-166, 172, 174, 179, 180, 182-184, 192, 193, 198, 260-263, 290, 295, 296
Kimlik 14, 29, 35, 36, 46, 48, 49, 130, 131, 160, 165, 220, 226, 229, 248, 263, 264, 280
  Dijital 225
  İş temelli 29
Klein, Naomi 247
Korumacılık 53
Koşullu nakit transfer programları 283
Koşullu nakit transferleri 283
Koşulluluk 258, 299
Kredi 81, 82, 85, 98-101, 121, 131, 133, 205, 229, 262, 263, 285
Kriminalizasyon 153
Kültürel haklar 31, 161
Küresel Dönüşüm 51, 53
Küreselleşme 10, 18, 19, 21, 32, 35, 51-54, 56, 57, 64, 72, 75, 77, 78, 82-84, 98, 104, 105, 108, 109, 119, 121, 140, 152, 155, 158, 177, 186, 187, 212, 217, 244, 246, 247, 253, 258, 260, 271, 278, 294
  Geçici istihdam 64, 77, 187, 278
  Ve kriminalizasyon 32, 152, 244
  Ve metalaşma 52, 56, 57, 75, 77, 119, 244, 246, 253, 271

Laos 181, 190, 192
Lee Changshik 43
Lezbiyenler 114
Lloyds Bankacılık Grubu 93

Maaşlı kesim 22, 32, 36, 49, 61, 74, 77, 83, 91, 94, 96, 98, 200, 205, 208, 209, 254, 260, 281, 294
Macaristan 144, 246, 249
Mahremiyetin işgali 223, 225
Malik, Shiv 117
Maltby, Lewis 230
Manafort, Paul 253
Mandelson, Lord Peter 122
Maroni, Roberto 167
Martin, Paul 236, 300
Marx, Karl 266
Mayhew, Les 143
McDonald's 62, 128
McNealy, Scott 123
Mead, Lawrence 239
Meksika 157, 167, 168, 234, 284
Meslekler 23, 27, 47, 52, 64, 72-75, 80, 96, 165, 179, 189, 205, 208, 261, 279
  Meslek odaları 52, 73, 279
  Mesleki özgürlük 269, 272
Metalaşma 52, 56-59, 75, 77, 120, 123, 125, 138, 201, 208, 244, 245, 253, 264, 267, 268, 271, 293, 296
  Eğitimin 52, 75, 120, 123, 125, 138, 264
  Emek 52, 59, 267, 268, 293
  İşletmenin 75
  Siyasetin 52, 245, 253, 296
  Şirketlerin 56-59, 75, 77
  Ve küreselleşme 52, 56, 57, 75, 77, 244, 253, 271
  Yeniden metalaşma 59, 77
Mevsimsel göçmenler 169
MIT (Massachusetts Institute of Technology) 122
Mill, John Stuart 265
Morris, William 266
Morrison, Catriona 214
Mutluluk 210, 235, 236, 269, 288
Mülteciler 159, 160, 166

Nakit transferi (ayrıca bkz. Koşullu nakit transferi) 234, 235
Negri, A 219
Neofaşizm 249, 245, 260, 289
New York Times 124, 202
Niemöller, Martin 300
Nudge (Sunstein/Thaler) 232
Numerik/sayısal esneklik 148

Obama, Barack 101, 129, 130, 167, 232, 246, 247, 251, 253, 270
Observer, The 41
OECD 53, 66, 68, 82, 100, 129, 139, 140, 141, 156, 158, 186, 193
Ortadoğu 186
Oy verme 11, 244, 245, 261, 299
Oyun 30, 31, 117, 126, 137, 185, 194, 197, 198, 200, 201, 211, 215, 216, 236, 245, 249, 267, 269, 288, 295
Oyuncak fabrikası olayı 185

Öfke 16, 35, 40, 43, 67, 119, 218, 241, 243, 248, 252, 255, 256, 260, 277
Örgütlenme özgürlüğü 276
Öz saygı 44
Özgürlük 14, 111, 138, 247-250, 257-259, 269, 272, 276, 287
Öznellik 52

Paine, Thomas 285, 292
Pasona 63
Paternalizm 233-236, 238, 299
  Paternalist tavsiye 258, 259
PepsiCo 230
Phoenix Üniversitesi (University of Phoenix) 127
Pigou, Arthur 199, 200
Polanyi, K 271, 278
Portekiz 96, 102, 144, 170
Pozitif düşünme 43
Prato (İtalya) 16-18
Prekarya tuzakları 130
Prekaryalaşma 36, 37, 39, 69, 75, 154
Prekaryanın kökenleri 182
Profisyen 22, 33, 74
Proletarya 20, 21, 23, 24, 26, 42, 48, 55, 76, 83, 109, 165, 180, 184, 195, 199, 258

Randstad 90
Rantçı ekonomi 53, 290

Refah sistemi/rejimi 242
Reimagining Socialism (Sosyalizmi Yeniden Hayal Etmek) (Ehrenreich/Fletcher) 281
Risk yönetimi 202, 293
Robin Hood çetesi 105
Romanlar 166, 167, 248
Rossington, John 171
Rothman, David 152
Russell, Bertrand 236, 266
Russell, Lucie 115
Rusya 153, 196

Sadakat 61, 105
Sağlık 26, 31, 48, 66, 75, 77, 78, 92, 95, 108, 118, 143, 146, 148, 156, 166, 171, 174, 179, 181, 183, 200, 203, 206, 210, 212, 220, 225, 232, 237, 254, 270, 272, 275, 279, 286
Santelli, Rick 251
Sarı sendikalar 63
Sarkozy, Nicolas 123, 167, 249
Sarrazin, Thilo 173
Schachar, Ayelet 292
Schneider, Friedrich 102
Schwarzenegger, Arnold 126, 127
Seçim mimarisi 235, 238, 259
Seks hizmetleri 114
Self-servis 210
Semboller 13, 14, 38, 205, 246
Sendikalar 13, 18, 25, 26, 52, 57, 63, 65, 67, 80, 94, 137, 254, 278
Ayrıca bkz. Sarı sendikalar
Kamu sektörü 94
Ve gençler 25, 137
Ve göç 13, 18, 137, 254
Serbest çalışma (ayrıca bkz. Geçici istihdam) 280
Serbest üretim bölgeleri 180
Sermaye fonları 57, 291
Sex, Drugs and Chocolate: The Science of Pleasure (Seks, Uyuşturucu ve Çikolata: Hazzın Bilimi) (Martin) 236
Shenzen (Çin) 81, 223, 230
Ayrıca bkz. Foxconn
Shop Class as Soulcraft 124
Sıfır saat sözleşmeler 68
Sığınma talebinde bulunanlar 162, 166
Sıkıntı 13, 14, 26, 37-39, 60, 66, 78, 90, 91, 94, 105, 113, 114, 118, 120, 133, 136-138, 141, 142, 147, 151, 152, 166, 171, 177, 186, 189, 193, 194, 196, 202, 207, 208, 210-213, 218, 228, 236, 237, 271, 273, 287, 288, 294
Sınıf (sosyal) 9-11, 13-15, 18, 20-23, 24, 26, 38, 42, 45-47, 49, 50, 52, 53, 65, 70, 74, 80, 81, 82, 84, 85, 104, 109, 111, 114, 115, 119, 120, 122, 123, 128, 130, 133, 134, 151, 160, 165, 172, 175, 177, 178, 189, 194, 197, 201, 217, 218, 228, 241, 242, 245, 246, 248, 249, 253, 255, 256, 258, 264, 281, 294, 296, 298-300
Sınır dışı etmeme ilkesi 160
Siyasete ilgi/ilgisizlik 245
Skirbekk, Vegard 148
Smarsh 231
Smile or Die (Ehrenreich) 43
Smith, Adam 126, 198
Sosyal ağ siteleri 39, 130, 214, 216, 224-226, 229
Ayrıca bkz. Facebook
Sosyal yardım 28, 32, 42, 49, 52, 62, 64, 72, 77, 83, 89, 99, 143, 144, 148, 165, 166, 169, 171, 177, 178, 191-193, 238, 240-243, 267, 268, 274, 275, 284, 285
İşsizlik 52, 83, 133, 163, 169, 171, 240, 241, 285, 289, 295
Kadınlar ve 72, 143, 235, 268
Sağlık yardımı 118, 148, 166, 171, 286
Ve engelliler 52, 144, 235, 238, 240, 243
Ve ücretler 28, 49, 62, 72, 76, 77, 82, 83, 89, 99, 118, 143, 166, 169, 177, 192, 193, 240, 241, 243, 267, 268, 275, 281, 295
Sözleşme statüsü 66
Speenhamland 239
Stajyer 35, 68, 75, 133-135

Statü 20, 22-26, 28, 30, 44, 46, 48, 66, 70, 71, 75, 92, 93, 104, 114, 120, 126, 138, 150, 154, 160, 161, 162, 164, 165, 168, 169, 172, 174, 180, 181, 184, 188, 194, 208, 218, 228, 260, 261, 265, 269, 277
Statü konusunda hayal kırıklığı 120, 138
Stres 27, 40, 42, 56, 90, 104, 105, 126, 201, 203, 209, 212, 219, 228, 235, 237, 266, 269, 288, 295
Suç 31, 32, 49, 73, 90, 94, 126, 131, 152, 153, 157, 162, 165, 167, 171, 172, 179, 190, 194, 216, 218, 221, 224, 227, 239, 240, 243, 244, 250, 251, 253, 260, 261, 283, 295
Summers, Larry 247
Sun Microsystems 123
Sunstein, Cass 232
Sübvansiyon 28, 35, 68, 81, 98, 100-102, 111, 147-150, 180, 247, 254, 260, 289, 290

Şirket şehirleri 229
Şirketlerin sağladığı sosyal haklar 76, 77, 82, 99

Taking of Rome (Cerasa) 249
Tarımsal Adalet (Paine) 285
Taşeron 56, 59, 61, 63, 64, 67, 69, 70, 91, 93, 96, 97, 182
  İşçilerin ve bazı işlerin başka bir ülkedeki fabrika ya da işyerine gönderilmesi (*offshore*) 69
  İşçilerin bir ülke içindeki fabrikalar arasında çalıştırılması (*inshore*) 69
Tayland 53, 54, 181
  göçmenler 181
Teknoloji 38, 63, 69, 71, 128, 210, 214, 223, 225, 227
  gözetim 223, 225, 227
  İnternet 210, 214, 225
Temel gelir 282-285, 287-289, 291, 292, 294, 298, 299
Terapi devleti 236, 238
Tersinden cinsiyetçilik 207
Tesco Yasası (İngiltere) 75
Thaler, Richard 232
The Economist 37, 38, 63, 95, 102, 229
Thompson, E.P. 195
Tobin vergileri 291
Tomkins, Richard 125
Toplumsal değer 251, 269, 270
Toplumsal fabrika 199, 222
Toplumsal gelir 27-29, 75-77, 80, 82, 93, 118
Toplumsal hafıza 47, 217
Toplumsal hareketlilik 34, 45, 49, 103, 104, 251, 278
Toplumsal sigorta 45
Triangülasyon 64
Trumka, Richard 137
Tutsaklar 248
Twitter 39, 214

Ukrayna 253
Ulusal geniş bant planı 225
Uzaktan çalışma 72, 97, 137
Uzun vadeli göçmenler 194

Ücretler 19, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 34, 35, 38, 46, 49, 51, 53-57, 59-63, 65,, 66, 68, 72, 75-77, 80-85, 89, 90, 91-96, 99-101, 104, 109, 110, 112, 117-122, 125, 126, 130, 134-137, 140, 143, 146, 147, 149, 152, 157, 166, 169, 175-177, 181-186, 188, 192-194, 200, 202, 211, 215, 219, 240, 241, 243, 244, 253, 266-268, 270, 271, 273, 275, 278, 281, 291, 293-295
  Aile 28, 49, 65, 68, 81-83, 90, 92, 109, 112, 118-120, 126, 130, 134, 135, 182, 183, 241, 275, 295
  Bireyselleşmiş 109
  Esneklik 19, 38, 60, 68, 72, 75, 90, 117, 119
  Ve geçici işçiler 25, 60-63, 65, 66, 76, 77, 84, 90, 93, 101, 110, 134, 135, 137, 143, 146, 169, 175, 183, 185, 240, 278

Ve göçmenler 49, 66, 143, 157, 166, 169, 175-177, 181-186, 188, 192-194, 240, 243, 244, 253, 281
Ve sosyal haklar 22, 26, 28, 49, 63, 65, 76, 77, 83, 93, 94, 95, 99, 100, 137, 143, 152, 169, 184, 193, 268, 270, 273, 275, 293
Ücretsiz izin 66, 68, 92, 126, 278
Üçlü birleşme 58
Üretkenlik 53, 55, 99, 121, 148, 182, 266
Ve yaşlılar 99, 148

Vasıf 19, 22, 25, 26, 37, 38, 47, 59, 62, 74, 75, 84, 101, 121, 124, 125, 128, 131, 135, 136, 146, 148, 150, 159, 163, 173-177, 179, 188, 189, 204-209, 220, 233, 240, 261, 262, 279, 290
Gelişimi 38
Hizmet sektörü vasfı 205
Vasıfsızlaşma 37, 38, 74, 209
Vatandaşlık hakkı piyangosu (Birthright lottery) 292
Vergiler 26, 51, 72, 84, 94, 98-103, 117, 125, 147-149, 168, 179, 184, 193, 247, 249, 251, 254, 268, 281, 284, 285, 287, 291, 292, 297, 299
ABD 94, 98, 101, 125, 147, 149, 193, 247, 251, 254, 284
Fransa 102, 117, 193, 249
Tobin 291
Ve sübvansiyonlar 98-102, 147-149, 247, 254
Ve vatandaşlık 179, 193, 292, 299
Vietnam 54, 188-190, 192

Wacquant, L. 221
Waiting for Superman 124
Wall Street Journal 67, 269
Walmart 63, 183
Weber, Max 21, 22
Wen Jiabao 180
Whitehead, Alfred North 265
Williams, Rob 113

Yabancılaşma 29, 40, 42, 46, 49, 137, 138, 205, 247
Yanukovich, Victor 253
Yardım sırası 84, 250
Yarı zamanlı istihdam 34, 67, 91, 93, 101, 103, 111, 240
Yasadışı göçmen 17, 157, 166, 168, 243, 248
Yasal bilgi 210
Yaşlı bağımlılık oranı 141
Yaşlılar 14, 59, 99, 107, 108, 111, 118, 139, 141-145, 147-150, 177, 202, 207, 249
Yeni düşünce hareketi 43
Yeniden üretim için çalışma 209-212, 215
Yerelcilik 293, 298, 299
Yunanistan 95, 136, 144, 191, 297
Yüklenici firmalar (bağımlı ve bağımsız) 34

Zaman 30, 39, 40, 71, 194-198, 201, 203, 204, 208, 211, 212, 215-220, 236, 258, 265-267, 269, 292, 293
Emek yoğunlaşması 202, 203, 219, 220
Hizmet sektörü zamanı 71, 198, 201, 203, 216, 219, 269
Zamanın kullanımı 201, 211, 219

Prekarya... Bu "yeni" kelime, yeni zamanların toplumsal gerçekliğinin çarpıcı bir yüzünü tanımlıyor: Alabildiğine "esnekleşmiş" bir istihdam rejiminde sürekli değişen işlerde, adeta hep geçici bir statüde çalışanlar... Düzenli olarak düzensiz işlerde çalışanlar... Bütün dünyada giderek genişleyen bu kitleyi "çalışan yoksullar" veya "güvencesiz işçiler" diye tanımlayanlar da oldu. Guy Standing, prekaryayı teşhis edebilmek için onların kimliksizliğini göz önüne almak gerektiğine dikkat çekiyor: Bir geleceği olmayan ve "toplumsal hafızadan yoksun" işlerde çalışıyorlar...

Guy Standing'in prekarya olgusu ve kavramı üzerine referans olan kitabı, "yeni tehlikeli sınıf" alt başlığını taşıyor. Birçok düşünür ve sosyal bilimci, prekaryayı zamanımızın proletaryası olarak tanımlıyor zira. En azından, günümüzde prekarya gerçekliğini ve kavramını hesaba katmadan işçi sınıfı, proletarya üzerine düşünmek mümkün değil.

Standing, "küreselleşmenin çocuğu" dediği prekarya olgusunun oluşumunu, dünyasını ve çelişkilerini büyük bir sarahatle tasvir ediyor kitabında. Prekaryanın iç ayrımlarını, tâbi olduğu sömürü mekanizmalarını zengin bir örnek dökümüne dayanarak inceliyor. Yeni bir emek hareketi için ipuçları çıkartmaya da yarayan bir analiz bu. ■

Guy Standing, kullanım süresi geçen proletarya ve orta sınıf terimlerinin yerine prekaryayı koyarak hedefi on ikiden vuruyor.

Zygmunt Bauman

Prekarya fikrinin teorik ve ampirik açıdan eksikleri var fakat doğru anlaşıldığında bir çoğunluk inşa edecek yeni bir radikal projeye temel oluşturabilir.

Richard Seymour

THG 017534 CO

iletişim

ISBN-13: 978-975-05-1666-5

9 789750 516665